ΤΟΜΟΣ 2

ΚΥΠΡΟΣ
ΤΑΞΗ ΔΙΧΩΣ ΤΟΙΧΟΥΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΓΙΑ ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΜΕ
ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ

Ο Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ)
Ο ΟΙΔΕ εγκαθιδρύθηκε το 2003 από μια ομάδα εκπαιδευτικών και ιστορικών για να προωθήσει το διάλογο γύρω από θέματα που αφορούν την ιστορία. Ο ΟΙΔΕ εργάζεται στους τομείς της ιστορικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης για την ειρήνη και μέσα από τις δραστηριότητές του ενδυναμώνει την ιστορική κατανόηση, την κριτική σκέψη και την πολυπρισματικότητα. Ο ΟΙΔΕ οργανώνει εργαστήρια, εκπαιδεύσεις, συνέδρια και περιηγήσεις, αναπτύσσει εισηγήσεις πολιτικής, παράγει συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό και παρέχει πηγές μέσω της βιβλιοθήκης που διαθέτει.
(www.ahdr.info)

Αυτή η έκδοση κατέστη δυνατή χάρη στην οικονομική ενίσχυση από του Υπουργείου Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Αποποίηση Ευθύνης: Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτή την έκδοση δεν αντιστοιχούν κατ' ανάγκη στις απόψεις του Υπουργείου Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Συντονιστής Προγράμματος: Λοΐζος Λουκαΐδης

Συγγραφείς:
Dean Smart (Επιστημονικός Συντονιστής)
Kemal Aşık και Εύη Γρούτα (Κύριοι/ες Ερευνητές/ριες)
Ceyda Alçıcıoğlu και Γεωργία Νικολάου (Ερευνητικές Συνεργάτιδες)

Επιμέλεια: Alev Tuğberk, Λοΐζος Λουκαΐδης, Μάριος Επαμεινώνδας

Μετάφραση: Κυριάκος Παχουλίδης

Σχεδιασμός: GRA.DES www.gra-des.com
Εκτύπωση: KAILAS Printers and Lithographers, Λευκωσία, Κύπρος

© **AHDR 2021**
Με διαφύλαξη κάθε δικαιώματος

Για περισσότερες πληροφορίες:
Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ)
Διεύθυνση: Σπίτι της Συνεργασίας,
Μάρκου Δράκου 28,
1102 Λευκωσία, Κύπρος

Ηλεκτρονική Διεύθυνση: ahdr@ahdr.info Ιστοσελίδα: www.ahdr.info

ISBN 978-9963-703-42-5

Περιεχόμενα

		ΣΕΛΙΔΑ
Ευχαριστίες		**2**
Πρόλογος και Εισαγωγή		**3**
Παιδαγωγικό Μέρος		**4**
Ενότητα 0	**Εργαλειοθήκη Εκπαιδευτικών Επισκέψεων**	
0.1	Χαρακτηριστικά ενός Χανιού	16
0.2	Αστικά Σπίτια της Οθωμανικής Περιόδου	17
0.3	Κτήρια Βρετανικής Αποικιακής Περιόδου	18
0.4	Σύγχρονα Χαρακτηριστικά και Αστικός Εξοπλισμός	19
0.5	Κυπριακός Μοντερνισμός	20
0.6	Οχυρώσεις και Αμυντικές Κατασκευές	21
0.7	Κατανοώντας την Ονοματολογία των Δρόμων	22
0.8	Νεκροταφεία ως Ιστορικές Πηγές	23
0.9	Κώδικες Μελέτης Κτηρίων	24
0.10	Φύλλα Καταγραφής Μελέτης Κτηρίων	25
Ενότητα 9	**Κερύνεια**	**26**
Ενότητα 10	**Αλυκή Λάρνακας και Χαλά Σουλτάν Τεκέ**	**37**
Ενότητα 11	**Λεύκα**	**49**
Ενότητα 12	**Λεμεσός**	**63**
Ενότητα 13	**Λάπηθος**	**74**
Ενότητα 14	**Μούτταλος, Πάφος**	**87**
Ενότητα 15	**Περιστερώνα**	**99**
Ενότητα 16	**Σαλαμίνα**	**110**

Πώς δομείται η παρούσα έκδοση;

Η παρούσα έκδοση είναι σχεδιασμένη για να υποστηρίξει εκπαιδευτικές επισκέψεις σε ολόκληρη την Κύπρο, σε συγκεκριμένες τοποθεσίες με σημασία για τη ζωή των ανθρώπων στο παρελθόν και το σήμερα. Αυτές οι τοποθεσίες περιλαμβάνουν ένα ή περισσότερα κτήρια και ένα τοπίο που συνδέεται με αυτά ή πρόκειται για μέρη ενός ευρύτερου ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Καθένας από τους δύο τόμους της παρούσας έκδοσης, καλύπτει οκτώ τοποθεσίες. Θα βρείτε το χάρτη των τοποθεσιών στην τελευταία σελίδα της παρούσας έκδοσης.

Κάθε τόμος αρχίζει με μια Παιδαγωγική Ενότητα, η οποία καλύπτει κυρίως θέματα μελέτης πεδίου στα πλαίσια του μαθήματος της Ιστορίας. Ακολουθεί μια «Εργαλειοθήκη Εκπαιδευτικών Επισκέψεων» η οποία καλύπτεται στην Ενότητα 0. Η *Εργαλειοθήκη* μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ένα εύρος τοποθεσιών για να υποστηρίξει τους/τις μαθητές/ριες στο να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν κύρια αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, να διεξάγουν μελέτες για τον τύπο των κτηρίων και τα κύρια χαρακτηριστικά τους, και να παράγουν τα δικά τους απλά αρχιτεκτονικά σχέδια και σχέδια με επεξηγηματικά σχόλια. Καθένας από τους δύο τόμους περιλαμβάνει διαφορετική Παιδαγωγική Ενότητα και Υλικό για την Ενότητα 0.

Κάθε μία από τις οκτώ τοποθεσίες έχει τη δική της ενότητα, η οποία αποτελείται από τα ακόλουθα μέρη:

- Πέντε σελίδες για εκπαιδευτικούς, όπου συμπεριλαμβάνονται: μια σύντομη περιγραφή της τοποθεσίας, ένα κεντρικό ερώτημα διερεύνησης, ένα σχέδιο μαθήματος για το Γυμνάσιο και ένα σχέδιο μαθήματος για το Λύκειο.
- Πέντε σελίδες για μαθητές/ριες, με υλικό για να χρησιμοποιηθεί σε προτεινόμενες δραστηριότητες στην τάξη με σκοπό την κατανόηση της τοποθεσίας, αλλά και ως οδηγός για τη συγκέντρωση πληροφοριών κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.
- Πρόσθετες πηγές, οπτικό και υποστηρικτικό υλικό για την τοποθεσία παρέχονται στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ (www.ahdr.info).

Υπόμνημα

Ενότητα 0

Υποστηρικτικό Υλικό στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ

Παιδαγωγικό Μέρος Τόμου 1 (Τ1)

Παιδαγωγικό Μέρος Τόμου 2 (Τ2)

Ευχαριστίες

Πολλοί άνθρωποι έχουν συνεισφέρει στην παραγωγή αυτής της έκδοσης. Θα θέλαμε να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας στους/στις ακόλουθους/ες:

Τους/τις εκπαιδευόμενους/ες στον ΟΙΔΕ Şenel Kim, Jónatas Cleto, Ελένη Τηλεμάχου, Turhan Hızlı, İlsu Çağra και Μαργαρίτα Γεωργιάδου για την ανεκτίμητή τους βοήθεια στην έρευνα και τη σκληρή τους δουλειά για την ετοιμασία του υποστηρικτικού υλικού το οποίο έχει ανεβεί στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ.

Τους/τις εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στις συμβουλευτικές συνεδρίες και προσέφεραν τις πρακτικές τους γνώσεις και βοήθεια:
Αγάθη Σάββα, Ahmet Karaoğulları, Αγγέλα Ιωάννου, Αντώνη Τινή, Ayten Aktoprak, Χαρά Μακρυγιάννη, Κλειώ Φλουρέντζου, Γεωργία Σκορδή Σιαμούτη, Gülçin Keleşzade, Δήμητρα Σιέλη, Δήμητρα Σωκράτους, Hande Cumaoğulları, Jülin Aksoy, Koral Özkoraltay, Κυριάκο Κυριάκου, Λάμπρο Λάμπρου, Λουκά Νικολάου, Μαριελένα Ανδρέου, Μάριο Αντωνίου, Mustafa Oygar, Μύρια Γεωργίου, Μύρια Κωνσταντινίδου, Ναταλία Κυριακίδη, Nügen Duru, Oya Akın, Sinem Akejder, Sultan Tütüncüoğlu, Θεοπίστη Παντελή, Τροοδία Θεοδώρου, Βέρα Ταχμαζιάν και Zuhal Mustafaoğulları.

Τα άτομα που συνεισέφεραν στην έρευνα συγκεκριμένων τοποθεσιών:
Αλέξανδρο Χριστοφίνη, Ανδρέα Παπαπέτρου, Άντρη Τσιούτη, Aytekin Altıok, Deniz Altıok, Έλλη Γιωργούδη, Ergenç Korkmazel, Erman Dolmacı, Γιώργο Παχύ, Ηλιάνα Σωκράτους, Μαρία Λιανού, Μελέτη Αποστολίδη, Μελίνα Φορή, Μιχαλάκη Πολυδώρου, Neşe Yaşın, Nurten Koral, Παντελή Κακουλλή, Salpy Eskidjian Weiderud, Serap Kanay, Στέλιο Β. Ιωαννίδη, Susan Katzev and Zerrin Kabaoğlu.

Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του ΟΙΔΕ, Alessandro Camiz, Alev Tuğberk, Burak Maviş, Κωνσταντίνο Κωνσταντίνου, Hale Silifkeli, Κυριάκο Παχουλίδη, Μαρία Ζένιου, Μάριο Επαμεινώνδα και Süleyman Gelener, και τα μέλη του προσωπικού του ΟΙΔΕ, Özge Özoğul και Yaprak Parlan, για την υποστήριξη τους σε διάφορα στάδια της διαδικασίας.

Τους φίλους και φίλες του ΟΙΔΕ, Ελίζα Κοζάκου, Erbay Akansoy, Λούκα Περικλέους και Mehmetcan Soyluoğlu για το συμβουλευτικό τους έργο.

Πρόλογος

Με μεγάλη χαρά και τιμή παρουσιάζουμε αυτή την έκδοση, στην Κύπρο και όχι μόνο. Το τελικό προϊόν είναι το αποτέλεσμα του έργου μιας αφοσιωμένης, καταρτισμένης και παθιασμένης συγγραφικής ομάδας. Η ομάδα έχει λάβει υπόψη της όχι μόνο το θεωρητικό υπόβαθρο του θέματος αλλά και τις ιδέες, τις προτάσεις και τις ανησυχίες ενός μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών από διάφορους κλάδους, βαθμίδες και κοινότητες της Κύπρου. Αυτός ο λεπτός συνδυασμός καθιστά την έκδοση μεθοδολογικά άρτια και πρακτικά θεμελιωμένη. Ελπίζουμε ειλικρινά ότι θα χρησιμεύσει ως μία μοναδική πηγή για εκπαιδευτικούς, εκπαιδευτές/ριες εκπαιδευτικών και ένα ευρύτερο κοινό στο χώρο της εκπαίδευσης, από διαφορετικούς κλάδους, προς όφελος των νέων γενιών που ζουν στην Κύπρο.

Η έκδοση «Κύπρος: Τάξη Δίχως Τοίχους» βασίζεται στην κληρονομιά του ΟΙΔΕ, όπου η παιδαγωγική διάσταση όχι μόνο κατέχει κεντρική θέση, αλλά πηγαίνει ένα ακόμα βήμα παραπέρα. Ενώ η ιστορική εκπαίδευση διατηρείται σε κεντρικό ρόλο , παράλληλα υιοθετείται μια πιο διεπιστημονική προσέγγιση, σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις και συστάσεις από μεγάλους διεθνείς οργανισμούς. Με τον τρόπο αυτό, τα ιστορικά, γεωγραφικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά και άλλα ζητήματα μπορούν να προσεγγιστούν μέσα από την πολυπλοκότητά τους. Μαθητές/ριες από κάθε υπόβαθρο συμμετέχουν σε ένα ταξίδι, στο οποίο σημαντικές στιγμές της ιστορίας συνυφαίνονται με τη σύγχρονη πραγματικότητα, καθιστώντας τη μελέτη συναρπαστική και συμμετοχική. Ένα άλλο πρωτοποριακό στοιχείο της έκδοσης είναι η επιλογή τοποθεσιών, χώρων και μνημείων, που βρίσκονται σε ολόκληρη την Κύπρο, αναδεικνύοντας τις δυνατότητες του νησιού να θεωρηθεί κοινός χώρος μάθησης.

Πρωταρχικός στόχος της έκδοσης είναι η υποστήριξη των Κυπρίων εκπαιδευτικών με συμπληρωματικό υλικό, το οποίο θα τους/τις βοηθήσει να εμπλουτίσουν τις εκπαιδευτικές τους επισκέψεις. Αυτό που ελπίζουμε, είναι ότι πέρα από την πρακτική της χρήση, η έκδοση θα υποστηρίξει τη δημιουργία μιας κοινότητας εκπαιδευτικών που μέσα από την πράξη θα υπερβαίνει τις διαχωριστικές γραμμές, θα αποδομεί τα στερεότυπα, θα χτίζει την ανθεκτικότητα των μαθητών/ριών σε θεωρίες συνωμοσίας, θα αντιμετωπίζει τη μισαλλοδοξία μέσω της εκπαίδευσης και μέσα σε αυτήν και να συνεισφέρει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης. Ενδεχομένως, επίσης, θα χρησιμεύσει ως πηγή έμπνευσης για περισσότερο διάλογο, συνεργασία και κατανόηση μεταξύ και εντός των κοινοτήτων στην Κύπρο.

Alev Tuğberk και Μάριος Επαμεινώνδας
Μέλη Διοικητικού Συμβουλίου ΟΙΔΕ

Εισαγωγή

Η έκδοση «Κύπρος: Τάξη Δίχως Τοίχους» είναι συνέχεια της εργασίας του ΟΙΔΕ, που αντιμετωπίζει το αναλυτικό πρόγραμμα μέσα από ένα διεπιστημονικό και διαθεματικό τρόπο, προσφέροντας εκπαιδευτικές ευκαιρίες για αλληλεπίδραση με σημαντικές τοποθεσίες.

Μέχρι τώρα, οι εκπαιδευτικές επισκέψεις θεωρούνταν ως κάτι λίγο περισσότερο από «μια μέρα εκτός σχολείου», χωρίς συχνά να συνοδεύονται από δραστηριότητες πριν και μετά την επίσκεψη ή ακόμη χωρίς μεγάλο περιθώριο μάθησης, εκτός αν ο/η εκπαιδευτικός είχε προσωπικό ενδιαφέρον για το θέμα ή ακολουθούσε μια προσέγγιση έξω από τα συνηθισμένα πλαίσια. Εδώ επιδιώκουμε να βοηθήσουμε τους/τις μαθητές/ μαθήτριες να αναγνωρίσουν και να αντιληφθούν την Ιστορία ως ένα σύνθετο πλέγμα από διαφορετικά τεκμήρια, ζωές και ερμηνείες παρά σαν μια μονοδιάστατη ή καθαρά εθνική εξιστόρηση και να κοιτάξουμε τη Γεωγραφία μέσα από φακούς προσαρμοσμένους στο πλαίσιο μάθησης, λαμβάνοντας υπόψη τις πολλαπλές επιδράσεις που αναδιαμορφώνουν τις οπτικές που έχουμε για το περιβάλλον. Οι μαθητές/ριες θα κληθούν να ασχοληθούν με σενάρια, όπου η Ιστορία και η Γεωγραφία επιδρούν σε ανθρώπους και τοπία, σχέσεις και κοινότητες, οικοδομώντας έτσι μεταβιβάσιμες γνώσεις και δεξιότητες και οδηγώντας στο σχεδιασμό καλά εστιασμένων εκπαιδευτικών επισκέψεων που έχουν στο επίκεντρό τους τη μάθηση έξω από την τάξη.

Καλούμε τους/τις εκπαιδευτικούς να αξιοποιήσουν το υλικό ενσωματώνοντάς το στις πρακτικές που ήδη εφαρμόζουν και να το προσαρμόσουν, χωρίς να διστάσουν, εάν το θεωρήσουν απαραίτητο, ώστε να καλύπτει τις ανάγκες των μαθητών/ριών τους. Ελπίζουμε να περάσετε όμορφα αξιοποιώντας το υλικό όπως περάσαμε κι εμείς δημιουργώντας το. Ευελπιστούμε ακόμη ότι αυτή η διαδικασία θα δημιουργήσει μια πλατφόρμα για διάλογο και κατεδάφιση των τοίχων στο νησί μας μέσω της εκπαίδευσης.

Λοΐζος Λουκαΐδης
Διευθυντής ΟΙΔΕ

Παιδαγωγική Ενότητα: Αναπτύσσοντας Ιστορική Σκέψη σε Βάθος μέσω της Μελέτης Πεδίου

Στόχος της μάθησης έξω από την τάξη είναι η ανάπτυξη ιστορικής σκέψης σε βάθος (Wineberg, 2001· Seixas, 2020) η οποία περιλαμβάνει την ανάπτυξη περιέργειας για οικεία καθώς και νέα μέρη και τη δυνατότητα διεξοδικής παρατήρησης τοποθεσιών και μνημείων. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να αναπτύξουν την ικανότητα να δημιουργήσουν πλούσιες περιγραφές και αναλύσεις, με βάση τα στοιχεία που θα έχουν συγκεντρώσει και παρατηρήσει, να αποκτήσουν γνώσεις και να καλλιεργήσουν δεξιότητες. Θα πρέπει να τους δοθεί βοήθεια ώστε να κατανοούν και να χρησιμοποιούν εξειδικευμένο λεξιλόγιο για να διερευνήσουν διεξοδικά, να κατανοήσουν και να επιλέξουν πληροφορίες προτού καταλήξουν σε τεκμηριωμένα, έγκυρα συμπεράσματα.

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να ενθαρρύνουν τις/τους μαθητές/ριες να προσεγγίζουν τη μελέτη πεδίου με περιέργεια και ενδιαφέρον. Αφού θα έχουν έρθει σε επαφή με κάποιες πηγές στο πλαίσιο της προετοιμασίας τους στην τάξη, κατόπιν θα μελετήσουν απτές πηγές (π.χ. νομίσματα, τόποι λατρείας, αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, ενδυμασία κτλ.) και θα χρησιμοποιήσουν έντυπες ή ηλεκτρονικές κατά την επίσκεψή τους σε μια τοποθεσία. Η χρήση πολλών ερωτήσεων είναι χρήσιμη. Για παράδειγμα: Τι μπορείτε να δείτε; Ποιες λεπτομέρειες ξεχωρίζουν και εγείρουν καινούρια ερωτήματα; Ποιος/α ζούσε/δούλευε εδώ; Τι άλλο θα θέλατε να μάθετε για τον τόπο, τα κτήριά του, τους ανθρώπους του;

Ερμηνεύοντας τα κτήρια ως ιστορικές πηγές

Η υψηλής ποιότητας ιστορική εκπαίδευση περιλαμβάνει εκπαίδευση για την κατανόηση και την ερμηνεία ιστορικών χώρων και μνημείων. Περιλαμβάνει την προσεκτική (και με ασφάλεια) εξερεύνηση τοποθεσιών για την κατανόησή τους, την απόκτηση μιας αίσθησης των χωρικών σχέσεων που τις καθορίζει και την προσπάθεια κατανόησης της αλλαγής και της ανάπτυξης που έχει σημειωθεί σε αυτές με την πάροδο του χρόνου. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας είναι δυνατόν να παρουσιαστούν πολλές προκλήσεις, καθώς πολλές τοποθεσίες παρουσιάζουν διαφορετικό βαθμό πολυπλοκότητας, μπορεί να έχουν χρησιμοποιηθεί για πολύ μεγάλες χρονικές περιόδους ή να έχουν υποστεί πολλαπλές αλλαγές στη χρήση τους μέσα στον χρόνο. Παρέχουμε βοήθεια στους/ις μαθητές/ριες να αναπτύξουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις, για να ενισχύσουν την αντίληψή τους για τα βασικά χαρακτηριστική των κτηρίων και τη δυνατότητα να παρατηρούν τα όσα μάς λέει μια τοποθεσία σε ότι αφορά την ανάπτυξη και τη χρήση της. Αυτό σημαίνει την ανάπτυξη δεξιοτήτων παρατήρησης και της ικανότητας αντίληψης συγκεκριμένης ορολογίας για την περιγραφή μιας τοποθεσίας καθώς και την ικανότητα να κάνουν υποθέσεις και να καταλήγουν σε συμπεράσματα.

Οι DeWitt και Storksdieck (2008) υποστηρίζουν ότι η αποτελεσματική επιτόπια μάθηση διευκολύνεται όταν χρησιμοποιείται πλούσιο λεξιλόγιο για την περιγραφή κτηρίων, έτσι ώστε οι μαθητές/ριες να μπορούν να επισημαίνουν λεπτομέρειες και να περιγράφουν και να κατανοούν τι είναι τυπικό και μοναδικό σε ένα περιβάλλον. Η φωτογραφία ή το σχέδιο, οι ηχογραφήσεις και οι γραπτές περιγραφές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την καταγραφή αυτών που παρατηρούν οι μαθητές/ριες στις τοποθεσίες, ώστε να τους/τις βοηθήσουν, στη συνέχεια, όταν θα έχουν πλέον φύγει από την τοποθεσία και επιστρέψουν στην τάξη τους, να φρεσκάρουν τη μνήμη τους τους . Στην έκδοση αυτή, το υλικό της Ενότητας 0 και στους δύο τόμους, αποσκοπεί στον εντοπισμό βασικών λεπτοιμερειών των κτηρίων ώστε να βοηθηθούν οι μαθητές/ριες να αποκτήσουν εμπιστοσύνη στη χρήση εξειδικευμένου λεξιλογίου.

Η προσεκτική παρατήρηση των κτηρίων για την αναζήτηση αποδεικτικών στοιχείων σχετικών με τη χρονολογία οικοδόμησής τους, είναι το κλειδί για τον εντοπισμό της ηλικίας των κτηρίων και τη διερεύνηση της μορφής και του τρόπου χρήσης τους. Το μπροστινό μέρος ή πρόσοψη των κτηρίων είναι συνήθως το δημόσιο πρόσωπό τους, γι' αυτό οι ιδιοκτήτες/ριες τείνουν να το φροντίζουν καλύτερα και να το ανακαινίζουν συχνότερα. Γι' αυτό, κοιτάζοντας τις στέγες, το πίσω μέρος και τις πλευρές των ακινήτων και εστιάζοντας σε μεμονωμένα χαρακτηριστικά τους μπορεί να είναι χρήσιμο για τον εντοπισμό της πραγματικής τους ηλικίας και του τρόπου αλλαγής τους με την πάροδο του χρόνου.

Δημιουργώντας Σχέδια Κτηρίων με Σημειώσεις

Η παρατήρηση και η καταγραφή λεπτομερειών αποτελεί ζωτικό μέρος της επιτόπιας εργασίας σε έναν ιστορικό χώρο, της κατανόησης του τοπίου και των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων τμημάτων της τοποθεσίας καθώς και του τρόπου χρήσης της (Copeland, 1993). Μερικοί/ες έφηβοι/ες μαθητές/ριες είναι ιδιαίτερα διστακτικοί/ες όταν κάνουν πράγματα που οι φίλοι/ες τους θα μπορούσαν να αξιολογήσουν ως «κακά», οπότε τονίστε ότι τα σκίτσα που γίνονται σε μια τοποθεσία δεν προορίζονται για αξιολόγηση. Ζητήστε από τους/ις μαθητές/ριες να επιλέξουν προσεκτικά, μια ασφαλή και κατάλληλη τοποθεσία για να τραβήξουν μια φωτογραφία, να περιγράψουν γραπτώς ή να σχεδιάσουν ένα κτήριο έτσι ώστε να καταγράψουν βασικές πτυχές του σχήματος και των βασικών χαρακτηριστικών του. Μερικές φορές αντί της απλής αναμονής σε ένα πολυσύχναστο μέρος είναι

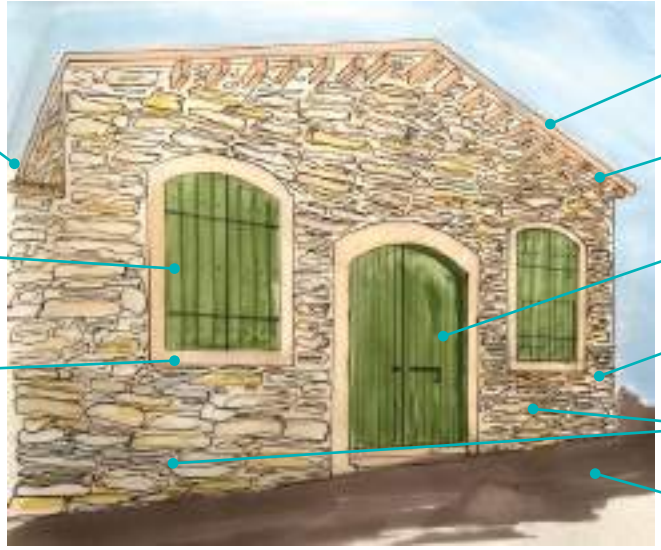

καλύτερα να ζητήσουμε από τους/τις μαθητές/ριες να τραβήξουν φωτογραφίες με μια κάμερα ή το τηλέφωνό τους ή να σχεδιάσουν καλής ποιότητας αναπαραστάσεις του μέρους στο οποίο βρίσκονται. Ζητώντας από τους/τις μαθητές/ριες να έχουν μαζί τους ένα σημειωματάριο, όταν αυτό είναι δυνατόν, σε περιπτώσεις που θα έχουν την ευκαιρία να σχεδιάσουν ή να εργαστούν έξω, θα τους/τις βοηθήσει να έχουν μια καλύτερης ποιότητας αναπαράσταση ενός κτηρίου, ενός τοπίου ή ενός μνημείου. Το να έχουν μαζί τους και μια επίπεδη, σκληρή επιφάνεια καθώς σχεδιάζουν είναι πιθανό να βελτιώσει το τελικό σχέδιο και να μειώσει το άγχος για όσους/ες δεν τους αρέσει να σκιτσάρουν μπροστά στους/ις φίλους/ες τους.

Τα σχέδια ή διαγράμματα με σημειώσεις είναι συνήθως μια μορφή αποτύπωσης της πρόσοψης (ορθής προβολής) με σημειώσεις. Δημιουργείται έτσι ένα οπτικό αποτύπωμα με περιγραφικά κείμενα υπό μορφή σημειώσεων (σχόλια σε λεζάντα) προκειμένου να αναδειχθούν τα σημαντικότερα στοιχεία. Στην Ενότητα Μηδέν κάθε τόμου υπάρχουν διάφορα σχέδια ή διαγράμματα με σημειώσεις διαφορετικών τύπων κτηρίων όπου σημαντικά μέρη ή υλικά δόμησης σημειώνονται με σχόλιο σε λεζάντα για να τραβήξουν την προσοχή του/της αναγνώστη/ριας σε αυτά τα χαρακτηριστικά, να αναδείξουν στοιχεία ή να αναγνωρίσουν λειτουργίες. Σε κάποιες περιπτώσεις, είναι βοηθητικό να επιλέξουμε συγκεκριμένες λεπτομέρειες για να τις σχεδιάσουμε ξεχωριστά γύρω από το περιθώριο του κυρίως σχεδίου, χρησιμοποιώντας ένα βέλος για να δείξουμε πού βρίσκονται σε σχέση με το μεγαλύτερο σχέδιο.

Ένα καλό σχέδιο ή διάγραμμα με σημειώσεις θα πρέπει:

1. Να αναπαριστά το σχήμα και τα κεντρικά στοιχεία.
2. Να ακολουθεί μια κατά προσέγγιση κλίμακα και να διατηρεί μια ομοιότητα με το αντικείμενο που αποτυπώνει.
3. Να είναι αποτυπωμένο με απλές γραμμές ή ως περίγραμμα, όπου θα εντοπίζονται με σημειώσεις τα κύρια χαρακτηριστικά.
4. Να έχει σημειώσεις (σχόλια σε λεζάντα) για να αναδείξει τα κύρια χαρακτηριστικά (αλλά όχι κάθε λεπτομέρεια).
5. Να καταγράφει τα κύρια υλικά οικοδομής.

Τα σχέδια ή διαγράμματα με σημειώσεις δε χρειάζεται να είναι τέλεια ή υψηλής καλλιτεχνικής ποιότητας.

Αυτή η προσέγγιση αναπτύσσει ταυτόχρονα τις δεξιότητες της παρατήρησης και της καταγραφής και ενθαρρύνει τη χρήση εξειδικευμένης αρχιτεκτονικής ορολογίας. Τα σχέδια δυνατόν να συνοδεύονται από φωτογραφίες προκειμένου να δημιουργηθούν «καλύτερα αντίγραφα» εάν χρειάζονται στη συνέχεια.

Με το πέρασμα του χρόνου ο τρόπος χρήσης των κτηρίων συχνά αλλάζει και ακόμη και υψηλού επιπέδου κτήρια είναι δυνατόν να πέσουν σε παρακμή, να αλλάξουν σκοπό ή να επαναχρησιμοποιηθούν ως κάτι άλλο. Είναι δυνατόν να υπάρχουν οπτικά τεκμήρια που να καταδεικνύουν ότι κάτι τέτοιο έχει συμβεί, όπως για παράδειγμα, σε καμάρες και παράθυρα, οι οποίες μπορεί να έχουν χτιστεί ή να έχουν προστεθεί καινούρια καθώς οι ανάγκες ίσως έχουν αλλάξει. Υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/ριες ότι χρειάζεται να είναι προσεκτικοί/ές ώστε να μην εισέρχονται στην περιουσία, την αυλή ή τον κήπο κάποιας/ου για να δουν τις πλαϊνές πλευρές ή το πίσω μέρος του κτηρίου, παρόλο που η παρατήρηση αυτών των στοιχείων μπορεί συχνά να βοηθήσει στην ανάδειξη ή ανακάλυψη στοιχείων της ιστορίας του.

Αναπαλαίωση και Εξευγενισμός κτηρίων (Gentrification)

Ο όρος εξευγενισμός αναφέρεται στη διαδικασία που λαμβάνει χώρα όταν ξαναγίνεται δημοφιλής και επιδέχεται σημαντικές βελτιώσεις μια παλαιά γειτονιά η οποία είχε σταδιακά σταματήσει να είναι δημοφιλής και δεν συντηρείτο συστηματικά με αποτέλεσμα να έχει γνωρίσει σημαντική μείωση στην αξία των περιουσιών εντός της. Μια τέτοια αναγέννηση συνήθως προκύπτει καθώς άνθρωποι με υψηλά εισοδήματα, αγοράζουν τα παλαιά κτήρια και τα ανακαινίζουν με αποτέλεσμα η τιμή των ακινήτων και η ζήτησή τους να αυξάνεται. Ένα παράδειγμα εξευγενισμού είναι μέρος της παλαιάς πόλης της Λευκωσίας . Η επανοικοδόμηση είναι δυνατόν να εξαφανίσει κάποια από τα παλαιότερα στοιχεία, στο πλαίσιο εκσυγχρονισμών ή είναι δυνατόν να συμπεριλάβει αναπαλαίωση στο πλαίσιο της οποίας αρχικά στοιχεία διορθώνονται ή αποκαθίστανται. Σε κάποιες περιπτώσεις οι πολιτικές σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης ενθαρρύνουν ή υποστηρίζουν την αποκατάσταση, ιδιαίτερα σε περιοχές οι οποίες θεωρούνται ιστορικά σημαντικές ή είναι τουριστικά ελκυστικές. Είναι δυνατόν να προκύψουν έντονες αντιπαραθέσεις γύρω από θέματα όπως «μέχρι ποιοβαθμό είναι αποδεκτή η νέα ανάπτυξη» ή «μέχριποιο βαθμό οι επιφυλάξεις για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς απειλούν ‘να αφήσουν ένα μέρος παγωμένο στο χρόνο ή στάσιμο’ βάζοντας περιορισμούς στον τρόπο χρήσης τους και αποτρέποντας την αλλαγή».

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς δυνατόν επίσης να αποθαρρύνει τους ντόπιους καθώς τοπικοί νόμοι για την ανακαίνιση καθιστούν τις εργασίες ανακατασκευής πολύ ακριβές. Σε ορισμένα μέρη υπάρχει τόσο πλούσια ιστορική αρχιτεκτονική που η τοπική αυτοδιοίκηση δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να υποστηρίξει βιώσιμα τις επιδοτήσεις για επιδιορθώσεις. Αλλού, η απουσία νομοθεσίας για διατηρητέα κτήρια μπορεί να σημαίνει ότι τα κτήρια δυνατόν να αφεθούν στη φθορά και την κατάρρευση κάτι που θα έχει ως αποτέλεσμα τον ‘καθαρισμό’ της τοποθεσίας από αυτά τα κτήρια άρα και τη μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης και, κατ’ επέκταση, περισσότερα κέρδη.

Χρησιμοποιείται συχνά εξειδικευμένη αρχιτεκτονική ορολογία η οποία υποβοηθά την περιγραφή διαφορετικών ειδών ιστορικών τοποθεσιών: Οι Ενότητες Μηδέν στους Τόμους 1 και 2 θα σας βοηθήσουν να έρθετε σε επαφή με αυτή την ορολογία. Μερικές φορές τα τεκμήρια είναι κρυμμένα, όπως για παράδειγμα, στην περίπτωση μιας προγενέστερης τραχιάς επιφάνειας από επένδυση πέτρας ή πλινθάρι η οποία μπορεί να καλύπτεται από σύγχρονη επίστρωση ή σοβά και στρώσεις μπογιάς, ή ακόμα στην περίπτωση σύγχρονων παραθύρων, παραθυρόφυλλων και πορτών που μπορεί να είναι εγκατεστημένα σε παλαιότερα κουφώματα ή πέτρινα περβάζια. Ο προβληματισμός γύρω από την ποιότητα, τη φθορά και τις βελτιώσεις θα βοηθήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τον πλούτο, το στάτους και τις αλλαγές που στο πέρασμα του χρόνου σημειώθηκαν σε κάθε τοποθεσία.

Η Εργασία σε Δημόσιους Χώρους

Οι επισκέπτες/ριες πρέπει να αντιμετωπίζουν τόσο μια τοποθεσία όσο και τους ανθρώπους της με αξιοπρέπεια και σεβασμό. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να αποφεύγουμε να κοιτάζουμε μέσα από τα παράθυρα στο εσωτερικό των κατοικημένων σπιτιών, να μην μπλοκάρουμε πεζοδρόμια με τη συγκέντρωση μεγάλων ομάδων ατόμων και να μην κάνουμε πολύ θόρυβο. Δεν αφήνουμε σκουπίδια ούτε καταστρέφουμε παρτέρια και δεν επιτρέπουμε την παραμικρή ασέβεια απέναντι ακόμη και σε παλιούς ή εγκαταλελειμμένους θρησκευτικούς χώρους, χώρους ταφής, πολιτιστικά κέντρα και ειδικά σε τοποθεσίες που είναι άμεσα συνδεδεμένες με οδυνηρές και δύσκολες ιστορίες.

Μπορεί να χρειαστεί να υπενθυμίσουμε στις/ους μαθήτριες/ές ότι ακόμη και οι πιο γραφικοί χώροι είναι συχνά χώροι εργασίας και τόποι διαμονής για μερικούς ανθρώπους και ότι, ενώ αυτά τα μέρη συχνά βασίζονται σε επισκέπτες/ριες και τουρίστες/ριες για να επιβιώσουν οικονομικά, η ησυχία και η ιδιωτικότητα είναι κάτι που πρέπει όλοι/ες να απολαμβάνουν.

Χρησιμοποιώντας πηγές για υποστήριξη της Εργασίας Πεδίου

Μαθαίνοντας για ιστορικά κτήρια αξιοποιώντας διάφορες πηγές

Το Συμβούλιο της Ευρώπης (2009α· 2009β) υποδεικνύει πόσο σημαντικό είναι στο μάθημα Ιστορίας, οι μαθητές/ριες να εργάζονται με διάφορα ιστορικά τεκμήρια, όπως είναι οι ιστορικοί χάρτες και τα σχέδια, οι φωτογραφίες, τα έργα τέχνης, ντοκουμέντα που έχουν άμεση σχέση με τα κτήρια όπως είναι οι προσωπικές επιστολές και τα οικογενειακά έγγραφα, οι λογαριασμοί, οι κατάλογοι, τα επιχειρηματικά έγγραφα και τα αρχεία απογραφής. Πολύτιμες πληροφορίες αναφορικά με την αρχιτεκτονική σε διάφορες τοποθεσίες της Κύπρου παρέχονται στο ψηφιακό Αρχείο Λαϊκής Αρχιτεκτονικής της Κύπρου (2021), το οποίο δημιουργήθηκε από το Πανεπιστήμιο Κύπρου ως βάση δεδομένων για παραδοσιακούς οικισμούς, και στη μεταπτυχιακή μελέτη της Meryem Çoğaloğlu (2016) η οποία παρέχει αρχιτεκτονικά σχέδια και πληροφορίες για σπίτια του 20ου αιώνα στη Λευκωσία, την Αμμόχωστο και την Κερύνεια.

Μερικά χρήσιμα αρχεία:

- Το Europeana (χ.χ.) είναι μια ψηφιακή πύλη που περιέχει ψηφιοποιημένες συλλογές πολιτιστικής κληρονομιάς από περισσότερα από 3.000 ιδρύματα από όλη την Ευρώπη και πάνω από 50 εκατομμύρια τεχνουργήματα
- Το Getty Images (2021) παρέχει καλής ποιότητας φωτογραφίες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν δωρεάν για εκπαιδευτικούς σκοπούς
- Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών
- Παττίχειο Δημοτικό Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Λεμεσού
- Το Αρχείο της Κερύνειας

Χάρτες και Αρχιτεκτονικά Σχέδια

Οι κατόψεις περιοχών ή κτηρίων μπορεί να είναι πολύ βοηθητικές στην ερμηνεία τοποθεσιών που παρουσιάζουν μεγάλη πολυπλοκότητα και ιδιαίτερα αρχαιολογικών χώρων με λιγοστά κατάλοιπα ή χώρων που έχουν γνωρίσει μεγάλες αλλαγές. Ωστόσο, η αφαιρετική φύση των σχεδίων μπορεί ακόμη να δημιουργήσει δυσκολίες κατανόησης για πολλές/ούς μαθήτριες/τές αλλά και για εκπαιδευτικούς, ειδικά εκεί όπου στοιχεία από διαφορετικές περιόδους εμφανίζονται ταυτόχρονα. Η προσθήκη ενός χρωματικού κώδικα μπορεί να βοηθήσει στη διάκριση μεταξύ διαφορετικών φάσεων ανάπτυξης ή στην υπόδειξη της αλλαγής μέσα στο χρόνο.

Οι ιστορικοί χάρτες και τα σχέδια δεν είναι πάντα ακριβή, αλλά η σύγχρονη τεχνολογία μάς παρέχει τώρα ακριβείς όψεις από αέρος. Πολύ ακριβείς εικόνες μπορεί να βοηθήσουν να καταλάβουμε πώς διαφορετικά μέρη μιας τοποθεσίας συνδέονται το ένα με το άλλο και μάς βοηθούν να κατανοήσουμε τη μορφή, τη λειτουργία και τις σχέσεις μεταξύ των στοιχείων μιας τοποθεσίας. Μερικές φορές τα πιο βοηθητικά σχέδια και χάρτες βρίσκονται στο διαδίκτυο διότι τα αυθεντικά βρίσκονται σε συλλογές σε ολόκληρο τον κόσμο. Για παράδειγμα μπορείτε να βρείτε παλαιούς χάρτες της Κύπρου στην ψηφιακή βιβλιοθήκη της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Γαλλίας (BnF Gallica, χ.χ.).

Αξιοποιώντας Φωτογραφίες

Οι πρώτες φωτογραφίες ήταν στατικές απεικονίσεις, προσεκτικά συντεθειμένες λόγω του χρόνου που απαιτείτο για την εμφάνιση των αρνητικών και τη θολότητα που επέφερε στη φωτογραφία η παραμικρή κίνηση. Από την άλλη, παρά την πολύ γρήγορη ταχύτητα του κλείστρου και την ψηφιακή φωτογράφιση, πολλές σύγχρονες φωτογραφίες, ειδικά εκείνες που δημιουργούνται από φωτορεπόρτερ είναι συχνά συνθέσεις (Clarke, 1997). Η Pegler-Gordon (2006) γράφει για το πώς μια φωτογραφία είναι η «σύλληψη της στιγμής», αν και συχνά επιδέχεται επιμέλειας. Καλλιτεχνικές και ερασιτεχνικές λήψεις συλλαμβάνουν τη στιγμή και είναι συχνά συνθέσεις οι οποίες βασίζονται σε μια σειρά από επιλογές. Μπορεί να θέλετε να εξετάσετε τα χαρακτηριστικά και τους συμβολισμούς των φωτογραφιών με τους/τις μαθητές/ριες, διερευνώντας τη φύση τους ως ιστορικές πηγές και χτίζοντας πάνω σε οποιαδήποτε εργασία έχουν ίσως κάνει σε μαθήματα Τέχνης, Σχέδιου ή Ιστορίας της Τέχνης.

Μπορούμε να ενθαρρύνουμε τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν προσεκτικά διάφορες φωτογραφίες και να συζητήσουν για τη θέση που έχουν βασικά στοιχεία (δείτε δεξιά) τα οποία θέλουν να υποδείξουν και να σχολιάσουν.

Μπορούμε να ενθαρρύνουμε την παρατήρηση φωτογραφιών με διάφορες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, για παράδειγμα τοποθετώντας τη φωτογραφία στο κέντρο ενός μεγαλύτερου φύλλου χαρτιού και ζητώντας από τις/τους μαθήτριες/ές να συζητήσουν και να γράψουν μια απάντηση σε συγκεκριμένες ερωτήσεις (όπως στο παράδειγμα στην επόμενη σελίδα).

Μπορείτε επίσης να ζητήσετε από τις/τους μαθήτριες/ές να βάλουν τους εαυτούς τους στη θέση του προσώπου που εμφανίζεται στη φωτογραφία και να φανταστούν τι ακούει, τι βλέπει και τι μυρίζεται.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αεροφωτογραφίες

Από τον εικοστό αιώνα οι αεροφωτογραφίες χρησιμοποιούνται για την ερμηνεία τοποθεσιών. Η προσεκτική παρατήρηση όλων αυτών των φωτογραφιών που λαμβάνονται πάνω από μια τοποθεσία, μπορεί να αποκαλύψει λεπτομέρειες όπως είναι σημάδια θαμμένων χαρακτηριστικών όπως τοίχοι ή πεζοδρόμια ή άλλες τοποθεσίες (parch marks). Σήμερα είναι δυνατόν να έχουμε απεικονίσεις με περισσότερες λεπτομέρειες σχεδόν για κάθε σημείο της γης καθώς λογισμικά όπως το Google Earth (χ.χ.) μας παρέχουν ελεύθερη πρόσβαση σε πρόσφατες αεροφωτογραφίες αντλώντας, κατά κύριο λόγο, από δορυφορικές λήψεις εξαιρετικής ποιότητας. Ορισμένα προγράμματα επιτρέπουν το σχολιασμό ή την προσθήκη σήμανσης ενός σημείου στον χάρτη, κειμένων, μονοπατιών ή φωτογραφιών. Το Google Earth Timelapse (Google Earth Engine, χ.χ.) επιτρέπει στους/ις μαθητές/ριες να διερευνήσουν τις αλλαγές στο τοπίο, από το 1984 και μετά, και να εξετάσουν την αλλαγή και τη συνέχεια, την ανάπτυξη, την τοποθεσία και την κλιματική αλλαγή.

Αντιφάσεις καθώς εργαζόμαστε με τεκμήρια

Αν και η κατανόηση της ιστορίας έχει να κάνει με την επεξεργασία γεγονότων, προϋποθέτει επίσης την ικανότητα να εργαζόμαστε ακόμη και όταν υπάρχουν κενά στις αποδείξεις, όταν στοιχεία αντικρούονται μεταξύ τους και όταν η ερμηνεία σχετίζεται άμεσα με μια προσωπική τοποθέτηση. Αυτό σημαίνει ότι εξετάζουμε το περιεχόμενο, την προέλευση και το κίνητρο. Σημαίνει επίσης προσεκτική εξέταση της ακρίβειας, της αξιοπιστίας και της πρόθεσης και εξέταση της πιθανότητας να υπάρχει προκατάληψη ή ισχυρές απόψεις σε σχέση με το νόημα. Δεν είναι όλες οι πηγές ουδέτερες. Πολλές δε από αυτές επηρεάζονται από προκαταλήψεις τις οποίες οι δημιουργοί μπορεί να αναγνωρίζουν ή όχι. Οι ιστορικοί όταν εργάζονται με πηγές, , κάνουν διάκριση μεταξύ: α) αυτών που ο/η δημιουργός γνώριζε ότι άλλοι/ες θα τις χρησιμοποιήσουν ως σημείο αναφοράς και ως εκ τούτου, συνειδητά, θα μπορούσαν να έχουν φροντίσει να επηρεάσουν τον/την αναγνώστη/ρια, και β) αυτών που δε δημιουργήθηκαν συνειδητά ως πηγές ή και ιδιωτικά αντικείμενα, τα οποία δεν προορίζονταν για να τα δουν άλλοι/ες. Ένα άρθρο εφημερίδας και μια ιδιωτική επιστολή είναι καλά παραδείγματα, αφού το πρώτο έχει σχεδιαστεί για να διαμορφώσει απόψεις και να επηρεάσει, ενώ το τελευταίο εμπεριέχει ένα ιδιωτικό μήνυμα. Ενώ τα τεκμήρια στα οποία ο/η δημιουργός μπορεί να μην αναγνωρίζει τις προκαταλήψεις του/της δεν είναι εντελώς αμερόληπτα, συνήθως δεν αποσκοπούν στη σκόπιμη διαμόρφωση της γνώμης άλλων πέρα από το αρχικό κοινό-στόχο.

Πώς Διαχειριζόμαστε Ευαίσθητα Θέματα και Αμφιλεγόμενες Ιστορίες

Όπως φαίνεται μέσα από τη δουλειά του ΟΙΔΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης, των Η.Ε. (π.χ. Η.Ε., 2020) και του EuroClio (Ευρωπαϊκός Σύνδεσμος Εκπαιδευτικών Ιστορίας) η διαχείριση ενός δύσκολου και αμφιλεγόμενου παρελθόντος είναι χαρακτηριστικό της ζωής συγκρουσιακές, μετα-συγκρουσιακές και διαιρεμένες κοινωνίες. Οι πιο πάνω οργανισμοί προτείνουν την υιοθέτηση μιας πολυπρισματικής θεώρησης για την κατανόηση διαφορετικών απόψεων και ερμηνειών που δε σημαίνει απαραίτητα συμφωνία ή έκφραση συμπάθειας προς το περιεχόμενο και την προέλευσή τους. Η Whitehouse (2020) επισημαίνει ότι η απουσία ενός οικουμενικά αποδεκτού ή συμφωνημένου ορισμού για το τι καθιστά ένα θέμα ευαίσθητο και, ως εκ τούτου, αμφιλεγόμενο, δημιουργεί προβλήματα κατά την κατάρτιση των εκπαιδευτικών της Ιστορίας. Υποδεικνύει ότι ο ορισμός των Stradling κ.ά. (1984 στο Whitehouse, 2020) έχει διαμορφώσει τις πρώτες συζητήσεις γύρω από το θέμα, ορίζοντας τα «αμφιλεγόμενα θέματα» ως θέματα με πολιτική ευαισθησία. Σημειώνει ότι η πιο πρόσφατη ερμηνεία του θέματος από το Historical Association, έχει μεγαλύτερη αξία χάρη στο μεγαλύτερο εύρος και πολυπλοκότητα του τη διακρίνει.

> Η μελέτη της ιστορίας μπορεί να δημιουργεί συναισθηματικές αντιδράσεις και να αγγίζει αμφιλεγόμενα θέματα εκεί όπου, στο παρελθόν, ένα άτομο αδικήθηκε ή νομίζει ότι αδικήθηκε, από άλλους ανθρώπους ή ομάδα ανθρώπων. Το ίδιο μπορεί επίσης να συμβαίνει εκεί που υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στο τι διδάσκεται στο πλαίσιο της σχολικής ιστορίας, και στις ιστορίες της οικογένειας ή της κοινότητας ή άλλες ιστορίες. Τέτοια θέματα και τέτοιες μεγάλες διαφορές (στις ιστορικές αφηγήσεις) έχουν μεγάλη απήχηση στους/στις μαθητές/ριες σε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά πλαίσια. (Historical Association, 2007, σελ.3)

Η Whitehouse (2020) εισηγείται περαιτέρω επεξεργασία του όρου, αξιοποιώντας την έννοια «ευαίσθητες και αμφιλεγόμενες ιστορίες», την οποία εισηγούνται οι Hand και Levinson (2012). Η έννοια βασίζεται στον ορισμό των **ευαίσθητων θεμάτων** ως εκείνων που αναδύονται εκεί όπου μια κοινότητα ή κοινότητες έχουν βαθιά ριζωμένες συναισθηματικές αντιδράσεις και πεποιθήσεις σχετικά με ένα ή πολλά θέματα για τα οποία παίρνουν θέση, η οποία δυνατόν να προσβάλει άλλους/ες. Οι **αμφιλεγόμενες ιστορίες** είναι αφηγήσεις για το παρελθόν οι οποίες αμφισβητούνται έντονα και συχνά με την επίκληση συναισθημάτων. Τόσο τα ευαίσθητα θέματα όσο και οι αμφιλεγόμενες ιστορίες αναδύονται και αποτελούν πηγή συναισθηματικών αντιδράσεων, τοποθετήσεων και αντι-τοποθετήσεων και έχουν τη δύναμη να προσβάλλουν και να διαιωνίζουν διαφωνίες γύρω από ένα επίπονο και δύσκολο παρελθόν. Σε αυτό το πλαίσιο, ευαίσθητα θέματα και αμφιλεγόμενες ιστορίες υπάρχουν εκεί όπου πραγματικές ή υποτιθέμενες ιστορικές απώλειες και αδικίες έχουν δημιουργήσει μια υποκειμενική κληρονομιά πόνου και περηφάνειας γύρω από μνήμες μιας κοινότητας.

Η έρευνα της Whitehouse (2020) για τις αντιδράσεις των εκπαιδευτικών στην τάξη τους σχετικά «καυτά» θέματα (Brauch, κ.ά., 2019) καταδεικνύει ότι η διδακτική τους πράξη, τόσο συνειδητά όσο και ασυνείδητα, προσαρμόζεται και περιορίζεται ούτως ώστε να αποφύγει την κριτική και τις αρνητικές αντιδράσεις από την κοινότητα. Αυτό μπορεί να βάλει περιορισμούς στο περιεχόμενο και την ορολογία του μαθήματος, να περιλάβει αυτό-λογοκρισία και να εξασθενίσει ή και να παραμελήσει την ανάπτυξη ενσυναίσθησης και πολυπρισματικότητας. Αυτό συχνά σημαίνει ότι ο πόνος και η δυσαρέσκεια που προκλήθηκαν από μια υποτιθέμενη αδικία και τραγωδία δεν έρχονται στην επιφάνεια για να συζητηθούν και ούτε επιλύονται μακροχρόνιες διαφορές.

Η αντιμετώπιση ευαίσθητων θεμάτων και αμφιλεγόμενων ιστοριών είναι χαρακτηριστικό της ιστορικής εκπαίδευσης στα περισσότερα εκπαιδευτικά συστήματα. Το 2017 ομάδα Κυπρίων και διεθνών εμπειρογνωμόνων, συνέβαλαν στην έκδοση του COST (2017) με εισηγήσεις για τη διδασκαλία θεμάτων διομαδικών συγκρούσεων στο μάθημα της ιστορίας. Οι εισηγήσεις θεμελιώνοντας στην πεποίθηση ότι «η μετασχηματιστική ιστορική διδασκαλία …. επιχειρεί μια κριτική κατανόηση του συγκρουσιακού παρελθόντος μέσα από την καλλιέργεια ιστορικής σκέψης και ενσυναίσθησης, την υπέρβαση των εθνοκεντρικών αφηγήσεων και την προαγωγή της πολυπρισματικότητας».

Δέκα πρακτικές εισηγήσεις για την αίθουσα διδασκαλίας: (COST 2017)

1. Αμφισβητήστε παγιωμένες και αβάσιμες θέσεις, καταρρίψτε μύθους και εκθέστε οποιαδήποτε κατάχρηση της ιστορίας.
2. Αποδομήστε κυρίαρχες αφηγήσεις.
3. Αναγνωρίστε την πολυπλοκότητα, ενθαρρύνετε τεκμηριωμένες ατομικές ερμηνείες και προωθήστε το διάλογο και την αντιπαράθεση ιδεών (debate).
4. Ευαισθητοποιήστε γύρω από το πώς το προσωπικό υπόβαθρο και η αφοσίωση στην ομάδα πιθανό να επηρεάσουν την ερμηνεία.
5. Εμπλέξετε τους/τις μαθητές/ριες σε ένα διαρκή διάλογο μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος.
6. Εμπλέξετε τις/τους μαθήτριες/ές σε μια ρητή εξερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην/στις εθνική/ές ταυτότητα/ες και την ιστορία.
7. Βοηθήστε να κατανοήσουν το πρόσφατο, βίαιο παρελθόν και να εξετάσουν κριτικά τις προσωπικές εμπειρίες.
8. Εμπλέξετε τις/τους μαθήτριες/ές σε κριτική συζήτηση για τον τρόπο που τα ΜΜΕ αναφέρονται σε τοπικά πολιτικά ή στρατιωτικά γεγονότα.

9. Βρείτε την ισορροπία ανάμεσα στο περιεχόμενο και τη διαδικασία οργάνωσης και επικοινωνίας της ιστορικής γνώσης.
10. Εντάξτε τη διδασκαλία συγρούσεων μεταξύ διαφορετικών ομάδων σε ένα συνεκτικό πρόγραμμα σπουδών.

Φυσικές τοποθεσίες και μεμονωμένα κτήρια μπορεί να συνδέονται με ευαισθησίες ή/και να είναι αμφιλεγόμενα. Αρκετές από τις ενότητες αυτής της έκδοσης αναφέρονται σε τοποθεσίες/κτήρια που πιθανό να συνδέονται με ευαισθησίες ή/και είναι αμφιλεγόμενές/α ως αποτέλεσμα της διασύνδεσής τους με το ταραγμένο παρελθόν της Κύπρου. Χρειάζεται προσοχή όταν εξερευνούμε τεκμήρια καθώς κάποιος/α μπορεί να έχει μια ιδιαίτερη ή προσωπική προοπτική ή το περιεχόμενό τους να αμφισβητείται.

Ο όρος «Lieu de Mémoire» ή Τόποι Μνήμης

Ο Γάλλος ιστορικός Pierre Nora χρησιμοποιεί τον όρο «τόποι μνήμης» (στα Γαλλικά *Lieu de Mémoire*) αναφερόμενος σε μέρη όπου είναι γνωστό ότι έχουν λάβει χώρα σημαντικά γεγονότα. Οι άνθρωποι που έζησαν δραματικά και δύσκολα γεγονότα, αναπτύσσουν έντονα αισθήματα για τους τόπους όπου αυτά έχουν αναπτύχθηκαν και οι επόμενες γενιές ακούνε και ξαναξούνε ιστορίες γι' αυτές τις τοποθεσίες. Αυτό συχνά οδηγεί στη δημιουργία αντικρουόμενων εκδοχών της ιστορίας και ο Nora σημειώνει ότι:

> Στο παρελθόν υπήρχε μια εθνική ιστορία και πολλές ιδιαίτερες μνήμες. Σήμερα, υπάρχει μια εθνική μνήμη, αλλά η ενότητα της πηγάζει από ένα διχασμένο πατρογονικό αίτημα που συνεχώς διευρύνεται αναζητώντας συνοχή. (Nora, 1998)

Από τότε που ο Nora ανέπτυξε τη θεωρία του για τους τόπους μνήμης, έχει καταστεί ευρύτερα αποδεχτό ότι οι κοινότητες και, ειδικότερα, οι πολυπολιτισμικές κοινότητες δεν ερμηνεύουν με τον ίδιο τρόπο την ιστορία. Παρά την επιμονή που επιδεικνύεται από εθνικίστριες/ές και αυταρχικές/ούς πολιτικούς για την προώθηση της ιστορίας ως ένα πλαίσιο που περιλαμβάνει «τη δική μας εθνική ιστορία», «το δικό μας ένδοξο παρελθόν» και «την επιβίωση απέναντι σε όλες τις απειλές», πολλές/οί σήμερα αμφισβητούν τα πιο πάνω προτιμώντας μια πολυπρισματική προσέγγιση. Ένα αναλυτικό πρόγραμμα σχολικής ιστορίας το οποίο θεμελιώνεται στην πολυπρισματική θεώρηση δέχεται, για τους πιο πάνω λόγους, μεγαλύτερη αμφισβήτηση, είνα, όμως δυνητικά πιο αντιπροσωπευτικό των τεκμηρίων που είναι διαθέσιμα και της πολλαπλότητας των ερμηνειών.

Μνημεία και Αγάλματα ως Ευαίσθητα και Αμφιλεγόμενα Τεχνουργήματα

Ο Purkis (1995) περιγράφει τα δημόσια και τα ιδιωτικά μνημεία ως κοινωνικά έγγραφα τα οποία βοηθούν τον καθένα και την καθεμιά που προσπαθεί να κατανοήσει μια κοινωνία και τους ανθρώπους της, ενώ ο Coakley (2004) τα βλέπει ως στοιχεία μιας αφήγησης που περιέχουν συμβολισμούς που χρησιμοποιούνται ως κώδικες για να αναπαραστήσουν ιδέες και να προκαλέσουν αντιδράσεις που μπορεί, συχνά, να είναι συναισθηματικές. Η έμφαση δίνεται συνήθως σε μονόπλευρες αφηγήσεις που σχετίζονται με εθνικιστικά θέματα ή πρόσωπα που σχετίζονται με αρετές: μονάρχες, ηγέτες/ιδες, ήρωες/ίδες πολέμου ή πεσόντες/ούσες στη μάχη (Karaiskou, 2014).

Συχνά τα αγάλματα ή συμπλέγματα αγαλμάτων μνημονικού χαρακτήρα συνδέονται με πολέμους, διώξεις και κακουχίες, οικονομικές και κοινωνικές στερήσεις, δημιουργώντας συχνά μια αφήγηση που αντιπαραβάλλει ανάμεσα στο «εμείς» (ευγενείς, ηρωικοί/ές, γενναίοι/ες, με αυτοθυσία) και το «αυτοί/ές» (αναξιόπιστοι/ες και εξοντωμένοι/ες εχθροί). Ενώ υπάρχουν πολύ λίγα μνημεία ειρήνης ανά το παγκόσμιο, υπάρχουν χιλιάδες μνημεία πολέμου. Επικρατεί επίσης συχνά μια ισχυρή διάσταση του φύλου: οι άντρες εμφανίζονται ως εργάτες ή στρατιώτες, ενώ οι γυναίκες ως μητέρες και φροντίστριες ή παρέχουσες παρηγοριά· και τα δύο φύλα παρουσιάζονται σε ιδιαίτερα παραδοσιακούς ρόλους και συμβολισμούς, ειδικά στη δημόσια τέχνη ή τη μνημειοποίηση (Karaiskou, 2013).

Μαθαίνοντας περισσότερα για τους Τόπους Μνήμης και το Χειρισμό Αμφιλεγόμενων Ιστοριών

Μπορεί να είναι χρήσιμο όταν μελετάτε την έννοια «τόποι μνήμης» με τις/τους μαθητές/ριές σας να συλλέξετε περισσότερα στοιχεία γι' αυτή την έννοια και τον τρόπο διαχείρισής της. Μερικά παραδείγματα περιλαμβάνουν:

- **Το Πρόγραμμα Ιστορικών Μνημονικών Αφηγήσεων των Ηνωμένων Εθνών** (The United Nations Historical Memorial Narratives project) (UN, 2020), το οποίο αναγνωρίζει ότι συγκεκριμένες τοποθεσίες έχουν ιδιαίτερη σημασία. Μια Διεθνής Συμμαχία Τόπων Συνείδησης (International Coalition of Sites of Conscience, 2019), που περιλαμβάνει περισσότερα από 200 μουσεία, μνημεία και άλλα ιδρύματα από όλο τον κόσμο, χρησιμοποιεί τον όρο για να ομαδοποιήσει τοποθεσίες, άτομα και πρωτοβουλίες ενεργοποιώντας τη σημαντικότητα των τόπων μνήμης για να εμπλέξει το κοινό σε μια διασύνδεση του παρελθόντος με το παρόν, προκειμένου να οραματιστεί και να διαμορφώσει ένα πιο δίκαιο και ανθρώπινο μέλλον.
- **Αμελής Μνήμη: Κοινωνική Λήθη και Λαϊκή Ιστοριογραφία μιας Επανάστασης στο Ulster** (Forgetful Remembrance: Social Forgetting and Vernacular Historiography of a Rebellion in Ulster). Το βιβλίο του Guy Beiner αναφορικά με τις διαιρέσεις και τη βία μεταξύ των κοινοτήτων στη Βόρεια Ιρλανδία εξετάζει την παραδοξότητα του τι πράγματι συμβαίνει όταν κοινότητες προσπαθούν επίμονα το ξεχάσουν άβολα γεγονότα. Το ερώτημα πώς μια κοινωνία προσπαθεί να αποκρύψει προβληματικά επεισόδια της ιστορίας της επιχειρείται να απαντηθεί μέσα από μια λεπτομερή μελέτη περίπτωσης η οποία λαμβάνει χώρα στις βόρειο-ανατολικές κομητείες της Βόρειας Ιρλανδίας.

Τεκμήρια από Προσωπικές και Οικογενειακές Ιστορίες

Η μελέτη μιας τοποθεσίας παρέχει εξαιρετικές δυνατότητες για συγκέντρωση στοιχείων προφορικής ιστορίας και αξιοποίησής τους, για γραπτή ή ηλεκτρονική καταγραφή των αναμνήσεων διαφόρων ανθρώπων. Αυτές μπορεί να αποτελέσουν ισχυρές μαρτυρίες για την κοινωνική ιστορία και απόδειξη της ύπαρξης διαφορετικών εμπειριών εντός και μεταξύ χωρών, περιφερειών και κοινοτήτων (EuroClio, 2015· 2017). Είναι αναγκαίο να επιδεικνύουμε ευαισθησία όταν ασχολούμαστε με ατομικές ή ομαδικές αναμνήσεις οι οποίες μπορεί να είναι λεπτομερείς, ακριβείς και εξαιρετικά ενημερωτικές για το παρελθόν, αλλά μπορεί να είναι εξίσου αποσπασματικές, ασήμαντες ή περιορισμένες, καθώς και ανακριβείς, ελαττωματικές ή προκατειλημμένες, μερικώς ή εξ ολοκλήρου.

Στους κύκλους της προφορικής ιστορίας το άτομο που μιλάει αναφέρεται συνήθως ως ο/η «αφηγητής/ρια». Εάν επιθυμείτε να μάθετε περισσότερα για το αντικείμενο, μπορείτε να βρείτε χρήσιμο υλικό στην ιστοσελίδα του Συνδέσμου Προφορικής Ιστορίας (Oral History Association, 2021) ή στη σχετική έκδοση του ΟΙΔΕ (2011) σε αυτόν τον τομέα.

Οι Perks και Thomson (1998) καταδεικνύουν πόσο έχει διευρυνθεί, ως προσέγγιση, η προφορική ιστορία. Οι συνεντεύξεις μπορεί να είναι αποκαλυπτικές, αλλά μπορεί επίσης να προϋποθέτουν σκληρή δουλειά, καθώς μερικές φορές οι άνθρωποι διστάζουν να μιλήσουν για συγκεκριμένα θέματα ή μπορεί να μη χειρίζονται καλά τη γλώσσα. Ίσως να θέλετε να μιλήσετε με τους/τις μαθητές/ριες για τη μνήμη και τη διαχείριση διαφορετικών σεναρίων. Τι θα μπορούσαν να κάνουν, για παράδειγμα εάν:

- Η/ο ερωτώμενη/ος δίνει πολύ σύντομες απαντήσεις.
- Μια ερώτηση δεν έχει γίνει κατανοητή ή θεωρείται ακατάλληλη.
- Η/ο ερωτώμενη/ος δεν θυμάται τι ρωτάτε.
- Η/ο ερωτώμενη/ος είναι αναστατωμένη/ος ή θυμωμένη/ος εξαιτίας μιας ανάμνησης.
- Η συσκευή καταγραφής παρουσιάσει πρόβλημα λειτουργίας.

Καλές Πρακτικές στην Προφορική Ιστορία

Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να κατανοήσουν ότι, πριν τη συνέντευξη χρειάζεται:

1. Να προετοιμαστούν καλά. Να γνωρίζουν για το μέρος ή το θέμα για το οποίο θα ερωτήσουν ώστε να μπορούν να διατυπώσουν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου.
2. Να επιλέξουν σε ποιους/ες θέλουν μιλήσουν και τι θέλουν να καλύψουν. Να συμφωνήσουν ένα χρονικό όριο για τη συνέντευξη ή τις συνεντεύξεις και να κάνουν εξάσκηση με ένα/ μια φίλο/η ώστε να εξοικειωθούν με τον εξοπλισμό και να ξεπεράσουν οποιοδήποτε αρχικό αίσθημα αμηχανίας ως προς το ότι επιχειρούν να πείσουν ένα άλλο άτομο να μιλήσει με πολύ μικρές παύσεις.
3. Να διευθετήσουν μια συγκεκριμένη ώρα και ένα ασφαλές μέρος για τη συνάντηση, στο πλαίσιο της οποίας θα πραγματοποιηθεί η συνέντευξη. Να διασφαλίσουν ότι και άλλοι/ες γνωρίζουν τον τόπο που θα πάνε για τη συνέντευξη. Για λόγους ασφαλείας (λόγω της ηλικίας τους), δεν πρέπει να δεχθούν οποιαδήποτε αλλαγή της τελευταίας στιγμής σε σχέση με τον τόπο ή/και την ώρα της συνέντευξης, χωρίς να έχουν ενημερώσει κάποιον/α άλλο/η.
4. Να έχουν εξασφαλίσει γραπτή έγκριση του/της αφηγητή/ριας για τη διεξαγωγή της συνέντευξης και ότι αυτός/ή έχει κατανοήσει ότι η συνέντευξη θα ηχογραφηθεί. Υπάρχει παράδειγμα εντύπου συναίνεσης διαθέσιμο στο διαδίκτυο. Αυτό είναι μέρος της διαδικασίας παραχώρησης συναίνεσης κατόπιν πληροφόρησης και οι πιθανοί/ές αφηγητές/ριες θα πρέπει να έχουν λάβει σύντομη ενημέρωση σε σχέση με το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και την παραχώρηση συναίνεσης κατόπιν λήψης σχετικής πληροφόρησης για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, καθώς και το δικαίωμά τους να την αποσύρουν πριν την οποιαδήποτε καταγραφή.
5. Να ξεκινούν έχοντας επιβεβαιώσει ότι είναι αποδεκτό από τον/την αφηγητή/ρια να ηχογραφηθούν τα όσα θα πει. Ιδανικά θα πρέπει να υπογραφεί μια τέτοια συναίνεση ως μέρος της διαδικασίας της συνέντευξης, σε περίπτωση που στη συνέχεια εγερθούν τυχόν ερωτήματα ως προς το κατά πόσο είχε δοθεί μια τέτοια συναίνεση, ειδικά από ανθρώπους που ξεχνούν. Θα πρέπει να παρουσιάζουν τον εαυτό τους, να αναφέρουν το σκοπό της συνέντευξης και πώς αυτή θα χρησιμοποιηθεί και να ξεκινούν με μια ευθεία ερώτηση που θα βοηθά τον/την αφηγητή/ρια να νιώσει άνετα. Εάν είναι δυνατόν, θα πρέπει να ελέγχουν τις ερωτήσεις τους με κάποια/ον άλλη/ο πριν τη συνέντευξη ώστε να βεβαιώνονται ότι είναι ξεκάθαρες και θα δουλέψουν.
6. Να χρησιμοποιήσουν τον καλύτερο δυνατό εξοπλισμό ηχητικής καταγραφής τον οποίο μπορούν να εξασφαλίσουν και τον οποίο θα έχουν ελέγξει από προηγουμένως. Ευχαριστήστε τον/ην αφηγητή/ρια στο τέλος της καταγραφής. Όταν γίνει η μεταγραφή της συνέντευξης στο χαρτί, είναι ένδειξη ευγένειας να προσφερθεί στον/στην αφηγητή/ρια ένα αντίγραφο του κειμένου και ένα αντίγραφο της ηχογραφημένης καταγραφής, εάν το επιθυμεί.

Η φύση της μνήμης

Η συζήτηση με τους/τις μαθητές/ριές μας σχετικά με τη φύση της μνήμης είναι πάντα χρήσιμη. Μερικές φορές τα οικογενειακά γεγονότα λέγονται και ξαναλέγονται και μερικές φορές στολίζονται για να κάνουν την αφήγηση πιο ενδιαφέρουσα. Ισχυρά ή τραυματικά περιστατικά μπορούν να ειπωθούν από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία ή να αλλοιωθούν με συμπληρωματικά στοιχεία όταν χρησιμοποιούνται πληροφορίες από δεύτερο χέρι για την οικοδόμηση μιας αφήγησης, καλύπτοντας έτσι τα κενά στις διάφορες ιστορίες. Φυσικά, ορισμένοι/ες μάρτυρες των «μεγάλων γεγονότων» είναι απολύτως αξιόπιστοι/ες, επομένως είναι σημαντικό οι μαθητές/ριες να είναι προσεκτικοί/ες, αλλά να μην αμφισβητούν τις αφηγήσεις ή να αμφιβάλλουν για την ακρίβεια των αφηγήσεων.

Τοπικές Μελέτες στην Ψηφιακή Εποχή

Η πρόσβαση σε ψηφιοποιημένα αρχεία και εικόνες, το έργο άλλων και υλικό από πολλές διαφορετικές οπτικές γωνίες, χώρες και άτομα καθιστούν το διαδίκτυο μια εκπληκτική πηγή. Ωστόσο, η δύναμη της γρήγορης και αποτελεσματικής αναζήτησης και εύρεσης καλών και αξιόπιστων υλικών μπορεί επίσης να δημιουργήσει μια τάση αποδοχής αυτού που βρίσκεται στις αναζητήσεις στο διαδίκτυο ως «αλήθεια».

Οι μαθητές/ριες πρέπει να βοηθηθούν για να κατανοήσουν ότι δεν είναι όλο το περιεχόμενο του διαδικτύου ακριβές, ισορροπημένο και αμερόληπτο και ότι δεν έχουν όλοι οι πάροχοι περιεχομένου ή οι επαφές στο διαδίκτυο καλές προθέσεις ούτε παρουσιάζουν σωστά την ταυτότητά τους. Πρέπει να βοηθήσουμε τους/τις νέους/ες να κατανοήσουν τον τρόπο εργασίας με ασφάλεια στο διαδίκτυο: να μην παρέχουν τα προσωπικά τους στοιχεία, εικόνες του εαυτού τους ή των συνομηλίκων τους ή πληροφορίες που θα προσδιορίσουν την τοποθεσία τους. Η πανδημία Covid-19 του 2020 έχει αυξήσει περαιτέρω τη χρήση του διαδικτύου στην εκπαίδευση και στη ζωή των νέων, αλλά έχει επίσης δημιουργήσει ανησυχίες σχετικά με την προστασία των παιδιών, τη χειραγώγηση και τη ριζοσπαστικοποίηση, με την UNESCO (2020) να σημειώνει ότι έχει υπάρξει «αύξηση του αριθμού των παιδιών που συμμετέχουν στον διαδικτυακό κόσμο ... (αυξάνοντας έτσι) τον κίνδυνο πρόσβασης σε ακατάλληλο περιεχόμενο ή την ένταξή τους στο στόχαστρο εγκληματιών».

Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διαμορφώσουν ασφαλείς εργασιακές συνήθειες και να υποστηρίξουν την ανάπτυξη ισχυρών δεξιοτήτων κριτικής ευαισθητοποίησης στους/στις νέους/ες, προκειμένου να τους/τις βοηθήσουν να εντοπίζουν την προπαγάνδα και το υλικό χειραγώγησης. Κατά τη συλλογή πληροφοριών, πρέπει να εξετάζουν την προέλευσή τους και να αντιμετωπίζουν την έρευνα στο διαδίκτυο με την ίδια αυστηρότητα με την οποία θα πρέπει να αντιμετωπίζουν όλες τις πηγές.

Χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικά εργαλεία

Καθώς συνεχίζουμε να επεκτείνουμε τη χρήση εξελιγμένων Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην κοινωνία και στην εκπαίδευση, πρέπει επίσης να αναβαθμίσουμε τις δεξιότητές μας ως εκπαιδευτικοί και επαγγελματίες και να διασφαλίσουμε ότι κατανοούμε πώς λειτουργούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το tweeting και οι κωδικοί QR. Πρέπει να αγκαλιάσουμε τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι νέοι/ες μας, ως «μέλη μιας ψηφιακής γενιάς» ως φυσικό μέρος της αλληλεπίδρασής τους, της κοινωνικής δικτύωσης και της ζωής τους. Ως «μέλη μιας ψηφιακής γενιάς» μπορούν να θεωρηθούν τα άτομα που είναι εξοικειωμένα με τις πρόσφατα αναπτυγμένες τεχνολογίες και χρησιμοποιούν διάφορα μέσα ΤΠΕ όλη την ώρα χωρίς να χρειάζεται να σκεφτούν συνειδητά ποια βήματα πρέπει να ακολουθήσουν.

Ορισμένοι όροι κλειδιά των ΤΠΕ

Κοινωνικά δίκτυα: μια ποικιλία διαδικτυακών πλατφορμών, εφαρμογών και τεχνολογιών που επιτρέπουν στους ανθρώπους να αλληλεπιδρούν κοινωνικά μεταξύ τους στο διαδίκτυο. Μερικά παραδείγματα είναι το Facebook, το YouTube και το Twitter.

Ιστολόγιο (Blog): ένα ιστολόγιο είναι μια ιστοσελίδα που χρησιμεύει ως δημόσια προσβάσιμο προσωπικό ημερολόγιο κάποιου/ας. Συνήθως τα ιστολόγια ενημερώνονται καθημερινά και συχνά αντικατοπτρίζουν την προσωπικότητα του/της συγγραφέα ή των υπαλλήλων της εταιρείας που εκπροσωπούν.

Κώδικας QR (κώδικας άμεσης απάντησης): ένας τύπος γραμμωτού κώδικα που μπορεί να διαβαστεί χρησιμοποιώντας ένα πρόγραμμα ανάγνωσης γραμμωτού κώδικα QR ή ένα έξυπνο τηλέφωνο με δυνατότητα κάμερας. Ο/η χρήστης/ρια μπορεί να σαρώσει τον κώδικα QR που έχει κωδικοποιηθεί για να κάνει πράγματα όπως η εμφάνιση κειμένου, η παροχή δεδομένων επικοινωνίας ή ακόμα το άνοιγμα μιας ιστοσελίδας στο πρόγραμμα περιήγησης, στο smart phone.

Εικονική πραγματικότητα: ένα τεχνητό περιβάλλον που δημιουργήθηκε με υλικό και λογισμικό υπολογιστή και παρουσιάστηκε στο/στη χρήστη/ρια με τέτοιο τρόπο ώστε να εμφανίζεται και να γίνεται αισθητό σαν ένα πραγματικό περιβάλλον.

Επαυξημένη πραγματικότητα: μια τεχνολογία ικανή να εισάγει ψηφιακά στοιχεία σε πραγματικές καταστάσεις για να προσφέρει στους/στις καταναλωτές/ριες και τους/τις επαγγελματίες μια υβριδική εμπειρία πραγματικότητας.

Ψευδείς ειδήσεις ή hoax ειδήσεις: ψευδείς πληροφορίες ή προπαγάνδα που δημοσιεύονται μεταμφιεσμένες σαν αυθεντικές ειδήσεις. Οι ιστότοποι και τα κανάλια ψευδών ειδήσεων προωθούν το περιεχόμενο τους σε μια προσπάθεια να παραπλανήσουν τους/τις καταναλωτές/ριες για το περιεχόμενο και να διαδώσουν παραπληροφόρηση μέσω κοινωνικών δικτύων και από στόμα σε στόμα.

Ορισμοί βασισμένοι στο Webopedia (χ.χ.)

Παραπομπές

- ΟΙΔΕ, 2011, *Μια Εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία: Όταν οι εμπειρίες των ανθρώπων γίνονται ιστορία.* Λευκωσία: UNDP-ACT. Διαθέσιμο στο: <https://www.ahdr.info/our-work/supplementary-educational-materials>.
- Αρχείο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής της Κύπρου, 2021. *Αρχείο*. Διαθέσιμο στο: <http://www.vernarch.ac.cy/easyconsole.cfm/id/116/lang/en/lang/el/>.
- BnF Gallica, χ.χ. *Homepage* [Αρχική Σελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://gallica.bnf.fr/accueil/en/content/accueil-en?mode=desktop>.
- Brauch, N., Leone, G. και Sarrica, M., 2019. 'The debate almost came to a fight…': Results of a cross-national explorative study concerning history teachers' shared beliefs about teaching historical sensitive issues [Η συζήτηση σχεδόν κατέληξε σε μάχη…': Αποτελέσματα διακρατικής διερευνητικής έρευνας αναφορικά με τις κοινές πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη διδασκαλία ιστορικά ευαίσθητων θεμάτων]. *Pedagogy, Culture & Society*, 27(1), σσ. 111-132.
- Clarke, G., 1997. *The Photograph* [Η Φωτογραφία]. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- Coakley, J., 2004. Mobilizing the Past: Nationalist Images of History. [Κινητοποιώντας το Παρελθόν: Εθνικιστικές Εικόνες της Ιστορίας]. *Nationalism and Ethnic Politics 10(4)*, σσ. 531-560.
- Copeland, D., 1993. *A Teacher's Guide to Geography and the Historic Environment* [Ένας Οδηγός για Εκπαιδευτικούς στην Γεωγραφία και στο Ιστορικό Περιβάλλον]. Λονδίνο: English Heritage
- CoE, 2006. *Multiperspectivity in Teaching and Learning History* [Πολυπρισματικότητα στη Διδασκαλία και Μάθηση της Ιστορίας]. Στρασβούργο: Council of Europe.
- CoE, 2009α. *The Use of Sources in Teaching and Learning History Vol.1* [Η Χρήση των Πηγών στη Διδασκαλία και της Μάθηση της Ιστορίας Τόμος 1]. Στρασβούργο: Council of Europe. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680492d6b>
- CoE, 2009β. *The Use of Sources in Teaching and Learning History Vol.2* [Η Χρήση των Πηγών στη Διδασκαλία και της Μάθηση της Ιστορίας Τόμος 2]. Στρασβούργο: Council of Europe. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680492d6c>.
- CoE, 2014. *Shared Histories for a Europe without Dividing Lines* [Κοινές Ιστορίες για μια Ευρώπη χωρίς Διαχωριστικές Γραμμές]. Στρασβούργο: Council of Europe. Διαθέσιμο στο: <https://asp.zone-secure.net/v2/index.jsp?id=6423/8544/44168&lng=en>.
- CoE, 2020. *Quality history education in the 21st century: Principles and guidelines.* [Ποιοτική ιστορική εκπαίδευση τον 21ο αιώνα: Αρχές και κατευθυντήριες γραμμές] Στρασβούργο: Council of Europe. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/prems-108118-gbr-2507-quality-history-education-web-21x21/16808eace7>.
- Çoğaloğlu, M. 2016. *Kuzey Kıbrıs'ta 20. Yüzyıl Konutlar.* [Σπίτια του 20ου αιώνα στη βόρεια Κύπρο]. Μεταπτυχιακή διατριβή. Near East University. Διαθέσιμο στο: <http://docs.neu.edu.tr/library/6538370750.pdf>.
- COST, 2017. *Recommendations for the History Teaching of Intergroup Conflicts* [Εισηγήσεις για την Ιστορική Εκπαίδευση των Διομαδικών Συγκρούσεων]. Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.12927.61602>.
- DeWitt, J. και Storksdieck, M., 2008. A Short Review of School Field Trips: Key Findings from the Past and Implications for the Future [Μια Σύντομη Ανασκόπηση των Σχολικών Επιτόπιων Ερευνών: Κύρια Ευρήματα από το Παρελθόν και Συνέπειες για το Μέλλον]. *Visitor Studies 11(2)*, σσ. 181-197. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1080/10645570802355562>.
- EuroClio, 2015. *Helsingor Declaration* [Διακήρυξη του Helsingor]. Joint response to the 17 March 2015 Declaration by the Education Ministers of the European Union entitled 'Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education.' [Κοινή απάντηση στην Διακήρυξη των Υπουργών Παιδείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της 17ης Μαρτίου 2015 με τίτλο «Προωθώντας την πολιτότητα και τις κοινές αξίες της ελευθερίας, την ανοχής και της μη διάκρισης μέσω της εκπαίδευσης] Παρίσι, 17 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.euroclio.eu/wp-content/uploads/2019/07/EuroClio-Helsingor-Declaration-Response-to-EU-Paris-Declaration-2015.pdf>.
- EuroClio, 2017. *Interview with Michael Riley 'How the process of historical enquiry helps to make school history more accessible'.* [Συνέντευξη με τον Michael Riley «Πώς η διαδικασία της ιστορικής διερεύνησης βοηθά να γίνει η σχολική ιστορία πιο προσβάσιμη»]. Διαθέσιμο στο: <https://www.euroclio.eu/resource/how-the-process-of-historical-enquiry-helps-to-make-school-history-more-accessible/>.
- Europeana, χ.χ. *Homepage* [Αρχική σελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.europeana.eu/en>.

- Getty Images, 2021. *Editorial*. Διαθέσιμο στο: <https://www.gettyimages.com/editorial-images>.
- Google Earth, χ.χ. *Education* [Εκπαίδευση]. Διαθέσιμο στο: <https://www.google.com/intl/en_uk/earth/education/>.
- Google Earth Engine, χ.χ. *Google Earth Timelapse.* Διαθέσιμο στο: <https://earthengine.google.com/timelapse/>.
- Historical Association, 2007. *Teaching Emotive and Controversial History 3-19 Report* [Διδάσκοντας Ευαίσθητη και Αμφιλεγόμενη Ιστορία]. Λονδίνο: Historical Association. Διαθέσιμο στο: <https://www.history.org.uk/secondary/resource/780/the-teach-report>.
- International Coalition of Sites of Conscience, 2019. *About us* [Για εμάς]. Διαθέσιμο στο: <https://www.sitesofconscience.org/en/who-we-are/about-us/>.
- Karaiskou, V., 2013. Commemorative sculpture and ceremonial behaviours in the public sphere: Cyprus as a case study [Μνημονικά γλυπτά και τελετουργικές συμπεριφορές στη δημόσια σφαίρα: Η Κύπρος ως περιπτωσιακή μελέτη]. *Sociological Study 3*(12), σσ. 920-932.

ΕΝΟΤΗΤΑ 0 Εργαλειοθήκη Εκπαιδευτικών Επισκέψεων

0.1 Χαρακτηριστικά ενός Χανιού

Το Μεγάλο Χάνι (Büyük Han)

Το καραβανσεράι (σταθμός των καραβανιών) ή χάνι ήταν ένας συνηθισμένος χώρος φιλοξενίας κατά την Οθωμανική Περίοδο. Εκεί διανυχτέρευαν έμποροι και ταξιδιώτες/ισσες για να ξεκουραστούν πριν συνεχίσουν το ταξίδι τους. Το Μεγάλο Χάνι χτίστηκε το 1572 στο κέντρο της Λευκωσίας και είναι το μεγαλύτερο χάνι στην Κύπρο. Το κτήριο αποτελείται από δύο ορόφους με δωμάτια που περιβάλλουν μια κεντρική αυλή. Έχει το δικό του τζαμί το οποίο συνοδεύεται από μια κρήνη για το πλύσιμο των πιστών πριν από τις προσευχές. Κατά τη διάρκει της βρετανικής κατοχής χρησίμευσε ως φυλακή και αποκαταστάθηκε τη δεκαετία του 1990, για να χρησιμοποιηθεί ως χώρος με καφετέριες και καταστήματα. Το μέγεθος του Μεγάλου Χανιού είναι 50,67m x 45,25m και διαθέτει 68 δωμάτια.

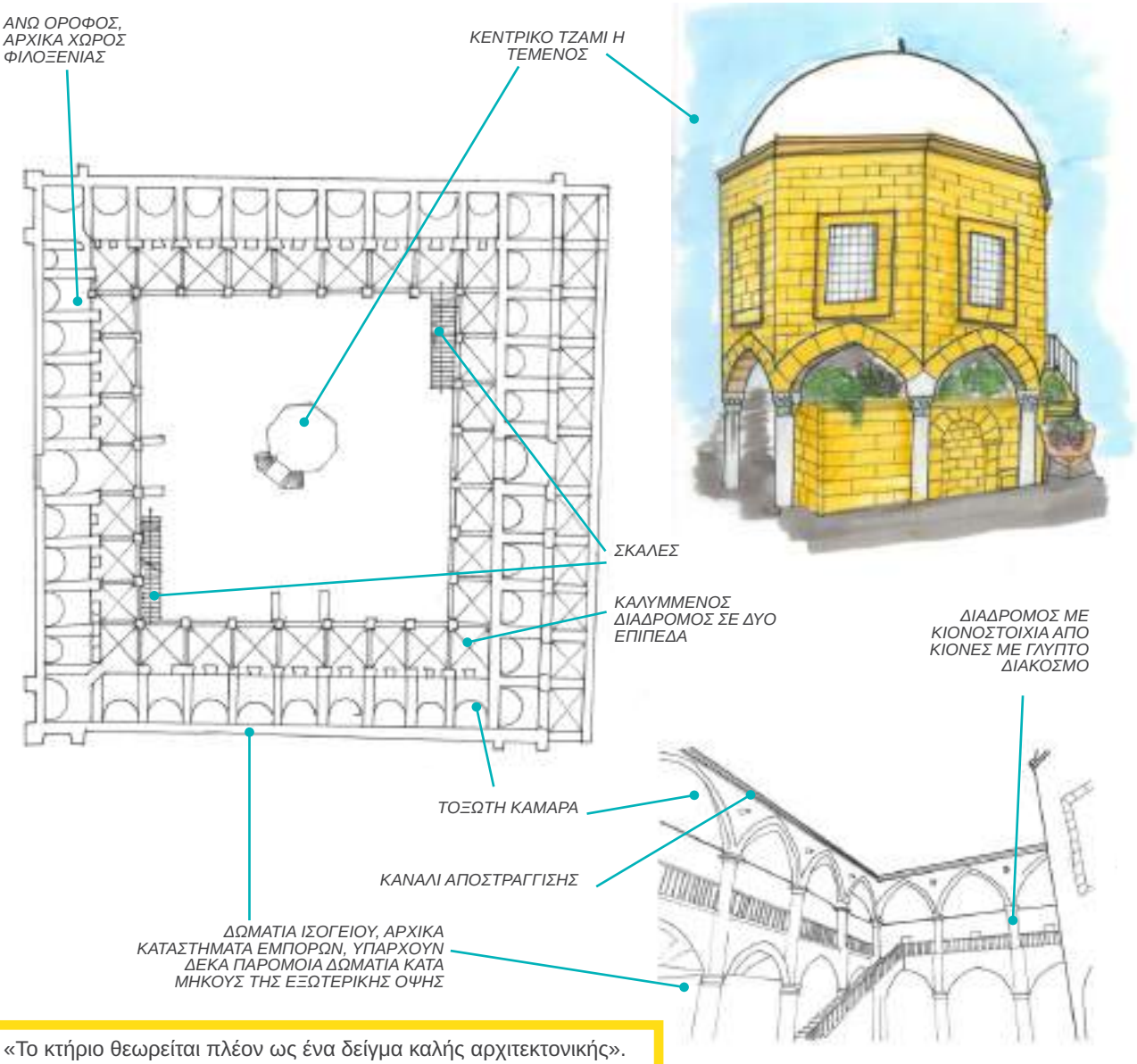

«Το κτήριο θεωρείται πλέον ως ένα δείγμα καλής αρχιτεκτονικής». Με βάση τα στοιχεία που έχετε στη διάθεσή σας, μπορείτε να εισηγηθείτε λόγους που να δικαιολογούν αυτή την άποψη;

Αστικά Σπίτια της Οθωμανικής Περιόδου

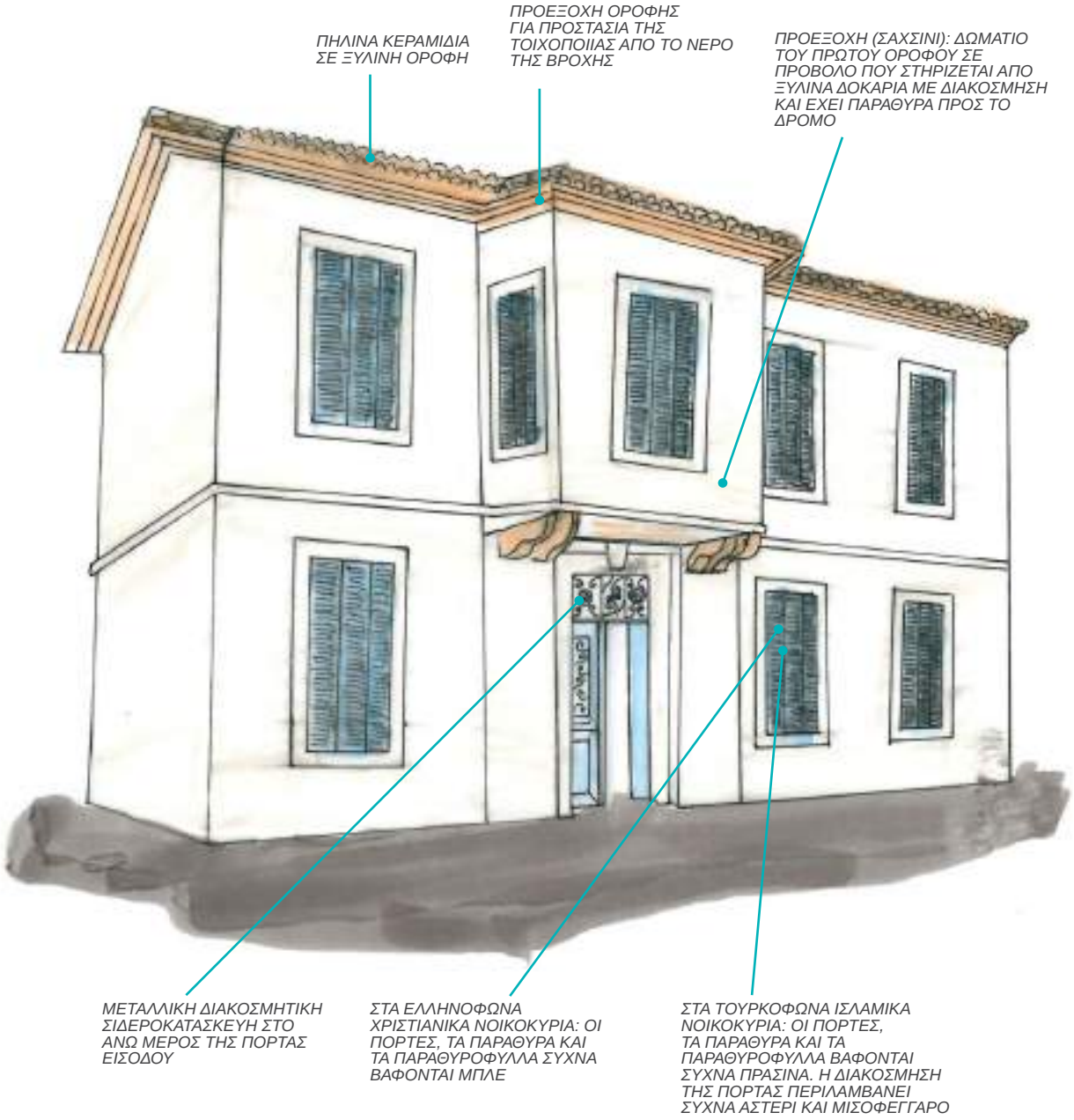

Παραλλαγές αυτής της τυπολογίας σπιτιών συναντούμε σε όλες τις περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, συχνά με διαφορές ως προς τα δομικά υλικά: τα παλαιότερα σπίτια συνηθίζεται να έχουν ξύλινο σκελετό, τοίχους από πέτρα, ξερολιθιά ή τούβλο και σοβά στις εξωτερικές όψεις. Σε κάποιες περιπτώσεις, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των τοπικών υλικών και τον πλούτο των ιδιοκτητών, είναι δυνατόν να έχει χρησιμοποιηθεί λαξευτή πέτρα. Η κάτοψη της οικοδομής είναι συνήθως ορθογωνική. Σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχει κεντρική αυλή που προσφέρει καλύτερο αερισμό, ή και χώρος εργασίας ή κήπος στο πίσω μέρος. Τα δωμάτια του ισογείου εξυπηρετούν βοηθητικές λειτουργίες, ενώ τα υπνοδωμάτια και το καθιστικό βρίσκονται στον πάνω όροφο. Οι εσωτερικοί τοίχοι συνήθως αποτελούνται από ξύλινη κατασκευή και είναι σοβατισμένοι.

Παρά την ιστορική και αρχιτεκτονική τους αξία, πολλά από αυτά τα κτήρια γκρεμίστηκαν κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960, ή αργότερα, στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης των πόλεων. Ωστόσο, στα τελευταία χρόνια άρχισε να παρουσιάζεται ιδιαίτερη ευαισθησία για την προστασία του ιστορικού τοπίου, όπως δείχνουν τα έργα διατήρησης του ιστορικού χαρακτήρα ορισμένων περιοχών.

0.3 Κτήρια της Βρετανικής Αποικιακής Περιόδου

Το χαρακτηριστικό αυτό στυλ αστικής αρχιτεκτονικής συναντάται σε όλη την Κύπρο και χαρακτηρίζεται από μεγάλα παράθυρα και παραθυρόφυλλα που βοηθούν στον καλύτερο αερισμό των δωματίων, ειδικά κατά τις ζεστές περιόδους. Η βεράντα είναι καλυμμένη έτσι ώστε να προσφέρει ένα σκιασμένο χώρο που χρησιμεύει ως υπαίθριο καθιστικό, ή και ως αποθηκευτικός χώρος, με θέα προς κήπο με λουλούδια ή προς το δρόμο.

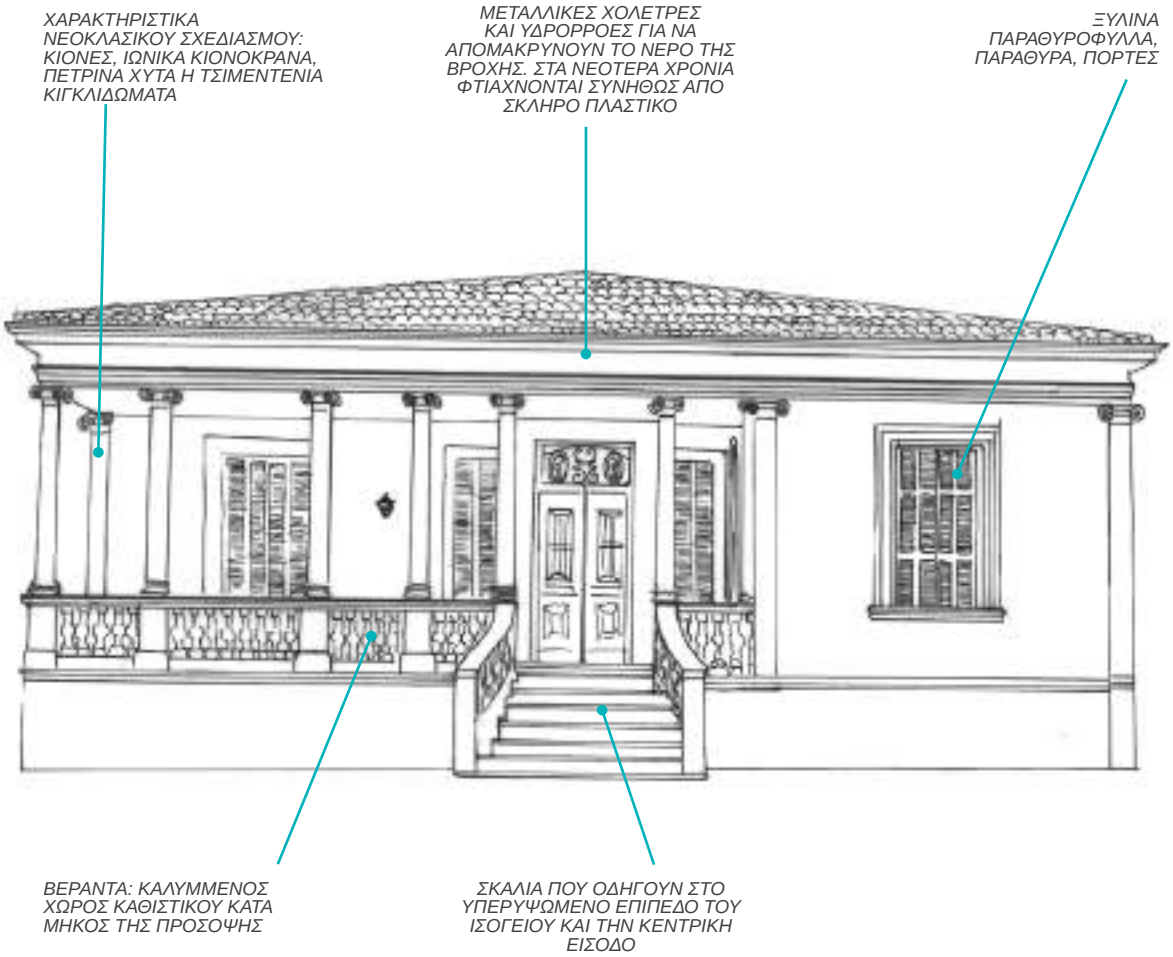

Αυτές οι τυπολογίες σπιτιών συνηθίζονταν κατά τον δέκατο ένατο και στις αρχές του εικοστού αιώνα και μας βοηθούν να προσδιορίσουμε τα όρια των οικισμών κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Σε ορισμένες παραλλαγές τους, αυτές οι μικρές βίλες ή μπανγκαλόου έχουν ξύλινο σκελετό και τοίχους με επένδυση ξύλου, ενώ άλλες έχουν εξωτερικούς τοίχους από τούβλα, μπλοκ ή πέτρα, με σοβατισμένη ή μπογιατισμένη επιφάνεια. Οι κήποι ποικίλλουν σε μέγεθος ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του/της εκάστοτε αγοραστή/ριας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα κτήρια έχουν περισσότερους από έναν ορόφους και χαρακτηρίζονται ως βίλες/ επαύλεις.

Σύγχρονα Χαρακτηριστικά και Αστικός Εξοπλισμός

Ο όρος αστικός εξοπλισμός αναφέρεται στις πινακίδες και άλλα αντικείμενα που βρίσκονται στις πόλεις μας. Πρόκειται για αντικείμενα εξοπλισμού που είναι τόσο κοινά και δεδομένα (όπως φανοστάτες, ταχυδρομικά κιβώτια, καλύμματα φρεατίων, φώτα, σιντριβάνια και δορυφορικά πιάτα) που σχεδόν περνούν απαρατήρητα στην καθημερινότητα των κατοίκων. Στις μέρες μας, μερικά από αυτά θεωρούνται προστατευόμενα και διατηρητέα, είτε λόγω της ιστορικής τους αξίας είτε λόγω του ότι αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα του παραδοσιακού χαρακτήρα μιας περιοχής.

ΚΑΤΩ: ΑΠΟΙΚΙΑΚΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΑ

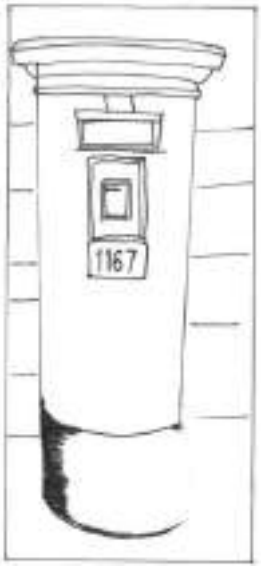

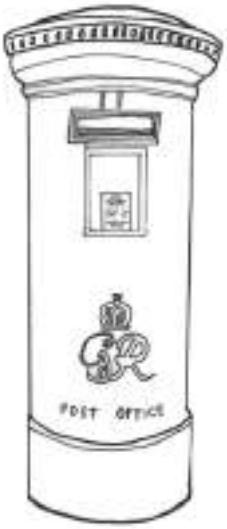

ΑΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

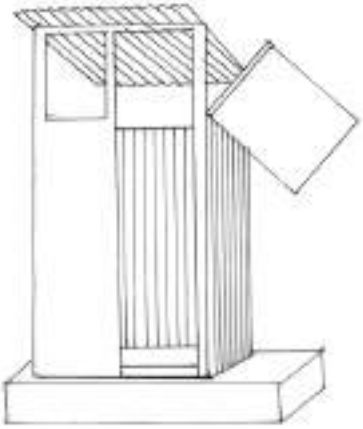

ΛΑΜΠΑ ΑΕΡΙΟΥ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΜΕΤΑΤΡΑΠΕΙ ΣΕ ΛΑΜΠΑ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΟΙΚΟΣΗΜΟ ΤΩΝ ΛΟΥΖΙΝΙΑΝ

ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

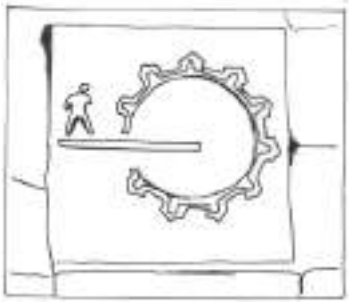

ΦΡΕΑΤΙΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΔΗΜΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

0.5 Κυπριακός Μοντερνισμός

Η δεκαετία του 1930 σηματοδοτεί τις αρχές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής στην Κύπρο. Περίπου εκείνη την εποχή, Κύπριοι/ες φοιτητές/ριες που πήγαν στο εξωτερικό για να σπουδάσουν αρχιτεκτονική, επέστρεψαν στην Κύπρο μετά το τέλος της εκπαίδευσής τους. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στη σταδιακή εισαγωγή της σύγχρονης αρχιτεκτονικής στην Κύπρο και στον εμπλουτισμό του παραδοσιακού τοπικού στυλ με νέα, μοντέρνα χαρακτηριστικά. Ένας από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες της εποχής είναι ο Πόλυς Μιχαηλίδης. Συνήθιζε να συνδυάζει τον ασβεστόλιθο (πουρόπετρα), το πιο δημοφιλές τοπικό υλικό στην Κύπρο εκείνη την εποχή, με σύγχρονα χαρακτηριστικά και υλικά, όπως το σκυρόδεμα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο ασβεστόλιθος άρχισε να χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση της πρόσοψης, αντί ως το κύριο κατασκευαστικό υλικό. Η αστική ανάπτυξη ευνόησε την κατασκευή ψηλότερων κτηρίων, διαμερισμάτων και γραφείων. Τη δεκαετία του 1960, σημειώθηκε αύξηση του αριθμού των διώροφων κατοικιών, χτισμένων κυρίως από σκυρόδεμα. Τα τοπικά υλικά και οι τεχνικές εγκαταλείφθηκαν σταδιακά και οι κεκλιμένες στέγες αντικαταστάθηκαν από επίπεδες. Συγχρόνως, άρχισαν να κτίζονται ολοένα και περισσότεροι πολυλειτουργικοί χώροι και παρατηρήθηκε μια γρήγορη αύξηση στην κατασκευή πολυκατοικιών με διαμερίσματα, αντί για μονοκατοικίες, κυρίως τη δεκαετία του 1970.

Προσαρμογή από:

Fereos, S. και Phokaides, P., 2006. Architecture in Cyprus between the 1930s and 1970s: The Search for Modern Heritage [Αρχιτεκτονική στην Κύπρο μεταξύ των δεκαετιών 1930 και 1970: Η Αναζήτηση μιας Σύγχρονης Κληρονομιάς] *Docomomo Journal 35*, σσ. 15–19.

και Ozay, N., 2005. A comparative study of climatically responsive house design at various periods of northern Cyprus. [Μια συγκριτική μελέτη προσαρμοσμένων στο κλίμα, σχεδιασμών σπιτιών, σε διάφορες περιόδους στη βόρεια Κύπρο] *Building and Environment 40(6)*. σσ. 841–852.

Οχυρώσεις και Αμυντικές Κατασκευές

Χαμηλός κυκλικός προμαχώνας: πλευρική όψη

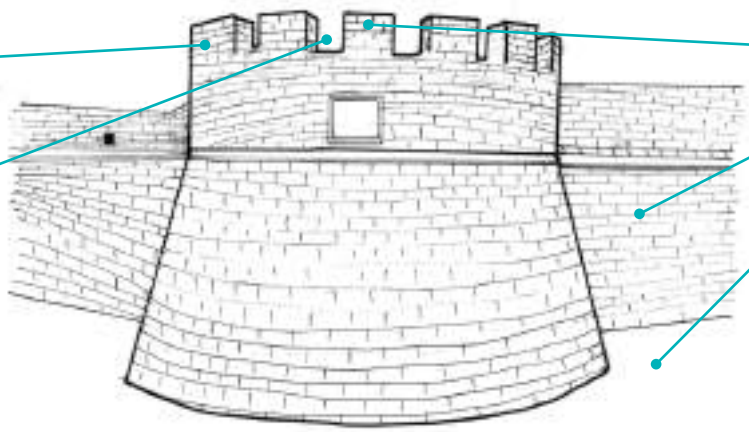

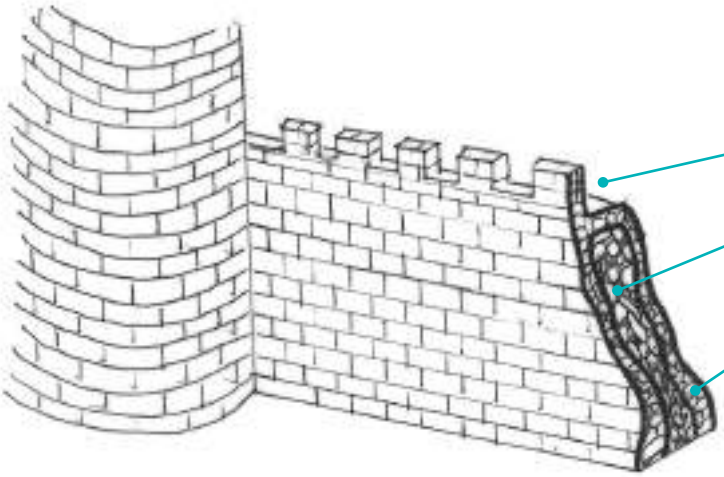

Ενετικός τύπος οχυρώσεων – εναέρια άποψη

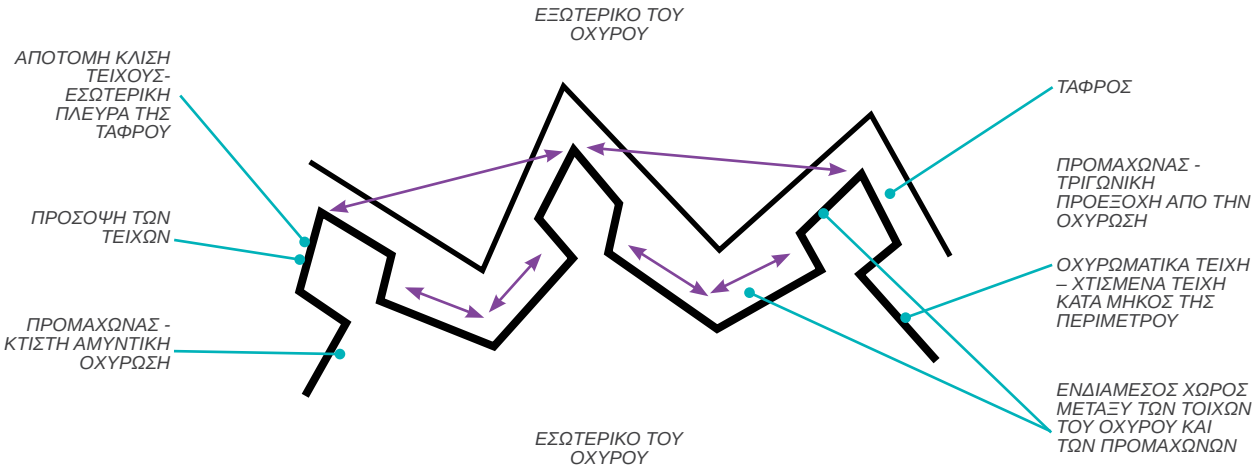

0.7 Κατανοώντας την ονοματολογία των δρόμων

Στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, οι δρόμοι παίρνουν το όνομά τους από διάσημες πολιτικές και στρατιωτικές προσωπικότητες από την τουρκοκυπριακή, την τουρκική ή την οθωμανική ιστορία. Ορισμένα παραδείγματα αποτελούνο Dr. Fazıl Küçük, ο Atatürk και ο İsmet İnönü. Άλλοι δρόμοι παίρνουν το όνομά τους από μάρτυρες[1], ποιητές/ριες ήσυγγραφείς, όπως ο Namık Kemal, ο Aşık Veysel και ο Mehmet Akif, είδη λουλουδιών και δέντρων ή άλλες λέξεις που σχετίζονται με τη φύση και το φυσικό τοπίο, όπως Selvi (Κυπαρίσσι), Nergis (Νάρκισσος), Güneş (Ήλιος) and Tepe (Λόφος). Αν και αυτές είναι οι πιο κοινές κατηγορίες, υπάρχουν ακόμη περισσότερες. Μερικά από τα ονόματα των δρόμων συνδέονται με τη θέση των δρόμων ή των κτηρίων και των κατασκευών που υπάρχουν στο συγκεκριμένο δρόμο. Ο Κορμακίτης, του οποίου ο πληθυσμός αποτελείται από Μαρωνίτες/ισσες Κύπριους/ες, είναι ένα μοναδικό παράδειγμα εντός της περιοχής στην οποία δεν ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο η Κυπριακή Δημοκρατία, καθώς οι δρόμοι της κοινότητας έχουν πάρει το όνομά τους από ονόματα αγίων.

Στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, μερικά από τα πιο συνηθισμένα ονόματα δρόμων είναι τα εξής: Γρηγόρη Αυξεντίου, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Κυριάκου Μάτση, Αγίου Γεωργίου, Ελευθερίας, Γεωργίου Γρίβα Διγενή, Κερύνειας, 25ης Μαρτίου.[2] Οι δρόμοι συχνά παίρνουν το όνομά τους από πολιτικά πρόσωπα, μαχητές/ριες της ΕΟΚΑ, αγίους, έννοιες όπως η δημοκρατία και η ελευθερία, και ημερομηνίες που σχετίζονται με εθνικές επετείους. Οι μικρότεροι δρόμοι μπορούν να πάρουν το όνομα τους από ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και εξέχουσες τοπικές προσωπικότητες. Στις τουρκοκυπριακές γειτονιές των πόλεων, όπως για παράδειγμα στον Μούτταλο, συναντούμε ονόματα δρόμων που μαρτυρούν την ύπαρξη της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Αν και στις δύο κοινότητες υπάρχουν κάποιοι δρόμοι αφιερωμένοι σε γυναίκες, η πλειοψηφία των δρόμων που έχουν αφιερωθεί σε συγκεκριμένες προσωπικότητες έχουν δοθεί προς τιμή κάποιου άντρα. Ορισμένοι δρόμοι, πέρα από την επίσημή τους ονομασία, είναι γνωστοί στην τοπική κοινότητα με διαφορετικό όνομα, το οποίο είναι συνήθως συνδεδεμένο με τα χαρακτηριστικά ή την ιστορία τους. Ένα παράδειγμα είναι η οδός Λήδρας στην παλιά πόλη της Λευκωσίας, η οποία είναι επίσης γνωστή ως Μακρύδρομος (τουρκικά Uzunyol), τόσο για τους/τις Ελληνοκύπριους/ες όσο και για τους/τις Τουρκοκύπριους/ες. Η μελέτη της ονοματοδοσίας των δρόμων μπορεί να αποκαλύψει ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την τροποποίησή τους λόγω της εκάστοτε πολιτικής κατάστασης. Ένα παράδειγμα είναι η αντικατάσταση των ονομάτων των δρόμων μετά τη Βρετανική Περίοδο. Δρόμοι που είχαν πάρει το όνομά τους από πρόσωπα της βρετανικής βασιλικής οικογένειας, όπως η Βικτώρια, ο Αλβέρτος, ο Γεώργιος, μετονομάστηκαν μετά την Ανεξαρτησία του 1960. Άλλο παράδειγμα είναι η μετονομασία δρόμων μετά τα γεγονότα του 1963 και του 1974.

ΠΙΝΑΚΙΔΑ ΔΡΟΜΟΥ ΣΤΟΝ ΜΟΥΤΤΑΛΟ

ΠΙΝΑΚΙΔΑ ΔΡΟΜΟΥ ΣΤΟΝ ΚΟΡΜΑΚΙΤΗ

ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ ΔΡΟΜΟΥ ΣΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Για προβληματισμό:

- Σε ποια/ες γλώσσα/ες είναι γραμμένα τα ονόματα των δρόμων στις πινακίδες;
- Ποια είναι τα ονόματα των πιο σημαντικών δρόμων;
- Σε ό,τι αφορά τα ονόματα δρόμων που αναφέρονται σε προσωπικότητες: Σε ποιους/ες αναφέρονται; Τι αντιπροσωπεύουν αυτοί οι άνθρωποι; Μπορείτε να παρατηρήσετε κάποιο μοτίβο σε ότι αφορά το φύλο, τη θέση τους στην ιστορία, το ρόλο τους στην κοινωνία;
- Σε ό,τι αφορά τα ονόματα δρόμων που παραπέμπουν σε ημερομηνίες: Σε ποιο ιστορικό γεγονός παραπέμπουν αυτές οι ημερομηνίες; Σε ποια περίοδο παραπέμπουν αυτές οι ημερομηνίες;
- Ποιος/α παίρνει τις αποφάσεις για το όνομα που θα δοθεί σε ένα δρόμο; Ποιο είναι το κίνητρο αυτών που λαμβάνουν τέτοιες αποφάσεις;

1. Αυτά τα ονόματα δρόμων αρχίζουν από Şht., συντομογραφία της τουρκικής λέξης şehit, η οποία σημαίνει μάρτυρας. Τα ονόματα μαρτύρων τα οποία χρησιμοποιούνται για την ονοματοδοσία δρόμων αναφέρονται συχνά σε άτομα που έχασαν τη ζωή τους κατά τις δικοινοτικές ταραχές.
2. Alexandrou, 2019. Top 100 most common street names in Cyprus (latin characters) [Τα 100 επικρατέστερα ονόματα δρόμων στην Κύπρο (λατινικοί χαρακτήρες)]. *savvas.alexandrou.eu* [blog] 18 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://savvas.alexandrou.eu/2019/01/18/top-100-common-street-names-in-Cyprus-with-latin-characters.html>.

Τα Νεκροταφεία ως Ιστορικές Πηγές

Τα νεκροταφεία αποκαλύπτουν πολλές πτυχές της κοινότητας στην οποία ανήκουν και οι ταφόπλακες δίνουν πληροφορίες για τα άτομα στα οποία είναι αφιερωμένες[3]. Στις ταφόπλακες αναφέρεται συνήθως η θρησκεία και οι βασικές πληροφορίες των νεκρών. Όσο πιο περίτεχνη και σύνθετη είναι μια ταφόπλακα, τόσο περισσότερα χρήματα έχουν δαπανηθεί για τη δημιουργία της, κάτι που εκφράζει το κοινωνικό στάτους ή τον πλούτο της οικογένειας της/του νεκρής/ού. Σε ειδικές περιπτώσεις, είναι δυνατό ο τάφος να συνοδεύεται από ένα ολόκληρο στέγαστρο. Στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, οι σημαντικότερες προσωπικότητες θάβονται πιο κοντά στην είσοδο του νεκροταφείου. Ένας κοινός χριστιανικός τάφος αποτελείται από ένα σταυρό, ένα καντήλι, τη φωτογραφία, το ονοματεπώνυμοτων νεκρών, την ημερομηνία γέννησης και την ηλικία που είχαν όταν πέθαναν. Οι ταφόπλακες που χρησιμοποιούνται σήμερα στην τουρκοκυπριακή κοινότητα περιλαμβάνουν, συνήθως, τη φωτογραφία, το όνομα και το επώνυμο του/της νεκρού/ης, την ημερομηνία γέννησης και θανάτου, και τις λέξεις “ruhuna fatiha” (al-fatiha για την ψυχή) που είναι το όνομα της προσευχής/ surah από το Κοράνι.[4]

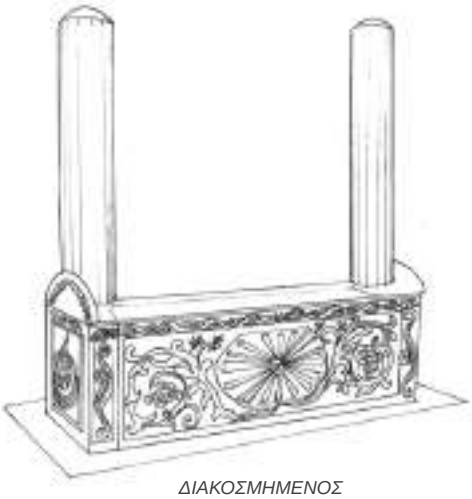

ΔΙΑΚΟΣΜΗΜΕΝΟΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ

ΙΟΥΔΑΪΚΟΣ ΤΑΦΟΣ

ΔΙΑΚΟΣΜΗΜΕΝΟΣ ΤΑΦΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

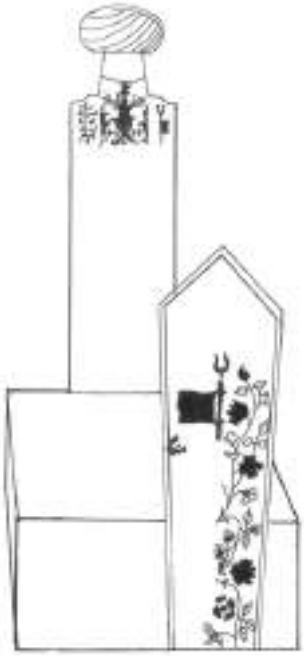

ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ

ΤΥΠΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ

3. Εάν επιθυμείτε να εξερευνήσετε περαιτέρω τα οθωμανικά νεκροταφεία, ρίξτε μια ματιά στο φύλλο εργασίας **ΦΕ8.8** στον Τόμο 1, το οποία παρέχει πηγές για το νεκροταφείο Αραπαχμέτ/ Arabahmet στη Λευκωσία.
4. Για να διερευνήσετε τη σημασία περισσότερων συμβόλων σε ταφόπλακες επισκεφθείτε το: <https://headstonesymbols.co.uk/>.

0.9 Κώδικες για Μελέτη Κτηρίων[5]

	1	2	3	4
Α. Τοίχοι	Ακατέργαστη πέτρα ή χαλίκια	Τούβλα 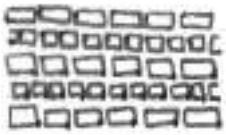	Σοβάς/ γύψινος σοβάς	Λαξευτή πέτρα και πετρινη επένδυση 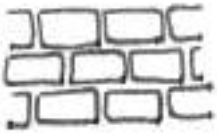
Β. Σχήμα οροφής	Τετράριχτη	Επίπεδη	Δίριχτη συμμετρική	Δίριχτη αετωματική
Γ. Υλικά κατασκευής της οροφής	Φυσική κάλυψη	Πέτρινα κεραμίδια 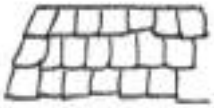	Πήλινα κεραμίδια 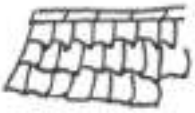	Σύγχρονο σκυρόδεμα 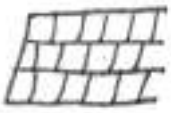
Δ. Παράθυρα	Οξυκόρυφο (αγγλικά παράθυρα, μακριά και λεπτά) 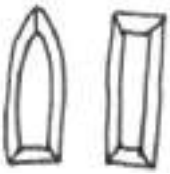	Υπέρθυρα (οριζόντια) Κάθετα διαχωρισμένοι πέτρινοι υαλοπίνακες	Ανοιγόμενο παράθυρο (ανοίγει στη μια πλευρά)	Παράθυρο με παραθυρόφυλλο
Ε. Πόρτες	Οξυκόρυφη καμάρα	Ημικυλινδρική ή τοξωτή καμάρα	Διακοσμημένη 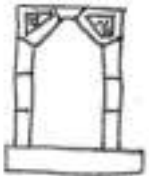	Τετράγωνο κεφάλι
ΣΤ. Σχήμα κτηρίου	Ισόγεια μεμονωμένη	Διώροφη, μεμονωμένη	Μεσοτοιχία ή σπίτι με μεσοτοιχία	Μπανγκαλόου ή βίλα με κήπο

5. Αναπτύχθηκε στη βάση μιας ιδέας στο Brunskill, R.W., 1971. *Illustrated Handbook of Vernacular Architecture* [Εικονογραφημένο Εγχειρίδιο Λαϊκής Αρχιτεκτονικής]. Λονδίνο: Faber and Faber.

Φύλλο Εργασίας για Μελέτη Κτηρίων[6]

Όνομα Μελετητή/ριας:

Διεύθυνση/Τοποθεσία: Ημερομηνία Έρευνας:

Σύντομη περιγραφή του περιβάλλοντος χώρου:

Σχέδιο ή Φωτογραφία:

Κωδικοποίηση Χαρακτηριστικών

Τοίχοι

Σχήμα Οροφής

Τύπος Οροφής

Παράθυρα

Πόρτες

Σχήμα κτηρίου

Άλλο (δώσε λεπτομέρειες)

Περιγραφή του κτηρίου:

6. Αναπτύχθηκε στη βάση μιας ιδέας στο Brunskill, R.W., 1971. *Illustrated Handbook of Vernacular Architecture* [Εικονογραφημένο Εγχειρίδιο Λαϊκής Αρχιτεκτονικής]. Λονδίνο: Faber and Faber.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9 Κερύνεια

9.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην Τοποθεσία

Αφού φτάσετε στην περιοχή Κερύνειας, μέσω του κυκλικού κόμβου, συνεχίστε ευθεία για μερικά λεπτά μέχρι να βρείτε ένα δεύτερο κυκλικό κόμβο. Βγείτε από τη δεύτερη έξοδο και συνεχίστε ευθεία. Θα βρείτε έναν ακόμη κυκλικό κόμβο, στον οποίο θα χρησιμοποιήσετε τη δεύτερη έξοδο. Στα δεξιά σας θα δείτε ένα χώρο στάθμευσης. Βγαίνοντας από το λεωφορείο μπορείτε να περπατήσετε ευθεία και κατηφορικά για να φθάσετε στο λιμανάκι της Κερύνειας, όπου θα δείτε το Κάστρο της Κερύνειας, στα δεξιά σας.

Περιγραφή Τοποθεσίας

Η ιστορία της πόλης της Κερύνειας αρχίζει την ελληνιστική περίοδο. Η πόλη έχει κατακτηθεί από τους Ρωμαίους, τους Βυζαντινούς, τη Φράγκικη Δυναστεία των Λουζινιάν, τους Βενετούς και την Οθωμανική και τη Βρετανική Αυτοκρατορία. Η πόλη της Κερύνειας χτίστηκε γύρω από ένα πεταλοειδές, σε σχήμα, λιμάνι απέναντι από την οροσειρά του Πενταδαχτύλου (Okay και Bala, 2015). Το αρχικό οικοδόμημα του Κάστρου της Κερύνειας χτίστηκε από τους Βυζαντινούς τον 7ο αιώνα μ.Χ., για να παρέχει προστασία στην πόλη από τις αραβικές απειλές. Οι πρώτες αναφορές στο κάστρο χρονολογούνται στο 1191 μ.Χ., όταν ο Βασιλιάς Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος της Αγγλίας κατέλαβε το κάστρο, ενώ κατευθυνόταν προς την Τρίτη Σταυροφορία. Το νησί πωλήθηκε στη συνέχεια από τον Βασιλιά Ριχάρδο στους Ναΐτες Ιππότες, για να περάσει, στη συνέχεια, στον Γκυ ντε Λουζινιάν, πρώην βασιλιά της Ιερουσαλήμ. Στη συνέχεια, το νησί παρέμεινε κάτω από την κυριαρχία των Λουζινιανών για περίπου 300 χρόνια (Edbury, 1991). Το κάστρο επεκτάθηκε ανάμεσα στο 1208 και το 1211 μ.Χ. και απέκτησε καινούρια είσοδο, εσωτερική πλατεία, πεταλόσχημους πύργους, πολεμίστρες για τοξότες και μπουντρούμια (Megaw, 1964). Παραλίγο να καταστραφεί από μια επίθεση των Γενουατών το 1371 μ.Χ. και μια πολιορκία των Ενετών τον 15ο αιώνα που διήρκησε τέσσερα χρόνια. Όταν οι Ενετοί κατέκτησαν την Κύπρο το 1489 μ.Χ., επέκτειναν το κάστρο στο σημερινό του μέγεθος, προσθέτοντας χοντρά τείχη και πολεμίστρες για κανόνια, νέα ανοίγματα για όπλα στον τρίτο όροφο και ράμπες για να σέρνουν τα κανόνια, προς τα τείχη και γύρω από αυτά. Επιδιορθώθηκε, επίσης, το παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου που βρίσκεται εντός των τειχών του κάστρου (Edbury, 1991). Το 1570 οι Οθωμανοί πολιόρκησαν την πόλη της Κερύνειας. Αφού πήραν τον έλεγχο του κάστρου, έκαναν αλλαγές. Ο τάφος του ναυάρχου Σαντίκ (Sadık) Πασά βρίσκεται ακόμη εντός του κάστρου. Όταν οι Οθωμανοί δάνεισαν το νησί στη Βρετανική Αυτοκρατορία, το κάστρο χρησιμοποιήθηκε ως αστυνομικός σταθμός και κέντρο εκπαίδευσης για την αστυνομία (Τμήμα Αρχαιοτήτων, 1969).

Η τοποθεσία συνδέεται, επίσης, με το περίφημο ναυάγιο της Κερύνειας, ένα σκάφος του 4ου αιώνα π.Χ. με ανοικτό κατάστρωμα Τα απομεινάρια του ναυαγίου εκτίθενται στο κάστρο. Το ναυάγιο ανακαλύφθηκε το 1965 από τον Αντρέα Καριόλου. Οι Michael και Susan Katzev συμμετείχαν στην ανασκαφή, η οποία έγινε το 1968-1969. Ανασύρθηκε, επίσης, το φορτίο του καραβιού, το οποίο περιλάμβανε πολλούς αμφορείς(Institute of Nautical Archaeology, χ.χ.). Το λιμάνι της Κερύνειας, το οποίο βρίσκεται πολύ κοντά στο Κάστρο, ήταν στο επίκεντρο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της πόλης (Camiz, Griffo, Baydur και Valetta, 2020). Το λιμάνι συνεχίζει να παραμένει σημείο αναφοράς για την επαρχία Κερύνειας. Σε πολύ κοντινή απόσταση βρίσκονται πολλά ιστορικά κτήρια, όπως η εκκλησία του Αγίου Ανδρέα, το τέμενος του Aga Cafer και η εκκλησία της Χρυσοπολίτισσας.

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- Altan Bayraktar, Ü., 2015. Fractions in urban and collective memory and transformation of public space: The Harbor example in the Kyrenia town [Κλάσματα της αστικής και συλλογικής μνήμης και μετασχηματισμός του δημόσιου χώρου: Το παράδειγμα του Λιμανιού της πόλης της Κερύνειας] *Journal of Marmara University Social Sciences Institute/ Öneri,* 11(44), σσ. 291-317.
- Camiz, A., Griffo, M., Baydur, S. και Valletta, E., 2020. The chain tower in Kyrenia's harbour, Cyprus. [Ο Πύργος της αλυσίδας στο λιμάνι της Κερύνειας] Στο: J. Navarro Palazón and L. J. García-Pulido, επιμ. *Defensive Architecture of the Mediterranean, Vol. XII*. UGR, UPV, PAG.
- Τμήμα Αρχαιοτήτων, 1969. *Το Κάστρο της Κερύνειας.* Λευκωσία: Τμήμα Αρχαιοτήτων.
- Dreghorn, W., 1977. *A Guide to Antiquities in Kyrenia.* [Ένας Οδηγός για τις Αρχαιότητες στην Κερύνεια] Διαθέσιμο στο: <https://www.stwing.upenn.edu/~durduran/drky2.html>.
- Edbury P. W. 1991. *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191–1374* [Το Βασίλειο της Κύπρου και οι Σταυροφορίες]. Κέιμπριτζ.
- Institute of Nautical Archaeology. *Kyrenia Shipwreck Excavation [Η Ανασκαφή του Ναυαγίου της Κερύνειας].* Διαθέσιμο στο: <https://nauticalarch.org/projects/kyrenia-shipwreck-excavation/>.
- Megaw, A. H. S, 1964. *A Brief History and Description of Kyrenia Castle* [Μια Σύντομη Ιστορία και Περιγραφή του Κάστρου της Κερύνειας]. Λευκωσία: Antiquities Department of the Republic of Cyprus.
- Oktay, D., και Bala, H. A., 2015. A holistic research approach to measuring urban identity: findings from Girne (Kyrenia) area study [Μια ολιστική ερευνητική προσέγγιση για την αξιολόγηση της αστικής ταυτότητας: ευρήματα από την Κερύνεια]. *IJAR*, 9(2), σσ. 210-215.
- Panagiotou, M., 2011. Harbours, harbour works and commerce in Cyprus, 1878-1910 [Λιμάνια, λιμενικές εργασίες και εμπόριο στην Κύπρο, 1878 – 1910]. Στο: M. Tsianikas, N. Maadad, G. Couvalis και M. Palaktsoglou, επιμ. *Greek Research in Australia: Πρακτικά του Biennial International Conference of Greek Studies.* Αδελαϊδα, Ιούνιος 2011.

9.2 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Γυμνασίου

Τι κάνει το «Ναυάγιο της Κερύνειας» τόσο ξεχωριστό;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Ιστορικά Τεκμήρια, Ιστορική Σημαντικότητα, Αλλαγή και Συνέχεια
Γεωγραφία: Αίσθηση του Χώρου, Οικονομική Γεωγραφία

Σενάριο: Ένα διεθνές δίκτυο μουσείων εργάζεται για τη δημιουργία μιας ιστοσελίδας η οποία θα περιλαμβάνει πληροφορίες για διάσημα καράβια και ναυάγια. Ανάμεσα σε άλλα ναυάγια, η ιστοσελίδα θα περιλαμβάνει, επίσης, υλικό για το ναυάγιο της Κερύνειας, το οποίο βρίσκεται στην Κύπρο.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Η ιστοσελίδα θα περιλαμβάνει πληροφορίες από διάφορα ναυάγια, όπως το Uluburun στην Τουρκία, το Μουσείο των Πλοίων των Βίκινγκς στη Νορβηγία, το Μουσείο Mary Rose στην Αγγλία, το Μουσείο Vasa στη Σουηδία, το Μουσείο για τον Τιτανικό στη Βόρεια Ιρλανδία και το MV Sewol στην Κορέα. Ένα διεθνές δίκτυο μουσείων ζητά από μαθητές/ριες από την Κύπρο να συνεισφέρουν παρέχοντας υλικό το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει φωτογραφίες, σχέδια και/ή κείμενο για το ναυάγιο της Κερύνειας.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- ερευνήσουν για την ιστορία της Κερύνειας και το ναυάγιο της Κερύνειας,
- να δημιουργήσουν και να σχεδιάσουν υλικό για την ιστοσελίδα σχετικά με το ναυάγιο,
- να χρησιμοποιήσουν διάφορες πηγές για να πουν την ιστορία του ναυαγίου της Κερύνειας,
- να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τη σημασία του αρχαίου καραβιού για την παγκόσμια πολιτισμική κληρονομιά.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Δείξετε ή δώστε να περάσει από χέρι σε χέρι ένα αμύγδαλο και ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες: Πόσες πληροφορίες μπορεί να μας πει ένα αμύγδαλο για την Κύπρο και τον αρχαίο κόσμο; Ακούστε τις απόψεις τους και μετά ρωτήστε κατά πόσο 10.000 αμύγδαλα θα έλεγαν περισσότεραπράγματα. Εξηγήστε ότι ενώ θα ερευνούν και θα δημιουργούν διαδικτυακό υλικό για το καράβι που βυθίστηκε πριν από 2000 χρόνια, θα διερευνήσουν πώς 10.000 αμύγδαλα άλλαξαν τις ζωές διάφορων δυτών και αρχαιολόγων.

Δραστηριότητα 1: (8 λεπτά) Διαβάστε το **ΦΕ9.7** για να εμπλουτίσετε τις γνώσεις σας για το καράβι, το φορτίο του και για τους πιθανούς λόγους που έχει βυθιστεί. Εξηγήστε ότι ορισμένες ιστοσελίδες αρχαιολογίας αναφέρουν ότι υπάρχει συζήτηση γύρω από τους λόγους για τους οποίους το καράβι έχει βυθιστεί, καθώς έχουν εντοπιστεί σφηνωμένες αιχμές δοράτων στο εξωτερικό μέρος του κύτους του. Το φύλλο εργασίας συμβάλλει στην κατανόηση της σημασίας του ναυαγίου της Κερύνειας.

Συζήτηση: (8 λεπτά) Δώστε στις/στους μαθήτριες/ες το **ΦΕ9.8** και δείξτε τους εικόνες σχετικές με την υποβρύχια αρχαιολογία είτε στο διαδίκτυο είτε τυπωμένες, για τους/τις βοηθήσετε να κατανοήσουν τη σημασία που έχει η υποβρύχια αρχαιολογία. Μπορείτε, επίσης, να παρέχετε πληροφορίες από τη Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Υποβρύχιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.[7] Ρωτήστε τις/τους μαθήτριες/ες κατά πόσο οι πληροφορίες γύρω από την υποβρύχια αρχαιολογία βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση της σημασίας του ναυαγίου της Κερύνειας, αλλά και της ιστορίας της Κύπρου.

Δραστηριότητα 2: (14 λεπτά) Για να εξερευνήσουν περαιτέρω το ναυάγιο της Κερύνειας και τη σημασία του, οι μαθητές/ριες μπορούν παρακολουθήσουν βίντεο και να κρατήσουν σημειώσεις. Μπορείτε επίσης να προβάλετε τα ακόλουθα βίντεο τα οποία διερευνούν τη σημασία του ναυαγίου[8] και περιλαμβάνουν διάφορες φωτογραφίες από την ανακάλυψή του.[9] Τα κείμενα των υποτίτλων για τα βίντεο στα Ελληνικά βρίσκονται διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ.

7. UNESCO. *About the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage* [Για την Σύμβαση για την Προστασίας της Υποθαλάσσιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς] Διαθέσιμο στο: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/2001-convention/>.
8. Shipwrecks and Submerged Worlds, 2014. *Dr. Julian Whitewright talks about the Kyrenia ship* [Ο Δρ. Julian Whitewright μιλά για το καράβι της Κερύνειας]. [video στο διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=wiBTyiRTh6U>.
9. Institute of Nautical Archaeology, 2012. *Kyrenia Shipwreck Project* [Το πρόγραμμα για το Ναυάγιο της Κερύνειας]. [video στο διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=ThfPxuFdKSI>.

Εργασία στο σπίτι: (4 λεπτά) Ζητήστε από τις/τους μαθήτριες/ές να μάθουν περισσότερα για την υποβρύχια αρχαιολογία, ως εργασία για το σπίτι. Μπορούν να βρουν πληροφορίες για σημαντικά ναυάγια τα οποία βρίσκονται στο Μουσείο Mary Rose στο Ηνωμένο Βασίλειο και το Μουσείο Vasa στη Σουηδία. Οι μαθητές/ριες δυνατόν να ελέγξουν φωτογραφίες διάφορων ναυαγίων περιλαμβανομένων αυτό του Uluburun (Τουρκία) και αυτό του Τιτανικού (Βόρεια Ιρλανδία), προκειμένου να δουν πώς αυτά έχουν παρουσιαστεί.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία και κάντε μια προεπισκόπηση του επόμενου μαθήματος, στο οποίο θα μάθουν περισσότερα για την Κερύνεια και το ναυάγιο.

Μάθημα 2

Καλωσορίσμα της τάξης: (2 λεπτά) Υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/ριες το σενάριο και τα μαθησιακά αποτελέσματα.

Δραστηριότητα: (12 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να διαβάσουν το **ΦΕ9.9** για να μάθουν περισσότερα για το πρόσφατο παρελθόν του λιμανιού, για την τοποθεσία όπου ανακαλύφθηκαν τα υπολείμματα του ναυαγίου και για την περιοχή γύρω από το λιμάνι. Μπορείτε, επίσης, να δείξετε το **ΦΕ9.10** για να εξετάσουν το λιμάνι σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και να μάθουν για την αλλαγή στη λειτουργία του.

Συζήτηση: (9 λεπτά) Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να προβληματιστούν για διάφορα θέματα που αφορούν την ιστοσελίδα τους:

- Τι είδους κοινό αναμένουν ότι θα επισκεφτεί την ιστοσελίδα τους;
- Πόσο περίπλοκο θα είναι το κείμενο; (Πιθανές απαντήσεις: κείμενο που θα μπορεί να γίνει κατανοητό από διαφορετικές ομάδες αναγνωστών/ριών, οι γλώσσες που θα είναι γραμμένο, το επίπεδο της γλώσσας, το λεξιλόγιο ή η επεξήγηση όρων)
- Τι θα βοηθήσει ώστε τα παιδιά και οι ενήλικες να βρουν ενδιαφέρουσα και χρήσιμη την ιστοσελίδα; (Πιθανές απαντήσεις: εικόνες, κείμενα, συνδέσεις με το σήμερα, ευρήματα από το ναυάγιο)
- Ποια διαδραστικά στοιχεία θα προσθέτατε στην ιστοσελίδα και τι θα περιλαμβάνει ο σχεδιασμός της; (Πιθανές απαντήσεις: κινούμενα σχέδια, ηχητικά αρχεία, κουίζ, συλλογή φωτογραφιών)

Έρευνα: (15 λεπτά) Δώστε χρόνο στους/στις μαθητές/ριες να αναζητήσουν πληροφορίες για το ναυάγιο της Κερύνειας και να αρχίσουν να δημιουργούν το περιεχόμενο της ιστοσελίδας τους, χρησιμοποιώντας εικόνες και κείμενα. Μπορείτε να τους/τις παραπέμψετε είτε σε έντυπες πηγές, σε πηγές που είναι αναρτημένες στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ ή σε οποιεσδήποτε άλλες πηγές που δυνατόν να βρείτε, όπως η ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Θαλάσσιας Αρχαιολογίας (Institute of Nautical Archaeology)[10], η ιστοσελίδατου Μουσείου Penn[11] ή η παρουσίαση σχετικά με το καράβι της Κερύνειας και την πειρατεία.[12]

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία του σημερινού μαθήματος και ενημερώστε σε συντομία τους/τις μαθητές/ριες για το πώς θα οργανωθεί η επιτόπια επίσκεψη.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (90 λεπτά)

Επικεντρωθείτε στο χαρακτήρα του λιμανιού και του κάστρου της Κερύνειας που μπορεί να παρέχει ένα πλαίσιο σε σχέση με το εμπόριο και τη διασυνδεσιμότητα ανάμεσα σε διαφορετικά μέρη της Μεσογείου κατά την Ελληνιστική Περίοδο. Το **ΦΕ9.6** θα βοηθήσει τους/τις μαθητές/ριες να κατανοήσουν το χώρο του κάστρου και το **ΦΕ9.10** (εικόνες του λιμανιού σε διαφορετικές χρονικές περιόδους) να διερευνήσουν τη την αλλαγή και τη συνέχεια στην περιοχή. Περπατήστε με την ομάδα κατά μήκος του λιμανιού και δείτε το κάστρο. Οι μαθητές/ριες μπορούν να σκεφτούν για το πώς θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν τις παρατηρήσεις τους προκειμένου να εμπλουτίσουν το περιεχόμενο της ιστοσελίδας τους. Οι μαθητές/ριες πιθανό να φτιάξουν σκίτσα ή να βγάλουν φωτογραφίες του περιβάλλοντα χώρου, ώστε να διαθέτουν οπτικό υλικό για την ιστοσελίδα τους.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Οι μαθητές/ριες ετοιμάζουν το περιεχόμενο της ιστοσελίδας τους, στη μορφή που έχει συμφωνηθεί. Υπενθυμίστε τα κριτήρια επιτυχίας στα οποία έχετε συμφωνήσει ως τάξη.

10. Institute of Nautical Archaeology, χ.χ. *Kyrenia Shipwreck Exhibition.* [Έκθεση του Ναυαγίου της Κερύνειας] Διαθέσιμο στο: <https://nauticalarch.org/projects/kyrenia-shipwreck-excavation/>.
11. Penn Museum, χ.χ. *The Kyrenia Shipwreck* [Το Ναυάγιο της Κερύνειας] Διαθέσιμο στο: <https://www.penn.museum/sites/expedition/the-kyrenia-shipwreck/>.
12. Joukowsky Institute for Archaeology & the Ancient World, χ.χ. *Was the Kyrenia shipwreck a victim of piracy?* [Υπήρξε το ναυάγιο της Κερύνειας θύμα πειρατείας;]. Διαθέσιμο στο: <https://www.brown.edu/Departments/Joukowsky_Institute/courses/maritimearchaeology11/files/19114044.pdf>.

9.4 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Λυκείου

Τι μάς λένε τα τεκμήρια στην Κερύνεια για το εμπόριο και την κυπριακή ιστορία;

Ομάδα Στόχος: Λύκειο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Ιστορικά Τεκμήρια, Σημαντικότητα, Αλλαγή και Συνέχεια
Γεωγραφία: Αίσθηση του Χώρου, Οικονομική Γεωγραφία

Σενάριο: Ένα πανεπιστήμιο αναπτύσσει μια εφαρμογή για κινητό τηλέφωνο (mobile application) με εκπαιδευτικές διαδρομές για σημαντικές τοποθεσίες σε όλη την Κύπρο. Μια από τις τοποθεσίες στις οποίες θα επικεντρωθεί η εφαρμογή είναι το ιστορικό κάστρο και το λιμάνι της Κερύνειας. Το πανεπιστήμιο ζητά από τους/τις μαθητές/ριες να σχεδιάσουν μια εκπαιδευτική διαδρομή, εστιάζοντας στο τι μας λένε τα τεκμήρια για το εμπόριο και την ιστορία της Κύπρου.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σχεδιάσουν το περιεχόμενο της εφαρμογής (κείμενα και εικόνες), η οποία θα είναι διαθέσιμη σε ντόπιους/ες και επισκέπτες/ριες μέσω των κινητών τους τηλεφώνων. Η διαδρομή θα παρέχει πληροφορίες σχετικές με την ιστορία της περιοχής. Βεβαιωθείτε ότι θα θέσετε τα κριτήρια επιτυχίας με τους/τις μαθητές/ριες και ότι θα τους/τις ενημερώσετε ότι θα αξιολογήσουν τη δουλειά των συμμαθητών/ριών τους.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους για την Κερύνεια και να εξοικειωθούν με πτυχές της ιστορίας της,
- εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους για το λιμάνι της Κερύνειας και πώς αυτό επηρέασε το εμπόριο,
- μάθουν για το κάστρο της Κερύνειας ως μέρος της κυπριακής πολιτιστικής κληρονομιάς,
- διενεργήσουν έρευνα για τα κτήρια που βρίσκονται εντός της ιστορικής περιοχής της πόλης της Κερύνειας.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (2 λεπτά) Εξηγήστε ότι οι μαθήτριες/ές θα δημιουργήσουν μια διαδρομή γύρω από την περιοχή του λιμανιού της Κερύνειας. Δείξτε πού βρίσκεται η Κερύνεια στο χάρτη και εξηγήστε ότι το λιμάνι της Κερύνειας είναι, στη φυσική του κατάσταση, ρηχό, κάτι το οποίο το έκανε ιδιαίτερα βολικό για τις πρώτες βάρκες και τα μικρά καράβια. Πληροφορήστε τις/τους μαθήτριες/ές ότι το σημερινό μάθημα θα εστιάσει στη δομή και την ιστορία του λιμανιού.

Πλαισίωση: (6 λεπτά) Δείξτε εικόνες από τη σύγχρονη αναπαλαιωμένη πόλη της Κερύνειας, το λιμάνι και τα πολυσύχναστα εστιατόρια. Εξηγήστε ότι το λιμάνι είναι ένα αξιοθέατο για την πόλη της Κερύνειας και συζητήστε πώς η συνεισφορά ενός λιμανιού στη σύγχρονη οικονομία στηρίζεται στις κρουαζιέρες, τα σκάφη αναψυχής,το ψάρεμα μικρής κλίμακας και τα μπαρ, τις καφετέριες και τα εστιατόρια που βρίσκονται στον περιβάλλοντα χώρο.

T2

Δραστηριότητα 1: (12 λεπτά) Διαβάστε το **ΦΕ9.7** με την ομάδα. Ρωτήστε εάν έχουν ξανακούσει για το ναυάγιο της Κερύνειας. Συζητήστε τι μπορούν να μάθουν από το ναυάγιο της Κερύνειας για το εμπόριο στη Μεσόγειο και για τον αρχαίο κόσμο. Προβάλετε το βίντεο για το ναυάγιο της Κερύνειας ή παραθέστε το μεταφρασμένο κείμενο του Δρ. Julian Whitewright.[13] Οι μαθητές/ριες μπορεί να θέλουν να συμπεριλάβουν αυτές τις πληροφορίες στη διαδρομή τους.

Δραστηριότητα 2: (12 λεπτά) Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ9.9** για να συζητήσετε το λόγο που η Κερύνεια παρέμεινε ένα μικρό λιμάνι και δεν αναπτύχθηκε πλήρως (Πιθανές απαντήσεις: ρηχά νερά) και για το εμπόριο που διεξαγόταν σε αυτό το λιμάνι στο παρελθόν. Το φύλλο εργασίας παρέχει, επίσης, πληροφορίες για την αρχιτεκτονική γύρω από το λιμάνι, που βοηθούν στην κατανόηση του πώς οι πόλεις κτίζονται γύρω από φυσικά τοπία, όπως τα λιμάνια. Ζητήστε να σκεφτούν άλλες πόλεις με λιμάνια και τον τρόπο που είναι κτισμένες.

Συζήτηση: (6 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να κατονομάσουν τις πιθανές θετικές και αρνητικές επιπτώσεις της απουσίας ενός πλήρως ανεπτυγμένου λιμανιού, καθώς και τα μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα για τους/τις ντόπιους/ες (Πιθανές απαντήσεις: περιορισμένη ανάπτυξη και πλούτος, προστασία του

13. Shipwrecks and Submerged Worlds, 2014. *Dr. Julian Whitewright talks about the Kyrenia ship* [Ο Δρ. Τζούλιαν Γουαϊτραϊτ μιλά για το καράβι της Κερύνειας]. [βίντεο στο διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: < https://www.youtube.com/watch?v=wiBTyiRTh6U />.

περιβάλλοντος, λιγότερη μόλυνση). Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν τις πτυχές του λιμανιού στις οποίες θα ήθελαν να επικεντρωθούν στις διαδρομές τους (εμπόριο, ανάπτυξη, διασκέδαση κλπ.).

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία του σημερινού μαθήματος και συνδέστε τα με τη δημιουργία της διαδρομής. Εξηγήστε ότι στο επόμενο μάθημα θα μάθουν περισσότερα για την Κερύνεια.

Μάθημα 2

Καλωσορίστε την τάξη: (2 λεπτά) Υπενθυμίστε τους/τις μαθητές/ριες για την εργασία που έχουν αναλάβει και ανακεφαλαιώστε τις πληροφορίες για το λιμάνι. Πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι πέραν από τη δημιουργία της διαδρομής, το μάθημα θα εστιαστεί, στο κάστρο της Κερύνειας και στην περιοχή γύρω από αυτό.

Δραστηριότητα 1: (12 λεπτά) Το κάστρο της Κερύνειας είναι ένα σημαντικό κτήριο που βρίσκεται δίπλα από το λιμάνι της Κερύνειας. Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να διαβάσουν το **ΦΕ9.6**, για να μάθουν περισσότερα για το κάστρο. Ρωτήστε για ποιο λόγο χτίστηκε ένα κάστρο στη συγκεκριμένη τοποθεσία (Πιθανές απαντήσεις: άμυνα/ προστασία του λιμανιού, προστασία του τοπικού εμπορίου, συλλογή φόρων για εισαγόμενα προϊόντα, επίβλεψη των αφίξεων και των αναχωρήσεων). Μπορείτε, ακόμη, να δείξετε τη σχετική σελίδα της Ενότητας 0, που αναφέρεται στις οχυρώσεις,για να τους/τις βοηθήσετε να κατανοήσουν τον σκοπό και τη δομή παρόμοιων αμυντικών δομών.

Σχεδιάζοντας μια διαδρομή: (7 λεπτά) Δείξτε παραδείγματα εκπαιδευτικών διαδρομών και συζητήστε τα χαρακτηριστικά τους. Εξηγήστε ότι η διαδρομή είναι μια πορεία που θα ακολουθήσουν οι επισκέπτες/ριες για να δουν ενδιαφέροντα και σημαντικά μέρη. Ρωτήστε τι θα ήθελαν να συμπεριλάβουν στη διαδρομή τους και ποιες πληροφορίες θα πρέπει να μαζέψουν.

Δραστηριότητα 2: (10 λεπτά) Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ9.10** για να μελετήσετε σε βάθος την αλλαγή και τη συνέχεια στην περιοχή. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν πώς η περιοχή του λιμανιού έχει αλλάξει μέσα στο χρόνο (Πιθανές απαντήσεις: περισσότερη ανάπτυξη στις περιοχές γύρω από το λιμάνι, λιγότερο εμπόριο) και ποιος/α έχει επωφεληθεί από την ανάπτυξη του λιμανιού. Εάν στη διαδρομή που θα φτιάξουν πρόκειται να χρησιμοποιήσουν οπτικό υλικό, τι είδους εικόνες/ φωτογραφίες θα χρησιμοποιήσουν; Πώς τα τεκμήρια αλλαγής και συνέχειας μπορούν να ενσωματωθούν στη διαδρομή που θα δημιουργήσουν;

Εργασία στο σπίτι: (6 λεπτά) Ζητήστε από τις/τους μαθήτριες/ές να ερευνήσουν για μνημεία ή κτήρια τα οποία μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες για τη ζωή και το εμπόριο στην Κερύνεια. Σε αυτά μπορεί να περιλαμβάνονται η Εκκλησία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, η Εκκλησία του Αγίου Αντρέα, το Τζαμί του Αγά Τζαφέρ (Djafer) Πασά ή άλλα σχετικά μέρη. Υπενθυμίστε τους/τις ότι θα πρέπει να σκεφτούν πώς θα συμπεριλάβουν αυτά τα κτήρια στην εκπαιδευτική τους διαδρομή. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σημειώσουν αυτά τα κτήρια, καθώς υπάρχει πιθανότητα να τα επισκεφτούν στη διάρκεια της επίσκεψής τους στο λιμάνι της Κερύνειας.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία και συζητήστε πρακτικά ζητήματα της επικείμενης επίσκεψής σας στην τοποθεσία.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (60 λεπτά + 60 λεπτά εάν θα επισκεφθείτε και το κάστρο)

Προμηθεύσετε τις/τους μαθήτριες/ές με το **ΦΕ9.6** για να τις/τους βοηθήσετε να κατανοήσουν την περιοχή του κάστρου και το **ΦΕ9.10** (Οπτικό υλικό που παρουσιάζει το λιμάνι σε διάφορες στιγμές στην πορεία του χρόνου) ώστε να μπορούν να εξετάσουν τεκμήρια που σχετίζονται με την αλλαγή και τη συνέχεια στην τοποθεσία. Περπατήστε κατά μήκος του λιμανιού και δείτε το κάστρο. Ρωτήστε πώς θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους/τις επισκέπτες/ριες να κατανοήσουν την ιστορία της Κερύνειας και να προσέξουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Τι είδους πληροφορίες (οδηγίες, σταθμοί, πράγματα που θα πρέπει να προσέξουν κλπ.) θα πρέπει να σημειώσουν καθώς περπατούν στην πόλη της Κερύνειας; Πώς το υλικό που έχουν στη διάθεσή τους μπορεί να βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση της τοποθεσίας; Τι θα συμπεριλάμβαναν στη διαδρομή που θα δημιουργήσουν, ώστε να βοηθήσουν τις/τους επισκέπτριες/ες να κατανοήσουν καλύτερα την τοποθεσία; Τι είδους έρευνα θα χρειαστεί να διενεργήσουν ώστε να συμπληρώσουν με επιτυχία την εργασία τους;

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Οι μαθητές/ριες ετοιμάζουν το υλικό που θα συμπεριλάβουν στην εκπαιδευτική τους διαδρομή,, διασφαλίζοντας ότι ικανοποιούν τα κριτήρια επιτυχίας τα οποία έχουν τεθεί. Διαθέστε χρόνο στις/στους μαθήτριες/ές να παρουσιάσουν την εργασία τους και να αξιολογήσουν την εργασία των συμμαθητριών/ών τους.

9.6 Εξερευνώντας το Κάστρο της Κερύνειας

Α1. Η διαρρύθμιση του κάστρου της Κερύνειας

Πριν από τον 14ο αιώνα, η τάφρος στη χερσαία πλευρά του κάστρου, ήταν γεμάτη νερό και χρησιμοποιείτο ως λιμάνι. Η βορειοδυτική είσοδος διασχίζει την τάφρο μέσω μίας γέφυρας. Υπάρχει ένας θολωτός εσωτερικός διάδρομος από την περίοδο των Λουζινιάν. Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου έχει τέσσερις μαρμάρινους κίονες με κορινθιακά κιονόκρανα που, αρχικά, ήταν μέρος μιας άλλης δομής που υποστήριζε ένα τρούλλο της. Η πρόσβαση σε αυτή γίνεται μέσω ενός περάσματος στην αριστερή πλευρά του διαδρόμου. Ο τάφος του Οθωμανού Ναυάρχου Σαντίκ Πασά, ενός από τους κατακτητές της Κερύνειας το 1570, βρίσκεται στο διάδρομο της εισόδου του κάστρου που οδηγεί στη μεγάλη εσωτερική αυλή. Τα τοξωτά δωμάτια, στο βόρειο και το ανατολικό μέρος της αυλής, ήταν δωμάτια της φρουράς και κελιά φυλακών. Τα βασιλικά διαμερίσματα βρίσκονται στη δυτική πτέρυγα και έχουν μεγάλα τοξωτά παράθυρα. Οι οχυρώσεις στο νότιο τμήμα του προαύλιου χρονολογούνται από την πρώιμη βυζαντινή εποχή. Η πρόσβαση στα άνω τείχη γίνεται με ράμπες. Το ισόγειο του κάστρου περιλαμβάνει μπουντρούμια και αποθηκευτικούς χώρους.

Προσαρμογή από: Megaw, A. H. S. 1964. *A Brief History and Description of Kyrenia Castle* [Μια Σύντομη Ιστορία και Περιγραφή του Κάστρου της Κερύνειας]. Λευκωσία: Antiquities Dept. of the Government of Cyprus

Α2. Τάφος του Οθωμανού ναυάρχου

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

Α3. Βυζαντινό παρεκκλήσι εντός του κάστρου

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

Α4. Αεροφωτογραφία του κάστρου της Κερύνειας

Προσαρμογή από: Ιβάν Χαραλάμπους, 2021

Ερωτήσεις

1. Τι μαθαίνουμε από τις πηγές για την ιστορία της Κύπρου;
2. Το κάστρο έχει αμυντικές θέσεις προσανατολισμένες τόσο προς τη θάλασσα όσο και προς την ξηρά. Γιατί πιστεύετε ότι χρειάζονταν οχυρώσεις και προς τις δύο αυτές κατευθύνσεις;
3. Τι νομίζετε ότι θα ενδιέφερε περισσότερο τους/τις επισκέπτες/ριες να δουν σε αυτό το μνημείο;

Το Ναυάγιο της Κερύνειας

Β1. Η ανασκαφή του ναυαγίου

Ένα ναυάγιο του 4ου αιώνα π.Χ. ανακαλύφθηκε στην ακτή της Κερύνειας το 1965 και ανασκαφηκε μεταξύ του 1967 και του 1969. Επικεφαλής της ανασκαφής ήταν ο Michael Katsev από το Μουσείο του Πανεπιστημίου της Πενσιλβάνια. Πέραν από τα αντικείμενα που ανακτήθηκαν, το κύτος του καραβιού θεωρείται το καλύτερα διατηρημένο παράδειγμα της αρχαιότητας. Το κύτος του καραβιού της Κερύνειας έγινε μοντέλο για άλλα καράβια που έπλεαν στη διάρκεια της Κλασικής και της Ελληνιστικής περιόδου.

Το ναυάγιο εκτίθεται σε ένα από τα δωμάτια του Κάστρου της Κερύνειας. Οι αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι χτυπήθηκε από τυφώνα και βυθίστηκε, ενώ ήταν φορτωμένο με μυλόπετρες και αμφορείς κρασιού από την Κω και την Ρόδο. Το καράβι είχε μήκος περίπου 14.3 μέτρα (47 πόδια) και ήταν φτιαγμένο από ξύλο πεύκου από το Χαλέπι, επενδυμένο με μόλυβδο.

Πηγή: Harpster, M., 2015. Protecting maritime heritage in disputed territory: the Kyrenia shipwreck collection restoration program. [Προστατεύοντας τη θαλάσσια πολιτιστική κληρονομιά: η συλλογή του προγράμματος αποκατάστασης του ναυαγίου της Κερύνειας] *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies*, 3(2), σσ.156-165.

Β2. Πριν και μετά

Πηγή: Ινστιτούτο Ναυτικής Αρχαιολογίας

Β3. Η κατάσταση του ναυαγίου

Το ναυάγιο ανασκάφηκε με τη χρήση πρωτοποριακών τεχνολογιών. Το καράβι ήταν σε καλή κατάσταση, μιας καιπερίπου το 75% του καραβιού ήταν καλοδιατηρημένο. Το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP) υλοποίηησε ένα πρόγραμμα για την αναβάθμιση του χώρου στον οποίο βρίσκεται σήμερα το καράβι. Το πρόγραμμα περιλάμβανε ανανέωση των ξύλινων πορτών, αντικατάσταση των φθαρμένων πετρών, αναβάθμιση της οροφής και της υγρομόνωσης.

Πηγή: UNDP, χ.χ. *Kyrenia Shipwreck Gallery (External Works)* [Η Αίθουσα του Ναυαγίου της Κερύνειας (Εξωτερικές Εργασίες)]. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3inNhX8>.

Β4. Η σημαντικότητα του ναυαγίου

Το ναυάγιο της Κερύνειας αποτυπώνεται στα κυπριακά νομίσματα του ευρώ, τα διαβατήρια και σε ταχυδρομικά γραμματόσημα. Τα γραμματόσημα εκδόθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του ’80 σε ανάμνηση της αποκατάστασης του καραβιού. Έχουν επίσης κατασκευαστεί και αντίγραφα του καραβιού. Το αντίγραφο Κερύνεια ΙΙ έχει ταξιδέψει στην Ιαπωνία, τη Γερμανία και τη Νέα Υόρκη. Ένα άλλο αντίγραφο του καραβιού, με το όνομα Κερύνεια Ελευθερία, βρίσκεται στη Μαρίνα της Λεμεσού.

Πηγή: Andreou, S. και Zantides, E., 2018. Constructing official culture through stamps: the case of the Republic of Cyprus. [Οικοδομώντας επίσημη κουλτούρα μέσω των γραμματοσήμων: η περίπτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας] *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20(1), σσ.66-85.

Ερωτήσεις

1. Τι μαρτυρούν οι πηγές για την κατάσταση του καραβιού και του φορτίου του κατά την ανακάλυψή του;
2. Τι μπορούμε να υποθέσουμε για τη σημαντικότητα του καραβιού της Κερύνειας κοιτάζοντας τις πηγές;

9.8 Τεκμήρια από τη θάλασσα

Γ1. Τι είναι η υποβρύχια αρχαιολογία;

Η υποβρύχια αρχαιολογία είναι ένας τομέας της αρχαιολογίας που μελετά ναυάγια, τοπία και αντικείμενα. Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Εκπαιδευτικής Επιστημονικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) του 2001, η υποβρύχια πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από κατάλοιπα της ανθρώπινης ύπαρξης με κάποια μορφή σημασίας (πολιτιστική, ιστορική ή αρχαιολογική) που βρίσκονται στο βυθό για τουλάχιστον 100 χρόνια. Αυτά τα ίχνη μπορεί να είναι εν μέρει ή πλήρως βυθισμένα και κατά διαστήματα ή συνεχώς στο βυθό. Αυτές οι τοποθεσίες μπορούν να θεωρηθούν ως σύνδεσμοι με το παρελθόν. Η επιφάνεια της Γης αποτελείται κυρίως από νερό, επομένως η ύπαρξη καταλοίπων της ανθρώπινης ζωής μέσα σε αυτό είναι αναπόφευκτη., Τα ίχνη αυτά μαρτυρούν σημαντικά ιστορικά γεγονότα, μάχες, το δουλεμπόριο, φυσικές καταστροφές και επαναστάσεις. Η έλλειψη οξυγόνου βοηθά στην καλύτερη διατήρηση των τοποθεσιών και του βιολογικού υλικού, σε αντίθεση με αυτές που βρίσκονται στην ξηρά. «Η υποβρύχια πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να αποκαλύψει πτυχές της ιστορίας που είναι άγνωστες ή που δεν έχουν καταγραφεί σε γραπτά αρχεία [...] Δεδομένου ότι το νερό χρησιμοποιείται από την αρχή του πολιτισμού ως τρόπος σύνδεσης διαφορετικών κόσμων, τα κατάλοιπα που βρίσκονται στο βυθό μαρτυρούν τον πολιτιστικό διάλογο από την αρχή της ανθρωπότητας.

Προσαρμογή από: UNESCO, χ.χ. *The significance of underwater cultural heritage.* [Η σημασία της υποβρύχιας πολιτιστικής κληρονομιάς] Διαθέσιμο στο: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/protection/protection/significance-of-uch/> και UNESCO, χ.χ. *Underwater Archaeology* [Υποβρύχια Αρχαιολογία]. Διαθέσιμο στο: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/about-the-heritage/protection/underwater-archaeology>.

Γ2.

«Έχουν βρεθεί δέκα διαφορετικοί τύποι αμφορέων. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι προέρχονται από τη Ρόδο και χρονολογούνται στο τελευταίο τρίτο του 4ου αιώνα π.Χ.. Οι άλλοι εννέα τύποι αμφορέων εμφανίζονται σε σχετικά μικρούς αριθμούς, γεγονός που υποδηλώνει ότι μπορεί να έχουν συλλεχθεί από διάφορα λιμάνια-σταθμούς. Μερικοί από τους αμφορείς από τη Ρόδο έχουν σφραγιστεί στις λαβές τους, πιθανώς από έναν υπάλληλο στο κεραμείο για να πιστοποιηθεί η χωρητικότητα του αμφορέα. Ένα αινιγματικό ΕΥ βρίσκεται χαραγμένο στο πίσω μέρος ενός αμφορέα και πιθανόν να αποτελεί σκαρίφημα μέλους του πληρώματος ή επιβάτη/ιδας σε αυτό το τελευταίο ταξίδι. Προς έκπληξή μας, καθώς καθαρίζαμε τους αμφορείς, βρήκαμε ότι αρκετοί από αυτούς περιείχαν ποσότητες αμυγδάλων που διατηρούνται ακόμα στο κέλυφός τους. Τα περισσότερα από τα δοχεία, ωστόσο, δεν φέρουν κανένα ίχνος του αρχικού περιεχομένου τους. Επιπλέον, μόνο ένα πέτρινο καπάκι αμφορέα εμφανίστηκε κατά τη διάρκεια της πρώτης ανασκαφικής σεζόν, γεγονός το οποίο μας έκανε να αναρωτηθούμε κατά πόσο ένα μέρος του φορτίου θα μπορούσε απλά να ήταν άδειοι αμφορείς».

Πηγή: Katzev, M.L., 1969. The Kyrenia Shipwreck [Το Ναυάγιο της Κερύνειας]. *Expedition* 11(2). Διαθέσιμο στο: <https://www.penn.museum/sites/expedition/the-kyrenia-shipwreck/>.

Γ3. Δύτης επιθεωρεί την τοποθεσία

Πηγή: Ινστιτούτο Ναυτικής Αρχαιολογίας

Γ4. Καταγράφοντας το ξύλινο κύτος

Πηγή: Ινστιτούτο Ναυτικής Αρχαιολογίας

Ερωτήσεις

1. Τι μαθαίνουμε για το εμπόριο και τη ζωή στα λιμάνια του αρχαίου κόσμο, όπως αυτό της Κερύνειας, από τη φύση του ναυαγίου και το φορτίο του;
2. Τι μπορούμε να μάθουμε από την υποβρύχια αρχαιολογία;

Το Λιμάνι της Κερύνειας

Δ1. Εμπόριο στο λιμάνι της Κερύνειας

Η Μαρία Παναγιώτου ισχυρίζεται ότι πριν από το 1878 όλα τα λιμάνια στην Κύπρο ήταν φυσικά. Την εποχή εκείνη, υπήρχαν μόνο αγκυροβόλια στη Λάρνακα, τη Λεμεσό και την Αμμόχωστο. Ωστόσο, αυτά τα αγκυροβόλια ήταν πολύ ρηχά, γεγονός αποτελούσε πρόκληση για τα σκάφη το χειμώνα. Τα λιμάνια της Κερύνειας και της Πάφου ήταν ακόμη πιο ρηχά από τα αγκυροβόλια, επομένως ήταν δύσκολο να χρησιμοποιηθούν για εισαγωγές και εξαγωγές. Όταν οι Βρετανοί ήρθαν στην Κύπρο, η Αμμόχωστος ήταν το κύριο λιμάνι. Ωστόσο, είχε παραμεληθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα και ήταν καλυμμένο με λάσπη. Μεταξύ 1881 και 1890 μ.Χ., η βρετανική διοίκηση αποφάσισε να βελτιώσει τις εγκαταστάσεις εκφόρτωσης των λιμανιών Λάρνακας και Κερύνειας για να υποστηρίξει την εμπορική δραστηριότητα στο νησί. Η κατασκευή του λιμανιού της Κερύνειας ξεκίνησε το 1886 και ολοκληρώθηκε το 1890. Στα πρώτα χρόνια της βρετανικής διοίκησης, οι συναλλαγές στην Κύπρο ήταν περιορισμένες. Υπήρχε χαμηλός προϋπολογισμός για τις δημόσιες εγκαταστάσεις και η κατάσταση αυτή άλλαξε σταδιακά με την πάροδο του χρόνου. Τα κυπριακά λιμάνια δεν θεωρούνταν απαραίτητα για το εμπόριο στη Μεσόγειο και οι Κύπριοι/ες, γενικά, δεν είχαν αρκετά χρήματα για να αγοράσουν ξένα προϊόντα. Τα λιμάνια Λάρνακας, Λεμεσού και Κερύνειας ανακαινίστηκαν το 1881, το 1882 και το 1890. Ακόμη και αυτές οι μικρές αλλαγές επηρέασαν τις ευκαιρίες φιλοξενίας καραβιών, αν και δεν αύξησαν τις εμπορικές δραστηριότητες ή τα έσοδα. Το 1887, η ξηρασία επηρέασε την οικονομία της Κύπρου. Το σιτάρι, το κρασί και οι σπόροι βαμβακιού ήταν τα σημαντικότερα προϊόντα προς εξαγωγή, αλλά λόγω της ξηρασίας ήταν περιορισμένα. Τα πρώτα χρόνια του 20ου αιώνα, οι δραστηριότητες εισαγωγής και εξαγωγής άρχισαν να αυξάνονται. Ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες επηρέασαν το εμπόριο στην Κύπρο, όπως το άνοιγμα υποκαταστημάτων τραπεζών και η χρήση γεωργικών μηχανημάτων μετά το 1902. Αν και αυτές οι εμπορικές δραστηριότητες παρέμειναν σταθερές, η οικονομία της Κερύνειας δεν βελτιώθηκε. Μεταξύ 1878 και 1911, η Λάρνακα φιλοξενούσε το 23-35% της κυπριακής ναυτιλιακής επιχείρησης, η Λεμεσός το 25-32%,η Αμμόχωστος το 17-24%, η Πάφος το 11-13%, ενώ η Κερύνεια μόνο το 1-2%.

Προσαρμογή από: Panagiotou, M., 2011. Harbours, harbour and commence in Cyprus, 1878-1910. Στο: M. Tsianikas, N. Maadad, G. Couvalis και M. Palaktsoglou, επιμ., *Greek Research in Australia: Πρακτικά του Διετούς Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικών Σπουδών*. Αδελαΐδα, Ιούνιος 2011.

Δ2. Η λειτουργία του λιμανιού της Κερύνειας

Οι αποθήκες στο λιμάνι χρησιμοποιήθηκαν για την αποθήκευση χαρουπιών, ελιών, σιταριού και κριθαριού. Κατά την αποικιακή περίοδο, το λιμάνι χρησιμοποιήθηκε ως λιμάνι έκτακτης ανάγκης για αλιευτικά σκάφη και ως αποθήκη αλιευτικού εξοπλισμού. Έχει αναφερθεί ότι μικρές βάρκες και παρόμοια σκάφη ήταν επίσης αποθηκευμένα σε αυτές τις αποθήκες. Με την ανακάλυψη διαφορετικών εμπορικών οδών μεταξύ Ευρώπης, Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής, το λιμάνι έχασε τη λειτουργία του ως σημείο εισόδου και οι περισσότερες επιχειρηματικές δραστηριότητές σε αυτό σταμάτησαν. Ωστόσο, το λιμάνι εξακολουθεί να στεγάζει αλιευτικά σκάφη, γιοτ και μικρά σκάφη. Αν και δεν αποτελεί πλέον κέντρο εμπορίου, αποτελεί hot spot για τον τουρισμό, καθώς επισκέπτες/ριες από όλο τον κόσμο επισκέπτονται το λιμάνι λόγω των ιστορικών και αρχιτεκτονικών του χαρακτηριστικών και των ευκαιριών διασκέδασης.

Προσαρμογή από: Altan Bayraktar, Ü., 2015. Fractions in urban and collective memory and transformation of public space: The Harbor example in the Kyrenia town [Κλάσματα της αστικής και συλλογικής μνήμης και μετασχηματισμός του δημόσιου χώρου: Το παράδειγμα του Λιμανιού της πόλης της Κερύνειας]. *Journal of Marmara University Social Sciences Institute/ Öneri, 11(44)*, σσ. 291-317.

Δ3. Οι αποθήκες γύρω από το λιμάνι

Η γεωργία ήταν το θεμέλιο της οικονομίας και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ζούσε σε αγροτικές περιοχές. Η παραγωγή χαρουπιών ήταν ένα σημαντικό μέρος της οικονομίας. Δεδομένου ότι οι μεταφορές (δρόμοι, σιδηρόδρομοι και λιμάνια) ήταν ανεπαρκείς, κατασκευάστηκαν αποθήκες χαρουπιών. Το 1907 άνοιξε ο σιδηρόδρομος που συνέδεε την Αμμόχωστο, τη Λευκωσία και τη Μόρφου. Ωστόσο, οι φυτείες στη βόρεια ακτή της οροσειράς της Κερύνειας δεν μπορούσαν να επωφεληθούν πλήρως από το σιδηρόδρομο. Ως εκ τούτου, η βρετανική κυβέρνηση κατασκεύασε τις αποθήκες που βρίσκονται στο λιμάνι για να αποθηκεύει τα χαρούπια πριν αυτά σταλούν στα καράβια.

Πηγή: Vehbi, B.O., Yuceer, H. and Hurol, Y., 2016. Rural carob warehouses in Cyprus: an assessment of architectural and structural characteristics. [Αγροτικές αποθήκες χαρουπιών στην Κύπρο: μια αξιολόγηση των αρχιτεκτονικών και δομικών χαρακτηριστικών]. *Journal of Architectural Conservation*, 22(1), σσ.18-47.

Ερωτήσεις

1. Τι μαθαίνουμε για το εμπόριο στο λιμάνι της Κερύνειας από τις πηγές;
2. Πώς διαφέρει το λιμάνι αυτό από άλλα λιμάνια στο νησί;

9.10 Αλλαγή στο Λιμάνι της Κερύνειας

E1

Πηγή: Κερύνεια, Κύπρος: κτήρια και βάρκες το λιμάνι. Φωτογραφία , 1981, από αρνητικό του John Thomson, 1878. Wellcome Collection.

E2

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

E3

Πηγή: Κερύνεια, Κύπρος: κτήρια και βάρκες το λιμάνι. Φωτογραφία, ca. 1880. Wellcome Collection.

E4

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

E5

Υπάρχουν ψηλά παλιά κτήρια στο λιμάνι, τα οποία χτίστηκαν ως αποθήκες χαρουπιών. Τα χαρούπια ήταν το βασικό εμπόρευμα της περιοχής. Μόλις σταμάτησε το εμπόριο χαρουπιών, οι αποθήκες χρησιμοποιήθηκαν για ψυχαγωγία και σήμερα λειτουργούν ως καφετέριες, μπαρ και εστιατόρια. Τα τοξωτά παράθυρα και μπαλκόνια διατηρούνται σε ορισμένα από τα κτήρια, τα οποία καταδεικνύουν τημοναδική αρχιτεκτονική. Αν και η περιοχή είναι δημοφιλής στους/στις επισκέπτες/ριες, υπάρχουν πολύ λίγα σπίτια στην περιοχή. Αυτό μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο για τους/τις επισκέπτες/ριες να μάθουν για τη ζωή των ντόπιων. Η περιοχή του λιμανιού κινδυνεύει να χάσει τον αυθεντικό χαρακτήρα της, καθώς πολλά από τα υποστατικά που ανοίγουν στην περιοχή έχουν υιοθετήσει ένα διεθνές, παρά ένα κυπριακό στυλ.

Προσαρμογή από : Oktay, D., 2006. How can urban context maintain urban identity and sustainability?: Evaluations of Taormina (Sicily) and Kyrenia (north Cyprus) [Πώς το αστικό πλαίσιο μπορεί να συντηρήσει την αστική ταυτότητα και βιωσιμότητα; Αξιολογήσεις από την Ταορμίνα (Σικελία) και την Κερύνεια (βόρεια Κύπρο). *Web Journal on Cultural Patrimony*, 1(2).

Ερώτηση

Τι μας λένε οι πηγές για την αλλαγή και τη συνέχεια στην περιοχή του λιμανιού της Κερύνειας;

ΕΝΟΤΗΤΑ 10 Αλυκή Λάρνακας και Χαλά Σουλτάν Τεκέ

10.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην Τοποθεσία

Η περιοχή Αλυκής Λάρνακας περιλαμβάνει δύο αλυκές και τον παρακείμενο υγροβιότοπο. Βρίσκεται στα νότια της Λάρνακας και ανατολικά των χωριών Μενεού και Δρομολαξιάς. Θα επισκεφθείτε τη μεγαλύτερη λίμνη, γνωστή ως Αλυκή, και το ισλαμικό μνημείο του Χαλά Σουλτάν Τεκέ, που βρίσκεται στη δυτική όχθη της Αλυκής. Υπάρχει χώρος στάθμευσης και εκδρομικός χώρος κοντά στο μνημείο. Στην περιοχή της λίμνης υπάρχει ένα οριοθετημένο γραμμικό μονοπάτι της φύσης, το οποίο μπορείτε να ακολουθήσετε, ξεκινώντας από τον Χαλά Σουλτάν Τεκέ, για να εξερευνήσετε το βιότοπο και την ευρύτερη περιοχή της λίμνης.

Περιγραφή Τοποθεσίας

Η τοποθεσία είναι σημαντική από περιβαλλοντικής, αρχαιολογικής, θρησκευτικής και ιστορικής άποψης. Σύμφωνα με γεωλογικά και αρχαιολογικά ευρήματα, οι λίμνες ήταν ανοιχτές προς τη θάλασσα. Στην περιοχή υπάρχουν δύο σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι. Ο πρώτος αφορά ένα προϊστορικό οικισμό με λιμάνι, κοντά στον Τεκέ, ο οποίος χρονολογείται κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού (2η χιλιετηρίδα π.Χ.) και είναι γνωστός με το όνομα Βυζακιά ή Αρχαιολογικός Χώρος Χαλά Σουλτάν Τεκέ. Ο δεύτερος ανακαλύφθηκε κάτω από την πτέρυγα του Χαλά Σουλτάν Τεκέ που φιλοξενούνταν οι ιερείς και οι άνδρες επισκέπτες και αφορά ευρήματα από την Ύστερη Αρχαϊκή, την Κλασική και την Ελληνιστική Περίοδο (Lyratzaki και Dodouras, χ.χ.).

Το τέμενος Χαλά Σουλτάν Τεκέ είναι ένας από τους σημαντικότερους τόπους προσκυνήματος για τους/τις Μουσουλμάνους/ες. Σύμφωνα με την παράδοση, είναι ο χώρος ταφής της Ουμ Χαράμ, μιας στενής συνεργάτιδας του Προφήτη Μωάμεθ. Λέγεται ότι κατά την πρώτη αραβική κατάκτηση του νησιού (648-649) είχε πέσει από το μουλάρι της στο σημείο αυτό και έσπασε το λαιμό της (Papalexandrou, 2008). Το τέμενος, χτισμένο σε κλασικό οθωμανικό στυλ, θεμελιώθηκε από τον Οθωμανό Κυβερνήτη Ες- Σεΐτ Μεχμέτ Εμίν Εφέντι, και ολοκληρώθηκε το 1817. Η κύρια του είσοδος ανοίγει σε μια εσωτερική αυλή, η οποία σχηματίζεται από τη νότια και τη βόρεια πτέρυγα του Τεκέ (πτέρυγες για γυναίκες και άντρες αντίστοιχα). Το τετράγωνο μαυσολείο καλύτεται από ένα μεγάλο θόλο και πέντε μικρότερους θόλους στην ανατολική πλευρά. Στο μέσο βρίσκεται το κενοτάφιο της Ουμ Χαράμ. Ανατολικά του μαυσωλείου βρίσκεται ένα κοιμητήριο (UNESCO, χ.χ.).

Στη διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων και ειδικότερα στη διάρκεια της Ενετικής Περιόδου το αλάτι των αλυκών αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα εξαγώγιμα προϊόντα της Κύπρου. Η συλλογή του από τις αλυκές συνεχίστηκε μέχρι και το 1986 (Lyratzaki και Dodouras, χ.χ.). Σήμερα οι Αλυκές της Λάρνακας θεωρούνται το μεγαλύτερο οικοσύστημα - υγροβιότοπος στην Κύπρο και ένα από αυτά που έχουν επηρεαστεί περισσότερο από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Η τοποθεσία καλύπτει μια περιοχή γύρω στα 1569 τετραγωνικά χιλιόμετρα, εκ των οποίων τα 670 τ.χλμ. είναι νερό (όταν οι αλυκές είναι πλημμυρισμένες), ενώ σχεδόν 300 τ.χλμ. είναι θαμνώδης περιοχή, και καλύπτεται από αλόφιλα φυτά. Είναι σημαντική σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ειδικότερα για τα αποδημητικά και τα υδρόβια πουλιά (Natura 2000, χ.χ.) Η περιοχή προστατεύεται από τη νομοθεσία, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, ως περιοχή Natura 2000 και περιλαμβάνεται στη Λίστα Ramsar των Υγροτόπων Διεθνούς Σημαντικότητας. Ωστόσο, η περιοχή απειλείται ακόμη από την παρουσία του παλαιού Αεροδρομίου Λάρνακας, από διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως η αφαλάτωση και επεξεργασία λυμάτων, οι εργασίες συντήρησης/ επέκτασης του οδικού δικτύου, η αστικοποίηση, οι τουριστικές δραστηριότητες εντός των αλυκών και η γεωργοκτηνοτροφία (Ioannidou κ.ά., 2021).

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- Birdlife Cyprus, 2020. *News* [Ειδήσεις]. Διαθέσιμο στο: <https://birdlifecyprus.org/news/>.
- Ioannidou, I., Manolaki, P., Litskas, V.D. και Vogiatzakis, I.N., 2021. Temporary Salt Lakes: Ecosystem Services Shift in a Ramsar Site Over a 50-Year Period [Προσωρινές Αλμυρές Λίμνες: Αλλαγή στις Υπηρεσίες του Οικοσυστήματος στη διάρκεια 50 χρόνων, σε μια Τοποθεσία Ramsar]. *Frontiers in Ecology and Evolution 9*. Διαθέσιμο στο: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fevo.2021.662107/full#S9>.
- Lyratzaki, I. και Dodouras, S., χ.χ. *Larnaca Salt Lakes* [Αλυκές Λάρνακας]. Διαθέσιμο στο: <https://larnakaregion.com/uploads/files/Larnaka_Salt_Lakes_leaflet_en.pdf>.
- Natura 2000, χ.χ. *Natura 2000 Standard Data Form – Alykes Larnakas* [Natura 2000 Τυποποιημένο Έντυπο Δεδομένων]. Διαθέσιμο στο: <https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=CY6000002&release=11&form=Clean>.
- Papalexandrou, N., 2008. Hala Sultan Tekke, Cyprus: An Elusive Landscape of Sacredness in a Liminal Context [Χαλά Σουλτάν Τεκέ, Κύπρος: Ένα Ασύλληπτο Τοπίο Αγιότητας σε ένα Μεταβαλλόμενο Πλαίσιο]. *Journal of Modern Greek Studies* 26, σσ. 251–281.
- UNESCO, χ.χ. *Hala Sultan Tekke and the Larnaka Salt Lake Complex* [Το Χαλά Σουλτάν Τεκέ και το Σύμπλεγμα Αλυκών της Λάρνακας]. Διαθέσιμο στο: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6084/>.

Ποιο είναι το καλύτερο μέλλον για την Αλυκή της Λάρνακας;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Γεωγραφία: Ανάπτυξη, Περιβάλλοντική Βιωσιμότητα

Σενάριο: Μια ομάδα μαθητών/ριών από την Κύπρο θα έχει την ευκαιρία να συμμετέχει στην ετήσια εκδήλωση για νέες/ους, *Your Europe, Your Say (YEYS)*, η οποία διοργανώνεται από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (European Economic and Social Committee - EESC), με στόχο την κατάρτιση ψηφισμάτων τα οποία, στη συνέχεια, θα ψηφιστούν από τα θεσμικά όργανατης Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Το θέμα της φετινής χρονιάς είναι το Περιβάλλον και οι μαθητές/ριες θα πρέπει να ετοιμάσουν μια έκθεση για να τραβήξουν την προσοχή σε περιβαλλοντικά θέματα μιας συγκεκριμένης τοποθεσίας στην περιοχή τους. Το οικοσύστημα της Αλυκής της Λάρνακας, ένας πολύ σημαντικός, προστατευμένος υγροβιότοπος, ο οποίος έχει επηρεαστεί σημαντικά από την ανθρώπινη δραστηριότητα στην περιοχή. Αν και έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες για την προστασία του, περιβαλλοντικές οργανώσεις και ερευνητές/ριες εγείρουν ανησυχίες για τις συνεχείς απειλές που αντιμετωπίζει. Οι μαθητές/ριες καλούνται να υποβάλουν έκθεση με εισηγήσεις για το πώς η προστασία της Αλυκής της Λάρνακας θα μπορούσε να ενισχυθεί.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα εργαστούν σε ομάδες για να ετοιμάσουν έκθεση σχετικά με την Αλυκή της Λάρνακας, αξιολογώντας την τρέχουσα κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος στην περιοχή και τις επιπτώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας σε αυτή. Στην έκθεση θα συμπεριλάβουν προτάσεις για το πώς είναι δυνατό να ενισχυθεί η προστασία της περιοχής. Οι μαθητές/ριες μπορούν να σκεφτούν βραχυπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες παρεμβάσεις, όπως η εγκατάσταση πινακίδων με πληροφορίες, η διοργάνωση εκστρατειών ευαισθητοποίησης του κοινού ή η ετοιμασία συστάσεων πολιτικής προς τις αρχές. Καλέστε τους/τις να εξετάσουν παράγοντες όπως η αποτελεσματικότητα, το κόστος και το κοινό-στόχο των προτεινόμενων παρεμβάσεων.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- εξοικειωθούν με διαφορετικούς τύπους χαρτών ως πρωτογενείς ιστορικές πηγές καινα ερευνήσουν και να ερμηνεύσουν χάρτες,
- να διερευνήσουν την περιβαλλοντική σημασία της Αλυκής Λάρνακας και των περιοχών γύρω από αυτή,
- ετοιμαστούν για να παρουσιάσουν μια εμπεριστατωμένη έκθεση με σχετικό υποστηρικτικό υλικό.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Εξηγήστε ότι πρόκειται να ετοιμάσουν μια παρουσίαση για την Αλυκή της Λάρνακας, τις τρέχουσες περιβαλλοντικές απειλές που αντιμετωπίζει και τρόπους για να ενισχύσουν την προστασία της.

Πλαισίωση: (10 λεπτά) Ετοιμάστε μια μικρή παρουσίαση, όπου θα δείχνετε τη θέση της περιοχής στο χάρτη και θα δίνετε πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά της. Συζητήστε: Τι είναι αυτό που κάνει μια περιοχή άξια προστασίας; (Πιθανές απαντήσεις: μοναδικότητα, ιστορική, γεωγραφική ή επιστημονική σημαντικότητα, το πόσο ελκυστική είναι, η βιοποικιλότητά της, το διεθνές ενδιαφέρον, το ενδιαφέρον του κοινού γι' αυτή).

Εξερεύνηση χαρτών: (18 λεπτά) Προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ10.6**, για να συζητήσετε τι μπορούμε να μάθουμε για τη σημαντικότητα και την αλλαγή που επήλθε σε μια τοποθεσία, μέσα από ιστορικούς και σύγχρονους χάρτες. Οι ερωτήσεις καλούν τους/τις μαθήτριες/ές να εξετάσουν τα χαρακτηριστικά της χαρτογραφίας. Ενθαρρύνετε συζήτηση γύρω από την επιλογή και το μέγεθος των σημείων αναφοράς, την αλλαγή στα ονομάτα των περιοχών και την ακρίβεια του χάρτη. Ένα άλλο επίπεδο ανάλυσης των χαρτών είναι ο εκάστοτε σκοπός που εξυπηρετεί η δημιουργία τους. Συζητήστε κατά πόσο οι χάρτες αναδεικνύουν κατά πόσο η περιοχή προστατεύεται.

Συζήτηση: (6 λεπτά) Ποιες άλλες πηγές θα ήθελαν να μελετήσουν οι μαθητές/ριες για να ετοιμάσουν την έκθεσή τους;

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία του μαθήματος. Αναφερθείτε συντοπτικά στο τι θα συζητηθεί στην επόμενη συνάντηση.

Μάθημα 2

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Εξηγήστε ότι στο σημερινό μάθημα θα πρέπει να ερευνήσουν τη φύση, τη σημασία και τις απειλές που αντιμετωπίζει το οικοσύστημα της Αλυκής.

Συζήτηση: (5 λεπτά) Εξηγήστε ότι ο βιότοπος της Αλυκής Λάρνακας έχει δεχθεί πολλές απειλές στη διάρκεια της ιστορίας, ακόμη και αφού είχε λάβει νομική υπόσταση ως προστατευόμενη περιοχή. Καλέστε τις/τους μαθήτριες/ές να κάνουν μια ιδεοθύελλα για το ποιος/α είναι υπεύθυνος/η για την προστασία του περιβάλλοντος. Με βάση τις ιδέες τους δημιουργήστε στον πίνακα μια λίστα (Πιθανές απαντήσεις: τοπικές αρχές, άτομα, κοινωνία των πολιτών, κυβέρνηση).

Δραστηριότητα 1: (12 λεπτά) Ζητήστε από τις/τους μαθήτριες/ές να εξετάσουν τις πηγές στο **ΦΕ10.7** και να συμπληρώσουν τις εργασίες. Οι πηγές, καθώς αναδεικνύουν τον αριθμό των ειδών που ζουν στην Αλυκή καθώς και την επίδραση της ανθρώπινης παρέμβασης, αποκαλύπτουν την πολυπλοκότητα της πανίδας και της χλωρίδας στη συγκεκριμένη περιοχή. Ζητήστε από τις/τους μαθήτριες/ές να εμπλουτίσουν τη λίστα που δημιούργησαν στην προηγούμενη συζήτηση και ενθαρρύνετέ τους να σκεφτούν διάφορους άλλους φορείς (Πιθανές απαντήσεις: κυνηγοί, το ευρύτερο κοινό, περιβαλλοντολόγοι, κοινωνία των πολιτών, τοπικές αρχές, διεθνής κοινότητα).

Δραστηριότητα 2: (17 λεπτά) Δώστε το **ΦΕ10.8**, το οποίο περιλαμβάνει επιπλέον πηγές για τις απειλές που αντιμετωπίζει το οικοσύστημα της περιοχής. Εάν έχετε περισσότερο χρόνο, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε πρόσθετες πηγές που θα βρείτε στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ, οι οποίες αναφέρονται σε περαιτέρω απειλές για την Αλυκή. Ζητήστε από τις/τους μαθήτριες/ές να απαντήσουν τις ερωτήσεις και να συζητήσουν τις ιδέες τους για την ενίσχυση της προστασίας της Αλυκής της Λάρνακας. Αυτές οι ιδέες θα μπορούσε να είναι οτιδήποτε, από το να συνηγορήσουν γιατην απομάκρυνση των ανθρώπινων παρεμβάσεων μέχρι την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος. Μπορείτε να τους ζητήσετε να σκεφτούν την αποτελεσματικότητα, το κόστος και την ομάδα-στόχο των μέτρων που θα έχουν εισηγηθεί.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Επαναφέρετε τηνομάδα στην ολομέλεια και συζητήστε για τις πληροφορίες που χρειάζεται να συλλέξουν στη διάρκεια της επιτόπιας επίσκεψής τους.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (60 λεπτά)

Στην περιοχή της Αλυκής μπορείτε να επισκεφτείτε το Χαλά Σουλτάν Τεκέ και, στη συνέχεια, να ακολουθήσετε το μονοπάτι πεζοπορίας γύρω από τη λίμνη, από τα νότια προς τα ανατολικά. Κατά μήκος της διαδρομής υπάρχουν σημεία παρατήρησης και σημεία όπου μπορείτε να σταματήσετε και να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/ιες να τραβήξουν φωτογραφίες ή σχεδιάσουν στοιχεία της χλωρίδας και της πανίδας. Θα πρέπει να εξετάσουν τις επιπτώσεις λόγω του ανθρώπινου παράγοντα και να παρατηρήσουν πόσο κοντά έχει φτάσει η ανθρώπινη δραστηριότητα στην περιοχή (αεροδρόμιο, στέγαση κατά μήκος του παραλιακού μετώπου στη Λάρνακα).

Δραστηριότητα παρατήρησης 360°: Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να γίνει οπουδήποτε. Σε διαφορετικούς σταθμούς ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να πάρουν ένα άδειο κομμάτι χαρτί και να σχεδιάσουν τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα (βλ. δεξιά). Καλέστε τους/τις να αρχίσουν να περιστρέφονται και να καταγράφουν ό,τι μπορούν να παρατηρήσουν (να δουν, να ακούσουν, να μυρίσουν) σε κάθε κατεύθυνση. Μπορείτε να ζητήσετε να επαναλάβουν τη διαδικασία γράφοντας ερωτήσεις που προκύπτουν κατά την παρατήρηση.

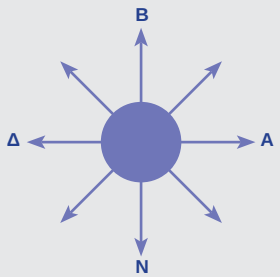

Συζητήστε:

- Τι είδους κτήρια μπορείτε να δείτε; Ποια είναι η λειτουργία τους;
- Ποιες ανθρώπινες παρεμβάσεις φαίνεται να έχουν το μεγαλύτερο αντίκτυπο στο περιβάλλον;
- Τώρα που έχετε επισκεφτεί την τοποθεσία, πώς αξιολογείτε τις παρεμβάσεις που είχατε εισηγηθεί για την προστασία του περιβάλλοντος;

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Δώστε χρόνο στις/στους μαθήτριες/τές να συγκεντρώσουν τα ευρήματα από την έρευνά τους και να ετοιμάσουν την έκθεσή τους. Αξιολογήστε την εργασία τους σύμφωνα με τα κριτήρια που είχατε συμφωνήσει στην αρχή της δραστηριότητας.

Υπάρχει προοπτική για μετατροπή του Χαλά Σουλτάν Τεκέ σε κέντρο διαθρηκευτικού διαλόγου;

Ομάδα Στόχος: Λύκειο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Γεωγραφία: Σημαντικότητα Θρησκευικών Χώρων, Πολυπολιτισμικότητα, Οικοδόμηση της Ειρήνης, Ανάπτυξη

Σενάριο: Το Γραφείο για το Διάλογο ανάμεσα στους Θρησκευτικούς Ηγέτες της Κύπρου, υπό την Αιγίδα της Πρεσβείας της Σουηδίας (RTCYPP) συμμετέχει σε μία παγκόσμια πρωτοβουλία για τη δημιουργία ιστοσελίδας, η οποία θα περιλαμβάνει τοποθεσίες διαθρησκευτικού διαλόγου. Οι μαθητές/ριες καλούνται να δημιουργήσουν υλικό γι' αυτή την ιστοσελίδα που να αφορά την τοποθεσία Χαλά Σουλτάν Τεκέ.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα δημιουργήσουν υλικό για μια ιστοσελίδα για την τοποθεσία Χαλά Σουλτάν Τεκέ και την ευρύτερη περιοχή της Αλυκής Λάρνακας. Πρόκειται για ένα μέρος με πλούσιο και πολυπολιτισμικό παρελθόν, το οποίο παρέχει ευκαιρίες για διαθρησκευτικό διάλογο. Το περιεχόμενο της ιστοσελίδας θα πρέπει να αναδεικνύει τα ακόλουθα:

- Γιατί το Χαλά Σουλτάν Τεκέ και η ευρύτερη περιοχή είναι σημαντικά;
- Ποιά είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της τοποθεσίας;
- Πως χρησιμοποιείται η τοποθεσία στα πλαίσια του διαθρησκευτικού διαλόγου; Πως μπορεί αυτή η πτυχή της τοποθεσίας να τονιστεί περαιτέρω;

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- αναπτύξουν γνώσεις για το διαθρησκευτικό διάλογο ως μέρος της διαδικασίας οικοδόμησης της ειρήνης,
- εξοικειωθούν με διαφορετικούς τύπους χαρτών ως πρωτογενείς πηγές ιστορικών πληροφοριών και να παρατηρήσουν και να ερμηνεύσουν χάρτες,
- αναπτύξουν γνώσεις για το Χαλά Σουλτάν Τεκέ και την Αλυκή Λάρνακας,
- συζητήσουν για τις έννοιες της σημαντικότητας, της αλλαγής και της συνέχειας.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Εξηγήστε ότι οι μαθητές/ριες θα εξερευνήσουν διάφορες πτυχές του Χαλά Σουλτάν Τεκέ, με σκοπό να δημιουργήσουν υλικό για μια ιστοσελίδα.

Πλαισίωση: (10 λεπτά) Μοιράστε το **ΦΕ10.9** για να εισαγάγετε τους/τις μαθητές/ριες σε ορισμένες πτυχές της ιστορίας της τοποθεσίας. Μπορείτε, επίσης, να παραθέσετε περισσότερες πληροφορίες για την τοποθεσία, χρησιμοποιώντας το **ΦΕ10.1**. Οι ερωτήσεις καλούν τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν τα διαφορετικά επίπεδα σημαντικότητας της τοποθεσίας (αρχαιολογική, οικονομική, θρησκευτική), καθώς και στοιχεία αλλαγής.

Εξερεύνηση χαρτών: (20 λεπτά) Προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ10.6**, για να συζητήσετε τι μπορούμε να μάθουμε για τη σημαντικότητα και την αλλαγή που επήλθε σε μια τοποθεσία, μέσα από ιστορικούς και σύγχρονους χάρτες. Οι ερωτήσεις καλούν τους/τις μαθήτριες/ές να εξετάσουν τα χαρακτηριστικά της χαρτογραφίας. Ενθαρρύνετε συζήτηση γύρω από την επιλογή και το μέγεθος των σημείων αναφοράς, την αλλαγή στα ονομάτα των περιοχών και την ακρίβεια του χάρτη. Ένα άλλο επίπεδο ανάλυσης των χαρτών είναι ο εκάστοτε σκοπός που εξυπηρετεί η δημιουργία τους. Συζητήστε κατά πόσο οι χάρτες αναδεικνύουν τη θρησκευτική ποικιλομορφία της τοποθεσίας. Ενθαρρύνετε τους να εξετάσουν κριτικά το κατά πόσο οι παλαιότεροι χάρτες (όπως αυτός της πηγής **Α1**) παρουσιάζουν μία ολοκληρωμένη εικόνα της ποικιλομορφίας των θρησκευτικών χώρων εκείνη την εποχή.

Εργασία στο σπίτι: (5 λεπτα) Ρωτήστε τις/τους μαθήτριες/ες εάν γνωρίζουν οποιεσδήποτε θρησκευτικές ομάδες της Κύπρου, σε διάφορες χρονικές περιόδους. Ζητήστε να διενεργήσουν έρευνα για να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους για το θέμα, ως εργασία για το σπίτι. Μπορείτε να αναθέσετε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους σε διαφορετικούς/ες μαθητές/ριες και να εμπλουτίσετε την εργασία με το να ζητήσετε να διερευνήσουν την θρησκευτική πολυμορφία του σήμερα.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα όσα συζητήθηκαν και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι στο επόμενο μάθημα θα έχουν την ευκαιρία να κάνουν περισσότερη έρευνα για το Χαλά Σουλτάν Τεκέ.

Μάθημα 2

Καλωσόρισμα της τάξης: (2 λεπτά)

Συζήτηση: (5 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να αναφέρουν τα κύρια ευρήματά τους από την εργασία για το σπίτι. Ρωτήστε: Ήταν εύκολο να βρείτε πληροφορίες για τη θρησκευτική ποικιλομορφία της Κύπρου; Γιατί/ γιατί όχι;

Δραστηριότητα: (8 λεπτά) Δώστε στους/στις μαθητές/ριες αντίγραφα του **ΦΕ10.10**, το οποίο περιλαμβάνει πηγές για το μουσουλμανικό μνημείο Χαλά Σουλτάν Τεκέ. Καλέστε τους να απαντήσουν στις ερωτήσεις, οι οποίες διερευνούν τη σημαντικότητα της τοποθεσίας για τον μουσουλμανικό κόσμο, την Κύπρο και το διαθρησκευτικό διάλογο.

Διερεύνηση εννοιών: (12 λεπτά) Εισάγετε τους/τις μαθητές/ριες στην έννοια του διαθρησκευτικού διαλόγου. Στο διαθρησκευτικό διάλογο άτομα με διαφορετική θρησκευτική πίστη συναντιώνται για να συζητήσουν με σκοπό την επίτευξη αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο διαθρησκευτικός διάλογος αποτελεί μέρος μίας συμμετοχικής ειρηνευτικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων.[14] Η έννοια του διαθρησκευτικού διαλόγου περιλαμβάνει πολλούς διαφορετικούς τύπους συνομιλιών, περιστάσεων, στόχων και μορφών. Μπορεί να εμπλέξει πολλούς διαφορετικούς ανθρώπους, από θρησκευτικούς/ές ηγέτες/ιδες σε υψηλές θέσεις, μέχρι την κοινωνία των πολιτών.[15] Ρωτήστε: Πιστεύετε ότι η θρησκεία παίζει ρόλο στη διαδικασία οικοδόμησης της ειρήνης στην Κύπρο; Πρέπει οι θρησκευτικοί/ες ηγέτες/ιδες να ασχολούνται μόνο με θρησκευτικά θέματα ή θα ήταν καλό να εμπλέκονται και σε συζητήσεις γύρω από την πολιτική, τα περιβαλλοντικά ζητήματα και τα ανθρώπινα δικαιώματα;

Συζήτηση: (10 λεπτά) Το Χαλά Σουλτάν Τεκέ χρησιμοποιείται για διάφορες δραστηριότητες διαθρησκευτικού διαλόγου. Έχει, επίσης, ανακαινιστεί μέσω χρηματοδότησης από τον Οργανισμό Ηνωμένων Πολιτειών για τη Διεθνή Ανάπτυξη (United States Agency for International Development – USAID) και το Δικοινοτικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (United Nations Development Programme – UNDP). Ρωτήστε: Γιατί πιστεύετε ότι επιλέχθηκε αυτό το μέρος για ειρηνευτικους σκοπούς; Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να λάβουν υπόψη τη σημαντικότητα της αποκατάστασης ενός σημαντικού μουσουλμανικού μνημείου σε μία περιοχή στην οποία οι Χριστιανοί/ες αποτελούν πλειοψηφία. Οι μαθητές/ριες μπορούν, επίσης, να λάβουν υπόψη την ύπαρξη πολλαπλών συνδέσεων της τοποθεσίας με το Ισλάμ και τον Χριστιανισμό. Ποιές άλλες δραστηριότητες διαθρησκευτικού διαλόγου θα μπορούσαν να γίνουν στην περιοχή; (Πιθανές απαντήσεις: φεστιβάλ, εκπαιδευτικές δραστηριότητες, εγκατάσταση ενημερωτικών πινακίδων).

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία του μαθήματος και συζητήστε τα πρακτικά ζητήματα που σχετίζονται με την επίσκεψη.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (60 λεπτα)

Περιηγηθείτε στο Χαλά Σουλτάν Τεκέ και τη γύρω περιοχή. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να βγάλουν φωτογραφίες, να κρατήσουν σημειώσεις και να κάνουν σκίτσα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη του υλικού για την ιστοσελίδα. Μπορείτε να τους ζητήσετε να σημειώσουν τα κύρια χαρακτηριστικά της τοποθεσίας. Η Ενότητα 0 μπορεί να σας βοηθήσει να κατανοήσετε τα κύρια χαρακτηριστικά του τζαμιού. Εάν σας ενδιαφέρει να εξερευνήσετε περισσότερα στοιχεία της τοποθεσίας (οθωμανικοί τάφοι και επιγραφές), ελέγξτε το επιπρόσθετο υλικό στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ. Μπορείτε, επίσης, να ενθαρρύνετε συζητήσεις για ιδέες και τρόπους με τους οποίους μπορεί να ενισχυθεί η λειτουργία του Χαλά Σουλτάν Τεκέ ως κέντρο διαθρησκευτικού διαλόγου.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Οι μαθητές/ριες εργάζονται ατομικά ή σε ομάδες για τη δημιουργία του υλικού της ιστοσελίδας και παρουσιάζουν τη δουλειά τους για ετεροαξιολόγηση.

14. The International Dialogue Centre (KAICIID), χ.χ. *Frequently Asked Questions* [Συχνές Ερωτήσεις]. Διαθέσιμο στο: <https://www.kaiciid.org/frequently-asked-questions>.
15. United States Institute of Peace, 2004. *Special Report. What works? Evaluating Interfaith Dialogue Programs* [Ειδική Έκθεση. Τι δουλεύει; Αξιοόγηση Προγραμμάτων Διαθρησκευτικού Διαλόγου]. Διαθέσιμο στο: <https://www.usip.org/sites/default/files/sr123.pdf>.

Exploring Maps

A1. Λεπτομέρεια από χάρτη της Κύπρου του Marius Kantaro από το 1562

Πηγή: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France [Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας]

A2. Γεωλογικός Χάρτης της Κύπρου που συντάχθηκε από τον C. V. Bellamy, 1905

Πηγή: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France [Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας]

A3. Google Maps, 2021

Πηγή: Google maps

Ερωτήσεις

1. Εντοπίστε την Αλυκή της Λάρνακας στους χάρτες. Ποιες διαφορές παρατηρείτε μεταξύ των χαρτών; Τι συμπέρασμα μπορείτε να βγάλετε για την εξέλιξη της χαρτογραφίας;
2. Στην Πηγή Α1 η Αλυκή (Saline) είναι ένα από τα κεντρικά τοπόσημα στον χάρτη. Πώς το εξηγείτε αυτό;

10.7 Η Χλωρίδα και η Πανίδα της Αλυκής και της γύρω περιοχής

Β1

Οι Αλυκές της Λάρνακας συγκαταλέγονται στους πιο σημαντικούς βιοτόπους της Ευρώπης. Οι λίμνες και οι συνδεόμενοι με αυτές υγροβιότοποι – Λίμνη Αλυκή, Λίμνη Ορφανή, Λίμνη Σορός και Λίμνη Αεροδρομίου – καλύπτουν έκταση 1761 εκταρίων. Το Οικοσύστημα των Αλυκών της Λάρνακας είναι μέρος του Ευρωπαϊκού Δικτύου Natura 2000 ενώ καλύπτεται επίσης από την Ευρωπαϊκή Οδηγία για τους Οικοτόπους και τον κυπριακό νόμο περί Προστασίας και Διαχείρισης της Φύσης και της Άγριας Ζωής. Από το 2001, η Αλυκή έχει περιληφθεί στη Λίστα Ramsar, που περιλαμβάνει τους Υδροβιότοπους Διεθνούς Σημασίας. Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για τη βελτίωση και την αποκατάσταση του οικοσυστήματος: η εγκατάσταση φράκτη γύρω από συγκεκριμένα μέρη της Αλυκής ώστε να εμποδίζεται η είσοδος οχημάτων και να προστατεύονται τα ευαίσθητα αλόφυλα φυτά, η κατασκευή δύο παρατηρητηρίων πουλιών, η απομάκρυνση του σκοπευτηρίου που λειτουργούσε δίπλα από τη λίμνη, ο τακτικός καθαρισμός του υγροβιότοπου, η ανάλυση του νερού και του υποστρώματος των αλμυρών λιμνών και η απομάκρυνση των ακακιών, μιας ξένης για την περιοχή ποικιλίας δέντρων η οποία επηρέαζε αρνητικά την ανάπτυξη αυτόχθονων ενδημικών ειδών.

Προσαρμογή από: Lyratzaki, I. και Dodouras, S., χ.χ. *Larnaca Salt Lakes* [Αλυκές Λάρνακας]. Διαθέσιμο στο: <https://larnakaregion.com/uploads/files/Larnaka_Salt_Lakes_leaflet_en.pdf>.

Β2

Η αλμυρότητα του νερού της λίμνης το καθιστά ιδανικό για μία μονοκύτταρη χλωροφύκη (Dunaniella salina), η οποία αποτελεί την τροφή της μικρής γαρίδας της άλμης (Artemia salina), η οποία με τη σειρά της καταναλώνεται από τα αποδημητικά φλαμίνγκο και τα υδρόβια πουλιά. Στη γύρω περιοχή ευδοκιμούν διάφορα αλόφυτα (φυτά ανθεκτικά στο αλάτι) στα οποία περιλαμβάνονται αλμυρίκια, όπως οι κυανές αρμυρήθρες τα Arthrocnemum macrostachyum και τα Halopeplis amplexicaulis. Στην έκταση του υγροβιότοπου ζουν πάνω από 100 είδη πτηνών, περιλαμβανομένων αποδημητικών και υδρόβιων πουλιών. Το πιο γνωστό είδος είναι τα φλαμίνγκο (Phoenicopterus ruber), τα οποία, από το 2001, επισκέπτονται την περιοχή από τον Νοέμβριο μέχρι τα τέλη Μαρτίου. Εδώ ζουν επίσης 19 είδη αμφιβίων και ερπετών, 63 είδη σημαντικών εντόμων και 8 είδη ενδημικών σαλιγκαριών. Πέρα από τη σπάνια Filago mareotica, στην περιοχή φυτρώνει επίσης, σε μικρούς αριθμούς, η κυπριακή ορχιδέα μελισσάκι (Ophrys kotschyi).

Προσαρμογή από: Natura 2000, n.d. *Natura 2000 Standard Data Form – Alykes Larnakas* [Natura 2000 Τυποποιημένο Έντυπο Δεδομένων]. Διαθέσιμο στο: <https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=CY6000002&release=11&form=Clean>.

Β3. Τα φλαμίνγκο και το αεροδρόμιο, 2015

Πηγή: Michael Duxbury, Flickr

B4

Η λίμνη Σορός είναι ένας από τους λίγους υγροβιότοπους στην Κύπρο, δίπλα στον οποίο επιτρέπεται το κυνήγι. Η πλειοψηφία των κυνηγετικών φυσιγγίων που διατίθενται στην Κύπρο περιέχει σφαιρίδια μολύβδου. Ο Πτηνολογικός Σύνδεσμος Κύπρου συντόνισε μια δειγματοληπτική έρευνα για την αξιολόγηση της συγκέντρωσης μολύβδου. Τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλές συγκεντρώσεις μολύβδου στις περιοχές της λίμνης που βρίσκονται κοντά στο σημείο όπου επιτρέπεται το κυνήγι. Ο μόλυβδος είναι επικίνδυνος για τον άνθρωπο και την άγρια ζωή, ειδικά για τα υδρόβια πουλιά. Το 2020, περισσότερα από 100 φλαμίνγκο βρέθηκαν νεκρά, τα περισσότερα από αυτά λόγω δηλητηρίασης από μόλυβδο. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι κυνηγοί δεν συμμορφώνονται με τη νομοθεσία που απαγορεύει τη χρήση σφαιριδίων μόλυβδου σε ακτίνα 300 μέτρων γύρω από υγροβιότοπους και φράγματα. Αν και δεν γνωρίζουμε γιατί ορισμένοι/ες κυνηγοί δεν συμμορφώνονται με τη νομοθεσία, πιθανοί λόγοι για αυτό θα μπορούσαν να είναι η έλλειψη επαρκούς επιβολής του νόμου από την αρμόδια αρχή, η έλλειψη ευαισθητοποίησης ή η αδιαφορία των κυνηγών για το θέμα. Η λίμνη Σορός είναι ένα γνωστό μελανό σημείο παράνομου κυνηγιού αποδημητικών πουλιών. Τον περασμένο Σεπτέμβριο, ο Πτηνολογικός Σύνδεσμος Κύπρου ανέφερε την παράνομη δολοφονία δεκάδων μελισσοφάγων και άλλων προστατευόμενων ειδών πουλιών σε αυτή την περιοχή.

Προσαρμογή από: Birdlife Cyprus, 2021. *Lake Soros, at Larnaka Salt Lake, is full of lead shot, new study shows* [Νέα έρευνα δείχνει ότι η Λίμνη Σορός στην Αλυκή Λάρνακας είναι γεμάτη από σφαιρίδια μολύβδου].
Διαθέσιμο στο: <https://birdlifecyprus.org/lake-soros-at-larnaka-salt-lake-is-full-of-lead-shot-new-study-shows/>.

Ερωτήσεις

1. Τι μπορούμε να μάθουμε για την πολυπλοκότητα της χλωρίδας και της πανίδας στην περιοχή, μέσα από τις πιο πάνω πηγές;
2. Ποια μέτρα λαμβάνονται για την προστασία της περιοχής; Ποιες είναι οι απειλές που αντιμετωπίζουν η χλωρίδα και η πανίδα της λίμνης;

10.8 Χρήση της γης εντός και γύρω από την Αλυκή Λάρνακας

Γ1. Χρήση της γης το 1963 (Α) και το 2015 (Β) στην Αλυκή Λάρνακας

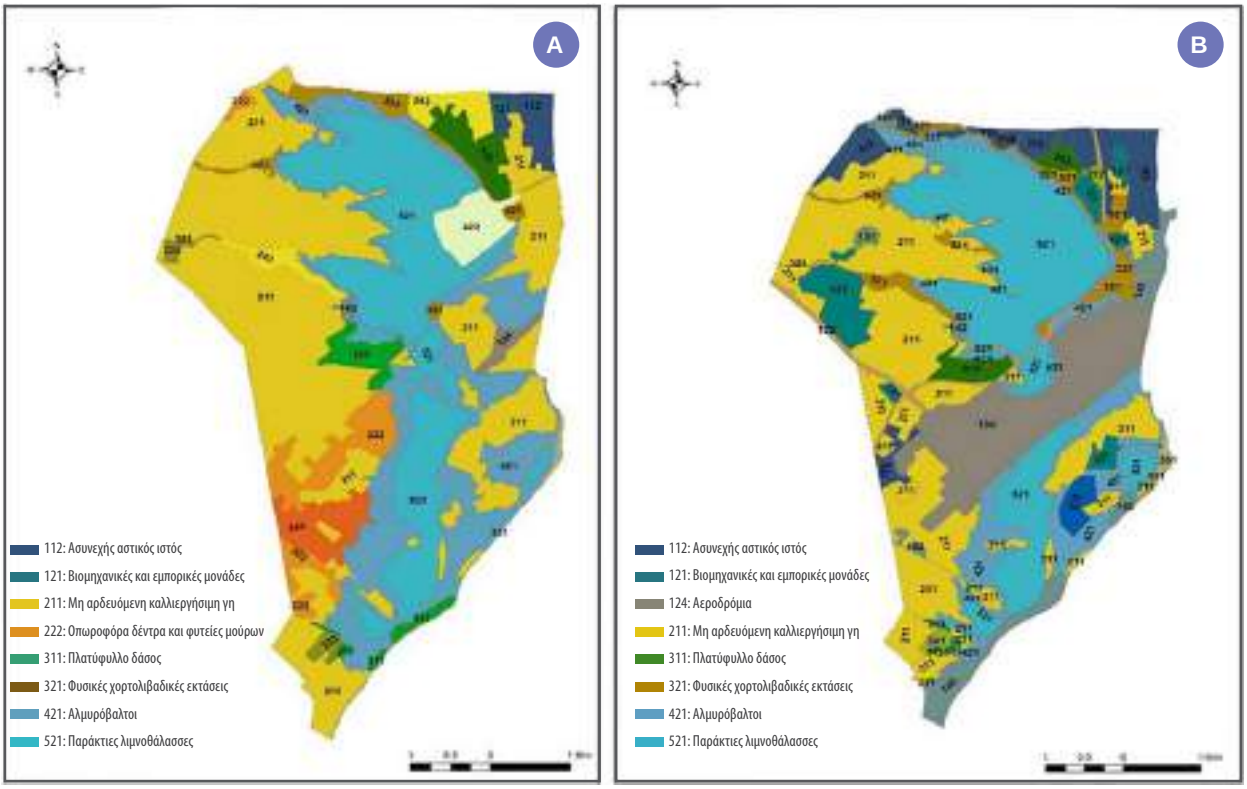

«Παρά την οικολογική του σημασία, τα τελευταία 50 χρόνια, ολόκληρο το οικοσύστημα έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές στην χρήση της γης [...] Οι σημαντικότερες απειλές γι' αυτόν τον υγροβιότοπο είναι: (1) η παρουσία του Διεθνούς Αερολιμένα Λάρνακας, (2) οι ανθρώπινες δραστηριότητες όπως αφαλάτωση, επεξεργασία λυμάτων, συντήρηση/επέκταση οδικού δικτύου, (3) αστικοποίηση, (4) τουριστικές δραστηριότητες εντός των αλυκών, (5) γεωργία. Αναμφίβολα, η κατασκευή του αεροδρομίου είναι η πιο προφανής αλλαγή στη χρήση γης της περιοχής, με αποτέλεσμα τη σφράγιση της επιφάνειας του εδάφους, τη σημαντική απώλεια ημιφυσικών οικοτόπων, κυρίως αλυκών και αλοφυτικής βλάστησης, και τον σοβαρό κατακερματισμό ολόκληρου του οικοσυστήματος. Επιπλέον, η περιοχή δέχεται συνεχείς πιέσεις από την παράκτια ανάπτυξη λόγω της θέσης της».

Πηγή: Ioannidou, I., Manolaki, P., Litskas, V.D. και Vogiatzakis, I.N., 2021. Temporary Salt Lakes: Ecosystem Services Shift in a Ramsar Site Over a 50-Year Period [Προσωρινές Αλυκές: Αλλαγή στις Υπηρεσίες του Οικοσυστήματος στη διάρκεια 50 χρόνων, σε μια Τοποθεσία Ramsar]. *Frontiers in Ecology and Evolution* 9. Διαθέσιμο στο: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fevo.2021.662107/full#S9>.

Γ2. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στις προστατευμένες περιοχές

Εδώ και μία δεκαετία συνεχίζεται η ανεξέλεγκτη χωροθέτηση, αδειοδότηση και εγκατάσταση έργων Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές της υπαίθρου: περιοχές του δίκτυου Natura 2000, γεωργικές περιοχές υψηλής φυσικής αξίας και περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς. Τρία έργα ΑΠΕ εγκρίθηκαν παρότι είχαν εντοπιστεί σημαντικές επιπτώσεις για το περιβάλλον. Σε αυτά περιλαμβάνεται ένα φωτοβολταϊκό πάρκο ισχύος 2,6 MW, το οποίο επηρεάζει την Ειδική Ζώνη Διατήρησης και Ζώνη Ειδικής Προστασίας Αλυκές Λάρνακας. Ο Πτηνολογικός Σύνδεσμος Κύπρου αναφέρει ότι οι διαδικασίες περιβαλλοντικής αξιολόγησης των έργων είναι προβληματικές, σημειώνοντας ότι τα έργα αυτά υποσκάπτουν την πρόοδο που έχει γίνει τα τελευταία χρόνια. Αυτές οι περιπτώσεις προσβάλλουν την κοινή νοημοσύνη και καταδεικνύουν την παντελή έλλειψη συντονισμού και επιτήρησης, αλλά και αποποίηση ευθυνών από μέρους του κράτους.

Προσαρμογή από: Philenews, 2021. *Ανεξέλεγκτη χωροθέτηση έργων ΑΠΕ στη χώρα μας.* Διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/1227271/anexeleggti-chorothetisi-ergn-ape-sti-chora-mas>.

Ερωτήσεις

1. Τι αποκαλύπτουν οι πηγές αναφορικά με την ανάπτυξη της περιοχής; Μπορούν τα έργα ΑΠΕ να δικαιολογήσουν την ανάπτυξη στην περιοχή;
2. Τι μπορεί να γίνει για να ενισχυθεί η προστασία της Αλυκής Λάρνακας;

10.9 Η Ανθρώπινη Παρουσία στην Αλυκή Λάρνακας

Δ1

Ο οικισμός Χαλά Σουλτάν Τεκέ ήταν ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της Ανατολικής Μεσογείου κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Η πόλη βρίσκεται στη νότια ακτή της σημερινής Αλυκής Λάρνακας, η οποία στην αρχαιότητα συνδεόταν με τη Μεσόγειο, παρέχοντας έτσι ένα από τα καλύτερα προστατευμένα λιμάνια του νησιού. Ο οικισμός χρονολογείται από τον 15ο/14ο αιώνα π.Χ. μέχρι και τον 12ο αιώνα π.Χ. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν αστικές συνοικίες με κατοικίες και βιομηχανικά και, πιθανόν, διοικητικά κτήρια καθώς και τάφους και πηγάδια. Η παρουσία εισαγόμενων πήλινων αγγείων και ειδών πολυτελείας αναδεικνύει τις διαπολιτισμικές σχέσεις της πόλης με όλες τις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένου του Αιγαίου, της Ανατολίας, της βόρειας και νότιας Λεβαντίνης και της Αιγύπτου, καθώς και με ακόμη πιο απομακρυσμένες περιοχές, όπως η Σαρδηνία. Έρευνες αποδεικνύουν ότι η οικονομία της περιοχής του Χαλά Σουλτάν Τεκέ στηριζόταν, πέραν του εμπορίου, στην παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, βαμμένων με μωβ χρώμα, στη μεταλλουργία, στη γεωργία και στην κτηνοτροφία.

Προσαρμογή από: OEAW, χ.χ. *Excavations at The Late Bronze Age harbour city of Hala Sultan Tekke, Cyprus* [Ανασκαφές στην πόλη λιμάνι Χαλά Σουλτάν Τεκέ, της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Διαθέσιμο στο: <https://www.oeaw.ac.at/oeai/forschung/praehistorie-wana-archaeologie/mediterrane-oekonomien/excavations-at-the-late-bronze-age-harbour-city-of-hala-sultan-tekke>.

Δ2

Οι αλυκές κοντά στη Λεμεσό και τη Λάρνακα απέφεραν πλούσια αποθέματα αλατιού, ειδικά στη Λάρνακα. Τα έσοδα από την εξόρυξη και πώληση αλατιού ήταν τόσο προσοδοφόρα που αποτελούσαν βασιλικό μονοπώλιο. Η Λάρνακα αναφέρεται ήδη ως Salines (Αλυκές) στα λατινικά έγγραφα του 13ου και 14ου αιώνα. Το 1236 ο βασιλιάς Ερρίκος Α' της Κύπρου, ο οποίος χρεωκόπησε μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο του 1229-33, έλαβε δάνειο από τον Αρχιεπίσκοπο Λευκωσίας Ευστόργιο, το οποίο θα αποπληρωνόταν από τα έσοδα του βασιλικού αλατιού στις Αλυκές. Εκείνη την εποχή το αλάτι πουλιόταν σε ιδιώτες εμπόρους και από το 1280 και μετά Ενετοί έμποροι άρχισαν να το αγοράζουν σε μεγάλες ποσότητες. Από το 1270 και μετά, η Βενετία άρχισε να εισάγει αλάτι από την Ίμπιζα, τη Σαρδηνία, την Αλεξάνδρεια, την Κριμαία και κυρίως από την Κύπρο. Το κυπριακό αλάτι, το οποίο οι Ενετοί εκτιμούσαν ιδιαίτερα και περιέγραφαν ως bianchissimo και fortissimo (πολύ λευκό και έντονο σε γεύση), συνέχισε να αποστέλλεται στη Βενετία μέχρι την οθωμανική κατάκτηση της Κύπρου το 1571.

Προσαρμογή από: Coureas, N., 2005. Economy [Οικονομία]. Στο: A. Nicolaou-Konnari. και C. Schabel, επιμ. 2005. *Cyprus Society and Culture 1191-1374*. Λέιντεν και Βοστώνη: Brill.

Δ3. Η αφήγηση του Τσέχου περιηγητή Kristof Harant, 1598

Σε όλη την περιοχή βρίσκονταν πολλοί άνδρες ξαπλωμένοι στο έδαφος … ήταν ελληνόφωνοι που εργάζονταν ως δουλοπάροικοι και γέμιζαν καλάθια με αλάτι για να τα φορτώσουν σε γαϊδούρια. Σύμφωνα με μια ιστορία, ο χριστιανός Απόστολος Βαρνάβας, μαθητής του Αγίου Πέτρου, επισκέφθηκε έναν αμπελώνα όπου μια νεαρή γυναίκα έβγαζε νερό από ένα πηγάδι. Όταν ζήτησε νερό, του είπε ότι το νερό δεν ήταν πόσιμο. Ο Βαρνάβας, είπε: «Αφού ισχυρίζεστε ότι το νερό είναι υφάλμυρο, ας είναι υφάλμυρο, τόσο αυτό το νερό όσο και το νερό παντού». Από τότε, όλη η περιοχή είναι έτσι.

Πηγή: Φλουρέντζος, Ο., 1977. *Τα Τσέχικα Οδοιπορικά της Αναγέννησης και η Κύπρος*. Λευκωσία.

Δ4. Εξαγωγή αλατιού από την Αλυκή Λάρνακας, χ.χ.

Πηγή: Παττίχειο Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Δήμου Λεμεσού

Ερωτήσεις

1. Τι μπορείτε να συμπεράνετε για την αλλαγή και τη συνέχεια στην περιοχή;
2. Τι μάς λένε οι πηγές για τη σημαντικότητα της περιοχής;
3. Τι αναφέρουν οι πηγές για την πολυπολιτισμικότητα της περιοχής σε διαφορετικές χρονικές περιόδους;

10.10 Χαλά Σουλτάν Τεκέ

Ε1. Περιγραφή του Χαλά Σουλτάν Τεκέ

Το μνημείο Χαλά Σουλτάν Τεκέ είναι ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα οθωμανικής αρχιτεκτονικής και διατηρεί εξαιρετικά παραδείγματα καλλιγραφίας από διάφορες περιόδους. Η Ουμ Χαράμ πιστεύεται ότι θάφτηκε στην περιοχή το 649 μ.Χ.. Ο τάφος βρίσκεται σε ένα προϊστορικό μνημείο-τάφο, ναό ή θησαυροφυλάκιο. Ο τάφος αναγνωρίστηκε από τους Οθωμανούς το 1571. Το ίδιο το μνημείο, το οποίο χρησίμευσε, επίσης, ως κατοικία για τους Δερβίσηδες, αποτελείται από τζαμί, μαυσωλείο, νεκροταφείο και χώρους διαβίωσης ανδρών και γυναικών. Το μαυσωλείο πάνω από τον τάφο της Ουμ Χαράμ και μια δεξαμενή νερού ανεγέρθηκαν από τον κυβερνήτη της Κύπρου, Μεχμέτ Αγά, το 1760. Το τζαμί ιδρύθηκε από τον Εσ-Σεγιίντ Μεχμέτ Εμίν Εφέντι, το 1817. Το μοναστήρι ιδρύθηκε το 1813 και η βρύση το 1830. Μεταξύ 2001 και 2005, το τζαμί, ο μιναρές, το μαυσωλείο και τα βοηθητικά κτήρια σταθεροποιήθηκαν και αποκαταστάθηκαν από το Τμήμα Αρχαιοτήτων, μέσω χρηματοδότησης από την USAID και το Δικοινοτικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP UNOPS). Ο χώρος συνδέεται με την πρώτη εισβολή των Αράβων στο νησί το 647 μ.Χ. καιαντανακλά τις διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις που έλαβαν χώρα εκείνη την περίοδο μεταξύ Κύπρου και Ανατολής. Είναι το σημαντικότερο θρησκευτικό κέντρο για τη μουσουλμανική κοινότητα του νησιού και συμβολίζει την ειρηνική συνύπαρξη της μουσουλμανικής και της χριστιανικής θρησκείας.

Προσαρμογή από: UNESCO, χ.χ. *Hala Sultan Tekke and the Larnaka Salt Lake Complex* [Σύμπλεγμα Χαλά Σουλτάν Τεκέ και Αλυκής Λάρνακας]. Διαθέσιμο στο: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6084/>.

Ε2. Η Ουμ Χαράμ

Σύμφωνα με την παράδοση, η Ουμ Χαράμ ήταν στενή συνεργάτιδα του Προφήτη Μωάμεθ που έπεσε από το μουλάρι της στο ίδιο σημείο του τάφου, έσπασε το λαιμό της και θάφτηκε εκεί. Το μέρος αυτό έγινε κέντρο λατρείας, προσευχής και προσκυνήματος. Καθώς αυτό το επεισόδιο συνδέεται με την πρώτη κατάκτηση του νησιού από τους Άραβες (648-649), η Ουμ Χαράμ δεν απολαμβάνει μόνο το κύρος, την αγιότητα και τη δημοτικότητα μίας μάρτυρος, αλλά και την επιβλητικότητα και το θαυματουργό στοιχείο μίας μητρικής φιγούρας. Πιστεύεται ότι ο τάφος ακτινοβολεί baraka (ευλογία) όταν οι άνθρωποι έρχονται σε επαφή με αυτόν. Πολλές αφηγήσεις υποστηρίζουν ότι αυτή είναι μια από τις έξι πιο ιερές τοποθεσίες του Ισλάμ.

Προσαρμογή από: Papalexandrou, N., 2008. Hala Sultan Tekke, Cyprus: An Elusive Landscape of Sacredness in a Liminal Context [Χαλά Σουλτάν Τεκές, Κύπρος: Ένα Ασύλληπτο Τοπίο Αγιότητας στο Υποσυνείδητο Πλαίσιο]. *Journal of Modern Greek Studies* 26, σσ. 251–281.

Ε3. Ειδικό Προσκύνημα στη Διάρκεια του Ραμαζανιού

Με την ευκαιρία του Eid al-Fitr 2018, πραγματοποιήθηκε ειδικό προσκύνημα στον Χαλά Σουλτάν Τεκέ την Τετάρτη, 20 Ιουνίου στη διάρκεια του οποίου 860 πιστοί/ές τουρκικής καταγωγής έλαβαν άδεια πρόσβασης για να συμμετέχουν στις προσευχές τού Μπαϊραμιού στο πιο γνωστό και καλύτερα διατηρημένο τζαμί της Κύπρου. Το προσκύνημα ήταν το 12ο από τη, χωρίς προηγούμενο, συμφωνία μεταξύ των θρησκευτικών ηγετών της Κύπρου […] η οποία επιτεύχθηκε το 2014 στο πλαίσιο των εργασιών του Γραφείου για τον Διαθρησκευτικό Διάλογο στην Κύπρο υπό την αιγίδα της Πρεσβείας της Σουηδίας (RTCYPP). Αντιπρόσωποι των θρησκευτικών ηγετών της Εκκλησίας της Κύπρου, της Αρμενικής Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου, της Μαρωνιτικής Εκκλησίας της Κύπρου και του Βικαρίου του Λατίνου Πατριάρχη ήταν παρόντες. «Υποστηρίζετε τη θρησκευτική ελευθερία, συνεχίζετε να υποστηρίζετε ο ένας τον άλλο δουλεύοντας μαζί κι επιδεικνύοντας ηγετικές δεξιότητες και θάρρος σε μια μοιρασμένη πατρίδα. Οι πράξεις σας αναζωπυρώνουν την ελπίδα και εμπνέουν κι άλλους/ες να ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο», δήλωσε ο η πρέσβειρα Olsson Vrang, απευθύνοντας χαιρετισμό στους θρησκευτικούς ηγέτες της Κύπρου. Ο Μουφτής της Κύπρουκαλωσόρισετους Χριστιανούς θρησκευτικούς ηγέτες, και αυτοί με τη σειρά τους έστειλαν μήνυμα ειρήνης και αλληλεγγύης σε όλους/ες τους/τις Μουσουλμάνους/ες που ζουν στην Κύπρο κι επαναδιατύπωσαν τη δέσμευσή του για τη συνέχιση της συνεργασίας και του διαλόγου».

Πηγή: RTCYPP, 2018. *Monthly Archives: June 2018* [Μηνιαίο Αρχείο: Ιούνιος 2018]. Διαθέσιμο στο: <http://www.religioustrack.com/2018/06/>.

Ε4

Πηγή: RTCYPP, 2018

Ερωτήσεις

1. Τι αποκαλύπτουν οι πηγές σε σχέση με τη σημαντικότητα του μνημείου;
2. Πώς μπορούν οι θρησκευτικοί χώροι να γίνουν χώροι διαθρησκευτικού διαλόγου και οικοδόμησης της ειρήνης;

ΕΝΟΤΗΤΑ 11 ΛΕΥΚΑ

11.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην Τοποθεσία

Η Λεύκα βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού. Για να φτάσετε στην πόλη, μπορείτε να ακολουθήσετε τον αυτοκινητόδρομο Λευκωσίας-Μόρφου. Μόλις φτάσετε στον κυκλικό κόμβο πριν από τη Μόρφου, χρησιμοποιήστε την πρώτη έξοδο στα αριστερά για να πάτε προς την Λεύκα. Από αυτό το σημείο, θα σας πάρει περίπου 30 λεπτά για να φτάσετε εκεί. Οι τοποθεσίες που εξετάζονται στα σχέδια μαθήματος είναι διάσπαρτες σε διαφορετικές περιοχές, επομένως, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τη διαδρομή στο **ΦΕ11.10** για να τις εντοπίσετε. Η διαδρομή σας οδηγεί προς στην παλιά αποβάθρα και το λιμάνι, κοντά στη μονάδα επεξεργασίας της Κυπριακής Μεταλλευτικής Εταιρείας (ΚΜΕ/ Cyprus Mines Corporation - CMC), στην περιοχή του Ξερού, την κατοικημένη περιοχή των μεταλλωρύχων και το φράγμα της Λεύκας, όπου βρίσκεται το Χαμάμ της ΚΜΕ.

Περιγραφή Τοποθεσίας

Η Λεύκα είναι μια πόλη με μακρά ιστορία με σημαντικά παραδείγματα πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως η αρχαία πόλη των Σόλων, το Ανάκτορο του Βουνίου, το μνημείο για τη στέψη του Γεωργίου ΣΤ', ιστορικά οθωμανικά σπίτια και μια σειρά από υδραγωγεία και τάφους. Είναι, επίσης, ένας τόπος φυσικής και βιομηχανικής κληρονομιάς με την Πέτρα του Λιμνίτη, τον φράκτη της Λεύκας και τις πολλαπλές κατασκευές και ίχνη που αναδεικνύουν τη μεταλλευτική ιστορία της πόλης.

Από την αρχαιότητα, η Λεύκα υπήρξε τόπος επεξεργασίας χαλκού. Στην πιο πρόσφατη ιστορία της, η ΚΜΕ (Κυπριακή Μεταλλευτική Εταιρεία) ξεκίνησε τις δραστηριότητές της το 1931 και συνέχισε μέχρι το 1975. Οι πρώτες δραστηριότητες της εταιρείας ξεκίνησαν στη Σκουριώτισσα (Φουκάσσα). Το 1921 ξεκίνησαν οι εξορύξεις στη Λεύκα-Μαυροβούνι, οπότε άρχισαν και οι εξαγωγές. Η μεταλλευτική βιομηχανία συνέβαλε στην ανάπτυξη της περιοχής και, κατά συνέπεια, σε αλλαγές στο δημογραφικό χαρακτήρα της περιοχής. Πολλοί άνθρωποι άρχισαν να μετακομίζουν στη Λεύκα και, μέχρι το 1937, ο πληθυσμός των εργαζομένων έφτασε τους 6.000. Η ΚΜΕ κατασκεύασε διάφορες εγκαταστάσεις, όπως νοσοκομείο και εργατικές κατοικίες (Beratlı, 2002).

Η Λεύκα σχετίζεται, επίσης, με σημαντικά ιστορικά γεγονότα για τα εργασιακά δικαιώματα στην Κύπρο. Στην απεργία του 1948 πολλοί Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι μεταλλωρύχοι και οι οικογένειές τους συμμετείχαν σε διαδηλώσεις (Βαρνάβα, 1997). Η κληρονομιά του μεταλλευτικού τομέα στη Λεύκα δεν αποτυπώνεται μόνο στην ιστορία του εργατικού κινήματος. Τα κατάλοιπα της μεταλλευτικής βιομηχανίας και οι δομές της ΚΜΕ επηρέασαν το περιβάλλον και τη ρύπανση της περιοχής. Τα απόβλητα που παραμένουν στη θάλασσα έχουν προκαλέσει τη ρύπανση των παραλιών και έχουν απειλήσει τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής (Gündüz κ.ά., 2016). Σημειώνεται ότι, μέχρι και σήμερα, απαγορεύεται η είσοδος σε ορισμένες περιοχές και δομές που χρησιμοποιούνταν από την ΚΜΕ, καθώς τα τοξικά απόβλητα και η ρύπανση αποτελούν απειλή για την υγεία.

Υπόδειξη Ασφαλείας: Χρειάζεται να έχουμε κατά νου τα θέματα ασφαλείας καθώς εργαζόμαστε στην περιοχή. Σε διάφορα σημεία υπάρχουν απότομες κλίσεις και θα πρέπει να απαγορεύεται στους/τις μαθητές/ριες να περιφέρονται εντός των εγκαταλελειμμένων κτηρίων του μεταλλείου ή των δομών του σιδηροδρόμου.

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- An, A. C., 2016. *1948 Maden Grevinin 68.Yıldönümü. Ortak Mücadeleler: 1948 Büyük Madenci Grevi* [Η 68η επέτειος της Απεργίας των Μεταλλωρύχων. Κοινοί Αγώνες: Η Μεγάλη Απεργία των Μεταλλωρύχων του 1948].
- Beratlı, N., 2002. *Lefke sevgilim* [Λεύκα, αγάπη μου]. Λευκωσία: Işık Kitabevi.
- Gündüz, Ş., Erbulut, C., Öznacar, B. και Baştaş, M., 2016. Determination of consciousness and awareness of the public in Lefka about the Cyprus Mining Corporation (CMC) [Αποφασιστικότητα και ευαισθητοποίηση του κοινού της Λεύκας για την ΚΜΕ]. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 12(4). σσ.783-792.
- Βαρνάβα, Π., 1997. *Κοινοί Εργατικοί Αγώνες Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (Γεγονότα μέσα από την Ιστορία).* Λευκωσία: Έκδοση του ιδίου.
- *Μεταλλωρύχων Μνήμες*, 2007. Σκηνοθεσία Πασχάλης Παπαπέτρου. Κύπρος. Διαθέσιμο στο: <https://digital-herodotus.eu/archive/video/items/4898/metallorukhon-mnemes/?page=>.
- Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία, ΠΕΟ, 2020. *Φωτογραφικό Αρχείο.* Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/2JjdJTo>.

11.2 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Γυμνασίου

Τι μπορούμε να μάθουμε από τα ίχνη μεταλλευτικής δραστηριότητας γύρω από τη Λεύκα;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Διαχείριση Πολιτιστικής και Περιβαλλοντικής Κληρονομιάς
Γεωγραφία: Οικονομική Γεωγραφία, Ανθρωπογεωγραφία, Περιβαλλοντική Βιωσιμότητα

Σενάριο: Οι *Young Friends of Earth* (Νέοι/ες Φίλοι/ες της Γης) ετοιμάζονται να εγκαινιάσουν ένα ιστολόγιο (blog), για το οποίο συλλέγουν απόψεις και δεδομένα για την παρηκμασμένη ή φθίνουσα βιομηχανική κληρονομιά σε διάφορες περιοχές. Θα ήθελαν να συμπεριλάβουν ένα άρθρο για την περιοχή γύρω από τη Λεύκα. Το άρθρο μπορεί να αφορά διάφορες πτυχές των κατάλοιπων της μεταλλευτικής δραστηριότητας και οι μαθητές/ριες μπορούν να επιλέξουν να εστιάσουν σε οικονομικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές ή άλλες πτυχές του θέματος.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα συλλέξουν τεκμήρια για τη μεταλλευτική δραστηριότητα στην περιοχή της Λεύκας και θα τα χρησιμοποιήσουν για να γράψουν ένα άρθρο. Στόχος είναι να αναδείξουν τη βιομηχανική κληρονομιά της περιοχής και τις περιβαλλοντικές ή/και ιστορικές πτυχές που συνδέονται με αυτή. Αποφασίστε κατά πόσο οι μαθητές/ριες θα εργαστούν ατομικά ή σε ομάδες και συζητήστε τα κριτήρια της αξιολόγησής τους.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:
- εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους για τη μεταλλευτική δραστηριότητα στην περιοχή της Λεύκας,
- αντλήσουν πληροφορίες από διάφορες πηγές για να συζητήσουν θέματα που αφορούν την κοινωνική και βιομηχανική ιστορία και κληρονομιά,
- επιδείξουν ερευνητικές και συγγραφικές δεξιότητες,
- συζητήσουν την αξία της βιομηχανικής κληρονομιάς και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Οι μαθητές/ριες θα μελετήσουν τοποθεσίες στην περιοχή της Λεύκας προκειμένου να ετοιμάσουν ένα άρθρο που να εστιάζει στις κοινωνικές, οικονομικές και/ή τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της μεταλλευτικής δραστηριότητας και στη βιομηχανική κληρονομιά της περιοχής.

Πλαισίωση: (10 λεπτά) Ετοιμάστε μια παρουσίαση στην οποία να παρουσιάζετε δορυφορικές εικόνες της περιοχής γύρω από τη Λεύκα (χρησιμοποιήστε το Google Earth) και εικόνες από τα κατάλοιπα του μεταλλείου της ΚΜΕ. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το **ΦΕ11.10** για να υποδείξετε την τοποθεσία των μεταλλείων Μαυροβουνίου και Σκουριώτισσας, τις εργατικές κατοικίες, το εργοστάσιο στον Ξερό και την Πράσινη Γραμμή. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν τα χαρακτηριστικά της περιοχής, όπως την παρουσία ποταμών, την εγγύτητα προς τη θάλασσα και την οροσειρά και την ορατή επίδραση της μεταλλευτικής δραστηριότητας, ειδικότερα στο μεταλλείο της Σκουριώτισσας.

Διερεύνηση εννοιών: (7 λεπτά) Εξηγήστε ότι μετά την εγκατάλειψη των μεταλλείων της ΚΜΕ δημιουργήθηκαν πολλές περιοχές που περιγράφονται με τον αγγλικό όρο brownfield. Ο όρος *brownfield* χρησιμοποιείται για να περιγράψει πρώην βιομηχανικές ή οικιστικές περιοχές που πλέον έχουν εγκαταλειφθεί, αλλά δύνανται να αναδιαμορφωθούν και να βελτιωθούν. Μερικές από αυτές τις περιοχές, για να γίνουν κατάλληλες προς χρήση, χρειάζονται απολύμανση ή απαιτείται απομάκρυνση αποβλήτων από αυτές. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες κατά πόσο γνωρίζουν οποιεσδήποτε περιοχές brownfield στην Κύπρο (π.χ. εγκαταλελειμμένα μεταλλεία, εργοστάσια, ξενοδοχεία, χωριά, περιοχές στην Πράσινη Γραμμή, Βαρώσι). Τι μπορεί να σημαίνει στην πράξη η αποκατάσταση μιας περιοχής brownfield; (Πιθανές απαντήσεις: απομάκρυνση ή αλλαγή χρήσης υφιστάμενων αχρησιμοποίητων κτιρίων ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών, διαχείριση αποβλήτων, δεντροφύτευση, κατασκευή προσβάσιμων χώρων, εγκατάσταση υδάτινων στοιχείων για την ενθάρρυνση της επιστροφής των ενδημικών φυτών και ζώων).

Δραστηριότητα 1: (7 λεπτά) Προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ11.6** για να εξετάσουν κάποια από τα κατάλοιπα βιομηχανικής κληρονομιάς στην περιοχή και ζητήστε τους να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Οι πηγές εξερευνούν τις διάφορες εγκαταστάσεις που χτίστηκαν για την τοπική κοινότητα των μεταλλωρύχων, όπως εργατικές κατοικίες, νοσοκομεία και σχολεία.

Δραστηριότητα 2: (10 λεπτά) Πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι θα εξετάσουν πηγές για τις περιβαλλοντικές επιδράσεις της μεταλλευτικής δραστηριότητας στην περιοχή, χρησιμοποιώντας το **ΦΕ11.7**. Καλέστε τους/τις να μελετήσουν τις πηγές και να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Το φύλλο πηγών ενθαρρύνει την αναγνώριση των φορέων που ασχολούνται με τα περιβαλλοντικά ζητήματα και την ανάδειξη διαφόρων πτυχών των έργων περιβαλλοντικής αποκατάστασης. Μπορείτε να ανοίξετε συζήτηση γύρω από την οριζόντια φύση των περιβαλλοντικών ζητημάτων και την εμπλοκή διαφόρων φορέων.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Συνοψίστε ό,τι έχει συζητηθεί και πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι στη διάρκεια του επόμενου μαθήματος θα εξετάσουν περισσότερες πηγές γύρω από το θέμα.

Μάθημα 2

Καλωσόρισμα της τάξης: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τους στόχους και τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα.

Δραστηριότητα: (12 λεπτά) Εξηγήστε ότι η μεταλλευτική δραστηριότητα μεταμόρφωσε δραματικά τη Λεύκα και επηρέασε τις ζωές χιλιάδων ανθρώπων που απασχολούνται σε αυτή. Η μελέτη των γεγονότων και του τρόπου ζωής των ανθρώπων που έζησαν/ εργάστηκαν στην περιοχή μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση της σημαντικότητας της τοποθεσίας. Για να μάθουν περισσότερα για τα γεγονότα και τις ζωές αυτών των ανθρώπων, προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ11.8** και ζητήστε να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Ρωτήστε εάν οι απεργίες θεωρούνται σημαντικά γεγονότα. Γιατί ή γιατί όχι; (Πιθανές απαντήσεις: βελτίωση των συνθηκών εργασίας, ενίσχυση των ανθρωπίνων και των εργατικών δικαιωμάτων, τοποθέτηση ενάντια στην εκμετάλλευση και την καταπίεση). Πώς θα πρέπει να μνημονεύονται κινήματα υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Πώς θα πρέπει να παρουσιάζονται εκεί όπου έλαβαν χώρα;

Συζήτηση: (8 λεπτά) Η τοποθεσία έγινε μάρτυρας σημαντικών ιστορικών γεγονότων που αφορούν τη βιομηχανική κληρονομιά στην Κύπρο, όπως είναι οι απεργίες των μεταλλωρύχων. Η ιστορία αυτών των γεγονότων αντανακλάται σε διάφορα κατάλοιπα, τα οποία είναι δυνατόν να δούμε επιτόπου. Ωστόσο, ορισμένα από αυτά τα κατάλοιπα είναι επιβλαβή για το περιβάλλον και την τοπική κοινότητα. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να προτείνουν ιδέες για το τι μπορεί να γίνει με αυτά τα κατάλοιπα, ώστε η ιστορία να μνημονεύεται με σεβασμό, αλλά επίσης να προστατεύεται και το περιβάλλον. Λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα της βιομηχανικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος, είναι δυνατόν να βρεθεί μια ισορροπία; Θα πρέπει τα κατάλοιπα να μετακινηθούν, να επαναχρησιμοποιηθούν ή να προστατευτούν; (Πιθανές απαντήσεις: οι τροποποιήσεις θα πρέπει να γίνονται με σεβασμό και να λαμβάνουν υπόψη τόσο την ιστορία όσο και το περιβάλλον). Μπορείτε επίσης να τους/τις προμηθεύεστε με πηγές για το μεταλλείο Αμιάντου και το Γεωπάρκο Τροόδους από τη σχετική ενότητα του Τόμου 1, για να παρουσιάσετε ένα άλλο παράδειγμα βιομηχανικής κληρονομιάς στην Κύπρο.

Έρευνα: (16 λεπτά) Οι μαθητές/ριες αποφασίζουν τα θέματα με τα οποία θα ήθελαν να ασχοληθούν στο άρθρο τους και δίνεται χρόνος για να διεξάγουν έρευνα διαδικτυακά ή σε έντυπες πηγές. Στο άρθρο τους μπορούν να επικεντρωθούν στην επίδραση της μεταλλευτικής δραστηριότητας στο περιβάλλον (κατάλοιπα μεταλλευτικών δομών και/ή η μόλυνση που έχει αφήσει η μεταλλευτική δραστηριότητα) ή στην βιομηχανική κληρονομιά (η αποβάθρα, ο σιδηρόδρομος, το μνημείο και τι θα μπορούσε να γίνει με αυτές τις δομές) ή με στις ζωές των ανθρώπων (οι μεταλλωρύχοι, οι οικογένειές τους, οι άνθρωποι που ζουν σήμερα στη Λεύκα).

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Εξηγήστε τι θα χρειαστεί να φέρουν μαζί τους οι μαθητές/ριες και εξηγήστε πώς η επίσκεψη στην τοποθεσία θα εμπλουτίσει την έρευνά τους.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (120 λεπτά)

Το φύλλο **ΦΕ11.10** θα σας βοηθήσει να ανακαλύψετε τοποθεσίες στη Λεύκα. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, οι μαθητές/ριες θα πρέπει να προσέξουν τα κατάλοιπα των εγκαταστάσεων του μεταλλείου τα οποία χρησιμοποιούνται ακόμα, κατάλοιπα των οποίων η χρήση έχει αλλάξει ή κατάλοιπα που αποσυντίθενται. Αυτό θα τους/τις βοηθήσει να κατανοήσουν τη συντήρηση ή την αμέλεια της βιομηχανικής κληρονομιάς. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν πώς ορισμένα στοιχεία της βιομηχανικής κληρονομιάς θα μπορούσαν να επαναχρησιμοποιηθούν ή να αλλάξουν χρήση. Στην περιοχή με τις κατοικίες των μεταλλωρύχων και των μηχανικών, ζητήστε να προσέξουν τις αρχιτεκτονικές λεπτομέριες και να παρατηρήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των διαφορετικών τύπων κατοικιών (Πιθανές απαντήσεις: ποιότητα κατοικιών και πλούτος, μέγεθος του κτιρίου και στάτους ή θέση). Υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν το φυσικό περιβάλλον και να εντοπίσουν οποιεσδήποτε ορατές επιπτώσεις της εξώρυξης. Ζητήστε να προσέξουν το μνημείο του μεταλλωρύχου και υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/ριες να σκεφτούν την σχέση μεταξύ βιομηχανικής κληρονομιάς και της ζωής των ανθρώπων. Μπορείτε, επίσης, να εξετάσετε τη σχετική σελίδα της Ενότητας 0 του Τόμου 1 για περισσότερες πληροφορίες που αφορούν την ανάλυση μνημείων.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Παραχωρήστε χρόνο στα άτομα ή τις ομάδες να ετοιμάσουν το άρθρο τους και να το παρουσιάσουν για ετεροαξιολόγηση.

11.4 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Λυκείου

Πώς θα πρέπει να μνημονεύονται οι εργατικές απεργίες στην περιοχή Λεύκας;

Ομάδα Στόχος: Λύκειο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Κοινωνική Ιστορία, Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Γεωγραφία: Ανθρωπογεωγραφία, Οικονομική Γεωγραφία

Σενάριο: Ένα Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για Νέους/ες έχει ανοίξει πρόσκληση για τη συμπερίληψη ντοκιμαντέρ με θέμα τα κινήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα ντοκιμαντέρ πρέπει να έχουν δημιουργηθεί από νέους/ες κάτω των 21 χρόνων. Αναζητούν υλικό που να διερευνά είτε σύγχρονα, είτε ιστορικά κινήματα.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα ασχοληθούν με τη δημιουργία ενός σύντομου ντοκιμαντέρ ή ενός ιστοριοπίνακα (storyboard) που να αφορά τις απεργίες των μεταλλωρύχων στην περιοχή της Λεύκας. Το τελικό αποτέλεσμα θα καθοριστεί ανάλογα με τα διαθέσιμα τεχνολογικά μέσα και το χρόνο που θα έχουν στη διάθεσή τους οι μαθητές/ριες. Θα χρειαστεί οι μαθητές/ριες να αποφασίσουν για το σενάριο και το χώρο κινηματογράφησης. Μπορείτε να καθορίσετε τα κριτήρια επιτυχίας μαζί τους, ανάλογα με το πόσο εξεζητημένο θα θέλατε να είναι το τελικό αποτέλεσμα. Χωρίστε τους/τις μαθητές/ριες σε ομάδες και συμφωνήστε τη διάρκεια του ντοκιμαντέρ.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- ενισχύσουν τις γνώσεις τους γύρω από τη μεταλλευτική δραστηριότητα στην περιοχή Λεύκας,
- αντλήσουν πληροφορίες από διάφορες πηγές για να συζητήσουν θέματα κοινωνικής ιστορίας,
- επιδείξουν ερευνητικές δεξιότητες χρησιμοποιώντας διάφορες πηγές,
- συζητήσουν θέματα σχετικά με την ταυτότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα εργατικά δικαιώματα.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (2 λεπτά) Οι μαθητές/ριες θα μελετήσουν την ιστορία της ΚΜΕ και τις ζωές των μεταλλωρύχων, ώστε να δημιουργήσουν ένα σύντομο ντοκιμαντέρ.

Πλαισίωση: (8 λεπτά) Ετοιμάστε μια παρουσίαση με δορυφορικές εικόνες από την περιοχή γύρω από τη Λεύκα (χρησιμοποιήστε το Google Earth), καθώς και με εικόνες από τα κατάλοιπα του μεταλλείου της ΚΜΕ. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το **ΦΕ11.10** για να υποδείξετε την τοποθεσία της Λεύκας, το μεταλλείο του Μαυροβουνίου, τις οικιστικές περιοχές και το εργοστάσιο στον Ξερό. Εισαγάγετε τους/τις μαθητές/ριες στην μεταλλευτική ιστορία της περιοχής.

Δραστηριότητα 1: (12 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να εξετάσουν το **ΦΕ11.7** και να συμπληρώσουν τις εργασίες προκειμένου να εξερευνήσουν τα κατάλοιπα της ΚΜΕ στην περιοχή και τα πλεονεκτήματα του να ζει και να εργάζεται κάποιος/α εκεί. Συζητήστε: Πώς η επαγγελματική θέση ενός ατόμου επηρεάζει τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσής του; Ποιες άλλες πηγές θα χρειαστεί να εξετάσετε προκειμένου να κατανοήσετε καλύτερα αυτές τις διαφορές; Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να λάβουν υπόψη τις διαφορές στις ζωές των εργατών/ριών της ΚΜΕ ανάλογα με την ταυτότητά τους (π.χ. θέση, οικογενειακή κατάσταση).

Δραστηριότητα 2: (12 λεπτά) Προμηθεύσετε τους μαθητές/ριες με το **ΦΕ11.8**, το οποίο περιλαμβάνει πηγές που αφορούνσημαντικές απεργίες των μεταλλωρύχων. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να κρίνουν κατά πόσο τα αιτήματα των μεταλλωρύχων ήταν δίκαια. Αν θέλετε, μπορείτε να εξηγήσετε τη διαφορά ανάμεσα σε δικαιώματα και προνόμια και να καθοδηγήσετε τη συζήτηση γύρω από το κατά πόσο οι ανθρακωρύχοι ζητούσαν σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους ή όχι. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι δικαιώματα τα οποία έχουμε απλά και μόνο επειδή είμαστε άνθρωποι. Είναι εγγενή στον/στην καθένα/μιά από μας, ανεξάρτητα από την εθνικότητα, το φύλο και την εθνική/ εθνοτική καταγωγή, το χρώμα, τη θρησκεία, τη γλώσσα κλπ. Εκτείνονται από τα πλέον θεμελιώδη, όπως το δικαίωμα στη ζωή, μέχρι εκείνα που κάνουν τη ζωή μας να αξίζει, όπως το δικαίωμά μας στο φαγητό, την εκπαίδευση, την εργασία, την υγεία και την ελευθερία.[16] Τα προνόμια, από την άλλη, ορίζονται ως ειδικά δικαιώματα, πλεονεκτήματα ή ασυλίες που έχουν εξασφαλιστεί μόνο για συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες.

16. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, χ.χ. *What are human rights* [Τι είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/issues/pages/whatarehumanrights.aspx>.

Εργασία για το σπίτι: (4 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν με τα μέλη της οικογένειάς τους τα ακόλουθα:

1. Κοιτάζοντας στις κατόψεις των εργατικών κατοικιών της ΚΜΕ, συζητήστε κατά πόσο οι ζωή των εργατών/ριών ήταν άνετη. Πώς το μέρος στο οποίο ζούμε αντανακλά στοιχεία της ταυτότητάς μας; (Πιθανές απαντήσεις: το μέγεθος, η ποιότητα, ο οικιακός εξοπλισμός, η τοποθεσία είναι δυνατόν να σχετίζονται με την κοινωνική κατάσταση, την επαγγελματική θέση, τον πλούτο ή τη φτώχεια).
2. Σκεφτείτε πρόσφατες κινητοποιήσεις και απεργίες. Ποιες τακτικές ή μέθοδοι χρησιμοποιούνται σε τέτοιες καταστάσεις; Πόσο αποτελεσματικές είναι; Ποια δικαιώματα επιδιώκουν να προωθήσουν οι άνθρωποι μέσω διαδηλώσεων ή απεργιών;

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Συνοψίστε ό,τι έχει συζητηθεί και πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι στη διάρκεια του επόμενου μαθήματος θα μελετήσουν περισσότερο την ιστορία των απεργιών και θα αρχίσουν να ετοιμάζουν το ντοκιμαντέρ τους.

Μάθημα 2

Καλωσόρισμα της τάξης: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τους στόχους και τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα.

Συζήτηση: (7 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να αναφέρουν τι συζήτησαν με την οικογένειά τους στο πλαίσιο της εργασίας που είχαν για το σπίτι. Με ποιο/α άλλο/η θα θέλατε να συζητήσετε αυτά τα θέματα προκειμένου να κατανοήσετε καλύτερα τον αγώνα των μεταλλωρύχων;

Δραστηριότητα: (10 λεπτά) Προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με αντίγραφα του **ΦΕ11.9**, μέσω των οποίων θα εξερευνήσουν περαιτέρω πηγές για τις απεργίες και την ταυτότητα των απεργών. Το φύλλο εργασίας εξερευνά πώς οι μεταλλωρύχοι λάμβαναν τη στήριξη της οικογένειάς τους και συνεργάζονταν, ανεξάρτητα από το ότι προέρχονταν από διαφορετικές κοινότητες. Ρωτήστε: Ποιοι/ες ήταν οι σύμμαχοι των μεταλλωρύχων; Γιατί είναι σημαντικό να εξασφαλιστεί η στήριξη άλλων ομάδων σε τέτοια κινήματα; (Πιθανές απαντήσεις: αλληλεγγύη, αύξηση του αριθμού των υποστηρικτών/ριών τους, ορατότητα, πολλά ζητήματα είναι αποτέλεσμα παρόμοιων συστημάτων/ ιδεολογιών). Έχει σημασία ποιοι/ες είναι οι σύμμαχοι (άλλα κοινωνικά κινήματα, κυβερνήσεις, αρχές, τοπική κοινότητα, πολιτικοί κλπ.);

Συζητώντας για τις ταυτότητες: (7 λεπτά) Εξηγήστε ότι τα άτομα έχουν πολλαπλές ταυτότητες, όπως το κοινωνικό φύλο, η ηλικία, η τάξη, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το επάγγελμα, η οικογενειακή κατάσταση και ούτω καθεξής. Κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες δυνατόν να προτάσσουμε και να δίνουμε μεγαλύτερη αξία σε μια από τις ταυτότητές μας. Σε ποιες πτυχές της ταυτότητας των απεργών είχε δοθεί έμφαση στη διάρκεια των απεργιών; Μήπως ορισμένες πτυχές των ταυτοτήτων γίνονται λιγότερο ή περισσότερο ορατές; Μήπως κάποιες από τις πτυχές των ταυτοτήτων δυνατόν να αφεθούν κατά μέρος προκειμένου να επιδιωχθεί ένας κοινός στόχος;

Δημιουργώντας το ντοκιμαντέρ: (10 λεπτά) Υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/ριες ότι το ντοκιμαντέρ (ή το σενάριο/ιστοριοπίνακας) θα προβληθεί στο πλαίσιο ενός Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για Νέους/ες. Συζητήστε τα χαρακτηριστικά ενός ντοκιμαντέρ και τα διάφορα στοιχεία τα οποία οι μαθητές/ριες θα πρέπει να λάβουν υπόψη καθώς θα σχεδιάζουν το δικό τους φεστιβάλ. Μπορείτε να λάβετε υπόψη το ακροατήριο, το στυλ, τον τίτλο και την κεντρική ιδέα και τι είδους υλικό θα χρειαστεί να συλλέξουν προκειμένου να ετοιμάσουν το σενάριο.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Εξηγήστε τα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψης και το τι πρέπει να γίνει ενώ θα βρίσκονται στην τοποθεσία.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (120 λεπτά)

Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να δώσουν προσοχή στις εγκαταστάσεις και τις δομές που παρέχουν τεκμήρια για τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των μεταλλωρύχων καθ' όλη τη διάρκεια της επίσκεψης (στην παλιά αποβάθρα, τις οικιστικές περιοχές, το χαμάμ, τα κατάλοιπα του σιδηροδρόμου κλπ). Στο μνημείο του μεταλλωρύχου, οι μαθητές/ριες μπορούν να εξετάσουν τη σχετική σελίδα της Ενότητας 0 του Τόμου 1, η οποία θα βοηθήσει στην ανάλυση του μνημείου. Οι μαθητές/ριες μπορούν να απαντήσουν τις ερωτήσεις του φύλλου που θα τους βοηθήσουν με την εργασία τους. Αυτό θα τους/τις ενθαρρύνει να εξερευνήσουν το μνημείο, την ταυτότητα των εργατών/ριών και τη σημασία της απεργίας. Οι μαθητές/ριες μπορούν να τραβήξουν φωτογραφίες και να κρατήσουν σημειώσεις ή και κινηματογραφικά πλάνα επί τόπου, τα οποία θα ήθελαν να συμπεριλάβουν στα ντοκιμαντέρ τους.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Οι μαθητές/ριες εργάζονται για να δημιουργήσουν τον ιστοριοπίνακα ή το σύντομο ντοκιμαντέρ. Η μορφή του τελικού προϊόντος θα καθορίσει το χρόνο που χρειάζεται για την ετοιμασία του. Εάν το επιθυμείτε, παρουσιάστε τα αποτελέσματα στο σχολείο.

11.6 Η Βιομηχανική Κληρονομιά ως ιστορικό τεκμήριο

Α1. Κατοικίες για μεταλλωρύχους με οικογένεια

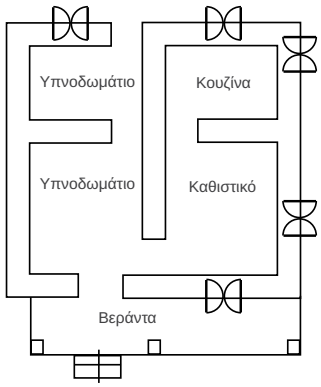

Α2. Κατοικίες για μηχανικούς

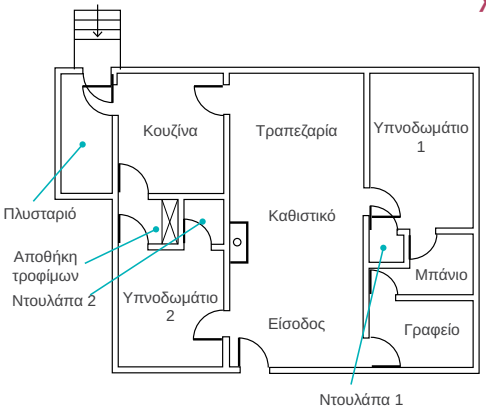

Προσαρμογή από: Beyaz, C., Mercan, O., Anil, G. και Okutan, H. 2017. The gradual transformation of CMC houses in Lefke within the context of housing transformation [Ο σταδιακός μετασχηματισμός των σπιτιών της ΚΜΕ στη Λεύκα στο πλαίσιο του οικιστικού μετασχηματισμού. *Journal of History, Culture and Art Research*, 6(3), σσ. 713-738.

Α3. Κατοικίες για μεταλλωρύχους χωρίς οικογένεια

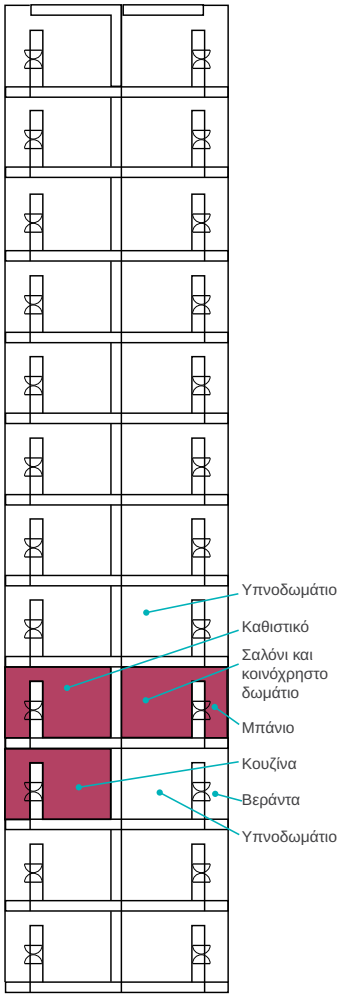

Α4. Στέγαση στην ΚΜΕ

Από το 1922, κατασκευάζονταν κατοικίες για μεταλλωρύχους, ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των μεταλλείων. Τα σπίτια για μονήρεις (χωρίς οικογένεια) μεταλλωρύχους ήταν τα μικρότερα. Ο νεροχύτης της κουζίνας χρησιμοποιείτο και για το μπάνιο. Υπήρχε ένας κοινός κήπος με αποχωρητήριο και βρύση, τα οποία εξυπηρετούσαν 2-3 κατοικίες. Οι κατοικίες για τους μηχανικούς έμοιαζαν με επαύλεις με καθιστικό, σαλόνι, 3 υπνοδωμάτια, μπάνιο, αποχωρητήριο, κουζίνα, βρύση και ένα μικρό σπιτάκι στην πίσω αυλή για τις οικιακές βοηθούς.

Προσαρμογή από: Bağışkan, T., 2013. Kıbrıs'ta Bakır Endüstrisinin Geçmişi [Ιστορία της Βιομηχανίας Χαλκού στην Κύπρο]. *Yenidüzen*, 6 November. Διαθέσιμο στο: <https://www.yeniduzen.com/kibrista-bakir-endustrisinin-gecmisi-80850h.htm>.

Α5. Περιγραφή της τοποθεσίας του χαμάμ της ΚΜΕ

Το χαμάμ και η λέσχη δίπλα από αυτό χτίστηκαν το 1938, ώστε οι μεταλλωρύχοι να αλλάζουν τα ρούχα τους και να κάνουν μπάνιο. Περιλάμβανε διαφορετικές πτέρυγες για εργάτες, επιστάτες και μηχανικούς. Το χαμάμ είναι ένα από τα πρώτα παραδείγματα κτηρίου στο οποίο χρησιμοποιήθηκε ατσάλι ως δομικό υλικό. Σήμερα βρίσκεται στο φράκτη της Λεύκας.

Προσαρμογή από: Gertik, A., 2018. Kıbrıs'ta Bir Endüstriyel Miras Örneği "Lefke CMC Madeni İşçi Yerleşkesi" [Ένα Παράδειγμα Βιομηχανικής Κληρονομιάς στην Κύπρο «Η περιοχή των εργατών της ΚΜΕ στη Λεύκα»]. *Journal of Near Architecture*, 1(2), σσ.1-10.

Α6. Το Χαμάμ της ΚΜΕ

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

Α7. Υγεία και Εκπαίδευση

Η αύξηση του πληθυσμού της περιοχής οδήγησε στην αύξηση των περιπτώσεων ελονοσίας, πνευμονίας και χολέρας. Για να προλάβουν την εξάπλωση τέτοιων ασθενειών, η περιοχή φυτεύτηκε με ευκαλύπτους, οι οποίοι είχαν μεταφερθεί από την Αγγλία. Φτιάχτηκε, επίσης, το Νοσοκομείο στην Πεντάγεια για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του πληθυσμού σε υγειονομική περίθαλψη. Προσφέρονταν μαθήματα προγεννητικής και παιδικής φροντίδας στους/στις κατοίκους της περιοχής και άνοιξαν δημοτικά σχολεία.

Προσαρμογή από: Akansu, V. και Gertik, A., 2018. The sustainability of unused industrial areas: an example, historical development of the Cyprus copper deposit [Η βιωσιμότητα των αχρησιμοποίητων βιομηχανικών περιοχών: ένα παράδειγμα, η ιστορική ανάπτυξη του αποθέματος χαλκού της Κύπρου]. *Amazonia Investiga*, 7(14), σσ. 91-103.

Ερωτήσεις

1. Σύμφωνα με τις πηγές, ποια ήταν τα πλεονεκτήματα του να ζει και να εργάζεται κάποιος/α στην ΚΜΕ;
2. Τι μπορούμε να μάθουμε για τις ζωές των εργατών/ριών της ΚΜΕ από τις κατόψεις των κατοικιών τους;

11.7 Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις

Β1. Μόλυνση στη Λεύκα

Κατά τη βιομηχανική παραγωγή της ΚΜΕ, δημιουργήθηκαν πολλές απειλές για το περιβάλλον. Στη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, το 1932, εισήχθησαν στην Κύπρο χημικά, όπως το κυάνιο. Νερό με χημικά χύνονταν στο ποτάμι, το οποίο κατέληγε αργότερα στη θάλασσα. Από τη στιγμή που η ΚΜΕ σταμάτησε τη λειτουργία της οι δεξαμενές με τα χημικά παρέμειναν ανοιχτές. Ψαράδες της περιοχής έχουν αναφέρει ότι στη θάλασσα δεν αναπτύσσεται σχεδόν καθόλου βλάστηση εξαιτίας των κατάλοιπων που έχει αφήσει η ΚΜΕ. Υπάρχουν παρόμοια θέματα και στην ξηρά, εξαιτίας των εγκαταλειμμένων εγκαταστάσεων της ΚΜΕ τα οποία έχουν δημιουργήσει μία περιοχή brownfield. Οι είσοδοι στο μεταλλείο, το χαμάμ και άλλα κτήρια βρίσκονται σήμερα εντός του φράγματος της Λεύκας. Ακόμη μία περιοχή brownfield αποτελεί η σιδηροδρομική σύνδεση προς το λιμάνι. Τέτοια στοιχεία συνεχίζουν να δημιουργούν τρομερούς κινδύνους για το περιβάλλον και την τοπική κοινότητα. Καθώς η γεωργία και το ψάρεμα είναι σημαντικοί πόροι εισοδήματος, τα απόβλητα έχουν επίσης οικονομικές επιπτώσεις.

Προσαρμογή από: Akansu, V., 2016. Evaluation of Industrial Pollution with the Sample of Cyprus-Lefke. [Αξιολόγηση της Βιομηχανικής Ρύπανσης με δείγματα από την Κύπρο-Λεύκα] *41st IAHS WORLD CONGRESS Sustainability and Innovation for the Future, Algarve, Portugal, 13-16 September*.

Β2. Κατάλοιπα της μεταλλευτικής βιομηχανίας στο Καραβοστάσι

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

Β3. Δικοινοτική διαμαρτυρία «Όχι άλλα επικίνδυνα δηλητήρια στην περιοχή μας»

Το ακόλουθο κείμενο προσαρμόστηκε από μια ανάρτηση στα κοινωνικά δίκτυα για μια δικοινοτική διαμαρτυρία κατά της μεταλλευτικής βιομηχανίας.

Απαγορεύσετε τη χρήση του κυανίου! Όχι άλλα θανατηφόρα δηλητήρια στη γη μας! Σάββατο, 23 Νοεμβρίου, 11:00 π.μ., στο τέρμα της Οδού Λήδρας!

Στο Μεταλλείο της Σκουριώτισσας γίνεται χρήση κυανίου για την παραγωγή χρυσού. Χρησιμοποιούνταιτα απόβλητα παλαιότερων μεταλλευτικών δραστηριοτήτων, τα οποία μάλιστα περιέχουν μηδαμινά ποσοστά χρυσού. Το 2010 και το 2017 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε υπέρ της πλήρους απαγόρευσης της χρήσης κυανίου στην Ευρώπη, αναφέροντας ρητά ότι πρόκειται για το μόνο τρόπο προστασίας του νερού μας και του οικοσυστήματος. Πολλές χώρες συμμορφώθηκαν με τα ψηφίσματα, αλλά όχι η Κύπρος. Η Ελληνική Μεταλλευτική Εταιρεία άρχισε να εισάγει δεκάδες χιλιάδες τόνους υλικού για επεξεργασία, χωρίς να έχουν προηγηθεί περιβαλλοντικές μελέτες, εγκρίσεις ή άδειες. Χρησιμοποιούν κυάνιο, έχοντας εξασφαλίσει παράτυπη άδεια. Στην περιοχή της Λεύκας και του Ξερού υπάρχουν 12 εκατομμύρια τόνοι αποβλήτων, οι οποίοι επηρεάζουν αρνητικά την ανθρώπινη υγεία, τη χλωρίδα και την πανίδα. Παρόμοιες επιπτώσεις παρατηρούνται και στην περιοχή Σκουριώτισσας. Οι περιβαλλοντικά ευαίσθητοι πολίτες/ιδες, ανεξάρτητα κομματικής τοποθέτησης, καλούμαστε να βάλουμε φρένο σε αυτή την κατάσταση. Ας δώσουμε μαζικά το παρόν μας στη δικοινοτική διαμαρτυρία. Το περιβάλλον δεν κάνει διακρίσεις. Ελληνοκύπριοι/ες και Τουρκοκύπριοι/ες ενωμένοι/ες θα αγωνιστούμε για τα παιδιά μας και τον τόπο μας. Στους/στις συνδιοργανωτές/ριες περιλαμβάνονται: Πρωτοβουλία Ενάντια στην Εξόρυξη Χρυσού στην Κύπρο - NoGoldCy, Σωματείο Ενωμένη Σολιά, Ομοσπονδία Περιβαλλοντικών Οργανώσεων Κύπρου, Νέα Διεθνιστική Αριστερά – ΝΕΔΑ, διάφορες περιβαλλοντικές ομάδες, ομάδες νέων, πολιτικά κόμματα, διάφορες τοπικές πρωτοβουλίες από τη Λεύκα, η ένωση βιολόγων, πολιτιστικές ομάδες και πολλές περιβαλλοντικές οργανώσεις από την Τουρκία.

Προσαρμογή από: Nogoldcy, 2019. *No more deadly poisons in our land! - bicommunal protest* [Όχι άλλα επικίνδυνα δηλητήρια στην περιοχή μας! [Facebook]. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3B6rNFy>.

Ερωτήσεις

1. Σύμφωνα με τις πηγές, ποιοι φορείς δείχνουν ενδιαφέρον για τα περιβαλλοντικά ζητήματα; Γιατί εμπλέκονται τόσες πολλές διαφορετικές ομάδες;
2. Τι θα πρέπει να ληφθεί υπόψη σε ένα έργο περιβαλλοντικής αποκατάστασης;

11.8 Απεργίες των μεταλλωρύχων της ΚΜΕ (1)

Γ1. Η Απεργία Μαυροβουνίου

Το 1936 περισσότεροι από 2.000 Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι εργάζονταν στο Μεταλλείο Μαυροβουνίου. Στις 31 Αυγούστου, μετά από απόφαση της ΚΜΕ να μειώσει τους μισθούς των εργατών, οι εργάτες αποφάσισαν να απεργήσουν. Οργάνωσαν μια απεργιακή επιτροπή για να συζητήσει τα αιτήματά τους και να τα προωθήσει στην εταιρεία. Στα αιτήματα περιλαμβάνονται η αύξηση στους μισθούς, η μείωση των ωρών εργασίας, του ενοικίου και της ασφάλειας υγείας. Την τρίτη μέρα της απεργίας επενέβη η αστυνομία και τα μέλη της απεργιακής επιτροπής συνελήφθησαν. Πολλοί εργάτες απολύθηκαν και εκδιώχθηκαν από τα σπίτια που τους ενοικίαζε η εταιρεία.

Προσαρμογή από: Βαρνάβα, Π. 1997. *Οι Κοινοί Εργατικοί Αγώνες Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (Γεγονότα μέσα από την Ιστορία)*. Λευκωσία: Έκδοση του ιδίου.

Γ2. Η Απεργία του 1948

Στις 13 Ιανουαρίου 1948, οι συντεχνίες των μεταλλωρύχων που συνδέονταν με την Παγκύπρια Ομοσπονδία Εργατών (ΠΕΟ) και την Τουρκοκυπριακή Ένωση Εργατικών Συντεχνιών (ΚΤİΒΚ) κατέβηκαν σε απεργία που διήρκησε 4 μήνες. Στη διάρκεια της απεργίας οργανώθηκαν πολλές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας συλλογικά, από Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους μεταλλωρύχους και τις οικογένειές τους. Η ΚΜΕ προσπάθησε να σπάσει την απεργία ζητώντας τη βοήθεια του προέδρου της Συνομοσπονδίας Εργατών Κύπρου (ΣΕΚ) Μιχάλη Πισσά, του δημάρχου της Λεύκας Fadıl Nekipzade και του Σερ Said. Στο τέλος, ο διευθυντής της ΚΜΕ ζήτησε τη βοήθεια του Βρετανού κυβερνήτη και αστυνομικές δυνάμεις κατέφθασαν στην περιοχή. Όταν η ΚΜΕ άρχισε να φέρνει απεργοσπάστες στα μεταλλεία, ξέσπασε σύγκρουση ανάμεσα στους εργάτες. Οι βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα στους εργάτες και την αστυνομία συνέχισαν να εκδηλώνονται μέχρι το τέλος της απεργίας. Στις 16 Μαΐου, οι εργάτες συμφώνησαν με την εταιρεία σε αυξήσεις 5% στους μισθούς και αναγνώριση της συντεχνίας. Ο διευθυντής απέλυσε 150 εργάτες και άλλοι 76 παραπέμφθηκαν στο δικαστήριο, το οποίο τους επέβαλε ποινή φυλάκισης.

Προσαρμογή από: Tuncel, K., 2005. *Düşmana İnat Bir Gün Daha Yaşamak* [Απλά για να εκνευρίσουμε τον Εχθρό. Ζώντας ακόμη μια μέρα]. Λευκωσία: KTÖS.

Γ3. Συγκέντρωση απεργών στο Μαυροβούνι, 1948

Πηγή: Αρχείο ΠΕΟ

Γ4. Συγκέντρωση απεργών στον Ξερό, 1948

Πηγή: Αρχείο ΠΕΟ

Γ5. Τα κέρδη των απεργιών του 1948

- Θεσμοθέτηση και ενίσχυση συλλογικών συμβάσεων,
- Σημαντικές αυξήσεις στους μισθούς,
- Μείωση των ωρών εργασίας, ειδικά στα μεταλλεία,
- Πληρωμένες υπερωρίες και διακοπές,
- Ενίσχυση του Ταμείου Κοινωνικής Φροντίδας Υγείας,
- Βελτίωση των συνθηκών εργασίας σε μεταλλεία και εργοτάξια οικοδομών,
- Ενδυνάμωση των συντεχνιακών κινημάτων ΠΕΟ και ΚΤΙΒΚ.

Προσαρμογή από: Rappas, A., 2009. The Labor Question in Colonial Cyprus, 1936-1941: Political Stakes in a Battle of Denominations [History [Το εργατικό Ζήτημα στην Αποικιακή Κύπρο, 1936-1941: Πολιτικά Διακυβεύματα σε μια Μάχη Δογμάτων]. *International Labor and Working-Class* (76), σσ.194-216.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν τα μειονεκτήματα του να εργάζεται κάποιος/α στα μεταλλεία της ΚΜΕ, σύμφωνα με τις πηγές;
2. Πώς η απεργία στην οποία γίνεται αναφορά στην πηγή **Γ1** διαφέρει από την απεργία για την οποία γίνεται αναφορά στην πηγή Γ2; Μπορούμε να παρατηρήσουμε κάποια πρόοδο ή παλινδρόμηση;
3. Με βάση τις πηγές, είναι δυνατόν να ειπωθεί ότι τα δυναμικά μέτρα φέρνουν αποτελέσματα; Γιατί ή γιατί όχι;

11.9 Απεργίες των μεταλλωρύχων της ΚΜΕ (2)

Δ1

Στη δεκαετία του ‘30 οι Κύπριοι/ες ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία. Ήταν κατά κύριο λόγο χωρικοί/ές οι οποίοι/ες καλλιεργούσαν τη δική τους γη και ζούσαν σε δικό τους σπίτι ή ενοικίαζαν. Η κυπριακή οικονομία επωφελείτο πολύ από την εξαγωγή αγροτικών προϊόντων, αλλά στις αρχές της δεκαετίας του ‘30 οι τιμές των αγροτικών αγαθών κατέρρευσαν παγκοσμίως. Μια νέα τάξη ανθρώπων, οι ακτήμονες, κατέληξαν να προσφέρουν εργατικά χέρια στα μεταλλεία. Οι δυο μεγαλύτερες εταιρείες ήταν η Κυπριακή Μεταλλευτική Εταιρεία και η Γενική Εταιρεία Αμιάντου. Και οι δυο μίσθωναν καθημερινά, κατά μέσο όρο, γύρω στις δύο χιλιάδες εργάτες/ριες, τους/τις περισσότερους/ες σε εποχιακή βάση. Αυτή η αγροτική τάξη ακτημόνων διαμόρφωσε μια ανεξάρτητη εργατική δύναμη που εργάζονταν με μερική απασχόληση ως μεταλλωρύχοι, γεωργικοί εργάτες/ριες και οικοδόμοι.

Προσαρμογή από: Rappas, A., 2009. The Labor Question in Colonial Cyprus, 1936-1941: Political Stakes in a Battle of Denominations [History [Το εργατικό Ζήτημα στην Αποικιακή Κύπρο, 1936-1941: Πολιτικά Διακυβεύματα σε μια Μάχη Δογμάτων]. *International Labor and Working-Class* (76), σσ.194-216.

Δ2

Η απεργία στο Μαυροβούνι το 1936 ξεκίνησε ως σύγκρουση στον ιδιωτικό τομέα και αναβαθμίστηκε, από τον τύπο, σε πολιτικό αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη, προτού περιοριστεί από τις δημόσιες αρχές σε ένα ποινικό ζήτημα, για το οποίο θα υπήρχε καταδίκη στα δικαστήρια. Η δημοσιότητα που δόθηκε καταδεικνύει περιέργεια για ένα φαινόμενο το οποίο δεν ανέμεναν να προκύψει ούτε οι Κύπριοι/ες ούτε οι αποικιακές αρχές. Είχαμε εδώ ένα κίνημα το οποίο κινητοποίησε ένα μέρος του πληθυσμού το οποίο δε θεωρείτο ικανό να ενεργήσει ενωμένο (Ελληνοκύπριοι/ες με Τουρκοκύπριους/ες). Εντούτοις, το κίνημα ξεπερνούσε τα όρια των κοινοτήτων και περιελάμβανε ομάδες ατόμων οι οποίες κινούνταν προοδευτικά, συλλογικά και δημόσια, αψηφώντας αποικιακούς νόμους και λειτουργώντας στη βάσηεξεζητημένων κοινών στόχων.

Προσαρμογή από: Rappas, A., 2009. The Labor Question in Colonial Cyprus, 1936-1941: Political Stakes in a Battle of Denominations [History [Το εργατικό Ζήτημα στην Αποικιακή Κύπρο, 1936-1941: Πολιτικά Διακυβεύματα σε μια Μάχη Δογμάτων]. *International Labor and Working-Class* (76), σσ.194-216.

Δ3

Οι σύζυγοι των μεταλλωρύχων και οι εργάτριες των μεταλλείων στάθηκαν δίπλα στους απεργούς. Πολλές από αυτές φυλακίστηκαν στη διάρκεια της απεργίας του 1948. Στον Ξερό, όταν οι αστυνομικοί επιτέθηκαν και άνοιξαν πυρ κατά των απεργών, οι γυναίκες πήραν τα παιδιά τους στα χέρια τους και μπήκαν μπροστά για να προστατεύσουν τους υπόλοιπους. Στάθηκαν, επίσης, μπροστά από την ένοπλη αστυνομία όταν επιχειρούσε να μεταφέρει απεργοσπάστες στα μεταλλεία.

Προσαρμογή από: Αντωνίου, Λ., 2004. Μικρά Χέρια: *Η Συνεισφορά των Παιδιών στα Μεταλλεία της Κύπρου τον 20ο αιώνα* Λευκωσία: Κέντρο Μελέτης της Παιδικής και Εφηβικής Ηλικίας.

Δ4. Μερικοί από τους ανθρώπους που φυλακίστηκαν στη διάρκεια της απεργίας του 1948

Όνομα	Διάρκεια Ποινής
Χαράλαμπος Μίμης	24 μήνες
Μεχμέτ Κάττος	12 μήνες
Σαλίχ Χαλίλ	12 μήνες
Φλωρέντζος Μιχαήλ	2 μήνες
Χρυσταλλού Μιχαήλ	2 μήνες
Ευτυχία Μιχαήλ	2 μήνες

Προσαρμογή από: Βαρνάβα, Π. 1997. *Οι Κοινοί Εργατικοί Αγώνες Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (Γεγονότα μέσα από την Ιστορία)*. Λευκωσία: Έκδοση του ιδίου.

Δ5. Φωτογραφίες μεταλλωρύχων και μελών των οικογενειών τους στη διάρκεια των απεργιών

Πηγή: Αρχείο ΠΕΟ

Ερωτήσεις

1. Τι μαθαίνουμε από τις πηγές για την ταυτότητα των απεργών;
2. Ποια πτυχή της ταυτότητας των απεργών τονιζόταν στη διάρκεια των απεργιών;

11.10 Χάρτης της περιοχής

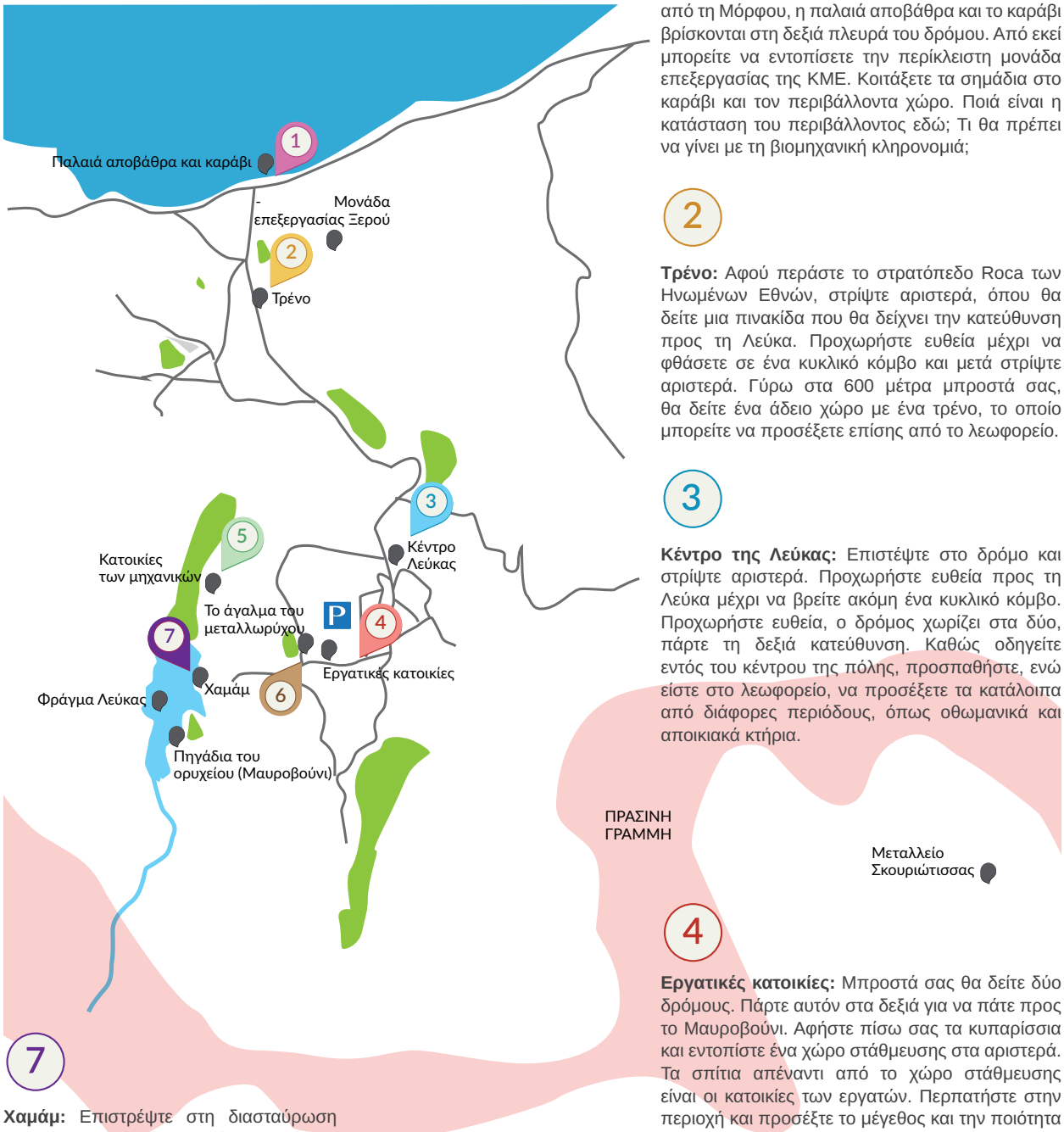

1

Παλαιά αποβάθρα και καράβι: Καθώς έρχεστε από τη Μόρφου, η παλαιά αποβάθρα και το καράβι βρίσκονται στη δεξιά πλευρά του δρόμου. Από εκεί μπορείτε να εντοπίσετε την περίκλειστη μονάδα επεξεργασίας της ΚΜΕ. Κοιτάξετε τα σημάδια στο καράβι και τον περιβάλλοντα χώρο. Ποιά είναι η κατάσταση του περιβάλλοντος εδώ; Τι θα πρέπει να γίνει με τη βιομηχανική κληρονομιά;

2

Τρένο: Αφού περάστε το στρατόπεδο Roca των Ηνωμένων Εθνών, στρίψτε αριστερά, όπου θα δείτε μια πινακίδα που θα δείχνει την κατεύθυνση προς τη Λεύκα. Προχωρήστε ευθεία μέχρι να φθάσετε σε ένα κυκλικό κόμβο και μετά στρίψτε αριστερά. Γύρω στα 600 μέτρα μπροστά σας, θα δείτε ένα άδειο χώρο με ένα τρένο, το οποίο μπορείτε να προσέξετε επίσης από το λεωφορείο.

3

Κέντρο της Λεύκας: Επιστέψτε στο δρόμο και στρίψτε αριστερά. Προχωρήστε ευθεία προς τη Λεύκα μέχρι να βρείτε ακόμη ένα κυκλικό κόμβο. Προχωρήστε ευθεία, ο δρόμος χωρίζει στα δύο, πάρτε τη δεξιά κατεύθυνση. Καθώς οδηγείτε εντός του κέντρου της πόλης, προσπαθήστε, ενώ είστε στο λεωφορείο, να προσέξετε τα κατάλοιπα από διάφορες περιόδους, όπως οθωμανικά και αποικιακά κτήρια.

4

Εργατικές κατοικίες: Μπροστά σας θα δείτε δύο δρόμους. Πάρτε αυτόν στα δεξιά για να πάτε προς το Μαυροβούνι. Αφήστε πίσω σας τα κυπαρίσσια και εντοπίστε ένα χώρο στάθμευσης στα αριστερά. Τα σπίτια απέναντι από το χώρο στάθμευσης είναι οι κατοικίες των εργατών. Περπατήστε στην περιοχή και προσέξτε το μέγεθος και την ποιότητα των σπιτιών. Υπάρχουν οποιεσδήποτε αλλαγές σε σχέση με τις κατόψεις; Εάν το επιτρέπει ο χρόνος, θα μπορούσατε να ετοιμάστε ένα σχέδιο με σημειώσεις για τα σπίτια.

5

Οι κατοικίες των μηχανικών: Προχωρήστε ευθεία στη διασταύρωση, αφήστε πίσω σας το στάδιο της Λεύκας και θα δείτε τις κατοικίες των μηχανικών στα αριστερά και στα δεξιά σας. Πώς διαφέρουν αυτές οι κατοικίες από τις κατοικίες των εργατών; Τι μπορούμε να υποθέσουμε για τη ζωή των μηχανικών;

6

Το άγαλμα του μεταλλωρύχου: Αφήστε πίσω σας τις εργατικές κατοικίες και θα δείτε μια διασταύρωση. Το άγαλμα του μεταλλωρύχου είναι σε αυτή τη διασταύρωση. Στην ίδια περιοχή μπορείτε να δείτε τα βαγόνια και τις γραμμές του τρένου. Μπορείτε να κάνετε ανάλυση του μνημείου και να εξερευνήσετε τα κατάλοιπα του σιδηροδρόμου.

7

Χαμάμ: Επιστρέψτε στη διασταύρωση και πάρτε τη δεξιά πλευρά του δρόμου. Κατηφορίστε και θα δείτε το νεκροταφείο της Λεύκας στο τέλος του δρόμου. Δεν μπορείτε να συνεχίσετε άλλο με το λεωφορείο. Όταν το φράγμα είναι άδειο, μπορείτε να περπατήσετε κοντά στο χαμάμ και τα πηγάδια του ορυχείου. Εάν το φράγμα είναι γεμάτο με νερό, επιστρέψτε και πάρτε το χωματόδρομο στα αριστερά. Προχωρήστε ευθεία και θα μπορέσετε να δείτε το χαμάμ από ψηλά. Κοιτάξτε την ξεχωριστή δομή του χαμάμ από μακριά. Πρόκειται για πολύτιμη βιομηχανική κληρονομιά ή για περιβαλλοντική απειλή; Τι θα πρέπει να γίνει με αυτό;

ΕΝΟΤΗΤΑ 12 Λεμεσός

12.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην Τοποθεσία

Θα επισκεφτείτε διάφορες περιοχές στο κέντρο της Λεμεσού. Αυτές είναι: η Μαρίνα, το Παλιό Λιμάνι, ο Μόλος, η Οδός Αγίου Ανδρέου, η Οδός Άγκυρας, το τζαμί Cedit και η τουρκοκυπριακή συνοικία. Στο **ΦΕ12.10** δίνεται μια προτεινόμενη διαδρομή, ωστόσο μπορείτε να δημιουργήσετε τη δική σας, ανάλογα με το χρόνο που έχετε στη διάθεσή σας. Μπορείτε να ζητήσετε από τον/την οδηγό του λεωφορείου να σας αφήσει κοντά στο Παλιό Λιμάνι.

Περιγραφή Τοποθεσίας

Η Λεμεσός βρίσκεται μεταξύ των αρχαίων πόλεων της Αμαθούντας και του Κουρίου. Οχυρώθηκε για πρώτη φορά από το Βυζαντινό ηγεμόνα της Κύπρου Ισαάκιο Κομνηνό (Σεβέρη, 2006) και άκμασε στις αρχές της Φραγκικής Περιόδου. Μέσα από τα κείμενα και τα ημερολόγια περιηγητών, αναδεικνύεται ως μια όμορφη πόλη με οχυρώσεις, πύργους, κάστρο, λιμάνι και αξιοσημείωτα κτήρια (Σεβέρη, 2006). Ωστόσο, η ακμή της πόλης διακόπηκε βίαια λόγω φυσικών καταστροφών (σεισμοί, πλημμύρες) και επαναλαμβανόμενων επιδρομών στα 1373, 1426 και 1570. Η Λεμεσός, μια μικρή πόλη στις απαρχές της σύγχρονης εποχής, άρχισε να μεγαλώνει και να επεκτείνεται σε μεγάλο βαθμό λόγω της ανάπτυξης του λιμανιού στη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα (Geddes κ.ά., 2020). Παράλληλα, παρατηρήθηκε μια πρόοδος της διανοητικής και καλλιτεχνικής ζωής κατά τη Βρετανική Περίοδο, καθώς άνοιξαν σχολεία, θέατρα, λέσχες, γκαλερί, χώροι για μουσική και ποδοσφαιρικά σωματεία (Δημαρχείο Λεμεσού, χ.χ.). Το λιμάνι της Λεμεσού είναι σήμερα το μεγαλύτερο του νησιού και ψηλά κτήρια έχουν αρχίσει να μεταμορφώνουν το παραλιακό μέτωπο της πόλης. Η Λεμεσός φιλοξενεί, επίσης, το μεγαλύτερο καρναβάλι στο νησί.

Ο πληθυσμός της έχει επηρεαστεί σημαντικά από τις διακοινοτικές ταραχές. Μεταξύ 1963 και 1964, πολλοί/ες Τουρκοκύπριοι/ες από τα γύρω χωριά κατέφυγαν στην τουρκοκυπριακή συνοικία της πόλης. Το 1975 περίπου 6500 -7000 Τουρκοκύπριοι/ες εκτοπίστηκαν στο βόρειο μέρος του νησιού. Σήμερα, η Λεμεσός είναι η πλέον κοσμοπολίτικη πόλη της Κύπρου, ενώ έχει επίσης υποδεχτεί πολλούς/ές Ελληνοκύπριους/ες εκτοπισθέντες/είσες. Πολλοί/ες πρόσφυγες από το Λίβανο εγκαταστάθηκαν στη Λεμεσό στη δεκαετία του 1980, όπως και πολλοί/ες μετανάστες/ριες από τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Στη Λεμεσό κατοικεί, επίσης, μια μικρή κοινότητα Ρομά (PRIO Κύπρου, 2011).

Η Μαρίνα της Λεμεσού, η οποία εγκαινιάστηκε το 2014, είναι μια περιοχή με πολυτελή διαμερίσματα, σπα, εστιατόρια, καταστήματα και άλλες υπηρεσίες. Οι δημιουργοί της Μαρίνας ισχυρίζονται ότι έχουν εμπνευστεί από το ιστορικό κέντρο της Λεμεσού, το μεσαιωνικό κάστρο και το παλιό λιμάνι. Το Παλιό Λιμάνι υπήρξε το κύριο λιμάνι της Λεμεσού μεταξύ του 1950 και του 1970. Ο Μόλος δημιουργήθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα, με τη μετακίνηση των σπιτιών, τα οποία διαμόρφωναν ένα «τείχος» στη θάλασσα, με σκοπό να υποστηριχθεί η φορτοεκφόρτωση των πλοίων (Geddes κ.ά., 2020). Η περιοχή σύντομα μετατράπηκε σε χώρο κοινωνικής αλληλεπίδρασης και αναψυχής. Η πρόσφατη ανάπτυξη μετέτρεψε τον Μόλο σε ένα παραθαλάσσιο πάρκο, με ποδηλατόδρομο, υπαίθρια γλυπτά, πάρκο για σκέιτ, καφετέριες και εστιατόρια. Το τζαμί Cedit (Νέο Τζαμί) βρίσκεται στην ομώνυμη περιοχή, τη μεγαλύτερη τουρκοκυπριακή γειτονιά της Λεμεσού, όπου σήμερα κατοικούν κυρίως Ρομά της Κύπρου (Κουρπέτ) (Trimikliniotis και Demetriou, 2009). Η Οδός Άγκυρας και η Οδός Αγίου Ανδρέου υπήρξαν οι κύριοι εμπορικοί δρόμοι της παλιάς πόλης.

12.1

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- Geddes, I., Ioannou, B. και Psaras, M., 2020. Factors, mechanisms, and challenges of planning in Cyprus: a historical narrative of Limassol's urban development [Παράγοντες, μηχανισμοί και προκλήσεις για την πολεοδομική ανάπτυξη στην Κύπρο: μια ιστορική αφήγηση της αστικής ανάπτυξης της Λεμεσού]. *Planning Perspectives.* Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1080/02665433.2020.1855233>.
- Λιανού Μ. και Χριστοφίνης Α., 2016. *Λεμεσός: Μετά την Ανάπτυξη τι;* Λευκωσία: ANBAU Christophinis Architects.
- Δημαρχείο Λεμεσού, χ.χ. *Η Ιστορία της Λεμεσού* [Στο διαδίκτυο]. Διαθέσιμο στο: <https://www.limassolmunicipal.com.cy/en/history>.
- PRIO Κύπρου, 2011. *Πορείες Προσφυγιάς και Επανεγκατάστασης.* Διαθέσιμο στο: < http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=1>.
- Σεβέρη, Ρ. Κ., 2006. *Η Λεμεσός των οραματιστών.* Λευκωσία: Ελληνική Τράπεζα.
- Trimikliniotis, N. και Demetriou, C., 2009. The Cypriot Roma and the Failure of Education: Anti-discrimination and multiculturalism as a post-accession challenge. [Οι Κύπριοι Ρομά και η Αποτυχία της Εκπαίδευσης: Πολιτικές κατά των διακρίσεων και πολυπολιτισμικότητα ως μετενταξιακή πρόκληση] Στο: N. Coureas και A. Varnava, επιμ. *The minorities of Cyprus: Development patterns and the identity of the internal exclusion.* Κέιμπριτζ: Cambridge Scholars Publishing, σσ.241-264.

Τι μας λένε να ιστορικά τεκμήρια για το παρελθόν της Λεμεσού και τους ανθρώπους της;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Ιστορική Σημαντικότητα, Αλλαγή και Συνέχεια, Τοπική Ιστορία
Γεωγραφία: Ανθρωπογεωγραφία

Σενάριο: Στη Λεμεσό θα διεξαχθεί ένα καλλιτεχνικό φεστιβάλ και οι διοργανωτές/ριες προγραμματίζουν έναν περίπατο της πόλης που σχετίζεται με τις τέχνες, τον πολιτισμό και την ψυχαγωγία κατά το παρελθόν. Δέχονται εισηγήσεις για διαδρομές και καλούν μαθητές/ριες να καταθέσουν τις ιδέες τους.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα δημιουργήσουν μια διαδρομή που θα εξερευνά περιοχές στο κέντρο της Λεμεσού, οι οποίες συνδέονται με τις τέχνες και τον πολιτισμό. Μπορούν να συμπεριλάβουν συγκεκριμένες περιοχές, τοποθεσίες ή κτήρια που σχετίζονται με καλλιτέχνες/ιδες, έργα τέχνης, καλλιτεχνικές και πολιτισμικές πρακτικές και ψυχαγωγία. Αποφασίστε κατά πόσο κάθε ομάδα θα εστιάσει σε όλες τις περιοχές ή αν θα αναθέσετε συγκεκριμένες τοποθεσίες σε διαφορετικές ομάδες. Αποφασίστε, επίσης, τα κριτήρια επιτυχίας με την τάξη.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- αναγνωρίσουν τεκμήρια αλλαγής στη ζωή των ανθρώπων και το χαρακτήρα της Λεμεσού,
- συζητήσουν τη σχέση μεταξύ των ανθρώπων και της πόλης,
- δημιουργήσουν μια ακριβή, ενδιαφέρουσα και ενημερωτική διαδρομή για να καταδείξουν πώς διαφορετικές τοποθεσίες της Λεμεσού μάς βοηθούν να κατανοήσουμε τη ζωή των ανθρώπων στο παρελθόν.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Οι μαθητές/ριες θα εξερευνήσουν στοιχεία της ζωής και της αρχιτεκτονικής της Λεμεσού για να προετοιμάσουν μια διαδρομή για την πολιτιστική κληρονομία της πόλης.

Πλαισίωση: (15 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν ποιους τύπους εμβληματικών τοποθεσιών θεωρούν σημαντικά (Πιθανές απαντήσεις: μουσεία, ιστορικά κτήρια, θρησκευτικές τοποθεσίες, αρχαιολογικοί χώροι, μπαρ και εστιατόρια). Δώστε κάποια εισαγωγικά στοιχεία για τη Λεμεσό, μια πόλη γνωστή για τον κοσμοπολίτικό της χαρακτήρα, το λιμάνι, την οινοποιία και την πλούσια πολιτισμική ζωή. Ζητήστε τους να κοιτάξουν στο διαδίκτυο ή σε έντυπο υλικό, σελίδες που προωθούν τα σημαντικότερα αξιοθέατα στο κέντρο της Λεμεσού και συζητήστε ποιος τύπος πληροφοριών ή αξιοθέατων υποαντιπροσωπεύονται. Είναι πολύ πιθανόν να βρουν φωτογραφίες από σύγχρονα κτήρια, τη Μαρίνα και μερικούς δημοφιλείς αρχαιολογικούς χώρους. Πολιτισμικές, κοινωνικές και άλλες πτυχές της πόλης δεν προβάλλονται τόσο πολύ.

Δραστηριότητα: (10 λεπτά) Για να ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να αρχίσουν να σκέφτονται για τον τρόπο που θα δημιουργήσουν τη διαδρομή τους, μοιράστε αντίγραφα του **ΦΕ12.6**, το οποίο περιέχει πηγές για τη διασκέδαση στη Λεμεσό στο παρελθόν, και ζητήστε τους να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Μέσα από τις ερωτήσεις οι μαθητές/ριες καλούνται να εντοπίσουν τεκμήρια για τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι περνούσαν τον ελεύθερό τους χρόνο και να εξετάσουν τις διαφορές, σε σχέση με τις ταυτότητές τους. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τις πηγές, η τουρκοκυπριακή και η ελληνοκυπριακή κοινότητα της Λεμεσού χρησιμοποιούσαν συγκεκριμένα μέρη της πόλης για διαφορετικούς σκοπούς, ενώ ορισμένα άλλα για τον ίδιο σκοπό. Κατά παρόμοιο τρόπο, οι πηγές αναδεικνύουν διαφορές ως προς το κοινωνικό φύλο, την ηλικία, την οικονομική ευρωστία, την κοινωνική τάξη και τη γλώσσα.

Συζήτηση: (5 λεπτά) Πώς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μιας πόλης επιδρούν στις ζωές των κατοίκων της; Πώς κατά τη γνώμη σας, ο μεταβαλλόμενος χαρακτήρας της Λεμεσού, η οποία μετασχηματίστηκε από ένα μικρό λιμάνι σε μια κοσμοπολίτικη πόλη, επηρέασε τον τρόπο διασκέδασης και την πολιτιστική ζωή των ανθρώπων; (Πιθανές απαντήσεις: περισσότερες επιλογές διασκέδασης, πιο πολλές επιδράσεις από διαφορετικές κουλτούρες).

Εργασία για το σπίτι: (4 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να συγκεντρώσουν πληροφορίες από μέλη της οικογένειάς τους για τα ακόλουθα:
1. Πώς περνούσατε τον ελεύθερο σας χρόνο στο παρελθόν;
2. Πώς η αλλαγή του χαρακτήρα ενός μέρους επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο περνάτε τον ελεύθερό σας χρόνο;

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία του μαθήματος και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι θα ασχοληθούν με το θέμα περισσότερο στο επόμενο μάθημα.

Μάθημα 2

Καλωσόρισμα της τάξης: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τους στόχους και τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Οι μαθητές/ριες θα εξερευνήσουν την εικόνα της Λεμεσού και των ανθρώπων της μέσα από διάφορες οπτικές αναπαραστάσεις.

Συζήτηση: (4 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σχολιάσουν τα όσα έχουν ανακαλύψει μέσα από την εργασία που είχαν για το σπίτι και τα συμπεράσματα που έχουν βγάλει για τη σχέση ανάμεσα σε ένα τόπο και τους ανθρώπους του.

Σχεδιάζοντας τη διαδρομή: (4 λεπτά) Δείξτε παραδείγματα διαδρομών και συζητήστε τα χαρακτηριστικά τους. Εξηγήστε ότι η διαδρομή είναι μια πορεία που θα μπορούσαν να ακολουθήσουν πεζοί/ές μέσα στην πόλη για να δουν σημαντικά μέρη. Ρωτήστε τι θα ήθελαν να συμπεριλάβουν στη διαδρομή τους και ποιες πληροφορίες θα ήθελαν να συλλέξουν.

Δραστηριότητα: (15 λεπτά) Δώστε στους/στις μαθητές/ριες το **ΦΕ12.7** και καλέστε τους/τις να εξετάσουν τις πηγές, οι οποίες εξερευνούν κυρίως οπτικές αναπαραστάσεις της Λεμεσού στις δεκαετίες του 1920 και 1930. Οι ερωτήσεις ζητούν από τους/τις μαθητές/ριες να προχωρήσουν σε συμπεράσματα για τη ζωή των ανθρώπων της Λεμεσού και τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα της πόλης. Πολλά από τα φύλλα της Ενότητας 0 του Τόμου 1 και του Τόμου 2 θα σας βοηθήσουν να υποστηρίξετε τους/τις μαθητές/ριες στην αναγνώριση αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών της Λεμεσού. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν τους περιορισμούς και τα οφέλη της μελέτης έργων τέχνης ως ιστορικών πηγών. Όπως και με άλλες πηγές, ο/η δημιουργός (προέλευση), η προοπτική και ο στόχος θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Περαιτέρω, οι μαθητές/ριες θα συζητήσουν πώς ο όρος « μοντέρνο» αλλάζει με την πάροδο του χρόνου. Συζητήστε: Γιατί είναι δυνατόν η επιθυμία για εκμοντερνισμό να αφαιρεί τεκμήρια από το παρελθόν; (Πιθανές απαντήσεις: παλαιότερα κτήρια ή μνημεία δυνατόν να κατεδαφιστούν για να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις για στέγαση, διασκέδαση, επιχειρήσεις κλπ).

Έρευνα: (10 λεπτά) Παραχωρήστε χρόνο στις ομάδες να διενεργήσουν έρευνα είτε μέσω διαδικτύου είτε με τη βοήθεια έντυπου υλικού για να δημιουργήσουν τη διαδρομή τους. Ενθαρρύνετέ τους/τις να κοιτάξουν περισσότερες πηγές που να αναφέρονται στις τέχνες και τη διασκέδαση στη Λεμεσό κατά το παρελθόν.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Συνοψίστε τι έχει συζητηθεί και εξηγήστε τα πρακτικά θέματα της επίσκεψής σας στη Λεμεσό. Πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι η επίσκεψή τους θα είναι μια ευκαιρία να πάρουν ιδέες για να εμπλουτίσουν τη διαδρομή τους.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (120 λεπτά)

Παραχωρήστε στους/στις μαθητές/ριες το **ΦΕ12.10** για να τους/τις βοηθήσετε να προσανατολιστούν και να κινηθούν μέσα στο κέντρο της Λεμεσού. Ενθαρρύνετε τη σύγκριση της παρούσας εικόνας του παραλιακού μετώπου με αυτό που φαίνεται στην παλιά φωτογραφία του φύλλου εργασίας. Δοκιμάστε τη δραστηριότητα Θέα 360º σε οποιοδήποτε σημείο της επιλογής σας. Οι μαθητές/ριες μπορούν να χρησιμοποιήσουν ένα άδειο κομμάτι χαρτί και να σχεδιάσουν τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Καθώς περιστρέφονται μπορούν να καταγράψουν οτιδήποτε βλέπουν προς κάθε κατεύθυνση, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στους τύπους των κτηρίων, στα στοιχεία της πολυμορφίας και οποιεσδήποτε ενδείξεις για την κοινωνική, την καλλιτεχνική και την πολιτισμική ζωή της Λεμεσού. Μπορείτε να επιλέξετε μια συγκεκριμένη περιοχή ή δρόμο και να ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν προσεκτικά τα κτήρια εστιάζοντας στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποια είναι η χρήση της γης εδώ; Τι είδους κτήρια μπορείτε να δείτε; Ποια είναι η λειτουργία τους;
- Ποια στοιχεία που καταδεικνύουν την ποικιλομορφία της πόλης μπορείτε να εντοπίσετε;
- Πώς διαφορετικές ομάδες ανθρώπων χρησιμοποιούν την πόλη;
- Ποια στοιχεία καλλιτεχνικής έκφρασης μπορείτε να εντοπίσετε στην πόλη;

Υπενθυμίστε τους να τραβήξουν φωτογραφίες, να φτιάξουν σχέδια και/ή να πάρουν σημειώσεις για οτιδήποτε θα ήθελαν να περιλάβουν στη διαδρομή τους.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Οι μαθητές/ριες θα χρειαστούν χρόνο να ετοιμάσουν τη διαδρομή τους και να την παρουσιάσουν για ετεροαξιολόγηση. Εάν διαθέτετε την απαραίτητη τεχνολογία, η διαδρομή θα μπορούσε να δημιουργηθεί με τη χρήση εναλλακτικών μέσων, όπως είναι το Google Earth.

Τι τρέχει με την ανάπτυξη στη Λεμεσό;

Ομάδα Στόχος: Λύκειο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Αλλαγή και Συνέχεια, Οικονομική Ιστορία
Γεωγραφία: Ανθρωπογεωγραφία

Σενάριο: Στη Λεμεσό, μια πόλη η οποία έχει γνωρίσει ταχύτατη ανάπτυξη τις τελευταίες δεκαετίες, κατατίθενται εισηγήσεις για περαιτέρω ανάπτυξη, ώστε η πόλη να προσελκύσει περισσότερους/ες ξένους/ες επενδυτές/ριες, αγοραστές/ριες και πλούσιους/ες τουρίστες/τριες. Αυτό προϋποθέτει την κατεδάφιση επιχειρήσεων και ιστορικών τοποθεσιών για τη δημιουργία υπηρεσιών που να έχουν την αίσθηση αποκλειστικότητας. Οι μαθητές/ριες θα παρατηρήσουν το χαρακτήρα της τοποθεσίας και θα υπολογίσουν τι επιπτώσεις θα έχει η ανάπτυξη, παρουσιάζοντας τα ευρήματά τους υπό τη μορφή παρουσίασης Pecha Kucha.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα δημιουργήσουν ατομικά ή σε ομάδες μια παρουσίαση Pecha Kucha για να παρουσιάσουν τις απόψεις τους για την ανάπτυξη στη Λεμεσό και τις επιπτώσεις της στην πόλη και τους ανθρώπους. Pecha Kucha σημαίνει «κουβεντούλα» στα ιαπωνικά και έχει ως στόχο να βοηθήσει στη δημιουργία δυναμικών και οπτικά συναρπαστικών σύντομων παρουσιάσεων που είναι απλές και δημιουργικές. Παραδοσιακά, είναι μια μορφή αφήγησης που αποτελείται από 20 διαφάνειες, κάθεμία από τις οποίες συνοδεύεται από μία περιγραφή διάρκειας 20 δευτερολέπτων. Ο συνολικός χρόνος της παρουσίασης είναι 6 λεπτά και 40 δευτερόλεπτα. Ωστόσο, μπορείτε να αλλάξετε τη μορφή των παρουσιάσεων, ανάλογα με τα διαθέσιμα τεχνολογικά μέσα. Οι παρουσιάσεις σας μπορεί να γίνουν σε μορφή PowerPoint, βίντεο ή έκθεσης τυπωμένων εικόνων ή γραφικών με λεζάντες. Θα χρειαστεί οι μαθητές/ριες να τραβήξουν φωτογραφίες, να δημιουργήσουν σκίτσα ή άλλα γραφικά κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στη Λεμεσό. Κάθε εικόνα πρέπει να συνοδεύεται από σύντομο κείμενο σε γραπτή ή ηχητική μορφή.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- εντοπίσουν τεκμήρια αλλαγής στη Λεμεσό, καθώς και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της,
- συζητήσουν διαφορετικές απόψεις και τα υποκείμενα κίνητρά τους,
- να αξιολογήσουν το αστικό τοπίο της Λεμεσού με βάση τους αρχιτεκτονικούς όρους sympathetic και unsympathetic (δείτε ορισμούς πιο κάτω).

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Οι μαθητές/ριες θα εξερευνήσουν πηγές για την ανάπτυξη της Λεμεσού προκειμένου να δημιουργήσουν μια παρουσίαση Pecha Kucha, στην οποία να συζητούν τις επιπτώσεις της ανάπτυξης για τους ανθρώπους και την πόλη.

Πλαισίωση: (10 λεπτά) Παρουσιάστε τη Λεμεσό, μια πόλη γνωστή για τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της, το λιμάνι, την οινοποιία και τη ραγδαία ανάπτυξη από τους/τις επενδυτές/ριες τις τελευταίες δεκαετίες. Προσκαλέστε τους/τις να δουν στο διαδίκτυο ή σε έντυπη μορφή, υλικό που δείχνει τη σημερινή εικόνα της πόλης και ζητήστε να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά της πόλης. Ζητήστε να εξετάσουν τις πιθανές επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης στην τοπική κοινότητα.

Δραστηριότητα: (10 λεπτά) Για να αρχίσετε να εξερευνάτε την εικόνα της Λεμεσού στο παρελθόν, προμηθεύστε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ12.7** και ζητήστε τους να συμπληρώσουν τις εργασίες. Οι ερωτήσεις ενθαρρύνουν τους/τις μαθητές/ριες να προχωρήσουν σε συμπεράσματα για τη ζωή των ανθρώπων της Λεμεσού και τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα της πόλης. Πολλά από τα φύλλα από την Ενότητα 0 του Τόμου 1 και του Τόμου 2 θα σας βοηθήσουν να βοηθήσετε τους/τις μαθητές/ριες να αναγνωρίσουν αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της Λεμεσού. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν τους περιορισμούς και τα οφέλη που συνοδεύουν τη μελέτη έργων τέχνης ως ιστορικών πηγών. Όπως και με άλλες πηγές, ο/η δημιουργός (προέλευση), η προοπτική και ο στόχος θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Περαιτέρω, οι μαθητές/ριες θα συζητήσουν πώς ο όρος «μοντέρνο» αλλάζει με την πάροδο του χρόνου.

Συζήτηση: (4 λεπτά) Τι είναι εύλογη ανάπτυξη και πώς αυτή μετριέται; Ποια είναι τα υπέρ και τα κατά της ανάπτυξης;

Εξερεύνηση μιας έννοιας: (10 λεπτά) Εξηγήστε ότι οι αγγλικοί όροι *sympathetic* και *unsympathetic* χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν την αρχιτεκτονική των κτηρίων. Ο πρώτος όρος αναφέρεται σε κτήρια που ταιριάζουν με το στυλ του περιβάλλοντα χώρου και ο δεύτερος για να περιγράψει κτήρια τα οποία ξεχωρίζουν έντονα με το διαφορετικό τους στυλ, το μέγεθος ή το σχήμα τους. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν κατά πόσο τα ψηλά κτήρια στη σύγχρονη Λεμεσό ταιριάζουν με τα παλαιότερα κτήρια τα οποία παρουσιάζονταιστο **ΦΕ12.7** και να σκεφτούν παραδείγματα αρχιτεκτονικής που είναι sympathetic/ unsympathetic από το δικό τους πλαίσιο. Συζητήστε: Πότε δικαιολογείται ή θεωρείται νόμιμη η κατεδάφιση ή η επισκίαση ιστορικών κτηρίων και μνημείων;

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε το τι έχει συζητηθεί και πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι στη διάρκεια του επόμενου μαθήματος θα μελετήσουν πηγές για την τρέχουσα κατάσταση της Λεμεσού.

Μάθημα 2

Καλωσόριμα της τάξης: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τους στόχους και τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Οι μαθητές/ριες θα μελετήσουν διαφορετικές απόψεις για την ανάπτυξη στη Λεμεσό.

Δραστηριότητα 1: (15 λεπτά) Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να εξετάσουν τα **ΦΕ12.8** και **ΦΕ12.9**. Οι πηγές εξετάζουν διαφορετικές οπτικές γωνίες για την ανάπτυξη και την αλλαγή στην πόλη της Λεμεσού. Η πηγή **Γ2** περιγράφει ένα παράδειγμα πρωτοβουλιών οι οποίες επιδιώκουν να ενθαρρύνουν την αλληλεπίδραση των ανθρώπων με την πόλη και να προκαλέσουν ενδιαφέρον για την παραμελημένη πολιτιστική και βιομηχανική της κληρονομιά, με εναλλακτικούς τρόπους. Στοχεύουν, επίσης, στην πρόκληση συζητήσεων γύρω από την ανάπτυξη της πόλης σε προσωπικό και συμμετοχικό επίπεδο. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να σημειώσουν σε κάθε πηγή τα υποκείμενα κίνητρα των ατόμων που παίρνουν θέση , και ποιους/ες ισχυρίζονται ότι αντιπροσωπεύουν. Ενθαρρύνετέ τους να σκεφτούν ποιες φωνές δεν ακούγονται. Για παράδειγμα, ο επιχειρηματίας ανάπτυξης γης εστιάζει στα συμφέροντα των πλούσιων τουριστών/ριών και των επιχειρηματιών, ενώ οι ακτιβιστές/ριες μιλούν εκ μέρους της τοπικής κοινότητας και του περιβάλλοντος. Οι μαθητές/ριες δυνατόν να σχολιάσουν την απουσία φωνών όπως αυτές των οικογενειών χαμηλού εισοδήματος, των μεταναστών/ριών, των νέων, των τουριστών/ριών και άλλων.

Δραστηριότητα 2: (15 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να δημιουργήσουν ένα χάρτη πλεονεκτημάτων/μειονεκτημάτων για την ανάπτυξη στη Λεμεσό, στη βάση των επιχειρημάτων που παρουσιάζονται στις πηγές. Ενθαρρύνετε μια συζήτηση για τη σχέση μεταξύ των πόλεων και των ανθρώπων τους, ρωτώντας τους/τις για το βαθμό ενεργού εμπλοκής που θα πρέπει να έχουν οι τοπικές κοινότητες στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Γιατί ένας/μια πολιτικός χρειάζεται να λάβει υπόψη περισσότερες από μία φωνές;

T1

Δημιουργώντας μια παρουσίαση Pecha Kucha: (5 λεπτά) Εξηγήστε τη μορφή της παρουσίασης Pecha Kucha. Συζητήστε για το τι θα χρειαστεί να κάνουν στη διάρκεια της επίσκεψής τους στη Λεμεσό, ώστε να συλλέξουν υλικό για την παρουσίασή τους. Συζητήστε, επίσης,τα κριτήρια επιτυχίας.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε ό,τι έχει συζητηθεί και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες για τα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψης στη Λεμεσό.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (120 λεπτά)

Προμηθεύστε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ12.10** για να τους/τις βοηθήσετε να προσανατολιστούν και να κινηθούν στο κέντρο της Λεμεσού. Ενθαρρύνετε τη σύγκριση της σημερινής εικόνας του παραθαλάσσιου μετώπου της πόλης με αυτό που βλέπουν στην παλιά φωτογραφία στο φύλλο εργασίας. Θα μπορούσατε να επιλέξετε μια συγκεκριμένη περιοχή ή ένα δρόμο και να ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν προσεκτικά τα κτήρια εστιάζοντας στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Πώς χρησιμοποιείται η γη εδώ; Τι είδους κτήρια μπορείτε να δείτε; Τι εξυπηρετούν;
- Τι τεκμήρια αλλαγής και ανάπτυξης μπορείτε να εντοπίσετε;
- Πώς διαφορετικές ομάδες ανθρώπων χρησιμοποιούν την πόλη;

Υπενθυμίστε τους/τις να τραβήξουν φωτογραφίες, να σκιτσάρουν και/ή να κρατήσουν σημειώσεις που θα ήθελαν να συμπεριλάβουν στην παρουσίασή τους.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Δώστε χρόνο ώστε οι μαθητές/ριες να ετοιμάσουν την παρουσίασή τους ατομικά ή σε ομάδες. Όταν ολοκληρώσουν την εργασία τους προχωρήστε σε ετεροαξιολόγηση.

Διασκέδαση στη Λεμεσό

A1

Το Ακταίον χτίστηκε το 1882 για να λειτουργήσει ως χώρος διασκέδασης. Διέθετε θεατρική σκηνή, την οποία χρησιμοποιούσαν περιοδεύοντες αθηναϊκοί θεατρικοί θίασοι και καλλιτεχνικές ομάδες. Λειτουργούσε ως καφενείο και ως «καφέ-σαντάν», με ορχήστρα και ξένους/ες χορευτές/ριες και ακροβάτες/ισσες. Λουόμενοι/ες στη θάλασσα πλήρωναν είτε μηνιαία είτε ημερήσια χρέωση για τα αποδυτήρια. Υπήρχαν καθορισμένες διαφορετικές ώρες θαλάσσιου μπάνιου για γυναίκες και άντρες, από τις 7 μέχρι τις 10 για τις γυναίκες και κατά το υπόλοιπο της ημέρας για τους άντρες. Ο χώρος κατεδαφίστηκε το 1953, για να βελτιωθεί η εικόνα της πόλης.

Προσαρμογή από: Ανδρέου, Τ.Α. 2009. *Λεμεσός, αναδρομή μνήμης*. Λεμεσός: Εκδόσεις Νόστος και Polignosi, χ.χ. *Ακταίον*. Διαθέσιμο στο: <http://www.polignosi.com/cgibin/hweb?-A=1174&-V=limmata>.

A3

Τα shano ήταν καφωδεία/ καφέ-σαντάν όπου διάφοροι/ες τραγουδιστές/ριες έδιναν παραστάσεις κάντο (τραγούδια από την επιθεώρηση ή το καμπαρέ). Τα πιο γνωστά ήταν το shano του Κουσέλλα στην οδό Πάφου και το Ακταίον στον ελληνοκυπριακό τομέα, επίσης γνωστό ανάμεσα στους/στις Τουρκοκύπριους/ες ως Jamli καζίνο. Εκεί σύχναζαν οι πλούσιοι/ες της πόλης. Η Victor, μια Τουρκάλα τραγουδίστρια κάντο, τραγουδούσε εκεί τη δεκαετία του 1920 και την παρακολουθούσαν πολλοί/λες Τουρκοκύπριοι/ες της Λεμεσού. Οι άντρες συναντιόνταν συνήθως στις ταβέρνες. Μετά τη δεκαετία του 1950 εμφανίστηκαν πολλά εστιατόρια που πρόσφεραν μενού με φουλ κεμπάπ μεζέ και σέρβιραν τόσο την ελληνοκυπριακή όσο και την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Πολλές κυρίες και τα παιδιά τους σύχναζαν στην παραλία κοντά στην αποβάθρα της καραντίνας και στην πλατφόρμα που ήταν ενωμένη με την αποβάθρα των Εβραίων. Περνούσαν τα καλοκαιρινά τους απογεύματα καθισμένες σε ομάδες, παρακολουθώντας τα αγκυροβολημένα πλοία να φορτώνουν και να ξεφορτώνουν εμπορεύματα, ανθρώπους, ψάρια κλπ. Ενοικίαζαν καρέκλες από τα διπλανά καφενεία ή έφερναν τα δικά τους μαξιλάρια.

Προσαρμογή από: Akif, Ö. και Akif, S., 2008. *Echoes from the Past: The Turkish Cypriot Community of Limassol and its Heritage* [Ηχώ από τα παλιά: Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα της Λεμεσού και η πολιτιστική κληρονομιά της]. Λευκωσία: Terra Cypria, το Κυπριακό Ίδρυμα Προστασίας του Περιβάλλοντος.

Ερώτηση

Τι συμπεράσματα μπορείτε να βγάλετε για τον τρόπο που οι άνθρωποι περνούσαν τον ελεύθερο τους χρόνο στη Λεμεσό; Πώς αυτός άλλαζε ανάλογα με την ταυτότητά τους;

A2 Ο Μόλος της Λεμεσού (Το Ακταίον στα αριστερά), Χ·Χ·

Πηγή: Παττίχειο Δημοτικό Μουσείο, Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Λεμεσού

A4. Το παλιό λιμάνι, πίνακας του Βίκτωρα Ιωαννίδη, 1973

Πηγή: Ίδρυμα Βίκτωρα Ν. Ιωαννίδη

A5

«Το πάθος για τον κινηματογράφο στη Λεμεσό άρχισε αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν τουρκικές ταινίες άρχισαν να φθάνουν στο νησί […]. Δεν υπήρχαν κινηματογράφοι τουρκοκυπριακής ιδιοκτησίας και, ως εκ τούτου, οι τουρκικές ταινίες προβάλλονταν σε κινηματογράφους ελληνοκυπριακής ιδιοκτησίας στις μικτές περιοχές Köseoğlu και Τζαμούα. Οι αίθουσες του κινηματογράφου ενοικιάζονταν από τους/τις Τουρκοκύπριους/ες μια φορά τη βδομάδα. Τα Ριάλτο και το Γιορδαμλή, στην περιοχή Köseoğlu χρησιμοποιούνταν κατά τη χειμερινή περίοδο, ενώ το Παλλάς, το Αλάμπρα και το Πάνθεον χρησιμοποιούνταν κατά τη θερινή περίοδο. Σε αυτές τις μέρες κινηματογράφου, οι δρόμου γέμιζαν με Τουρκοκύπριες. Μερικές φορούσαν μαντήλα, μερικές όχι. Τα ιδιωτικά αυτοκίνητα δεν ήταν κάτι κοινό τότε. Μερικές οικογένειες θα πήγαιναν στον κινηματογράφο με άμαξα (καρότσα) […] Καθώς η ένταση μεταξύ των δύο κοινοτήτων αυξανόταν, κτίστηκαν θέατρα και στις τουρκοκυπριακές συνοικίες […] Με την διάδοση της τηλεόρασης, η κινηματογραφική κουλτούρα της Λεμεσού χάθηκε».

Πηγή: Elder, Ö. A. 2021. *Leymosun (Limassol) ve Kadınları* [Η Λεμεσός και οι γυναίκες της]. Λευκωσία: Ateş Matbaacılık.

12.7 Η Λεμεσός τις δεκαετίες του 1920 και του 1930

Β1. Η αφήγηση της Gladys Peto το 1927

«Η Λεμεσός φαίνεται να είναι μια τελείως μοντέρνα πόλη. Διαθέτει μια πολύ μεγάλη ελληνική εκκλησία η οποία είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή. Το Γραφείο του Αρμοστή, το ταχυδρομείο, τα δικαστήρια και η Οθωμανική Τράπεζα είναι αρκετά κοινότυπα κτήρια. Ο δρόμος του Αγίου Ανδρέου είναι παράλληλος με το παραθαλάσσιο μέτωπο και είναι εδώ όπου τα περισσότερα τζαμιά υψώνονται πάνω από τους πολυσύχναστους δρόμους. Στο τέλος πολλών δρόμων αντικρίζεις μια υπέροχη θέα των βουνοκορφών, κάτι το οποίο θα θυμάσαι για πάντα».

Σεβέρη, Ρ. Κ., 2006. *Η Λεμεσός των οραματιστών*. Λευκωσία: Ελληνική Τράπεζα.

Β2. Οδός Αγίου Ανδρέου, Glady's Peto, 1926

Πηγή : Ίδρυμα Κώστα και Ρίτας Σεβέρη - CVAR

Β3. Η τουρκοκυπριακή συνοικία. Πίνακας του Βίκτωρα Ιωαννίδη, 1932

Πηγή: Ίδρυμα Βίκτωρα Ν. Ιωαννίδη

Β4. Πανοραμική θέα της πόλης, 1925

Πηγή: Παττίχειο Δημοτικό Μουσείο, Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Λεμεσού

Ερωτήσεις

1. Τι συμπεράσματα μπορείτε να βγάλετε για τη ζωή των ανθρώπων στη Λεμεσό στο παρελθόν; Τι νομίζετε ότι θα πρέπει να λάβουμε υπόψη όταν εξετάζουμε έργα τέχνης ως ιστορικές πηγές;
2. Πώς θα περιγράφατε τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα της πόλης τις δεκαετίες του 1920 και του 1930;
3. Στην πηγή Β1 η Gladys Peto αναφέρεται στη Λεμεσό ως μοντέρνα πόλη. Οι πηγές υποστηρίζουν το χαρακτηρισμό «μοντέρνα», όπως εσείς καταλαβαίνετε τον όρο; Γιατί; Γιατί όχι;

Απόψεις για την ανάπτυξη της Λεμεσού (1)

Γ1. Συλλογή υπογραφών υπέρ του αιτήματος «STOP στους πύργους στη Λεμεσό»

Με έντονο προβληματισμό σχετικά με την ανεξέλεγκτη χωροθέτηση και ανέγερση μεγάλου αριθμού ψηλών κτηρίων στις πόλεις μας, και ιδιαίτερα στη Λεμεσό, η Πρωτοβουλία Ενεργών Πολιτών, έχοντας αναλύσει και συζητήσει τις επιπτώσεις τους σε διάφορες περιοχές διαπιστώνει τα ακόλουθα: Τα ψηλά κτήρια αλλοιώνουν την όψη, τον χαρακτήρα και τη λειτουργικότητα των πόλεων. Ο αριθμός των ψηλών κτηρίων κάθε εβδομάδα αυξάνεται (50 τέτοια κτήρια προωθούνται στη Λεμεσό). Θα έχουν ύψος μέχρι και 60 ορόφους (200 μέτρα) χωρίς να αποκλείεται μελλοντικά να είναι ψηλότερα. Τα σχετικά κίνητρα έχουν δοθεί βεβιασμένα, αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, στην κοινωνία, στις ανέσεις των περιοίκων και στο ευρύτερο δημόσιο συμφέρον. Η διαδικασία αδειοδότησης, ο χωροταξικός σχεδιασμός και η χωροθέτηση των κτηρίων πάσχουν. Κατά παράβαση του Νόμου Ν102 (Ι) 2005 και παρά τις εκκλήσεις του Τμήματος Περιβάλλοντος, δεν έχει εκπονηθεί Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Το ενδιαφερόμενο κοινό και το κοινό γενικότερα δεν έχει εμπλοκή και δεν συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων. Δεν υπάρχει ο απαιτούμενος σεβασμός στο περιβάλλον και στο τοπίο, στην πολιτιστική και αρχαιολογική κληρονομιά, στο χαρακτήρα και στα ιστορικά κέντρα των πόλεων. Ζητούμε άμεση παγοποίηση της διαδικασίας αδειοδότησης ψηλών κτηρίων, μέχρι την εκπόνηση Γενικού Χωροταξικού Σχεδίου και την εκπόνηση και αξιολόγηση Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για τα ψηλά κτήρια. Ταυτόχρονα, ζητούμε συμπερίληψη Δημόσιας Διαβούλευσης σε όλες τις περιπτώσεις αδειοδότησης ψηλών κτηρίων.

Προσαρμογή από: Avaaz.org, 2021. *STOP στους πύργους στη Λεμεσό* [online petition]. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/2VeBcKW>.

Γ2. Η άποψη ενός επιχειρηματία ανάπτυξης γης

Οι συνεχιζόμενες εργασίες της εταιρείας μας στη Λεμεσό θα δημιουργήσουν έως και 1000 θέσεις εργασίας κατά τη διάρκεια της κατασκευής τους. Με την ολοκλήρωση, θα δημιουργηθούν περισσότερες από 200 μόνιμες θέσεις και οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην αγορά θα δημιουργήσουν ακόμη περισσότερες. Το όραμα της εταιρείας για την ανάληψη έργων ορόσημων στη Λεμεσό είναι απόλυτα σύμφωνο με το όραμα των αρχών. Οραματίζονται τη Λεμεσό ως πόλη καίριας περιφερειακής σημασίας για τους τομείς των επιχειρήσεων, του τουρισμού και της αναψυχής. Μια πόλη που προσελκύει επιχειρηματίες και τουρίστες/ριες υψηλού εισοδήματος. Εξετάζοντας την παγκόσμια τάση εξευγενισμού των κέντρων των πόλεων, όπως το Λονδίνο, η Μόσχα και η Βαρκελώνη, υπολογίσαμε ότι αργά ή γρήγορα αυτό θα συνέβαινε στην Κύπρο. Σήμερα, γιγαντιαίες εταιρείες από όλο τον κόσμο έχουν επενδύσει και έχουν οικονομικά συμφέροντα στο κέντρο της Λεμεσού, κάτι που εδραιώνει την περιοχή ως την ατμομηχανή της κυπριακής οικονομίας. Η ανάπτυξη διαμορφώνει αυτό που λείπει από τον τομέα ψυχαγωγίας της Κύπρου (εστιατόρια υψηλών προδιαγραφών, μαρίνα, καζίνο, γκολφ, καταστήματα διεθνών οίκων, γραφεία), ανταποκρινόμενοι στις ανάγκες και τις εμπειρίες πελατών υψηλού εισοδήματος. Αναμένεται ότι η δημιουργία του καζίνο θα προσελκύσει τουλάχιστον 300.000+ νέους τουρίστες και ότι, λόγω της ανάπτυξης, θα δημιουργηθούν 14.000 θέσεις εργασίας.

Προσαρμογή από: Καθημερινή, 2019. *Συνέντευξη με τον Παντελή Λεπτό, Αναπληρωτή Πρόεδρο του Ομίλου Εταιρειών Λεπτός*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.com.cy/gr/oikonomiki/real-estate/1-kypros/synenteyxi-me-ton-panteli-lepto-anapliroti-proedro-toy-omiloy-etaireiwn-leptos>.

Γ3. Η άποψη του Δημάρχου

Το μεγάλο στοίχημα είναι η σύνθεση της καινοτομίας με την παράδοση, εννοιών που δεν πρέπει να αλληλοσυγκρούονται αλλά να συμβιώνουν παραγωγικά. Η Λεμεσός υπήρξε ανέκαθεν η πόλη της καινοτομίας και της αλλαγής. Κατάφερε όμως και κράτησε σε αρκετά μεγάλο βαθμό ένα διαχρονικό χαρακτήρα γιατί αφομοίωνε εκείνα τα νεωτεριστικά στοιχεία που βρίσκονταν σε αρμονία μετο χαρακτήρα της και απέρριπτε όσα ήταν αντιφατικά. Είναι γεγονός ότι τα ψηλά κτήρια μπήκαν κάπως απότομα στο σκηνικό της πόλης και χωρίς προηγουμένως να υπάρξει ένας συνολικότερος σχεδιασμός και μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στα θέματα αυτά. Χρειάζεται μεγάλη προσοχή στον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργήσουν αυτές οι μεγάλες αναπτύξεις και πώς θα ενταχθούν στον ευρύτερο αστικό ιστό και στην καθημερινότητα της πόλης. Εκείνο που χρειάζεται να γίνει, έστω και σε αυτό το στάδιο, είναι να τεθούν κατευθυντήριες γραμμές και φιλοσοφίες σε ό,τι αφορά τα ψηλά κτήρια, για παράδειγμα πού και πώς θα χωροθετούνται και πόσο ψηλά, σε τελική ανάλυση, πρέπει να πάει η πόλη.

Πηγή: Δημαρχείο Λεμεσού, 2017. Δήμαρχος Λεμεσού Νίκος Νικολαΐδης: Ορθολογιστική και ισορροπημένη ανάπτυξη. *Τα Εν Οίκω της Λεμεσού*. Διαθέσιμο στο: <https://www.limassolmunicipal.com.cy/uploads/En-Oiko-Pdf/96002b5f5a.pdf>.

12.9 Απόψεις για την ανάπτυξη της Λεμεσού (2)

Δ1. Πανό από τη διαμαρτυρία της Πρωτοβουλίας Ενεργών Πολιτών για τα Ψηλά Κτήρια, 2018-2019

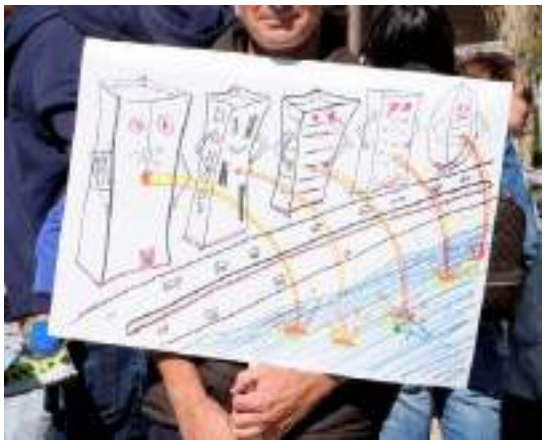

Πηγή: Πρωτοβουλία Ενεργών Πολιτών για τα Ψηλά Κτήρια

Δ2. «Λεμεσός, μετά την ανάπτυξη τι;»

Το έργο «Λεμεσός, μετά την ανάπτυξη τι;» είναι μια σειρά πολιτιστικών εκδηλώσεων που διοργανώθηκαν από τον Σύνδεσμο Αρχιτεκτόνων Κύπρου, το Θέατρο Ριάλτο και το Δήμο Λεμεσού για τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Αρχιτεκτονικής 2016. Περιελάμβανε έκθεση αρχιτεκτονικής και φωτογραφίας, ξενάγηση αρχιτεκτονικής, έκθεση σύγχρονης τέχνης και άλλες πρωτοβουλίες. Τις εκδηλώσεις επιμελήθηκαν η εικαστικός Μαρία Λιανού και ο αρχιτέκτονας Αλέξανδρος Χριστοφίνης. Το έργο αποσκοπούσε στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ χώρου και τόπου, καθώς επίσης και της σχέσης μεταξύ ανθρώπων και πόλης. Το έργο προσκάλεσε, επίσης, ανθρώπους από διαφορετικά υπόβαθρα να δημιουργήσουν δοκίμια (τύπου Pecha Kucha), τα οποία περιλάμβαναν 20 παραγράφους και 20 περιγραφικές φωτογραφίες, σκίτσα ή διαγράμματα, εξερευνώντας την αρχιτεκτονική της πόλης μέσα από τη μελέτη των πραγμάτων που γίνονται αντιληπτά συνειδητά μέσα από τις αισθήσεις. Η Μαρία Λιανού και ο Αλέξανδρος Χριστοφίνης επέκτειναν τις δράσεις τους διοργανώνοντας περισσότερες εκδηλώσεις με το ίδιο θέμα. Το 2017 και το 2018, σε συνεργασία με το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους, διοργάνωσαν τα pre-opening πάρτι σε ξεχασμένα μέρη της πόλης, δηλαδή την Αποθήκη Χαρουπιών και τις Αποθήκες της ΕΚΑ, προκειμένου να τραβήξουν την προσοχή του κόσμου σε αμφισβητούμενες περιοχές με μακρά ιστορία».

Προσαρμογή από: ANBAU, χ.χ. *Αρθρογραφία*. Διαθέσιμο στο: <https://www.urbanreflections.org/arthrografia>.

Ερωτήσεις

1. Ποιες είναι οι επιπτώσεις της ανάπτυξης στη Λεμεσό, σύμφωνα με τις πηγές;
2. Ποιες φωνές αντιπροσωπεύονται στις πηγές; Πώς οι διαφορετικοί ρόλοι των ανθρώπων που αντιπροσωπεύονται στις πηγές επηρεάζουν τις απόψεις τους για την ανάπτυξη;

Εξερευνώντας το κέντρο της πόλης της Λεμεσού

Ο ορίζοντας της πόλης της Λεμεσού, 1885

Πηγή: Παττίχειο Δημοτικό Μουσείο, Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Λεμεσού

Εργασία

Περπατήστε κατά μήκος της αποβάθρας και του παλιού λιμανιού και παρατηρήστε τον ορίζοντα της Λεμεσού, συγκρίνοντας τον με αυτόν στην πιο πάνω φωτογραφία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 13 Λάπηθος/ Lapta

13.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην Τοποθεσία

Από τον κυκλικό κόμβο του Κιόνελι/ Gönyeli βγείτε από την έξοδο που πηγαίνει προς Κερύνεια. Συνεχίστε ευθεία στο δρόμο Λευκωσίας – Κερύνειας μέχρι να φτάσετε στην υπόγεια διάβαση. Περάστε μέσα από αυτή και κατευθυνθείτε προς τη Λάπηθο. Μετά τον Καραβά, θα δείτε τις πινακίδες για τη Λάπηθο. Στη δεξιά πλευρά, θα δείτε κτήρια και τη θάλασσα. Μπείτε στη Λάπηθο από την αριστερή είσοδο του δρόμου.

Περιγραφή Τοποθεσίας

Η πόλη της Λαπήθου βρίσκεται 14 χλμ. δυτικά της Κερύνειας στην πλαγιά της οροσειράς του Πενταδαχτύλου. Η κωμόπολη ήταν γνωστή με διάφορα ονόματα: Λάπηθος, Λάμπουσα, Ιμερόεσσα και Λαπιθέα (Erdim, 2007), ενώ οι Τουρκοκύπριοι/ες αναφέρονται σε αυτήν ως Lapta. Ανέκαθεν υπήρξε σημαντικό διοικητικό κέντρο. Αρχαίοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι ο οικισμός ιδρύθηκε ως βασίλειο γύρω στο 1000 π.Χ., μετά τον Τρωϊκό Πόλεμο από τον Σπαρτιάτη Πράξανδρο. Αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή εισηγούνται ότι ο οικισμός είναι παλαιότερος, με τα ευρήματα να δείχνουν ότι πιθανόν χρονολογείται στην Μέση Χαλκολιθική Περίοδο (3500 – 2800 π.Χ.).

Κατά τη Ρωμαϊκή Περίοδο το νησί ήταν οργανωμένο σε τέσσερις διοικητικές περιφέρειες, μια εκ των οποίων ήταν η Λαπηθία (Λάπηθος). Στη διάρκεια της Βυζαντινής Περιόδου, η Λάμπουσα ήταν μια από τις δεκατέσσερις επαρχίες της Κύπρου. Στη διάρκεια την Εποχής των Λουζινιανών ελεγχόταν από τον Λατίνο Αρχιεπίσκοπο και από το 1307 ως το 1308 διοικείτο από την Echive d'Ibelin, Κυρία της Βηρυτού, σύζυγο του Γκυ ντε Λουζινιάν. Ο Χειμωνίδης (2018) εκτιμά ότι μεταξύ 1460 και 1473 ο πληθυσμός της πόλης ήταν γύρω στις 10.000, μεγαλύτερος από αυτούς της Λεμεσού, της Αμμοχώστου ή της Πάφου, κατά την ίδια περίοδο.

Το 1780 στη διάρκεια της Οθωμανικής Περιόδου, η κωμόπολη χωρίστηκε στα δύο. Ο δεύτερος οικισμός που δημιουργήθηκε είναι ο Καραβάς. Στη διάρκεια της Βρετανικής Αποικιακής Περιόδου, από το 1878, η Λάπηθος ήταν η έδρα ενός από τα δέκα δημαρχεία του νησιού (Erdim, 2007). Στις αρχές του 20ου αιώνα η Λάπηθος ήταν μια από τις πιο πλούσιες και μεγαλύτερες κωμοπόλεις στην επαρχία Κερύνειας. Αν και ήταν μεικτός οικισμός, είχε κατά κύριο λόγο ελληνοκυπριακό πληθυσμό. Η κωμόπολη είχε 7 συνοικίες, 6 από τις οποίες (ενορίες) κατοικούνταν από Ελληνοκύπριους/ες και μια από Τουρκοκύπριους/ες (Bryant, 2011).

Στη διάρκεια της διακοινοτικής σύγκρουσης, το 1964, και οι 400 Τουρκοκύπριοι/ες της Λαπήθου εκτοπίσθηκαν στο Μπογάζι και τον Τέμπλο, μέχρι και τα τέλη του 1974, όταν επανεγκαταστάθηκαν πίσω στη Λάπηθο. Το 1974 οι 3.200 Ελληνοκύπριοι/ες κάτοικοι εγκατέλειψαν τη Λάπηθο από το φόβο του τουρκικού στρατού που προέλαυνε, αφήνοντας 186 Ελληνοκύπριους/ες εγκλωβισμένους/ες στο χωριό μέχρι το 1975. Σήμερα οι Ελληνοκύπριοι/ες της Λαπήθου ζουν διασκορπισμένοι/ες στο νοτιότερο μέρος του νησιού, κυρίως στη Λευκωσία και τη Λάρνακα. Πολλοί/ες Τουρκοκύπριοι/ες με καταγωγή από τη Λάπηθο ζουν εκεί, μαζί με Τουρκοκύπριους/ες που εκτοπίστηκαν από την περιοχή της Πάφου και ανθρώπους από την Ευρώπη, την Τουρκία και άλλες χώρες (PRIO Κύπρου, 2011).

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- Bryant, R. 2011. *The past in pieces: Belonging in the new Cyprus* [Το παρελθόν σε κομμάτια. Ανήκοντας στη νέα Κύπρο]. Φιλαδέλφεια: University of Pennsylvania Press.
- Χειμωνίδης, Α. 2018. *Λάπηθος: Λάμπουσα και Ιμερόεσσα, 5000 χρόνια ιστορίας.*
- Erdim, H., 2007. *Lapta Türklerinin Geçmişinden Kesitler (1): Göç Destanı.* [Όψεις από το Παρελθόν των Τούρκων της Λαπήθου]
- The Cyprus Oral History & Living Memory Project, 2011. *Oral History Archive* [Αρχείο Προφορικής Ιστορίας]. Διαθέσιμο στο: <http://www.frederick.ac.cy/research/oralhistory/index.php/nnnn-oral-history-archive-sp-184245723>.
- PRIO Κύπρου, 2011. *Πορείες Προσφυγιάς και Επανεγκατάστασης.* Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=1>.
- Medelhavsmuseet, 2021. *Picture Archive of the Swedish Expedition in Lapithos* [Αρχείο Φωτογραφιών της Σουηδικής Αποστολής στη Λάπηθο]. Διαθέσιμο στο: <https://collections.smvk.se/carlotta-mhm/web>.

Τι μπορούμε να μάθουμε μέσα από τις ιστορίες των ανθρώπων της Λαπήθου;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Εθνική και Τοπική Ιστορία, Προφορική Ιστορία, Ιστορικά Τεκμήρια

Σενάριο: Μια οργάνωση από την Κοινωνία των Πολιτών οργανώνει εκδηλώσεις Ζωντανής Βιβλιοθήκης (Living Library) σε όλη την Κύπρο με θέμα τον εκτοπισμό. Κάθε μήνα επισκέπτονται διαφορετικά σχολεία και συνεργάζονται με τους/τις μαθητές/ριες για την οργάνωση της εκδήλωσης. Το περιεχόμενο της εκδήλωσης αλλάζει καθώς επικεντρώνεται κάθε φορά, σε εμπειρίες ανθρώπων από διαφορετικές περιοχές. Αυτό τον μήνα θα επικεντρωθεί στις εμπειρίες ανθρώπων από τη Λάπηθο και τον Μούτταλο. Η επιλογή των δύο περιοχών βασίστηκε στο γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος των παλαιών τους κατοίκων δεν ζουν πλέον εκεί. Η Λάπηθος είναι μια κωμόπολη κοντά στην Κερύνεια, η οποία είχε κατά κύριο λόγο ελληνοκυπριακό πληθυσμό, ο οποίος εκτοπίσθηκε στη διάρκεια της σύγκρουσης. Ο Μούτταλος είναι μια συνοικία στην πόλη της Πάφου, όπου ζούσαν Τουρκοκύπριοι/ες. Στη διάρκεια των χρόνων της σύγκρουσης οι Τουρκοκύπριοι/ες κάτοικοι του Μούτταλου διασκορπίστηκαν σε διάφορες περιοχές στο νησί.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα οργανώσουν μια εκδήλωση Ζωντανής Βιβλιοθήκης (Living Library), ένα εργαλείο το οποίο στοχεύει στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και των διακρίσεων. Λειτουργεί ακριβώς όπως μια συνηθισμένη δανειστική βιβλιοθήκη: οι επισκέπτες/ριες μπορούν να δανειστούν τον κατάλογο με τους διαθέσιμους τίτλους, να επιλέξουν το βιβλίο που επιθυμούν να διαβάσουν και να το δανειστούν για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Αφού το διαβάσουν, επιστρέφουν το βιβλίο στη βιβλιοθήκη και, αν το επιθυμούν, μπορούν να δανειστούν κάποιο άλλο. Η μόνη διαφορά είναι ότι στη Ζωντανή Βιβλιοθήκη, τα βιβλία είναι αληθινοί άνθρωποι και το διάβασμα αντικαθίσταται από τη συζήτηση.[17] Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να επιλέξουν μια λίστα από βιβλία (ανθρώπους) για τον εκτοπισμό και να δικαιολογήσουν την επιλογή τους, να γράψουν ένα συνοπτικό σημείωμα το οποίο θα περιλαμβάνει περιγραφή της τοποθεσίας, πληροφορίες για τον εκτοπισμό και φωτογραφίες από την τοποθεσία, να επιλέξουν τον τίτλο της εκδήλωσης και να αξιοποιήσουν την επίσκεψη στην τοποθεσία για να συλλέξουν τεκμήρια από ιστορίες της κοινότητας και ιστορικές πηγές. Αντί ατόμων, η λίστα των βιβλίων (ανθρώπων) θα πρέπει να αποτελείται από γενικές κατηγορίες από τις οποίες ένας/μια αντιπρόσωπος θα είναι παρών/ούσα στην εκδήλωση. Οι μαθητές/ριες πρέπει να δώσουν προσοχή σε συγκεκριμένους παράγοντες, όπως η ηλικία, το κοινωνικό φύλο, οι εμπειρίες, η εθνοτική καταγωγή και η σχέση με την τοποθεσία, ώστε να διασφαλίσουν μια ποικιλόμορφη και δίκαιη αντιπροσώπευση αφηγήσεων. Τα βιβλία θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν εκπροσώπους των τοπικών αρχών, μεγαλύτερους σε ηλικία ανθρώπους, παιδιά/ εγγόνια εκτοπισμένων, δημοφιλείς προσωπικότητες, μετανάστες/ριες που ζουν σήμερα στην περιοχή και ούτω καθεξής.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- εργαστούν σε μικρές ομάδες στο πλαίσιο έρευνας τοπικής ιστορίας,
- αποκτήσουν γνώσεις γύρω από τη σύγκρουση, τον εκτοπισμό και τη συνύπαρξη,
- κατανοήσουν την πολυπρισματική θεώρηση μέσα από αφηγήσεις προφορικής ιστορίας,
- δημιουργήσουν υλικό για μια εκδήλωση.

Σημαντική σημείωση: Αυτή η ενότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε μεμονωμένα, είτε σε συνδυασμό με την ενότητα για τον Μούτταλο.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (2 λεπτά) Εξηγήστε ότι θα διερευνήσουν το θέμα του εκτοπισμού στην Κύπρο, χρησιμοποιώντας ως μελέτη περίπτωσης τη Λάπηθο, ώστε να δημιουργήσουν υλικό για μια εκδήλωση Ζωντανής Βιβλιοθήκης.

Παρουσιάζοντας τη Ζωντανή Βιβλιοθήκη: (4 λεπτά) Ετοιμάστε μια μικρή παρουσίαση με την οποία να ενημερώσετε τους/τις μαθητές/ριες για τη Ζωντανή Βιβλιοθήκη, εστιάζοντας στους στόχους και τη δομή και δίνοντας τους κάποια παραδείγματα. Μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ.

17. Council of Europe, 2021. *Living Library* [Ζωντανή Βιβλιοθήκη]. Διαθέσιμο στο: <https://www.coe.int/en/web/youth/living-library>.

Πλαισίωση: (5 λεπτά) Ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι η Ζωντανή τους Βιβλιοθήκη θα εμπλέξει ανθρώπους που εκπροσωπούν διάφορες ομάδες που συνδέονται με τη Λάπηθο και/ή τον Μούτταλο. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την τελευταία σελίδα της έκδοσης ώστε να εξοικειώσετε τους/τις μαθητές/ριες με τις τοποθεσίες. Ίσως θέλετε να χρησιμοποιήσετε ένα μεγαλύτερο χάρτη, αν είναι διαθέσιμος. Εισάγετε τους/τις μαθητές/ριες στην πρόσφατη ιστορία της Λαπήθου αντλώντας πληροφορίες από το **ΦΕ13.1**.

Δραστηριότητα: (8 λεπτά) Προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ13.6**, το οποίο περιλαμβάνει εισαγωγικές πηγές για τον εκτοπισμό στην Κύπρο και τη Λάπηθο, και ζητήστε τους να συμπληρώσουν τις εργασίες. Σε περίπτωση που θέλετε να εξερευνήσετε πηγές για τον εκτοπισμό στη δεκαετία του 1960, μπορείτε να τους δώστε την πηγή **Α1** από το **ΦΕ14.6**, η οποία εστιάζει στον εκτοπισμό των κατοίκων του Μουττάλου. Λάβετε υπόψη ότι τόσο στην ελληνοκυπριακή όσο και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, υπάρχουν διάφοροι όροι για την περιγραφή των εκτοπισμένων, ως αποτέλεσμα των διαφορετικών πολιτικών στην κάθε κοινότητα. Ενθαρρύνετε τη συζήτηση, λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες αντιπαραθέσεις γύρω από το ευαίσθητο αυτό θέμα.

Διερεύνηση εννοιών: (7 λεπτά) Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν κατά πόσο είναι χρήσιμο να διαβάζουν ή να ακούν προσωπικές ιστορίες για να κατανοήσουν θέματα όπως ο εκτοπισμός (Πιθανές απαντήσεις: προσφέρουν πληροφορίες που δεν υπάρχουν σε άλλες πηγές, αφορούν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, παρέχουν πληροφορίες για ομάδες ανθρώπων που υποαντιπροσωπεύονται). Εξηγήστε ότι η ενασχόληση με την προφορική ιστορία είναι μια τάση στο χώρο της ιστοριογραφίας, που ξεκίνησε μέσα από την εξερεύνηση ιστοριών καθημερινών ανθρώπων, οι οποίοι παραμένουν συνήθως αόρατοι στις κυρίαρχες αφηγήσεις. Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να αποταθείτε στην έκδοση του ΟΙΔΕ[18] για την προφορική ιστορία.

Συζήτηση: (12 λεπτά) Ένας από τους στόχους της Ζωντανής Βιβλιοθήκης είναι να αμφισβητήσει τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις διαφορετικών ομάδων ανθρώπων. Ρωτήστε: Ποιοι/ες έχουν εκτοπιστεί στην Κύπρο; Με τι είδους στερεότυπα και προκαταλήψεις έρχονται αντιμέτωποι/ες οι εκτοπισμένοι/ες και ποιοι/ες τα υιοθετούν; Πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι η εξερεύνηση διάφορων αφηγήσεων προφορικής ιστορίας μπορεί να ενθαρρύνει την πολυπρισματικότητα, ενώ αποκαλύπτει διάφορες ιστορίες που δεν είχαν προηγουμένως ακουστεί. Μέσα από την πολυπρισματικότητα μπορούμε να ακούσουμε τη φωνή του/της άλλου/ης, η οποία μπορεί να συμβάλει ώστε να τεθούν υπό αμφισβήτηση τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις μας. Ωστόσο, οι αφηγήσεις είναι υποκειμενικές και αντιπροσωπεύουν μία προσωπική εμπειρία ή άποψη, επομένως, χρειάζεται προσοχή όταν δουλεύουμε με αυτές.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία του μαθήματος και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι θα εξερευνήσουν περαιτέρω τις αφηγήσεις της προφορικής ιστορίας στο επόμενο μάθημα.

Μάθημα 2

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Με στόχο οι μαθητές/ριες να διευρύνουν τις γνώσεις τους γύρω από το θέμα του εκτοπισμού στη Λάπηθο, θα έχουν τη δυνατότητα να μελετήσουν αφηγήσεις προφορικής ιστορίας ατόμων που σχετίζονται με την περιοχή.

Εξερεύνηση προσωπικών αφηγήσεων: (20 λεπτά) Διαμοιράστε τα φύλλα εργασίας **ΦΕ13.7** και **ΦΕ13.8**. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να μελετήσουν τα φύλλα εργασίας και μετά να συζητήσουν για τα πράγματα που μαθαίνουμε για τους ανθρώπους της Λαπήθου μέσα από τις προσωπικές αφηγήσεις. Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν τι επηρεάζει τις αντιλήψεις των ανθρώπων (Πιθανές απαντήσεις: οικογενειακή ιστορία, μέσα μαζικής ενημέρωσης, εκπαίδευση, κουλτούρα, πολιτική κατάσταση, ταυτότητες κλπ.). Ρωτήστε: Μπορείτε να συγκρίνετε τις πηγές που μόλις διαβάσατε με αυτές στο **ΦΕ13.6**; Γιατί νομίζετε ότι οι συγγραφείς επέλεξαν αυτές τις αφηγήσεις; Θα θέλατε να καλέσετε οποιοδήποτε/αδήποτε από όσους/ες μιλούν στις πηγές, στην εκδήλωση; Ποιοι/ες άλλοι/ες θα πρέπει να συμπεριληφθούν; (Πιθανές απαντήσεις: μετανάστες/ριες που ζουν στην περιοχή, άνθρωποι από διάφορες γενιές, άνθρωποι με διαφορετικές πολιτικές απόψεις).

Προαιρετική Δραστηριότητα 1: (15 λεπτά) Εάν θέλετε να εξερευνήσετε προσωπικές αφηγήσεις από τον Μούτταλο, μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες τα **ΦΕ14.7** και **ΦΕ14.8**. Ζητήστε να μελετήσουν τις πηγές και να απαντήσουν στις ερωτήσεις. Ρωτήστε για τις ομοιότητες και τις διαφορές που εντόπισαν στις προσωπικές αφηγήσεις που σχετίζονται με τις δύο περιοχές.

Προαιρετική Δραστηριότητα 2: (15 λεπτά) Αν θέλετε να επικεντρωθείτε μόνο στη Λάπηθο, ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να αρχίσουν να εργάζονται, ατομικά ή σε ομάδες, για την παραγωγή υλικού για την εκδήλωση Ζωντανής Βιβλιοθήκης.

18. ΟΙΔΕ, 2011, *Μια εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία. Όταν οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία.* Λευκωσία: UNDP-ACT. Διαθέσιμο στο: <https://www.ahdr.info/our-work/supplementary-educational-materials>.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ενημερώστε τους/τις γύρω από τα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψής τους στη Λάπηθο.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (75 λεπτά)

Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ13.10** για να περιηγηθείτε στη Λάπηθο, προκειμένου οι μαθητές/ριες να συλλέξουν πληροφορίες, να τραβήξουν φωτογραφίες και να πάρουν ό,τι άλλο υλικό χρειάζονται. Ζητήστε να δώσουν προσοχή σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της τοποθεσίας τα οποία μπορούν να τους δώσουν πληροφορίες για προηγούμενους/ες και σημερινούς/ές κατοίκους και περισσότερες ιδέες για την εργασία τους.

Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Δώστε χρόνο στους/στις μαθητές/ριες να προετοιμάσουν το υλικό τους. Μπορούν να εργαστούν είτε ατομικά είτε σε ομάδες, ανάλογα με το τι έχετε συμφωνήσει. Εάν έχετε συμφωνήσει η αξιολόγηση να γίνει από τους/τις συμμαθητές/ριες τους, βεβαιωθείτε ότι θα μπορείτε να διαθέσετε τον απαραίτητο χρόνο.

13.4 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Λυκείου
Νιώθουν όλοι/ες το ίδιο για τη Λάπηθο;

Ομάδα Στόχος: Λύκειο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Αλλαγή και Συνέχεια, Κοινωνική Ιστορία, Προφορική Ιστορία
Γεωγραφία: Αίσθηση του Χώρου, Ανθρωπογεωγραφία, Ανάπτυξη

Σενάριο: Ένας/μια καλλιτέχνης/ιδα που ετοιμάζεται για μια έκθεση φωτογραφίας στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Παραστατικών Τεχνών (Buffer Fringe Performing Arts Festival) ζητά από νέους/ες να υποβάλουν φωτογραφίες που να παρουσιάζουν αντιφάσεις σε συγκεκριμένες τοποθεσίες (δείτε πιο κάτω, μαθησιακά αποτελέσματα και αξιολόγηση). Λόγω της ιστορίας τους, ο/η καλλιτέχνης/ιδα έχει αποφασίσει να περιλάβει στην εργασία του/τηςτις περιοχές της Λαπήθου και του Μουττάλου. Η επιλογή των δύο περιοχών έγινε στη βάση του ότι κάποιοι/ες από τους/τις προηγούμενους/ες τους κατοίκους δεν μένουν πλέον εκεί. Η Λάπηθος είναι κωμόπολη κοντά στην Κερύνεια, η οποία είχε κατά κύριο λόγο ελληνοκυπριακό πληθυσμό, ο οποίος εκτοπίστηκε στη διάρκεια της σύγκρουσης. Ο Μούτταλος είναι συνοικία της Πάφου στην οποία ζούσαν Τουρκοκύπριοι/ες. Στη διάρκεια των χρόνων της σύγκρουσης, οι Τουρκοκύπριοι/ες της περιοχής εκτοπίστηκαν σε όλο το νησί. Εξαιτίας της σύγκρουσης και του εκτοπισμού των κατοίκων, οι περιοχές έχουν γνωρίσει διάφορες σημαντικές αλλαγές και ως εκ τούτου οι αντιφάσεις εδώ πιθανό να είναι πιο διαδεδομένες σε σχέση με άλλες περιοχές.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να τραβήξουν φωτογραφίες ή να κάνουν σκίτσα με σχετικά σχόλια και περιγραφές, για την έκθεση. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να λάβουν υπόψη την ποικιλία των αντιφάσεων που μπορεί να συναντήσουν στη Λάπηθο: παρουσία/ απουσία, ανάπτυξη/ υπανάπτυξη, πλούτος/ φτώχεια, συντήρηση/ παραμέληση της πολιτιστικής κληρονομιάς, προνόμια/ ευαλωτότητα και ούτω καθεξής. Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές απόψεις για την τοποθεσία ανάλογα με τις ταυτότητές τους ή τις προηγούμενες τους εμπειρίες. Βεβαιωθείτε ότι οι μαθητές/ριες θα είναι προσεκτικοί/ές με τις υπάρχουσες ευαισθησίες της τοποθεσίας.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- αποκτήσουν γνώσεις για τον εκτοπισμό,
- αναγνωρίσουν στοιχεία της τοποθεσίας τα οποία παραπέμπουν στις προηγούμενες και τωρινές εμπειρίες των ανθρώπων,
- να μάθουν για την πολυπρισματικότητα και πώς σχετίζεται με δύσκολες ιστορίες.

Σημαντική σημείωση: Αυτή η ενότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό με την ενότητα για τον Μούτταλο.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Καλωσορίστε τους/τις μαθητές/ριες και δώστε πληροφορίες για το σενάριο και τι αναμένεται να παράξουν.

Πλαισίωση: (5 λεπτά) Πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι η έκθεση θα περιλαμβάνει οπτικό υλικό από την Λάπηθο και/ή τον Μούτταλο. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την τελευταία σελίδα της έκδοσης για να βοηθήστε τους/τις μαθητές/ριες να εξοικειωθούν με τις τοποθεσίες. Μπορείτε να επιλέξετε να χρησιμοποιήσετε ένα πιο λεπτομερή χάρτη, αν υπάρχει διαθέσιμος. Εισάγετε τους/τις μαθητές/ριες στην πρόσφατη ιστορία της Λαπήθου χρησιμοποιώντας πληροφορίες που περιέχονται στο **ΦΕ13.1**.

Δραστηριότητα 1: (10 λεπτά) Μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες το **ΦΕ13.6**, το οποίο περιλαμβάνει εισαγωγικό υλικό για τον εκτοπισμό στην Κύπρο και τη Λάπηθο και ζητήστε τους να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Στην περίπτωση που θέλετε να εξερευνήσετε το θέμα του εκτοπισμού τη δεκαετία του 1960, μπορείτε να τους/τις παραπέμψετε στην πηγή **Α1** από το **ΦΕ14.6**. Λάβετε υπόψη ότι τόσο στην ελληνοκυπριακή όσο και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, υπάρχουν διάφοροι όροι για την περιγραφή των εκτοπισμένων, των διαφορετικών πολιτικών στην κάθε κοινότητα. Ενθαρρύνετε τη συζήτηση γύρω από αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες αντιπαραθέσεις γύρω από το ευαίσθητο αυτό θέμα.

Δραστηριότητα 2: (10 λεπτά) Ρωτήστε: Ποιες εμφανείς συνέπειες της σύγκρουσης και του εκτοπισμού γνωρίζετε; (Πιθανές απαντήσεις: εγκατάλειψη, φθορά, αλόγιστη ανάπτυξη, αριθμός κτηρίων). Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να κοιτάξουν το **ΦΕ13.9**, οι πηγές στο οποίο εξερευνούν αλλαγές στο τοπίο και απόψεις σχετικά με αυτές.

Συζήτηση: (7 λεπτά) Λόγω της ιστορίας σύγκρουσης και εκτοπισμού, η Λάπηθος έχει γνωρίσει πολλές αλλαγές μέσα στο χρόνο. Γιατί η αλλαγή σε ορισμένες τοποθεσίες που σχετίζονται με τη σύγκρουση και τον εκτοπισμό είναι πιο αμφιλεγόμενη σε σχέση με αυτή σε άλλες περιοχές; Πώς οι πολλαπλές πτυχές τέτοιων τοποθεσιών μπορούν να συνυπάρξουν επιδεικνύοντας σεβασμό στην ιστορία; (Πιθανές απαντήσεις: σεβασμός/ προσοχή στην πολιτιστική κληρονομιά, διατήρηση κάποιων συμβόλων από το παρελθόν, ελεγχόμενη ανάπτυξη, καθοδήγηση από αρχιτέκτονες/ ισσες και ειδικούς/ές στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, λήψη απόψεων από την τοπική κοινότητα και τους/ τις προηγούμενους/ες κατοίκους του χωριού κλπ). Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν ποιες πτυχές της ταυτότητας ενός ατόμου δυνατόν να επηρεάσουν τις απόψεις του (Πιθανές απαντήσεις: ηλικία, εθνοτική καταγωγή, εμπειρία εκτοπισμού, τραυματικές εμπειρίες, πολιτικές απόψεις).

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε το τι έχει συζητηθεί για τη Λάπηθο και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι θα την εξερευνήσουν περαιτέρω διαβάζοντας αφηγήσεις ανθρώπων που συνδέονται με την κωμόπολη.

Μάθημα 2

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (2 λεπτά) Υπενθυμίστε τους/τις μαθητές/ριες για το σενάριο και το τελικό προϊόν που αναμένεται από αυτούς/ές και ενημερώστε ότι θα συνεχίσουν την εξερεύνηση της Λαπήθου μελετώντας αφηγήσεις ανθρώπων που συνδέονται με αυτή.

Διερεύνηση εννοιών: (10 λεπτά) Δείξτε στους/στις μαθητές/ριες την εικόνα των *Τυφλών και του Ελέφαντα*. Μπορείτε να βρείτε μια μεγαλύτερη εκδοχή της εικόνας στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ. Ζητήστε να την εξετάσουν προσεκτικά και να συζητήσουν τις ερμηνείες τους για το νόημά της. Εξηγήστε ότι η εικόνα παραπέμπει σε μια ινδική παραβολή που αφορά μια ομάδα τυφλών ανδρών και ενός ελέφαντα. Οι τυφλοί δεν είχαν συναντήσει ποτέ ελέφαντα και προσπαθούν να καταλάβουν περί τίνος πρόκειται, αγγίζοντάς τον. Κάθε τυφλός αγγίζει ένα διαφορετικό μέρος του σώματος του ελέφαντα και, κατά συνέπεια, τον περιγράφει με βάση την περιορισμένη εμπειρία του. Ως εκ τούτου, οι περιγραφές τους για τον ελέφαντα διαφέρουν μεταξύ τους. Το ηθικό δίδαγμα της παραβολής είναι ότι οι άνθρωποι τείνουν να διεκδικούν την απόλυτη αλήθεια με βάση την υποκειμενική τους εμπειρία, καθώς αγνοούν τις υποκειμενικές εμπειρίες άλλων ανθρώπων που μπορεί να είναι εξίσου αληθινές. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να θεωρήσουν ότι ο ελέφαντας μπορεί να είναι ένας τόπος, ή μια εμπειρία ενός τόπου, ειδικά για ένα μέρος όπως η Λάπηθος (ή ο Μούτταλος), η οποία συνδέεται με πρόσφατα τραυματικά γεγονότα. Η εξέταση διαφορετικών αφηγήσεων και απόψεων μπορεί να είναι χρήσιμη για να γίνουν κατανοητές αντιφάσεις και για να αξιολογηθούν αντικρουόμενες αφηγήσεις καθώς και για να ακουστούν οι φωνές των ανθρώπων που θεωρούνται *Οι Άλλο/ες* ή ακόμη και οι *Εχθροί*. Αυτές οι διαδικασίες συνδέονται με την έννοια της πολυπρισματικότητας.

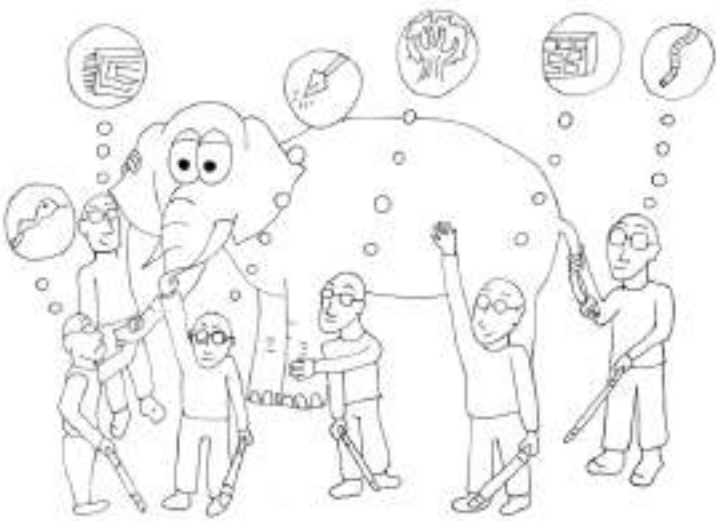

Έρευνα: (26 λεπτά) Για να εξερευνήσουν διαφορετικές απόψεις για την τοποθεσία, μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες τα ακόλουθα:

- **ΦΕ13.7** και **ΦΕ13.8**, τα οποία περιλαμβάνουν αφηγήσεις ανθρώπων από τη Λάπηθο. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ ριες να απαντήσουν τις ερωτήσεις οι οποίες διερευνούν τις απόψεις των ανθρώπων για την κωμόπολη. Ενθαρρύνετε συζήτηση για τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις αφηγήσεις και ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν τι μπορεί να είναι αυτό που κρύβεται πίσω από τις διαφορές ή ομοιότητες (Πιθανές απαντήσεις: εθνοτική καταγωγή, ηλικία, προσωπικότητα, προηγούμενες εμπειρίες, οικογενειακό υπόβαθρο, πεποιθήσεις κλπ.)
- Προαιρετικό: Εάν θέλετε να εξερευνήσετε διαφορετικές οπτικές για μια άλλη τοποθεσία της Κύπρου, προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες τα φύλλα **ΦΕ14.7** και **ΦΕ14.8** από την ενότητα για τον Μούτταλο. Ρωτήστε για τις ομοιότητες και τις διαφορές που εντόπισαν μεταξύ των προσωπικών αφηγήσεων που σχετίζονται με τις δύο περιοχές.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε και ενημερώστε γύρω από τα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψής τους στην Λάπηθο.

13.5

Επίσκεψη στην τοποθεσία (75 λεπτά)

Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ13.10** για να περιηγηθείτε στη Λάπηθο, προκειμένου οι μαθητές/ριες να συλλέξουν πληροφορίες, να τραβήξουν φωτογραφίες και να κάνουν σκίτσα. Ζητήστε να δώσουν προσοχή σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της κωμόπολης, τα οποία μπορεί να τους δώσουν πληροφορίες για τους/τις παλαιότερους/ες και τους/τις σημερινούς/ες κατοίκους και τα οποία μπορεί να τους δώσουν περισσότερες ιδέες για τις αντιφάσεις που εντοπίζονται στην περιοχή.

Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Δώστε χρόνο στους/στις μαθητές/ριες να προετοιμάσουν το υλικό τους και να το παρουσιάσουν σε μορφή έκθεσης φωτογραφίας για το Φεστιβάλ Παραστατικών Τεχνών (Buffer Fringe Performing Arts Festival).

Εκτοπισμός και Λάπηθος/ Lapta

Α1. Εκτοπισμός στη δεκαετία του 1970

Το 1974, πολλοί/ες Ελληνοκύπριοι/ες διέφυγαν υπό τον φόβο της επέλασης του τουρκικού στρατού, ενώ μερικοί/ές έμειναν στα χωριά τους και εγκλωβίστηκαν σε διάφορες τοποθεσίες, σε στρατόπεδα και γειτονιές των χωριών. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, καταγράφηκαν περιπτώσεις κακομεταχείρισης, παρενόχλησης, βιασμών και ορισμένες περιπτώσεις δολοφονιών. Κάποιοι/ες από αυτούς/ές εκδιώχθηκαν στο νότο, ως αντίποινα για την κακομεταχείριση των Τουρκοκυπρίων στο νότο. Περίπου 6.000 Ελληνοκύπριοι/ες, αιχμάλωτοι/ες πολέμου αφέθηκαν ελεύθεροι/ες με αντάλλαγμα την απελευθέρωση Τουρκοκυπρίων κρατουμένων. Πολλοί/ές από τους Ελληνοκύπριους/ες κρατούμενους/ες στάλθηκαν αρχικά στην Τουρκία. Η Συμφωνία της 3ης Βιέννης, το 1975, επέτρεψε την επανένωση των οικογενειών και την εθελοντική και υποβοηθούμενη μετακίνηση των Ελληνοκυπρίων προς το νότο και των Τουρκοκυπρίων στο βορρά. Οι Ελληνοκύπριοι/ες που διέφυγαν από την επέλαση του τουρκικού στρατού αναζήτησαν, οι πιο πολλοί/ες, καταφύγιο σε ασφαλέστερα μέρη στα οποία βρίσκονταν μεγάλοι καταυλισμοί προσφύγων. Περίπου οι μισοί/ες Ελληνοκύπριοι/ες πρόσφυγες παρέμειναν στους καταυλισμούς, ενώ οι άλλοι/ες μισοί/ες βρήκαν προσωρινό καταφύγιο σε οικογενειακά ή φιλικά σπίτια. Το 1975, εγκαταλελειμμένα τουρκοκυπριακά σπίτια χρησιμοποιήθηκαν για την επανεγκατάσταση περίπου 25.000 Ελληνοκυπρίων. Η κυβέρνηση ξεκίνησε προγράμματα στέγασης για να διευθετήσει τη στέγαση των υπολοίπων.

Οι Τουρκοκύπριοι/ες εκτοπίστηκαν επίσης σε διαφορετικά κύματα. Οι άνθρωποι που ζούσαν κοντά στις περιοχές που τέθηκαν γρήγορα υπό τουρκικό έλεγχο κατέφυγαν εκεί, ενώ οι άνθρωποι που δεν ήταν κοντά στην πράσινη γραμμή βρήκαν διάφορους τρόπους για να φτάσουν στο βορρά. Σε αυτούς περιλαμβάνονταν πεζοπορίες με τη βοήθεια κάποιου/ας οδηγού μέσα από τα βουνά, εξεύρεση αξιόπιστων οδηγών αυτοκινήτων ή εξεύρεση τρόπων μέσω του Ερυθρού Σταυρού, των Ηνωμένων Εθνών και των βρετανικών δυνάμεων. Περίπου 6.000 άνδρες σε ηλικία μάχης συνελήφθησαν ως αιχμάλωτοι στο νότο. Οι άνδρες αυτοί εστάλησαν αργότερα στο βορρά, ως αντάλλαγμα για την απελευθέρωση Ελληνοκυπρίων κρατουμένων. Μέχρι το τέλος του 1975, εκτός από 130 ηλικιωμένους/ες Τουρκοκύπριους/ες, όλοι οι Τουρκοκύπριοι/ες βρήκαν το δρόμο προς το βορρά. Σε αντίθεση με την ελληνοκυπριακή επανεγκατάσταση, όλοι/ες οι Τουρκοκύπριοι/ες που εκτοπίστηκαν από το νότο βρήκαν καταλύματα στα εγκαταλελειμμένα ελληνοκυπριακά σπίτια.

Προσαρμογή από: Gürel, A., Hatay, M. και Yakinthou, C., 2012. *Displacement in Cyprus Consequences of Civil and Military Strife Report 5: An Overview of Events and Perceptions* [Εκτοπισμός στην Κύπρο, Συνέπειες της Εμφύλιας και Πολεμικής Διαμάχης Έκθεση 5: Μια ανασκόπηση των Γεγονότων και των Αντιλήψεων]. Όσλο: PRIO. Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/images/users/1/Report%205-%20GUREL.HATAY.YAKINTHOU%20ENG.WEB.pdf>.

Α2. Εκτοπισμός και Λάπηθος

Η Λάπηθος ήταν πάντα, κατά κύριο λόγο, μία μικρή ελληνοκυπριακή πόλη. Ενώ οι Τουρκοκύπριοι/ες ζούσαν σε μια γειτονιά, οι Ελληνοκύπριοι/ες ζούσαν σε έξι διαφορετικές γειτονιές. Λόγω της διακοινοτικής διαμάχης όλοι/ες οι Τουρκοκύπριοι/ες (περίπου 400) εκδιώχθηκαν από την πόλη στις 17 Ιανουαρίου 1964 και κατέφυγαν σε κοντινά χωριά. Οι Τουρκοκύπριοι/ες παρέμειναν σε θύλακες μέχρι τα τέλη του 1974, όταν μεταφέρθηκαν πίσω στη Λάπηθο. Ο δεύτερος εκτοπισμός έλαβε χώρα το 1974, όταν οι περισσότεροι/ες Ελληνοκύπριοι/ες από τη Λάπηθο διέφυγαν από τον τουρκικό στρατό, καθώς αυτός επέλαυνε. Περίπου 186 Ελληνοκύπριοι/ες εγκλωβίστηκαν στη Λάπηθο μέχρι το 1975, όταν στάλθηκαν από τις τουρκοκυπριακές αρχές στην άλλη πλευρά του συρματοπλέγματος. Σήμερα, οι Ελληνοκύπριοι/ες της Λάπηθου είναι διάσπαρτοι/ες στα νότια του νησιού, με μεγάλους αριθμούς στη Λευκωσία και τη Λάρνακα. Ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων που εκτοπίστηκαν το 1974 ήταν περίπου 3.200. Εκτός από τους/τις αρχικούς/ες Τουρκοκύπριους/ες της Λάπηθου που επέστρεψαν το 1974 και το 1975, υπάρχουν εκτοπισμένοι/ες Τουρκοκύπριοι/ες από το νότο, κυρίως από την περιοχή της Πάφου.

Προσαρμογή από: PRIO Cyprus. 2011. *Πορείες Προσφυγιάς και Επανεγκατάστασης*. Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=1>.

Ερωτήσεις

1. Τι μάς λένε οι πηγές για την πρόσφατη ιστορία εκτοπισμού στην Κύπρο;
2. Συγκρίνετε το περιεχόμενο των πιο πάνω πηγών με ό,τι σχετικό έχει ακούσει ή διαβάσει στο παρελθόν.

13.7 Αφηγήσεις για τη Λάπηθο/ Lapta

B1. Η αφήγηση του Μελέτη Αποστολίδη

Θυμάμαι πολύ καλά τότε που οι Τουρκοκύπριοι/ες έφυγαν από το χωριό. Η εικόνα που έχω μπροστά μου είναι ότι είμαι στην τουρκοκυπριακή συνοικία και το λεωφορείο είναι σχεδόν γεμάτο με Τουρκοκύπριους. Η θεία μου η Αρετή είναι αγκαλιασμένη με την Ayşe, η οποία της δίνει τα κλειδιά της, για να της προστατεύει το σπίτι της, μέχρι να επιστρέψει πίσω. Φυσικά, τα σπίτια των Τουρκοκυπρίων λεηλατήθηκαν κυριολεκτικά, ό,τι μπορούσαν να το ξηλώσουν το έβγαζαν.

Μόνο μερικοί ενεπλάκησαν με τις λεηλασίες αλλά η συντριπτική πλειοψηφία, το ανέχτηκε Θυμούμαι τον πατέρα μου που έντονα είπε «κάποια μέρα θα πληρώσουμε για όλ' αυτά». Το 1974, τέλειωσα τις σπουδές μου και ξεκίνησα τη στρατιωτική μου θητεία. Έφυγα για την Αγγλία μετά την απόλυσή μου από το στρατό. Ο μπαμπάς μου παραιτήθηκε από τη ζωή. Έχασε τα πάντα. Όταν έφτασα στο Λονδίνο, ένιωσα ότι δεν θα γελούσα ποτέ ξανά.

Τη δεκαετία του 1990 συμμετείχα σε ένα δικοινοτικό πρόγραμμα στο πλαίσιο του οποίου πήγαμε εκδρομή στην Πάφο. Ορισμένοι Τουρκοκύπριοι ήθελαν να επισκεφθούν τα σπίτια τους, αλλά, στο δρόμο, λάβαμε ένα μήνυμα να μην πλησιάσουν οι Τουρκοκύπριοι, γιατί θα είχαμε επεισόδια. Όταν φτάσαμε, μια κυρία εμφανίστηκε μπροστά μας με ένα δίσκο με κάμποσα κεραστικά και είπε στους Τουρκοκύπριους: «καλωσορίσατε στο σπίτι σας». Ένας Τουρκοκύπριος μπήκε στο σπίτι του και βρήκε μία ζωγραφιά η οποία απεικόνιζε τον ίδιο όταν ήταν νεαρός. Ήταν τόσο συγκινημένος που έπεσε κάτω και έκλαιγε. Εγώ επισκέφθηκα το σπίτι μου όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα. Με υποδέχτηκαν φιλικά, αλλά δεν μιλούσαν αρκετά αγγλικά ή ελληνικά, παρόλο που ήταν Λαπηθιώτες. Συνεννοήθηκα με σπαστά ελληνικά με τη μητέρα της οικογένειας που ήταν από την Τραπεζούντα.

Τα σπίτια είχαν διαφορετικό νόημα τότε. Στον τοίχο μου έχω ένα κέντημα της μάνας μου, ένα που τα ελάχιστα πράγματα που έπιασεν μαζί της. Τα πάντα σε αυτό το κέντημα είναι σημαντικά. Η κλωστή τζιαι η ύφανση εγίναν στην ίδια αυλή, ακόμα τζαι οι μεταξοσκώληκες και τα φύλλα συκαμιάς που ετρώαν εν που την ίδιαν αυλή. Τούτο είναι που αποκαλούμε σπίτι. Εν μια ολόκληρη ζωή, μια μικρή κοινότητα. Τούτο εχάσαν τότε οι ανθρώποι. Αυτό το κομμάτι έζησα εγώ. Όπου είμαι εγώ είναι τζιαι η Λάπηθος. Τζιαι η Λάπηθος εν τζιαμαί βέβαια, διότι έχει μιαν ιστορία η οποία συνεχίζεται, ήταν πάντα εκεί, ακόμα και πριν από μένα.

Συνέντευξη του Μελέτη Αποστολίδη στην Εύη Γρούτα, Μάιος 2021

B2. Το ταξίδι της Nurten Koral από τη Λέμπα στη Λάπηθο

Ζούσαμε στη Λέμπα της Πάφου. Αφού ξεκίνησε η διακοινοτική βία, οι Ελληνοκύπριοι αστυνομικοί μας υποχρέωσαν να μετεγκατασταθούμε στην πόλη Ζούσαμε σε ένα μικρό δωμάτιο πάνω από το καφενείο του πατέρα μου, το που του το έδωσαν μόλις φθάσαμε. Μετά μετακινήθηκα στα Μανδριά με το σύζυγό μου. Αυτό το χωριό ερημώθηκε επίσης και έπρεπε να μετακινηθούμε στη Σταυροκόνου. Εκεί, Ελληνοκύπριοι/ες αστυνομικοί μάς πήραν τα ραδιόφωνα για να μας αποτρέψουν από το να ακούμε τις ειδήσεις. Πηγαίναμε σε συγκεκριμένα σπίτια για να ακούσουμε στα κρυφά από κρυμμένα ραδιόφωνα. Μετά το 1974, τα Ηνωμένα Έθνη μάς είπαν να μπούμε σε λεωφορεία και μετακινηθήκαμε στη Λευκωσία. Μερικές οικογένειες πήραν κάποια πράγματα μαζί τους, αλλά άλλες έπρεπε να τα πωλήσουν όλα. Μετά μετακινηθήκαμε στη Λάπηθο ως τελικό μας προορισμό. Εκείνο τον καιρό ήταν αρκετά απομονωμένη και υπήρχαν μόνο μερικές κατοικίες και διευκολύνσεις.

Συνέντευξη της Nurten Koral στον Kemal Asık και τη Şenel Kim, Μάιος 2021

B3. Ανώνυμος Ελληνοκύπριος από τη Λάπηθο

Έζησα στη Λάπηθο τα πρώτα 14 χρόνια της ζωής μου. Έχω πολύ έντονες μνήμες από εκεί. Είναι ένα ξεχωριστό μέρος χάρη στην ιστορία και το περιβάλλον της. Αφού φύγαμε από τη Λάπηθο ζήσαμε τους πρώτους μήνες σε διάφορα μέρη (Μόρφου, Λαγουδερά, Λεμεσό, Λάρνακα, Λευκωσία). Μείναμε σε προσφυγικούς καταυλισμούς. Νιώθω ξένος στη Λευκωσία. Το σπίτι μου είναι στη Λάπηθο. Πηγαίνω κάθε Σαββατοκύριακο. Δεν υπήρξε ποτέ οποιαδήποτε σύγκρουση μεταξύ της πολύ μικρής μουσουλμανικής και της πολύ μεγαλύτερης χριστιανικής κοινότητας. Υπήρχαν 1-2 Μουσουλμάνοι μέλη του δημοτικού συμβουλίου. Κάποια στιγμή, επίσης, ο Δήμαρχος ήταν Μουσουλμάνος. Υπήρχε πλήρης κατανόηση μεταξύ των κοινοτήτων και συνεργασία. Η καλύτερη φίλη της μητέρας μου ήταν Μουσουλμάνα. Πήγαινε στο σπίτι της και της έδινε γλυκά και σε αντάλλαγμα της έδινε αβγά για τα παιδιά της. Μετά το 1974 πολλοί από τους Μουσουλμάνους της Λαπήθου εγκαταστάθηκαν στο χωριό μαζί με Μουσουλμάνους από άλλες περιοχές. Στο σπίτι μου ζει μια κοπέλα από τη Γυαλιά της Πάφου μαζί με το σύζυγό τα από τα Άδανα.

Συνέντευξη στην Εύη Γρούτα, Μάιος 2021

Ερωτήσεις

1. Πώς αντιλαμβάνονται την Λάπηθο οι άνθρωποι που μιλούν πιο πάνω; Ποια η σχέση τους με τη Λάπηθο;
2. Τι μπορούμε να υποθέσουμε για τη σχέση των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων της Λαπήθου;

Απόψεις νέων για τη Λάπηθο/ Lapta

Γ1. Η αφήγηση της Μελίνας Φορή

Είμαι μια δασκάλα 38 χρόνων από τη Λευκωσία, αλλά η καταγωγή μου είναι από την Άσσια και τη Λάπηθο. Η οικογένειά μου ζούσε στη Λάπηθο μέχρι το 1974, όταν υποχρεώθηκε να φύγει. Από πολύ μικρή συμμετείχα σε εκδηλώσεις του (εκτοπισμένου) Δημαρχείου της Λαπήθου και του Προσφυγικού Σωματείου Λαπήθου. Αυτές οι εκδηλώσεις έφερναν μαζί τους ανθρώπους της Λαπήθου οι οποίοι είχαν διασκορπισθεί σε διάφορες περιοχές. Επισκέφθηκα για πρώτη φορά τη Λάπηθο όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα και είχα έντονη την αίσθηση ότι ο χώρος μού ήταν οικείος, ένα μέρος του εαυτού μου. Το μόνο μέρος που αποκαλώ «σπίτι» είναι το σπίτι μου στη Λάπηθο ακόμη και αν μου έχει επιτραπεί να μπω σε αυτό μόνο μια φορά. Τα δέντρα στον κήπο φυτεύτηκαν από τον παππού μου. Πηγαίνω εκεί πολύ συχνά και γνωρίζω το μέρος απ' έξω. Η διεύθυνση του σπιτιού μου είναι Λήθης 9. Παρά το όνομα της οδού, το σπίτι μου δεν μπορεί να ξεχαστεί. Έχω γνωρίσει πολλούς Τουρκοκύπριους από τη Λάπηθο οι οποίοι διατηρούν καλές σχέσεις με Ελληνοκύπριους. Όταν επισκεπτόμαστε το χωριό συχνά βγαίνουν από τα σπίτια τους και μάς καλωσορίζουν. Πολλά κτήρια έχουν καταρρεύσει και άλλα έχουν απαίσιες προσθήκες και αλλαγές. Μερικές εκκλησίες μετατράπηκαν σε τζαμιά, αποθήκες, γκαλερί ή σχολές χορού. Βρίσκω τη σημερινή εικόνα της Λαπήθου λυπηρή. Ήταν ένα μέρος όπου η κουλτούρα και ο σεβασμός για τη φύση άνθιζαν. Μπορεί αυτό να επιτευχθεί ξανά και στο μέλλον αν υπάρχει κοινό όραμα και θέληση.

Συνέντευξη της Μελίνας Φορή στην Εύη Γρούτα και τον Kemal Aşık, Μάιος 2021

Γ2. «Εγώ στην πίσω αυλή του σπιτιού μου στη Λάπηθο»

Γ3. Ο Erman στη Λάπηθο

Γ4. Η αφήγηση του Erman Dolmacı

Γεννήθηκα στην Κερύνεια και μεγάλωσα στη Λάπηθο μέχρι τα 17 μου. Τώρα ζω στη Λευκωσία, αλλά ακόμη περνώ τα Σαββατοκυρίακά μου στη Λάπηθο με την οικογένειά μου, όπου εξερευνώ τις ρίζες μου, βρίσκω γαλήνη και συνδέομαι με τη φύση. Η φύση της Λαπήθου και το οικογενειακό ξενοδοχείο είναι πολύ σημαντικά για μένα και την οικογένειά μου: ο παππούς μου κατάφερε να μετατρέψει ένα άδειο χωράφι δίπλα από τη θάλασσα σε ένα πολύ γνωστό ξενοδοχείο, το οποίο επισκέπτονται Ελληνοκύπριοι/ες και Τουρκοκύπριοι/ες. Σε αυτό το ξενοδοχείο είχα την πρώτη μου επαγγελματική εμπειρία, εκεί έχουμε γιορτάσει οικογενειακούς γάμους, παραμονές πρωτοχρονιάς και άλλα γεγονότα. Μού έχουν πει ότι η μια πλευρά του δρόμου μας ανήκει σε Ελληνοκύπριους/ες και η άλλη ανήκει σε Τουρκοκύπριου/ες. Έχω επίσης ακούσει ότι κάθε περιοχή της Λαπήθου είχε τη δική της εκκλησία. Ιστορίες επίσης αναφέρουν ότι οι Ελληνοκύπριοι/ες ήταν πιο εύποροι/ες σε σχέση με τους/τις Τουρκοκύπριους/ες. Η οικογένειά μου μού είπε ότι οι Ελληνοκύπριοι/ες και οι Τουρκοκύπριοι/ες δεν ήταν εχθροί αλλά, επίσης, ούτε και πολύ κοντινοί/ες φίλοι/ες. Πιστεύω ότι χρειαζόμαστε ένα ενωμένο και διατομεακό (intersectional[19]) κίνημα σε όλο το νησί ώστε να σταματήσουμε τη διαφθορά, την αστικοποίηση, τις οικολογικές καταστροφές και τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων..

Συνέντευξη του Erman Dolmacı στον Kemal Aşık, Απρίλης 2021

19. Η διατομεακότητα (intersectionality) αναγνωρίζει ότι οι άνθρωποι βιώνουν τις διακρίσεις και την καταπίεση διαφορετικάκαι αναδεικνύει τη σημασία του να λαμβάνονται υπόψη όλοι οι παράγοντες που συντείνουν στην καταπίεση. Αυτοί είναι, μεταξύ άλλων, η φυλή, το κοινωνικό φύλο, η τάξη, η σεξουαλικότητα, και η φυσική ικανότητα. (Womankind Worldwide, 2019. *Intersectionality 101: what is it and why is it important?* [Εισαγωγή στη Διατομεακότητα: τι είναι και γιατί είναι σημαντική;]).
Διαθέσιμο στο : <https://www.womankind.org.uk/intersectionality-101-what-is-it-and-why-is-it-important/>.)

13.9

Ερωτήσεις

1. Πώς αντιλαμβάνονται τη Λάπηθο η Μελίνα και ο Erman; Ποια είναι η σχέση τους με τη Λάπηθο; Τι επηρεάζει τις αντιλήψεις τους για τη Λάπηθο;
2. Τι μάς λένε οι αφηγήσεις για τις σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στη Λάπηθο;
3. Πιστεύετε ότι ο Erman και η Μελίνα αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων νέων;

Αλλαγή και Συνέχεια στη Λάπηθο/ Lapta

Δ1. Εγγόνι Ελληνοκύπριου από τη Λάπηθο

«Ο παππούς μου γέρασε μπροστά στα μάτια μου όταν πήγε πίσω στο σπίτι του στη Λάπηθο. Όταν είδε πώς είναι η Λάπηθος σήμερα σε σύγκριση το πώς ήταν παλιά, (σχεδόν) τον σκότωσε. Τη θυμόταν με μικρά σπίτια σαν καλύβες, τρεχούμενα νερά, ένα όμορφο μέρος. Σήμερα υπάρχει τεράστια ανάπτυξη, διαμερίσματα, [ενώ] οι εκκλησίες και τα παλιότερα κτήρια αφέθηκαν στη μοίρα τους. Ήταν σαν να κάθισε ένα μεγάλο στρώμα σκόνης πάνω σε αυτό το μέρος. Τον κατέστρεψε και δεν πήγε ξανά πίσω».

Πηγή: Gürel, A., Hatay, M. and Yakinthou, C., 2012. *Displacement in Cyprus Consequences of Civil and Military Strife Report 5: An Overview of Events and Perceptions* [Εκτοπισμός στην Κύπρο, Συνέπειες της Εμφύλιας και Πολεμικής Διαμάχης Έκθεση 5: Μια ανασκόπηση των Γεγονότων και των Αντιλήψεων]. Όσλο: PRIO. Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/images/users/1/Report%205-%20GUREL.HATAY.YAKINTHOU%20ENG.WEB.pdf>.

Δ2. Παρατηρήσεις και απόψεις για την αλλαγή

Στη βάση των παρατηρήσεων μου πιστεύω ότι υπάρχουν επίσης Άγγλοι/ίδες, Γερμανοί/ίδες και Ρώσοι/ίδες που ζουν σήμερα στην Λάπηθο. Η Λάπηθος έχει αλλάξει δραματικά από όταν ήμουν παιδί, όταν κοιτάζαμε προς το βουνό από την ακτή όλα φαίνονταν πράσινα, αλλά σήμερα είναι γεμάτο μπετόν.

Συνέντευξη του Erman Dolmacı στον Kemal Aşık, Απρίλιος 2021

Δ3. Απόψεις για την αλλαγή

Δεν βγαίνω πολύ έξω από το σπίτι, αλλά τις προάλλες πρόσεξα ότι μερικά από τα άδεια χωράφια τώρα είναι γεμάτα. Υπήρχαν μόνο μερικά σπίτια παλιά. Τα παλιά σπίτια είχαν κατεδαφιστεί και υπήρχαν άδεια χωράφια, σήμερα όλα αυτά είναι διαμερίσματα! Οι δρόμοι έχουν διορθωθεί λίγο. Ας πούμε ότι η Λάπηθος σήμερα είναι λίγο καλύτερη.

Συνέντευξη της Nurten Koral στον Kemal Asık και τη Şenel Kim, Μάιος 2021

Δ4. Η τοποθεσία τότε και σήμερα

Πηγή: Medelhavmuseet, The Swedish Cyprus expedition [Η σουηδική αποστολή στην Κύπρο] 1927–1931, John Lindos

Πηγή: ΟΙΔΕ 2021

Ερωτήσεις

1. Τι μάς δείχνουν οι πηγές για την αλλαγή στη Λάπηθο;
2. Σύμφωνα με τις πηγές, νιώθουν όλοι/ες το ίδιο για τις αλλαγές στη Λάπηθο; Πώς το εξηγείτε αυτό;

Εξερευνώντας την τοποθεσία

Η εκκλησία του Τιμίου Προδρόμου και το τζαμί της Λαπήθου είναι σε απόσταση που μπορεί να καλυφθεί με τα πόδια. Μπορείτε να περπατήσετε στην περιοχή και να κοιτάξετε τους γύρω δρόμους και τα σπίτια. Η εκκλησία του Μοναστηριού της Αγίας Αναστασίας βρίσκεται στο ύψωμα και μπορείτε να τη δείτε από διάφορα σημεία της Λαπήθου. Βρείτε ένα σημείο από το οποίο να είναι ορατό το μοναστήρι. Καθώς περπατάτε στη Λάπηθο, φέρτε στο μυαλό σας τις προσωπικές ιστορίες και πηγές που διαβάζετε και προσπαθήστε να καταλάβετε τι μπορεί να έχει αλλάξει και τι μπορεί να έχει παραμείνει το ίδιο. Βρείτε σημεία από τα οποία μπορείτε να δείτε την οροσειρά του Πενταδακτύλου και την ακτή. Πιστεύετε ότι η θέα ήταν πάντα έτσι;

Έχετε υπόψη ότι βρίσκεστε σε κατοικημένη περιοχή, και υπάρχουν πολλά σπίτια γύρω. Παρακαλούμε να είστε προσεκτικοί/ες για να σεβαστείτε τους/τις κατοίκους της Λαπήθου.

Οι δρόμοι της Λαπήθου είναι συνήθως ανηφορικοί ή κατηφορικοί και πολύ στενοί. Γι' αυτό να είστε προσεκτικοί/ές συνέχεια!

ΕΝΟΤΗΤΑ 14 Μούτταλος

14.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην Τοποθεσία

Ο Μούτταλος είναι μια συνοικία στο κέντρο της Πάφου. Μπορείτε να φθάσετε στην περιοχή μέσω των ανοιγμάτων στην Οδό Φελλάχογλου ή μέσω της δημοτικής αγοράς. Το **ΦΕ14.10** θα σας βοηθήσει να περιηγηθείτε στα διάφορα σημαντικά σημεία της περιοχής. Υπάρχει διαθέσιμος χώρος στάθμευσης κοντά στη δημοτική αγορά.

Περιγραφή της Τοποθεσίας

Η πόλη της Πάφου (τουρκικά Baf) χωρίζεται σε δυο κυρίως τομείς, την Κάτω Πάφο, η οποία περιλαμβάνει την περιοχή του λιμανιού, ξενοδοχεία, εστιατόρια και οικιστικές περιοχές και την Πάνω Πάφο γνωστή και ως Κτήμα στους/στις Ελληνοκύπριους/ες και ως Kasaba στους/στις Τουρκοκύπριους/ες (PRIO Cyprus, 2011). Ο Μούτταλος βρίσκεται στην Πάνω Πάφο και απλώνεται στα δυτικά προς την Οδό Φελλάχογλου (Fellahoğlu), τον κύριο εμπορικό δρόμο της πόλης, δίπλα από τη δημοτική αγορά. Στη διάρκεια της διακοινοτικής σύγκρουσης ο Μούτταλος λειτούργησε ως χώρος υποδοχής για τους/τις εκτοπισμένους/ες Τουρκοκύπριους/ες. Τον Φλεβάρη και τον Μάρτη του 1964, το 30% του συνολικού τουρκοκυπριακού πληθυσμού της επαρχίας Πάφου, γύρω στους 900 ανθρώπους εκτοπίσθηκαν στον Μούτταλο (Patrick, 1976). Μετά τη μάχη του Κτήματος, στις 7 Μαρτίου 1964, χαράχθηκε γραμμή κατάπαυσης του πυρός, η οποία ελεγχόταν από τον βρετανικό στρατό. Και οι δύο κοινότητες έστησαν οχυρωμένα φυλάκια παράλληλα με τη γραμμή αυτή και απαγορεύτηκε η είσοδος Ελληνοκυπρίων στη συνοικία (Patrick, 1976). Για να μπορέσει η συνοικία να υποδεχτεί τους/τις εκτοπισμένους/ες Τουρκοκύπριους/ες που κατέφθαναν, αρχικά χτίστηκαν πλίθινα σπίτια και στη συνέχεια τοποθετήθηκαν προκατασκευασμένα σπίτια στο χαμηλότερο σημείο του λόφου της περιοχής (Onbaşı στο Uludağ, 2021α). Περαιτέρω, μαζεύτηκαν χρήματα για τη δημιουργία ενός προσωρινού νοσοκομείου. Εξοπλισμός για τη λειτουργία κινηματογράφου μεταφέρθηκε από άλλες περιοχές της Πάφου και, αρχικά, εγκαταστάθηκε στην περιοχή ανοιχτός κινηματογράφος, ενώ στη συνέχεια δημιουργήθηκαν εκεί δύο μεγάλες κλειστές αίθουσες κινηματογράφου (Onbaşı στο Uludağ, 2021β). Στις 20 Ιουλίου 1974, μετά την προέλαση του τουρκικού στρατού στο βόρειο τμήμα του νησιού, ξέσπασαν άγριες μάχες εντός και γύρω από τον Μούτταλο, ο οποίος δέχθηκε επίθεση από όλες τις πλευρές. Μετά από 24 ώρες και πολλές απώλειες, οι Τουρκοκύπριοι/ες παραδόθηκαν. Στις 7 Σεπτεμβρίου του 1975, όσοι/ες είχαν μείνει στην Πάφο μεταφέρθηκαν τελικά στο βόρειο μέρος του νησιού, με τη συνοδεία της UNFICYP. Οι περισσότεροι/ες εκτοπισμένοι/ες Τουρκοκύπριοι/ες από την Πάφο, αργότερα εγκαταστάθηκαν στη Μόρφου και την Αμμόχωστο. Μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων, πολλοί/ες εκτοπισμένοι/ες Ελληνοκύπριοι/ες που είχαν έρθει από το βόρειο τμήμα του νησιού, εγκαταστάθηκαν στον Μούτταλο (PRIO Κύπρου, 2011). Το 2017 ολοκληρώθηκε ένα έργο για την ανακαίνιση, την αναδιαμόρφωση και την προώθηση χώρων του Μούτταλου. Κύριος στόχος της ανάπλασης ήταν να γίνει η περιοχή πιο ελκυστική στους/στις επισκέπτες/ριες ως ιστορικός χώρος και χώρος αναψυχής. Ανάμεσα σε άλλα, το έργο εγκατέστησε σκίαστρα, δημόσια αποχωρητήρια, χώρους πρασίνου και πεζοδρόμους.

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- Bryant, R., 2012. *Βιωματικές Ιστορίες: Τουρκοκυπριακή Κοινότητα. Ο Εκτοπισμός στην Κύπρο. Οι Συνέπειες της Πολιτειακής και της Στρατιωτικής Διαμάχης*. Λευκωσία: PRIO Κύπρου.
- Fundació Mies van der Rohe, 2021. *Mouttalos District Redevelopment* [Ανάπλαση της Συνοικίας Μουττάλου]. Διαθέσιμο στο: <https://miesarch.com/work/4126>.
- Onbaşı, H., στο Uludağ, S. 2021α. “Kasaba Baf ve anılar...” (1). [Η πόλη της Πάφου και μνήμες… (1)] *Yenidüzen*. Διαθέσιμο στο: <https://www.yeniduzen.com/kasaba-baf-ve-anilar-1-16872yy.htm>.
- Onbaşı, H., στο Uludağ, S. 2021β. “Kasaba Baf ve anılar...” (2). [Η πόλη της Πάφου και μνήμες… (2)] *Yenidüzen*,. Διαθέσιμο στο: <https://www.yeniduzen.com/kasaba-baf-ve-anilar-1-16877yy.htm>.
- Patrick, R. A., 1976. *Political Geography and the Cyprus Conflict: 1963-1971* [Πολιτική Γεωγραφία και η Κυπριακή Σύγκρουση]. Οντάριο: Department of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo.
- PRIO Κύπρου, 2011. *Πορείες Προσφυγιάς και Επανεγκατάστασης*. Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=1>.

14.2 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Γυμνασίου

Τι μπορούμε να μάθουμε από τις ιστορίες των ανθρώπων του Μουττάλου;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Εθνική και Τοπική Ιστορία, Προφορική Ιστορία, Ιστορικά Τεκμήρια

Σενάριο: Μια οργάνωση από την Κοινωνία των Πολιτών οργανώνει εκδηλώσεις Ζωντανής Βιβλιοθήκης (Living Library) σε όλη την Κύπρο με θέμα τον εκτοπισμό. Κάθε μήνα επισκέπτονται διαφορετικά σχολεία και συνεργάζονται με τους/τις μαθητές/ριες για την οργάνωσης της εκδήλωσης. Το περιεχόμενο της εκδήλωσης αλλάζει καθώς επικεντρώνεται κάθε φορά σε εμπειρίες ανθρώπων από διαφορετικές περιοχές. Αυτό το μήνα θα επικεντρωθεί στις εμπειρίες ανθρώπων από τον Μούτταλο και τη Λάπηθο. Η επιλογή των δύο περιοχών βασίστηκε στο γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος των παλαιών τους κατοίκων δεν ζουν πλέον εκεί. Ο Μούτταλος είναι μια συνοικία στην πόλη της Πάφου, όπου ζούσαν Τουρκοκύπριοι/ες. Στη διάρκεια των χρόνων της σύγκρουσης οι Τουρκοκύπριοι/ες κάτοικοι του Μούτταλου διασκορπίστηκαν Η Λάπηθος είναι μια κωμόπολη κοντά στην Κερύνεια, η οποία είχε κατά κύριο λόγο ελληνοκυπριακό πληθυσμό, ο οποίος εκτοπίσθηκε στη διάρκεια της σύγκρουσης.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα οργανώσουν μια εκδήλωση Ζωντανής Βιβλιοθήκης (Living Library), ένα εργαλείο το οποίο στοχεύει στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και των διακρίσεων. Λειτουργεί ακριβώς όπως μια συνηθισμένη δανειστική βιβλιοθήκη: οι επισκέπτες/ριες μπορούν να δανειστούν τον κατάλογο με τους διαθέσιμους τίτλους, να επιλέξουν το βιβλίο που επιθυμούν να διαβάσουν και να το δανειστούν για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Αφού το διαβάσουν, επιστρέφουν το βιβλίο στη βιβλιοθήκη και, αν το επιθυμούν, μπορούν να δανειστούν κάποιο άλλο. Η μόνη διαφορά είναι ότι στη Ζωντανή Βιβλιοθήκη, τα βιβλία είναι αληθινοί άνθρωποι και το διάβασμα αντικαθίσταται από από τη συζήτηση.[20] Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να επιλέξουν μια λίστα από βιβλία (ανθρώπους) για τον εκτοπισμό και να δικαιολογήσουν την επιλογή τους, να γράψουν ένα συνοπτικό σημείωμα το οποίο θα περιλαμβάνει περιγραφή της τοποθεσίας, πληροφορίες για τον εκτοπισμό και φωτογραφίες από την τοποθεσία, να επιλέξουν τον τίτλο της εκδήλωσης και να αξιοποιήσουν την επίσκεψη στην τοποθεσία για να συλλέξουν τεκμήρια από ιστορίες της κοινότητας και ιστορικές πηγές. Αντί ατόμων, η λίστα των βιβλίων (ανθρώπων) θα πρέπει να αποτελείται από γενικές κατηγορίες από τις οποίες ένας/μια αντιπρόσωπος θα είναι παρών/ούσα στην εκδήλωση. Οι μαθητές/ριες πρέπει να δώσουν προσοχή σε συγκεκριμένους παράγοντες όπως η ηλικία, το κοινωνικό φύλο, οι εμπειρίες, η εθνοτική καταγωγή και η σχέση με την τοποθεσία, ώστε να διασφαλίσουν μια ποικιλόμορφη και δίκαιη αντιπροσώπευση αφηγήσεων. Τα βιβλία θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν εκπροσώπους των τοπικών αρχών, μεγαλύτερους σε ηλικία ανθρώπους, παιδιά/ εγγόνια εκτοπισμένων, δημοφιλείς προσωπικότητες, μετανάστες/ριες που ζουν σήμερα στην περιοχή και ούτω καθεξής.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- εργαστούν σε μικρές ομάδες στο πλαίσιο έρευνας τοπικής ιστορίας,
- αποκτήσουν γνώσεις γύρω από τη σύγκρουση, τον εκτοπισμό και τη συνύπαρξη,
- κατανοήσουν την πολυπρισματική θεώρηση μέσα από αφηγήσεις προφορικής ιστορίας,
- να δημιουργήσουν υλικό για μια εκδήλωση.

Σημαντική σημείωση: Αυτή η ενότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε μεμονωμένα, είτε σε συνδυασμό με την ενότητα για τη Λάπηθο.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (2 λεπτά) Εξηγήστε ότι θα διερευνήσουν το θέμα του εκτοπισμού στην Κύπρο, χρησιμοποιώντας ως μελέτη περίπτωσης τον Μούτταλο, ώστε να δημιουργήσουν υλικό για μια εκδήλωση Ζωντανής Βιβλιοθήκης.

Παρουσιάζοντας τη Ζωντανή Βιβλιοθήκη: (4 λεπτά) Ετοιμάστε μια μικρή παρουσίαση με την οποία να ενημερώσετε τους/τις μαθητές/ριες για τη Ζωντανή Βιβλιοθήκη, εστιάζοντας στους στόχους και τη δομή και δίνοντας τους κάποια παραδείγματα. Μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ.

20. Council of Europe, 2021. *Living Library* [Ζωντανή Βιβλιοθήκη]. Διαθέσιμο στο: <https://www.coe.int/en/web/youth/living-library>

Πλαισίωση: (5 λεπτά) Ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι η Ζωντανή τους Βιβλιοθήκη θα εμπλέξει ανθρώπους που εκπροσωπούν διάφορες ομάδες που συνδέονται με τον Μούτταλο και/ή της Λάπηθο. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την τελευταία σελίδα της έκδοσης ώστε να εξοικειώσετε τους/τις μαθητές/ριες με τις τοποθεσίες. Ίσως να θέλετε να χρησιμοποιήσετε ένα μεγαλύτερο χάρτη, αν είναι διαθέσιμος. Εισάγετε τους/τις μαθητές/ριες στην πρόσφατη ιστορία του Μουττάλου αντλώντας πληροφορίες από το **ΦΕ14.1**.

Δραστηριότητα: (8 λεπτά) Προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ14.6**, το οποίο περιλαμβάνει πηγές εισαγωγικές για τον εκτοπισμό στην Κύπρο και τον Μούτταλο, και ζητήστε τους να συμπληρώσουν τις εργασίες. Στην περίπτωση που θέλετε να εξερευνήσετε πηγές για τον εκτοπισμό τη δεκαετία του 1970, μπορείτε να τους δώστε την πηγή **Α1** από το **ΦΕ13.6**. Λάβετε υπόψη ότι τόσο στην ελληνοκυπριακή όσο και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, υπάρχουν διάφοροι όροι για την περιγραφή των εκτοπισμένων, ως αποτέλεσμα των διαφορετικών πολιτικών σε κάθε κοινότητα. Ενθαρρύνετε τη συζήτηση λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες αντιπαραθέσεις γύρω από το ευαίσθητο αυτό θέμα.

Διερεύνηση εννοιών: (7 λεπτά) Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν κατά πόσο είναι χρήσιμο να διαβάζουν ή να ακούν προσωπικές ιστορίες για να κατανοήσουν θέματα όπως ο εκτοπισμός (Πιθανές απαντήσεις: προσφέρουν πληροφορίες που δεν υπάρχουν σε άλλες πηγές, αφορούν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, παρέχουν πληροφορίες για ομάδες ανθρώπων που υποαντιπροσωπεύονται). Εξηγήστε ότι η ενασχόληση με την προφορική ιστορία είναι μια τάση στο χώρο της ιστοριογραφίας, που ξεκίνησε μέσα από την εξερεύνηση ιστοριών καθημερινών ανθρώπων οι οποίοι παραμένουν συνήθως αόρατοι στις κυρίαρχες αφηγήσεις. Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να αποταθείτε στην έκδοση του ΟΙΔΕ[21] για την προφορική ιστορία.

Συζήτηση: (12 λεπτά) Ένας από τους στόχους της Ζωντανής Βιβλιοθήκης είναι να αμφισβητήσει τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις διαφορετικών ομάδων ανθρώπων. Ρωτήστε: Ποιοι/ες έχουν εκτοπιστεί στην Κύπρο; Με τι είδους στερεότυπα και προκαταλήψεις έρχονται αντιμέτωποι/ες οι εκτοπισμένοι/ες και ποιοι/ες τα υιοθετούν; Πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι η εξερεύνηση διάφορων αφηγήσεων προφορικής ιστορίας μπορεί να ενθαρρύνει την πολυπρισματικότητα, ενώ αποκαλύπτει διάφορες ιστορίες που δεν είχαν ακουστεί προηγουμένως. Μέσα από την πολυπρισματικότητα μπορούμε να ακούσουμε τη φωνή του/της άλλου/ης, η οποία μπορεί να συμβάλει ώστε να τεθούν υπό αμφισβήτηση τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις μας. Ωστόσο, οι αφηγήσεις είναι υποκειμενικές και αντιπροσωπεύουν μια προσωπική εμπειρία ή άποψη, επομένως, χρειάζεται προσοχή όταν δουλεύουμε με αυτές.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία του μαθήματος και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι θα εξερευνήσουν περαιτέρω τις αφηγήσεις της προφορικής ιστορίας στο επόμενο μάθημα.

Μάθημα 2

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Με στόχο οι μαθητές/ριες να διευρύνουν τις γνώσεις του γύρω από το θέμα του εκτοπισμού στον Μούτταλο, θα έχουν τη δυνατότητα να μελετήσουν αφηγήσεις προφορικής ιστορίας ατόμων που σχετίζονται με την περιοχή.

Εξερεύνηση προσωπικών αφηγήσεων: (20 λεπτά) Διαμοιράστε τα φύλλα εργασίας **ΦΕ14.7** και **ΦΕ14.8**. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να μελετήσουν τα φύλλα εργασίας και μετά να συζητήσουν για τα πράγματα που μαθαίνουμε για τους ανθρώπους του Μουττάλου μέσα από τις προσωπικές αφηγήσεις. Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να συζητήσουν τι επηρεάζει τις αντιλήψεις των ανθρώπων (Πιθανές απαντήσεις: οικογενειακή ιστορία, μέσα μαζικής ενημέρωσης, εκπαίδευση, κουλτούρα, πολιτική κατάσταση, ταυτότητες κλπ.). Ρωτήστε: Μπορείτε να συγκρίνετε τις πηγές που μόλις διαβάσατε με αυτές στο **ΦΕ14.6**; Γιατί νομίζετε ότι οι συγγραφείς επέλεξαν αυτές τις αφηγήσεις; Θα θέλατε να καλέσετε οποιοδήποτε/αδήποτε από όσους/ες μιλούν στις πηγές, στην εκδήλωση; Ποιοι/ες άλλοι/λες θα πρέπει να συμπεριληφθούν; (Πιθανές απαντήσεις: μετανάστες/ριες που ζουν στην περιοχή, άνθρωποι από διάφορες γενιές, άνθρωποι με διαφορετικές πολιτικές απόψεις).

Προαιρετική Δραστηριότητα 1: (15 λεπτά) Εάν θέλετε να εξερευνήσετε προσωπικές αφηγήσεις από τη Λάπηθο μπορέστε στους/στις μαθητές/ριες με τα **ΦΕ13.7** και **ΦΕ13.8**. Ζητήστε να μελετήσουν τις πηγές και να απαντήσουν στις ερωτήσεις. Ρωτήστε για τις ομοιότητες και τις διαφορές που εντόπισαν στις προσωπικές αφηγήσεις που σχετίζονται με τις δύο περιοχές.

Προαιρετική Δραστηριότητα 2: (15 λεπτά) Αν θέλετε να επικεντρωθείτε μόνο στον Μούτταλο, ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να αρχίσουν να εργάζονται, ατομικά ή σε ομάδες, για την παραγωγή υλικού για την εκδήλωση Ζωντανής Βιβλιοθήκης.

21. ΟΙΔΕ, 2011, *Μια εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία. Όταν οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία.* Λευκωσία: UNDP-ACT. Διαθέσιμο στο: <https://www.ahdr.info/our-work/supplementary-educational-materials>.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ενημερώστε τους/τις γύρω από τα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψής τους στον Μούτταλο.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (75 λεπτά)

Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ14.10** για να περιηγηθείτε στον Μούτταλο, προκειμένου οι μαθητές/ριες να συλλέξουν πληροφορίες, να τραβήξουν φωτογραφίες και να πάρουν ό,τι άλλο υλικό χρειάζονται. Ζητήστε να δώσουν προσοχή σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της τοποθεσίας τα οποία μπορούν να τους δώσουν πληροφορίες για προηγούμενους/ες και σημερινούς/ές κατοίκους και περισσότερες ιδέες για την εργασία τους.

Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Δώστε χρόνο στους/στις μαθητές/ριες να προετοιμάσουν το υλικό τους. Μπορούν να εργαστούν είτε ατομικά είτε σε ομάδες, ανάλογα με το τι έχετε συμφωνήσει. Εάν έχετε συμφωνήσει η αξιολόγηση να γίνει από τους/τις συμμαθητές/ριες τους, βεβαιωθείτε ότι θα μπορείτε να διαθέσετε τον απαραίτητο χρόνο.

Νιώθουν όλοι/ες το ίδιο για τον Μούτταλο;

Ομάδα Στόχος: Λύκειο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Αλλαγή και συνέχεια, Κοινωνική Ιστορία, Προφορική Ιστορία
Γεωγραφία: Αίσθηση του Χώρου, Ανθρωπογεωγραφία, Ανάπτυξη

Σενάριο: Ένας/μια καλλιτέχνης/ιδα που ετοιμάζεται για μια έκθεση φωτογραφίας στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Παραστατικών Τεχνών (Buffer Fringe Performing Arts Festival) ζητά από νέους/ες να υποβάλουν φωτογραφίες που να παρουσιάζουν αντιφάσεις σε συγκεκριμένες τοποθεσίες (δείτε πιο κάτω, μαθησιακά αποτελέσματα και αξιολόγηση). Λόγω της ιστορίας τους, ο/η καλλιτέχνης/ιδα έχει αποφασίσει να περιλάβει στην εργασία του/της, τις περιοχές του Μουττάλου και της Λαπήθου. Η επιλογή των δύο περιοχών έγινε στη βάση του ότι κάποιοι/ες από τους/τις προηγούμενους/ες τους κατοίκους δεν μένουν πλέον εκεί. Ο Μούτταλος είναι συνοικία της Πάφου στην οποία ζούσαν Τουρκοκύπριοι/ες. Στη διάρκεια των χρόνων της σύγκρουσης οι Τουρκοκύπριοι/ες της περιοχής εκτοπίστηκαν σε όλο το νησί. Η Λάπηθος είναι κωμόπολη κοντά στην Κερύνεια, η οποία είχε κατά κύριο λόγο ελληνοκυπριακό πληθυσμό, ο οποίος εκτοπίστηκε στη διάρκεια της σύγκρουσης. Εξαιτίας της σύγκρουσης και του εκτοπισμού των κατοίκων τους, οι περιοχές αυτές έχουν γνωρίσει διάφορες σημαντικές αλλαγές και ως εκ τούτου οι αντιφάσεις εδώ πιθανόν να είναι πιο διαδεδομένες σε σχέση με άλλες περιοχές.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να τραβήξουν φωτογραφίες ή να κάνουν σκίτσα με σχετικά σχόλια και περιγραφές, για την έκθεση. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να λάβουν υπόψη την ποικιλία των αντιφάσεων που μπορεί να συναντήσουν στον Μούτταλο: παρουσία/ απουσία, ανάπτυξη/ υπανάπτυξη, πλούτος/ φτώχεια, συντήρηση/ παραμέληση της πολιτιστικής κληρονομιάς, προνόμια/ ευαλωτότητα και ούτω καθεξής. Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές απόψεις για την περιοχή ανάλογα με τις ταυτότητές τους ή τις προηγούμενες τους εμπειρίες. Βεβαιωθείτε ότι οι μαθητές/ριες θα είναι προσεκτικοί/ές με τις υπάρχουσες ευαισθησίες της τοποθεσίας.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- αποκτήσουν γνώσεις για τον εκτοπισμό,
- αναγνωρίσουν στοιχεία της περιοχής τα οποία παραπέμπουν στις προηγούμενες και τωρινές εμπειρίες των ανθρώπων,
- να μάθουν για την πολυπρισματικότητα και πώς σχετίζεται με μια δύσκολη ιστορία.

Σημαντική σημείωση: Αυτή η ενότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε μεμονωμένα, είτε σε συνδυασμό με την ενότητα για τη Λάπηθο.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Καλωσορίστε τους/τις μαθητές/ριες και δώστε πληροφορίες για το σενάριο και τι αναμένεται να παράξουν.

Πλαισίωση: (5 λεπτά) Πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι η έκθεση θα περιλαμβάνει οπτικό υλικό από τον Μούτταλο και/ή την Λάπηθο. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την τελευταία σελίδα της έκδοσης για να βοηθήστε τους μαθητές/ριες να εξοικειωθούν με τις τοποθεσίες. Μπορείτε να επιλέξετε να χρησιμοποιήσετε ένα πιο λεπτομερή χάρτη, αν υπάρχει διαθέσιμος. Εισαγάγετε τους/τις μαθητές/ριες στην πρόσφατη ιστορία του Μουττάλου, χρησιμοποιώντας πληροφορίες που περιέχονται στο **ΦΕ14.1**.

Δραστηριότητα 1: (10 λεπτά) Μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες το **ΦΕ14.6**, το οποίο περιλαμβάνει εισαγωγικό υλικό για τον εκτοπισμό στην Κύπρο και τον Μούτταλο και ζητήστε τους να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Στην περίπτωση που θέλετε να εξερευνήσετε το θέμα του εκτοπισμού τη δεκαετία του 1970, μπορείτε να τους/τις παραπέμψετε στην πηγή **Α1** από το **ΦΕ13.6**. Λάβετε υπόψη ότι τόσο στην ελληνοκυπριακή όσο και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, υπάρχουν διάφοροι όροι για την περιγραφή των εκτοπισμένων, ως αποτέλεσμα των διαφορετικών πολιτικών σε κάθε κοινότητα. Ενθαρρύνετε τη συζήτηση γύρω από αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες αντιπαραθέσεις γύρω από το ευαίσθητο αυτό θέμα.

Δραστηριότητα 2: (10 λεπτά) Ρωτήστε: Ποιες εμφανείς συνέπειες της σύγκρουσης και του εκτοπισμού γνωρίζετε; (Πιθανές απαντήσεις: εγκατάλειψη, φθορά, αλόγιστη ανάπτυξη, αριθμός κτηρίων). Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να κοιτάξουν το **ΦΕ14.9**, οι πηγές στο οποίο εξερευνούν αλλαγές στο τοπίο και απόψεις σχετικά με αυτές.

Συζήτηση: (7 λεπτά) Λόγω της ιστορίας σύγκρουσης και εκτοπισμού, ο Μούτταλος έχει γνωρίσει πολλές αλλαγές μέσα στο χρόνο. Γιατί η αλλαγή σε ορισμένες τοποθεσίες που σχετίζονται με τη σύγκρουση και τον εκτοπισμό είναι πιο αμφιλεγόμενη σε σχέση με αυτή σε άλλες περιοχές; Πώς οι πολλαπλές πτυχές τέτοιων τοποθεσιών μπορούν να συνυπάρξουν επιδεικνύοντας σεβασμό στην ιστορία; (Πιθανές απαντήσεις: σεβασμός/ προσοχή στην πολιτιστική κληρονομιά, διατήρηση κάποιων συμβόλων από το παρελθόν, ελεγχόμενη ανάπτυξη, καθοδήγηση από αρχιτέκτονες/ ισσες και ειδικούς/ές στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, λήψη των απόψεων από την τοπική κοινότητα και τους/τις προηγούμενους/ες κατοίκους της περιοχής κλπ.). Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν ποιες πτυχές της ταυτότητας ενός ατόμου δυνατόν να επηρεάσουν τις απόψεις του (Πιθανές απαντήσεις: ηλικία, εθνοτική καταγωγή, εμπειρία εκτοπισμού, τραυματικές εμπειρίες, πολιτικές απόψεις. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν ποιες πτυχές της ταυτότητας ενός ατόμου μπορούν να επηρεάσουν τις απόψεις του (Πιθανές απαντήσεις: ηλικία, εθνοτική καταγωγή, εμπειρία εκτοπισμού, τραυματικές εμπειρίες, πολιτικές απόψεις.

Ανατροφοδότηση συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε το τι έχει συζητηθεί για τον Μούτταλο και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες ότι θα την εξερευνήσουν περαιτέρω διαβάζοντας αφηγήσεις ανθρώπων που συνδέονται με τη συνοικία.

Μάθημα 2

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (2 λεπτά) Υπενθυμίστε τους/τις μαθητές/ριες για το σενάριο και το τελικό προϊόν που αναμένεται από αυτούς/ές και ενημερώστε ότι θα συνεχίσουν την εξερεύνηση του Μουττάλου, μελετώντας αφηγήσεις ανθρώπων που συνδέονται με αυτόν.

Διερεύνηση εννοιών: (10 λεπτά) Δείξτε στους/στις μαθητές/ριες την εικόνα των *Τυφλών και του Ελέφαντα*. Μπορείτε να βρείτε μια μεγαλύτερη εκδοχή της εικόνας στην ιστοσελίδα του ΟΙΔΕ. Ζητήστε να την εξετάσουν προσεκτικά και να συζητήσουν τις ερμηνείες τους για το νόημά της. Εξηγήστε ότι η εικόνα παραπέμπει σε μια ινδική παραβολή που αφορά μια ομάδα τυφλών ανδρών και ενός ελέφαντα. Οι τυφλοί δεν είχαν συναντήσει ποτέ ελέφαντα και προσπαθούν να καταλάβουν περί τίνος πρόκειται, αγγίζοντάς τον. Κάθε τυφλός αγγίζει ένα διαφορετικό μέρος του σώματος του ελέφαντα και, κατά συνέπεια, τον περιγράφει με βάση την περιορισμένη εμπειρία του. Ως εκ τούτου, οι περιγραφές τους για τον ελέφαντα διαφέρουν μεταξύ τους. Το ηθικό δίδαγμα της παραβολής είναι ότι οι άνθρωποι τείνουν να διεκδικούν την απόλυτη αλήθεια με βάση την υποκειμενική τους εμπειρία, καθώς αγνοούν τις υποκειμενικές εμπειρίες άλλων ανθρώπων που μπορεί να είναι εξίσου αληθινές. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να θεωρήσουν ότι ο ελέφαντας μπορεί να είναι ένας τόπος ή μια εμπειρία ενός τόπου, ειδικά για ένα μέρος όπως ο Μούτταλος (ή η Λάπηθος), το οποίο συνδέεται με πρόσφατα τραυματικά γεγονότα. Η εξέταση διαφορετικών αφηγήσεων και απόψεων μπορεί να είναι χρήσιμη για να γίνουν κατανοητές οι αντιφάσεις και να αξιολογηθούν οι αντικρουόμενες αφηγήσεις, καθώς και για να ακουστούν οι φωνές των ανθρώπων που θεωρούνται *Οι Άλλο/ες* ή ακόμη και οι *Εχθροί*. Αυτές οι διαδικασίες συνδέονται με την έννοια της πολυπρισματικότητας.

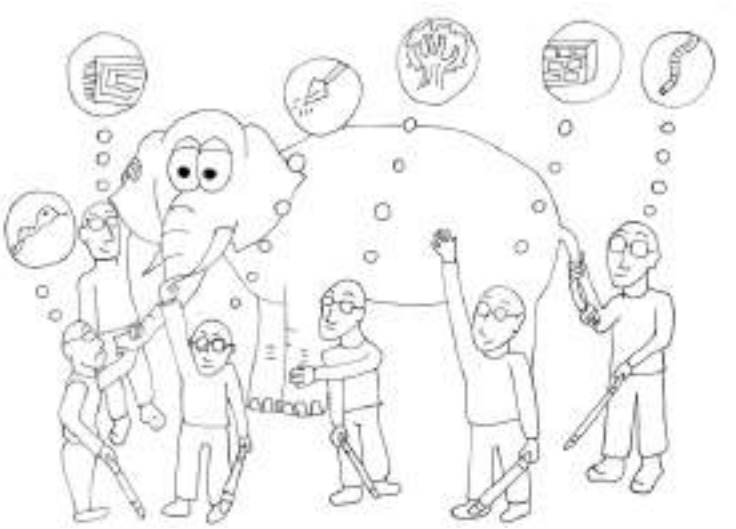

Έρευνα: (26 λεπτά) Για να εξερευνήσουν διαφορετικές απόψεις για την τοποθεσία, μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες τα ακόλουθα:

- **ΦΕ14.7** και **ΦΕ14.8**, τα οποία περιλαμβάνουν αφηγήσεις ανθρώπων από τον Μούτταλο. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να απαντήσουν τις ερωτήσεις οι οποίες διερευνούν τις απόψεις των ανθρώπων για τη συνοικία. Ενθαρρύνετε συζήτηση για τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις αφηγήσεις και ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες τι μπορεί να είναι αυτό που κρύβεται πίσω από τις διαφορές ή ομοιότητες (Πιθανές απαντήσεις: εθνοτική καταγωγή, ηλικία, προσωπικότητα, προηγούμενες εμπειρίες, οικογενειακό υπόβαθρο, πεποιθήσεις κλπ.)

- **Προαιρετικό:** Εάν θέλετε να εξερευνήσετε διαφορετικές οπτικές για μια άλλη τοποθεσία της Κύπρου, προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες τα **ΦΕ13.7** και **ΦΕ13.8** από την ενότητα για τη Λάπηθο. Ρωτήστε για τις ομοιότητες και τις διαφορές που εντόπισαν μεταξύ των προσωπικών αφηγήσεων που σχετίζονται με τις δύο περιοχές.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε και ενημερώστε γύρω από τα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψής τους στον Μούτταλο.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (75 λεπτά)

Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ14.10** για να περιηγηθείτε στον Μούτταλο, προκειμένου οι μαθητές/ριες να συλλέξουν πληροφορίες, να τραβήξουν φωτογραφίες και να κάνουν σκίτσα. Ζητήστε να δώσουν προσοχή σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της συνοικίας, τα οποία μπορεί να τους δώσουν πληροφορίες για τους/τις παλαιότερους/ες και τους/τις σημερινούς/ες κατοίκους και τα οποία μπορεί να τους δώσουν περισσότερες ιδέες για τις αντιφάσεις που εντοπίζονται στην περιοχή.

Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Δώστε χρόνο στους/στις μαθητές/ριες να προετοιμάσουν το υλικό τους και να το παρουσιάσουν σε μορφή έκθεσης φωτογραφίας για το Φεστιβάλ Παραστατικών Τεχνών (Buffer Fringe Performing Arts Festival).

14.6 Εκτοπισμός και Μούτταλος

A1. Εκτοπισμός τη δεκαετία του 1960

Και οι δύο κοινότητες εκτιμούν ότι αρκετές εκατοντάδες από τα μέλη τους τραυματίστηκαν, απήχθησαν και κρατήθηκαν προσωρινά όμηροι κατά την περίοδο από τις 21 Δεκεμβρίου 1963 έως τον Αύγουστο του 1964, μέχρι να αρχίσουν οι ανταλλαγές. Τα στοιχεία της απογραφής δείχνουν ότι εκείνη την περίοδο υπήρχαν πιθανώς 12 μικτά χωριά τα οποία είχαν εκκενωθεί εξολοκλήρου ή εν μέρει από τους/τις Ελληνοκύπριους/ες κατοίκους τους λόγω των διακοινοτικών συγκρούσεων. Τον Μάρτιο του 1964, οι Αρμένιοι/ισσες αναγκάστηκαν από τους/τις Τουρκοκύπριους/ες να εγκαταλείψουν τις συνοικίες της Λευκωσίας. Οι Τουρκοκύπριοι/ες εκκένωσαν πλήρως τις συνοικίες τους σε 72 μικτά χωριά και εγκατέλειψαν 24 τουρκοκυπριακά χωριά. Είναι γνωστό ότι το 1970 περίπου 20.000 Τουρκοκύπριοι/ες καταγράφηκαν ως πρόσφυγες. Μέχρι το 1970 περίπου 1.300 Τουρκοκύπριοι/ες πρόσφυγες είχαν επιστρέψει σε 19 μικτά χωριά και 5 τουρκοκυπριακά χωριά. Η έξοδος έλαβε χώρα σε αρκετά κύματα με το μεγαλύτερο να είναι τον Ιανουάριο του 1964, όταν έγινε διαπραγμάτευση μιας συμφωνίας ελεύθερης κυκλοφορίας.

Ελληνοκύπριοι/ες αξιωματούχοι υποστηρίζουν ότι το μεγαλύτερο μέρος του τουρκοκυπριακού κινήματος προσφύγων ξεκίνησε και υποκινήθηκε από Τουρκοκύπριους ηγέτες. Τουρκοκύπριοι ηγέτες ισχυρίζονται ότι δεν είχαν αναπτύξει κανένα σχέδιο και ότι δεν ξεκίνησαν το κίνημα. Ισχυρίζονται ότι τα μέλη της κοινότητάς τους κινήθηκαν επειδή εκφοβίστηκαν από τους/τις Ελληνοκυπρίους/ες. Οι έρευνες του συγγραφέα αποκαλύπτουν ότι η συντριπτική πλειονότητα των Τουρκοκυπρίων προσφύγων κινήθηκε μόνο αφού μέλη της κοινότητάς τους σκοτώθηκαν, απήχθησαν ή παρενοχλήθηκαν από Ελληνοκύπριους/ες, υποθέτοντας ότι θα επέστρεφαν σε λίγους μήνες. Γενικά, μετακόμισαν μαζικά στο πλησιέστερο τουρκοκυπριακό χωριό ή συνοικία που φρουρούνταν από μαχητές και, στις περισσότερες περιπτώσεις, άφηναν πίσω τους ρούχα, έπιπλα και τρόφιμα. Τα περισσότερα εγκαταλελειμμένα χωριά και συνοικίες λεηλατήθηκαν και κάηκαν από Ελληνοκυπρίους/ες.

Προσαρμογή από: Patrick, R. A., 1976. *Political Geography and the Cyprus Conflict: 1963-1971.* [Πολιτική Γεωγραφία και Κυπριακή Σύγκρουση]. Οντάριο: Department of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo.

A2. Εκτοπισμός στην Πάφο

Τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 1964, 900 Τουρκοκύπριοι/ες της Πάφου (30% του συνόλου του τουρκοκυπριακού πληθυσμού της Πάφου) μετεγκαταστάθηκαν στη μικρή τουρκοκυπριακή συνοικία Μούτταλος, μετά από μεγάλες μάχες. Ο Μούτταλος έγινε επίσης κέντρο υποδοχής για τους/τις εκτοπισμένους/ες από τα κοντινά χωριά. Μέχρι το 1971 μεγάλο μέρος του Μουττάλου ήταν άδειο και ερειπωμένο, ενώ σχεδόν το 20% του τουρκοκυπριακού πληθυσμού των 3.500 είχε εκτοπιστεί εσωτερικά. Την 20η Ιουλίου 1974, ως απάντηση στην τουρκική στρατιωτική επίθεση στο βορρά, ξέσπασαν σφοδρές μάχες μέσα και γύρω από τη συνοικία του Μουττάλου, με πολλαπλές επιθέσεις σε διάστημα 24 ωρών μέχρι να παραδοθούν οι Τουρκοκύπριοι/ες υπερασπιστές/ριες της συνοικίας, και όλοι οι άνδρες σε ηλικία μάχης συνελήφθησαν ως αιχμάλωτοι πολέμου. Σχεδόν 500 άνδρες κρατήθηκαν για 66 ημέρες, πριν από την ανταλλαγή κρατουμένων, στο πλαίσιο της οποίας οι άνδρες αφέθηκαν ελεύθεροι και στάλθηκαν στο βορρά. Ενώ κρατούνταν όμηροι, οι οικογένειές τους επιχείρησαν να διαφύγουν στο βορρά είτε πληρώνοντας διακινητές, μια συχνά επικίνδυνη επιχείρηση, είτε καταφεύγοντας στην περιοχή των Βρετανικών Κυρίαρχων Βάσεων του Ακρωτηρίου. Στις 7 Σεπτεμβρίου 1975 ο υπόλοιπος τουρκοκυπριακός πληθυσμός αναχώρησε για το βορρά υπό τη συνοδεία της ΟΥΝΦΙΚΥΠ. Μέχρι το 1975 πολλοί/ές εκτοπισμένοι/ες Ελληνοκύπριοι/ες από το βορρά εγκαταστάθηκαν στον Μούτταλο.

Προσαρμογή από: PRIO Κύπρου, 2011. *Πορείες Προσφυγιάς και Επανεγκατάστασης.* Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=1>.

Ερωτήσεις

1. Τι μάς λένε οι πηγές για την πρόσφατη ιστορία εκτοπισμού στην Κύπρο;
2. Συγκρίνετε το περιεχόμενο των πιο πάνω πηγών με ό,τι σχετικό έχει ακούσει ή διαβάσει στο παρελθόν.

Μετακίνηση από και προς τον Μούτταλο

Β1. Αντρέας Παπαπέτρου, Μουχτάρης του Μουττάλου

Ο Μούτταλος δέχτηκε πρόσφυγες από 98 διαφορετικές πόλεις και κοινότητες στην Κύπρο και είναι το μόνο μέρος στο οποίο μπορείς να βρεις συγκεντρωμένους τόσους πολλούς πρόσφυγες. Όταν φτάσαμε στον Μούτταλο το μέρος έμοιαζε με τον πύργο της Βαβέλ. Είχαμε εδώ κόσμο με πολλά διαφορετικές νοοτροπίες και τρόπο ζωής, γεγονός που επροκαλούσε πολλές διαφωνίες. Επήρεν κάποια χρόνια να δημιουργηθεί μια κοινότητα και οι κάτοικοι τωρά βλέπουν τον Μούτταλο σαν ένα χωριό στο κέντρο της Πάφου, παρά μια προσφυγική συνοικία ή πρώην τουρκοκυπριακή συνοικία. Αρχικά δημιουργήθηκε ένα κέντρο νεότητας. Μετά εδημιουργηθήκαν τα δύο σωματεία, η Αναγέννηση Ελπίδα και ο Προμηθέας. Τα σωματεία είναι ακόμη ενεργά. Διατηρούν δύο ποδοσφαιρικές ομάδες και οργανώνουν εκδηλώσεις.

Κατάγομαι από τον Άγιο Λουκά Αμμοχώστου και η οικογένειά μου επέρασεν βομβαρδισμό το 1974. Τότε ήμουν 4 χρόνων. Εγκατασταθήκαμε αρχικά στον Κάθηκα σε ένα παπποί, ο οποίος μάς παραχώρησε το σπίτι του για 3-4 μήνες. Μετά ήρταμε στον Μούτταλο για το σχολείο και από τότε διαμένω εδώ. Ήταν πολύ δύσκολο για τους γονείς μου να μετακινηθούν. Όταν φεύγεις από ένα τόπο με τα ρούχα που φορείς, έχεις μια στέγη και έρχεσαι και ξεκινάς που το μηδέν... Ο πατέρας μου ήταν λογιστής με μια πολλά καλή θέση στην Αμμόχωστο και έγινε αμπελουργός στην Πάφο. Μετά από πολλά χρόνια πήγε σε μια δουλειά σαν λογιστής. Η μητέρα μου ήταν μια πολύ καλή ράφταινα στην Αμμόχωστο και συνέχισε το επάγγελμά της εδώ. Ήταν εύκολο να ξαναξεκινήσει. Αργότερα άνοιξε και ένα κατάστημα με είδη ραπτικής στην πλατεία του Μουττάλου. Υπήρχαν διακρίσεις απέναντι στους πρόσφυγες στον Μούτταλο, αλλά υπήρχε και κόσμος που εβοήθησεν τον πρόσφυγα. Όταν εφύαμεν από το δημοτικό και επήαμεν στα σχολεία της Πάφου εκαταλάβαμεν το και εκακοφάνηκεν μας. Δαμαί ήμασταν όλοι πρόσφυγες, αντιμετωπίζαμεν τα ίδια προβλήματα, αλλά εκεί υπήρχε μια νοοτροπία να εθεωρήσουν κατώτερος αν σουν από τον Μούτταλο.

Θέλουμε πάντα να θεωρούμε σπίτι μας τον Άγιο Λουκά, αλλά έχουν περάσει τόσα πολλά χρόνια. Προσπαθούμε να θυμούμαστε να μεταδώσουμε στα παιδιά μας τούτο το αίσθημα που έχουμε για τους τόπους μας για να μπορέσει να υπάρχει συνέχεια. Δυστυχώς, τα παιδιά θεωρούν την Πάφο πόλη τους αφού εγεννήθηκαν εδώ. Είχα πάει στον Άγιο Λουκά μόλις ανοίξαν τα οδοφράγματα. Είναι ξένο σώμα. Μένουν Τουρκοκύπριοι στο σπίτι μου και μας είχαν υποδεχτεί πάρα πολύ καλά. Το σπίτι στο οποίο ζω τώρα ανήκει σε ένα ζευγάρι Τουρκοκυπρίων από τη Μόρφου. Όταν ήρθαν για επίσκεψη ήταν φορτισμένοι, όπως ήμασταν και εμείς όταν πήγαμε στον Άγιο Λουκά.

Συνέντευξη του Ανδρέα Παπαπέτρου στην Εύη Γρούτα, Σεπτέμβριος 2021

Β2. Ergenç Korkmazel, ένας Τουρκοκύπριους που ζει σήμερα στην Πάφο

Έχουμε σπίτια και καταστήματα εδώ. Αλλά, όπως θα ξέρεις, αν και ανήκουν σε Τουρκοκύπριους/ες δεν μπορούμε να τα χρησιμοποιήσουμε μέχρι να υπάρξει λύση (του κυπριακού προβλήματος). Δεν μπορώ να μπω σε αυτά. Ζουν άνθρωποι μέσα, φυσιολογικά είναι μετανάστες/ριες. Κατάγομαι από την Σταυροκόννου η οποία είναι 27 χλμ. μακριά από τον Μούτταλο της Πάφου. Μού έδωσαν ένα σπίτι στον Μούτταλο. Γενικά ζουν μετανάστες/ριες στον Μούτταλο. Άνθρωποι που μετανάστευσαν από διάφορες περιοχές στο βόρειο μέρος έφθασαν εδώ και με καταλαβαίνουν πολύ καλά γιατί είμαι και εγώ μετανάστης. Έχω γίνει μετανάστης αρκετές φορές και υπήρξαν πολύ συμπονετικοί/ές μαζί μου. Μού έφεραν πιρούνια και κουτάλια, μού έδωσαν μικρά δώρα. Αυτοί οι άνθρωποι είναι συνήθως πάνω από 60 – 70 χρόνων.

Συνέντευξη του Ergenç Korkmazel στον Kemal Aşık, Μάιος 2021

Β3. Η αφήγηση του Aytekin Altıok

Γεννήθηκα στον Μούτταλο και έζησα εκεί μέχρι τα 20 μου χρόνια. Βρισκόμουν εκεί στη διάρκεια της σύγκρουσης, υπηρετώντας τη στρατιωτική μου θητεία. Θυμάμαι ότι ο Ελληνοκύπριος υπάλληλος του θείου μου πήρε την αδερφή μου, Meryem, στις βάσεις. Τη βοήθησε. Καθώς ταξιδεύαμε μέσα από τα βουνά, δύο Ελληνοκύπριοι στρατιώτες μας συνέλαβαν. Μάς ζήτησαν χρήματα. Ήμασταν περίπου 70 άνθρωποι έτσι δώσαμε από 3-5 λίρες. Μαζέψαμε τα χρήματα και τους τα δώσαμε ώστε να μας αφήσουν να φύγουμε. Μάς πήραν σε ένα συγκεκριμένο σημείο και είπαν ότι θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε από εκεί. Από εκεί πήραμε ένα λεωφορείο για τα Βρέτσια και περπατήσαμε κατά μήκος της κοίτης του ποταμού μέχρι το φράγμα της Λεύκας. Πήγα πίσω στον Μούτταλο όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα. Οι άνθρωποι που ζουν στο σπίτι μας δεν μιλούσαν τουρκικά και εγώ δεν μιλώ ελληνικά, αλλά μάς φέρθηκαν πολύ καλά. Έζησα για 20 χρόνια στην Πάφο και για 45 στην Αμμόχωστο. Καμιά από τις δύο δεν την ένιωσα σαν το σπίτι μου, αλλά τους ανθρώπους τους τραβά ο τόπος στον οποίο γεννήθηκαν και μεγάλωσαν. Όταν με ρωτάνε, λέω ότι είμαι από την Πάφο.

Συνέντευξη του Aytekin Altıok στη Deniz Altıok, Σεπτέμβριος 2021

14.8 Εγκαταλείποντας τον Μούτταλο

Γ1. Η αφήγηση της Serap Kanay[22]

Φοίτησα στο στο Baf Gazi İlkokulu (Τουρκοκυπριακό Δημοτικό Σχολείο της Πάφου) από το δεύτερο έτος της δημοτικής μου εκπαίδευσης. Το σχολείο μας είχε την καλύτερη θέα στο παλιό Κτήμα και στη θάλασσα από κάτω. Ως παιδί δεν είχα καμία επαφή με την «άλλη κοινότητα». Το μόνο πράγμα που ήξερα για τους «άλλους» ήταν ότι διδάσκονταν στο σχολείο, ένα πράγμα που με μπέρδευε τότε ήταν το γεγονός ότι τα ελληνικά σχολεία δίδασκαν στα παιδιά ότι οι Τούρκοι είναι βάρβαροι και πώς πρέπει να μας μισούν. Δεν μπορούσα να καταλάβω πώς γίνεται να μισεί κανείς ένα παιδί στην ηλικία μου, χωρίς να με έχει γνωρίσει ποτέ και χωρίς να ξέρει τίποτα για μένα. Λοιπόν, τι έκανε ο δάσκαλός μας λέγοντας αυτά τα πράγματα στο σχολείο;!

Στα γεγονότα του 1974, ο πατέρας μου, που ήταν αστυνομικός, πιάστηκε όμηρος. Δεν προλάβαμε να δούμε τον πατέρα μου μέχρι το τέλος του Γενάρη του 1975, καθώς προφανώς χρησιμοποιήθηκε σε ανταλλαγή ομήρων και εστάλη στην Αμμόχωστο έξι εβδομάδες μετά τη σύλληψή του. Την εποχή που ήμασταν χώρια, ο πατέρας μου έκανε πολλές προσπάθειες για να μας στείλουν στην Αμμόχωστο, από το να μας στείλει με αυτοκίνητο, μέχρι το να μας οδηγήσουν με τα πόδια στα βουνά ή να πάμε στις βρετανικές βάσεις στο Ακρωτήρι και να γίνει αίτηση στον Ερυθρό Σταυρό. Έκανε τα πάντα για να ξανασυναντηθεί η διαλυμένη μας οικογένεια που δεν είχε πλέον συγγενείς στην Πάφο. Η μητέρα μου εξέτασε προσεκτικά όλες τις ιδέες του και τις απέρριψε με την αιτιολογία ότι δεν ήταν ασφαλείς δρόμοι για την «ελευθερία». Έτσι, περιμέναμε τον Ερυθρό Σταυρό να μας φέρει καλά νέα για την ασφαλή αναχώρησή μας, η οποία έμοιαζε να ήρθε επιτέλους μια νύχτα του χειμώνα. Στο σπίτι των γειτόνων ήταν συγκεντρωμένος πολύς κόσμος, μεταξύ των οποίων και οι δύο άνδρες που ήταν υπεύθυνοι για την αλληλογραφία με τον Ερυθρό Σταυρό. Μέσα στο φόντο των σκυθρωπών προσώπων και του κλάματος της μητέρας μου, μας είπαν για μια «ευκαιρία» να ξαναβρεθούμε με τον πατέρα μου την επόμενη κιόλας μέρα. Λοιπόν, ποιος ήταν ο λόγος για τα βουρκωμένα πρόσωπα και το κλάμα;

Ο λόγος ήταν ότι είχε έρθει η κλήση του Ερυθρού Σταυρού για μια άλλη οικογένεια που είχε ήδη καταφύγει στις βρετανικές βάσεις. Οι δύο νεαροί δικηγόροι σκέφτηκαν ότι θα μπορούσαμε να πάμε αντί αντί γι' αυτή την οικογένεια. Ωστόσο, υπήρχε ένα πρόβλημα: εκείνη η οικογένεια είχε μόνο 3 παιδιά, αλλά εμείς ήμασταν 4! Ένας από εμάς έπρεπε να μείνει πίσω για να τον στείλουν πίσω το συντομότερο δυνατό μετά. Δεν θα έμενα πίσω και το δήλωσα, ούτε εγώ ούτε ο εννιάχρονος αδερφός μου. Δεν μπορούσαμε να αφήσουμε πίσω την τετράχρονη, οπότε ΟΛΑ τα βλέμματα ήταν στραμμένα στην δεκάχρονη αδερφή μου για να δούμε αν θα συμφωνούσε να μείνει, αλλιώς κανείς μας δεν θα μπορούσε να πάει. Υπό πίεση, η αδερφή μου είπε «ναι». Έτσι, πήγαμε σπίτι για να ετοιμάσουμε τη βαλίτσα μας με τα πιο πολύτιμα υπάρχοντά μας, μαζί με ένα πάπλωμα για τον/την καθένα/μιά μας. Φύγαμε στο πίσω μέρος ενός φορτηγού του ΟΗΕ, με τη βαλίτσα μας και τα παπλώματά μας, μαζί με άλλες δύο γυναίκες και ένα μικρό αγόρι. Οι γείτονες κάλεσαν και ενημέρωσαν τον πατέρα μου για την άφιξή μας από τους γείτονες, αλλά δεν του είπαν ότι η αδερφή μου έμεινε πίσω. Τελικά, φτάσαμε στο οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας, όπου μας περίμενε ο μπαμπάς μου και πήδηξε στο φορτηγό κοιτάζοντας τριγύρω με αγωνία. Αμέσως ρώτησε για την αδερφή μου, κανείς μας δεν μπορούσε να απαντήσει γιατί όλοι κλαίγαμε.

Την αδερφή μου δεν μας την έστειλε ασφαλές μεταφορικό μέσο του Ερυθρού Σταυρού σε μία εβδομάδα, όπως μας είχαν υποσχεθεί. Την έστειλαν σε ένα επικίνδυνο και άβολο ταξίδι, για το οποίο έπρεπε να πληρώσουμε 200 κυπριακές λίρες και στο οποίο είχε μόνο τα ρούχα που φορούσε, στριμωγμένη στο χώρο της ρεζέρβας ενός φορτηγού με μια γειτόνισσα. Ο τρίχρονος γιος της ναρκώθηκε για να τον μεταφέρουν στην αγκαλιά κάποιου στο μπροστινό κάθισμα σε όλη τη διαδρομή από την Πάφο μέχρι το Πέργαμος. Όντας πάνω από την εξάτμιση, η αδερφή μου και η γειτόνισσα υπέστησαν εκτεταμένα εγκαύματα και χρειάστηκε να νοσηλευτούν. Αν η μητέρα μου είχε χρόνο να σκεφτεί αυτήν την προσφορά, πιστεύω ότι δεν θα είχε αποφασίσει να φύγει από τον Μούτταλο με αυτόν τον τρόπο. Αφήνοντας την αδερφή μου πίσω για έξι εβδομάδες, χωρίς να ξέρουμε τι συνέβαινε μας έχει αφήσει ανεξίτηλες ουλές.

Συνέντευξη της Serap Kanay στον Kemal Aşık και την Εύη Γρούτα

Ερωτήσεις

1. Ποιες διαφορές εντοπίζετε στον τόνο και το περιεχόμενο των πηγών στα **ΦΕ14.7** και **ΦΕ17.8**;
2. Τι μαθαίνουμε από τις πηγές ως προς τις σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων;
3. Πώς ορισμένα από τα άτομα περιγράφουν την εμπειρία της εγκατάστασής τους σε μια νέα κοινότητα;
4. Ο Ergenç περιγράφει πώς τον υποδέχθηκαν οι άνθρωποι στου Μούτταλο. Πιστεύετε ότι όλοι οι άνθρωποι που έχουν βιώσει τον εκτοπισμό έχουν τις ίδιες στάσεις απέναντι στην άλλη κοινότητα;
5. Ο κοινοτάρχης του Μουτάλλου αναφέρει ότι τα άτομα από διαφορετικές γενιές δεν έχουν πάντα τις ίδιες στάσεις ή απόψεις. Πώς το εξηγείτε αυτό;

22. Η Serap Kanay, γνωστή ως Serap Tünay κατά την αφήγηση, είναι Αφροκύπρια, η οποία γεννήθηκε στην Αμμόχωστο. Δηλώνει καλλιτέχνιδα και κοινωνική σχολιάστρια, ασχολείται με την τέχνη και είναι αδειούχος ξεναγός.

Αλλαγή και Ανάπτυξη στον Μούτταλο

Δ1. Ανάπλαση και ανάδειξη χώρων στον Μούτταλο

Το σχέδιο ανάπλασης της περιοχής έχει ως στόχο να ενισχύσει το ρόλο της ως σημείο ενδιαφέροντος και έλξης για τους/τις επισκέπτες/ριες που ενδιαφέρονται για τον ιστορικό και ιδιαίτερο χαρακτήρα της και το ρόλο της ως τόπο αναψυχής και ψυχαγωγίας. Η αναβάθμιση της αρχιτεκτονικής θα πρέπει να γίνει με μικρές παρεμβάσεις για τη βελτίωση της ποιότητας των αρχιτεκτονικών μορφών, χωρίς να αλλοιωθεί ο μοναδικός χαρακτήρας της περιοχής. Ο ιστορικός χαρακτήρας της περιοχής θα παρουσιάζεται μέσω σημείων πληροφόρησης σε στρατηγικούς χώρους (είσοδοι-έξοδοι στην περιοχή, τζαμί, πλατεία, σπηλιές), για την καθοδήγηση και την ενημέρωση των επισκεπτών/ριών για τηνιστορία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής. Δίπλα στο τζαμί θα δημιουργηθεί, επίσης, ένας χώρος βιωματικής μάθησης για σχολεία και άλλες εκπαιδευτικές ομάδες ή άλλους/ες επισκέπτες/ριες. Τα έργα σε αυτές τις περιοχές αποσκοπούν στην αναβίωση του φυτέματος βοτάνων από τους/τις Τουρκοκύπριους/ες, όταν ο Μούτταλος ήταν θύλακας. Οι εξωτερικοί χώροι εκδηλώσεων θα ενισχύσουν την κοινωνική ζωή και τις ευκαιρίες αναψυχής στην πόλη. Ο καλλωπισμός της πλατείας θα βοηθήσει στην προσέλκυση επισκεπτών/ριών στους υπάρχοντες χώρους αναψυχής, προκειμένου να αναπτυχθεί η κοινωνική ζωή και θα ενισχύσει τις ευκαιρίες απασχόλησης των ντόπιων. Οι χώροι πρασίνου αποτελούν σημαντικό μέρος αυτού του έργου, καθώς θα καταστήσουν την περιοχή πιο ελκυστική.

Προσαρμογή από: Ονησιφόρου, Χ. και Σωκράτους, Η., χ.χ. Ανάπλαση και Ανάδειξη Χώρων στη Συνοικία Μουττάλου. Διαθέσιμο στο: <http://docplayer.gr/31771460-Anaplasi-kai-anadeixi-horon-stin-synoikia-moyttaloy-13697.html>.

Δ2. Απόψεις για την ανάπλαση στον Μούτταλο

Ο Μούτταλος ήταν μια κλειστή τουρκοκυπριακή συνοικία και, λόγω των έντονων εχθροπραξιών, ο Παφίτης εν ήθελεν να τον επισκεφτεί, ούτε καν να περάσουν από δίπλα. Τούτη η νοοτροπία δυστυχώς εσυνεχίστηκε ακόμη και μετά, για πολλά χρόνια. Θεωρώ ότι τωρά τούτο έχει σταματήσει. Ο Παφίτης πολύ πιο εύκολα έρχεται στον Μούτταλο. Το κύριο πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε είναι η προσπάθειαναβάθμισης των τουρκοκυπριακών κατοικιών. Μιλούμε για παλιά σπίτια. Αν δεν διαθέτεις λεφτά να κάμεις αναβαθμίσεις τότε τα πράματα εν πολλά δύσκολα. Δυστυχώς είδαμε και το φαινόμενο να ρίχνονται τουρκοκυπριακές κατοικίες από το δημαρχείο για να γίνουνται πάρκινγκ αντί να τις επιδιορθώνουν. Πριν από μερικά χρόνια, ολοκληρώθηκε το έργο ανάπλασης του Μουτάλλου, αλλά οι κάτοικοι δεν είδαν να γίνεται εκείνο που επερίμεναν. Είμαστε μια γερασμένη κοινότητα και το πιο σημαντικό είναι να έχουμε χώρο στάθμευσης κοντά στην πλατεία. Υπήρχε περισσότερη ζωή στην πλατεία, τώρα εν έρημη. Υπήρξε μία μεγάλη αλλαγή προς το θετικό από το 1974. Ακόμη και το έργο για την ανάπλαση εβοήθησε. Όμως, εξακολουθούμε να είμαστε μια προσφυγική συνοικία με τα προβλήματά της.

Συνέντευξη του Ανδρέα Παπαπέτρου στην Εύη Γρούτα, Σεπτέμβριος 2021

Δ3. Αλλαγή στον Μούτταλο

Όταν έφτασα στον Μούτταλο η περιοχή ήταν εξαιρετικά παραμελημένη. Πάνω στις πόρτες υπήρχαν ανάγλυφα το αστέρι με την ημισέληνο και τα έχω καταγράψει όλα. Τώρα, αυτές οι πόρτες έχουν αντικατασταθεί από πόρτες αλουμινίου από την κυβέρνηση. Δεν το άλλαξαν για να σβήσουν τα τουρκοκυπριακά ίχνη, το έκαναν επειδή το αλουμίνιο συντηρείται πιο εύκολα από το ξύλο. Υπήρχαν πολλά σύμβολα που έδειχναν ότι οι Τουρκοκύπριοι/ες ζούσαν εδώ, όπως τα ονόματα των δρόμων και τα ίχνη στην περιοχή της αγοράς. Τα τελευταία χρόνια, τα πάντα τσιμεντώνονται. Παλιά τουρκοκυπριακά σπίτια καταρρέουν. Όλα ανανεώνονται. Ο Μούτταλος ήταν ένας τόπος όπου ζούσαν οι μετανάστες/ριες, ένας τόπος αγάπης, ανοχής, φεστιβάλ και κοινής χρήσης. Ωστόσο, σιγά σιγά, οι ηλικιωμένοι/ες φεύγουν, αφήνοντας τα σπίτια τους σε εγγόνια ή άλλους/ες. Οι Κύπριοι/ες δεν θέλουν να ζουν πια εδώ.

Συνέντευξη του Ergenç Korkmazel στον Kemal Aşık, Μάιος 2021

Ερωτήσεις

1. Ποιοι είναι οι διάφοροι στόχοι του σχεδίου ανάπλασης του Μουττάλου;
2. Σύμφωνα με τις πηγές νιώθουν όλοι/ες το ίδιο για τις αλλαγές που γίνονται στον Μούτταλο; Πώς το εξηγείτε αυτό;

14.10
Εξερευνώντας τον Μούτταλο

Μπορείτε να φτάσετε στον Μούτταλο από την Οδό Φελλάχογλου (Fellahoğlu). Ξεκινάτε από την Παλιά Δημοτική Αγορά και κινηθείτε προς την περιοχή του τζαμιού, όπου μπορείτε επίσης να παρατηρήσετε το βοτανικό κήπο και το παλιό σχολείο. Από εκεί, περπατήστε προς το βορρά για να φτάσετε στην πλατεία Ισμέτ Ινονού και μετά προς τον ανηφορικό δρόμο όπου θα δείτε τις σπηλιές και το πάρκο.

Ενώ περπατάτε στην περιοχή, παρατηρήστε τα κτήρια και τους δρόμους. Ποια στοιχεία μαρτυρούν ότι αυτή η περιοχή υπήρξε τουρκοκυπριακή συνοικία; Ποια ίχνη έχει αφήσει η σύγκρουση; Πώς αξιολογείτε τις προσπάθειες για την ανάπλαση της περιοχής;

ΕΝΟ ΤΗ ΤΑ15 Περιστερώνα

15.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην τοποθεσία

Η Περιστερώνα είναι ένα χωριό στην επαρχία Λευκωσίας, χτισμένο στις όχθες ενός παραπόταμου του Σερράχη. Βρίσκεται δίπλα από το δρόμο Λευκωσίας – Αστρομερίτη – Τροόδους. Αφού φτάσετε στο χωριό, κατευθυνθείτε προς την εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα, όπου μπορείτε να ζητήσετε από την/τον οδηγό του λεωφορείου να σας αφήσει.

Περιγραφή Τοποθεσίας

Σύμφωνα με το Κοινοτικό Συμβούλιο Περιστερώνας, το χωριό υπάρχει από το μεσαίωνα και αναφέρεται, σε αρκετές περιπτώσεις, από το χρονογράφο του 15ου αιώνα. Λεόντιο Μαχαιρά. Το χωριό, που στους χάρτες αναφέρεται ως Περιστερώνα ή Περιστέρα, πιθανό να πήρε το όνομά του από την παρουσία «φωλιών περιστεριών» (περιστερώνες), τα οποία ήταν σημαντικά στη λατρεία της Αφροδίτης όπως ήταν και για τους πρώτους/ες Χριστιανούς/ές (Κοινοτικό Συμβούλιο Περιστερώνας, 2021). Ο Μαχαιράς αναφέρει την Περιστερώνα ως ένα από τα έξι κέντρα των επαναστατημένων Κυπρίων, οι οποίοι/ες ξεσηκώθηκαν εναντίον της φραγκικής ηγεμονίας το 1426-27, κάτι που καταδεικνύει και τη σημασία του χωριού.

Η Περιστερώνα ήταν από τα πιο πλούσια χωριά στην περιοχή. Ο ποταμός ο οποίος διασχίζει το χωριό συνεισέφερε στη γεωργική ανάπτυξη και τις εμπορικές δραστηριότητες του χωριού. Μέχρι το 1964, η Περιστερώνα ήταν μικτό χωριό με ένα Ελληνοκύπριο και ένα Τουρκοκύπριο κοινοτάρχη (μουχτάρη), ξεχωριστά καφενεία, εστιατόρια και άλλες επιχειρήσεις. Στην Περιστερώνα οι Ελληνοκύπριοι/ες και οι Τουρκοκύπριοι/ες δεν έμεναν σε ξεχωριστές γειτονιές, όπως συνέβαινε σε άλλα μικτά χωριά. Τα σπίτια των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων ήταν ανάμικτα (ΟΙΔΕ, 2011). Μετά τη δολοφονία δύο Τουρκοκυπρίων αστυνομικών το 1964, σχεδόν όλοι/ες οι Τουρκοκύπριοι/ες κάτοικοι του χωριού, περίπου 500 άτομα, το εγκατάλειψαν για να εγκατασταθούν σε άλλα χωριά ή πόλεις. Μόνο μερικοί/ες από αυτούς/ες επέστρεψαν το 1968, για να εγκαταλείψουν και πάλι το χωριό τους το 1974. Οι περισσότεροι/ες από αυτούς/ες μετεγκαταστάθηκαν σε χωριά της περιοχής Μόρφου. Ο πληθυσμός της Περιστερώνας σήμερα περιλαμβάνει πέρα από τους/τις γηγενείς κατοίκους του χωριού και εκτοπισμένους/ες Ελληνοκύπριους/ες με καταγωγή, κατά κύριο λόγο, από την περιοχή Μόρφου (PRIO Κύπρου, 2011). Στα σημαντικά μνημεία του χωριού περιλαμβάνεται ο βυζαντινός πεντάτρουλλος ναός των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα και το τζαμί. Στη διάρκεια της βρετανικής κυριαρχίας της Κύπρου, η φωτογραφία των δύο αυτών κτηρίων, να στέκονται το ένα δίπλα στο άλλο, κοσμούσε κυπριακά γραμματόσημα και έργα τέχνης, ως σύμβολο ειρηνικής συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων. Το χωριό είναι ιδανικό για τη μελέτη και παρατήρηση της ιστορικής και της σύγχρονης και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και για τη μελέτη των θρησκευτικών μνημείων.

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- ΟΙΔΕ, 2011. Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο: Αναπαραστάσεις, του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος Λευκωσία: UNDP-ACT. Διαθέσιμο στο: <https://www.ahdr.info/our-work/supplementary-educational-materials>.
- Atun, H. 2017. *Kıbrıst'ta Osmalnı Türk Mirası: Şehrin Gölgeleri* [Τουρκική Οθωμανική Κληρονομιά της Κύπρου: Σκιές της Πόλης]. Αμμόχωστος: Printhouse Trade Ltd.
- Bağışkan, T., 2005. *Kıbrıs'ta Osmanlı – Türk Eserler* [Τουρκικά Οθωμανικά Μνημεία της Κύπρου]. Λευκωσία: Kıbrıs Müze Dostları Degneği Yayınıç.
- *Birds of a Feather*, 2012. [Film] Σκηνοθεσία Στέφανος Ευριπίδου και Stephen Nugent. Κύπρος. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=Lmf8GBQVSnQ>.
- Κοινοτικό Συμβούλιο Περιστερώνας, χ.χ. *Γενικά*. Διαθέσιμο στο: <http://www.peristerona.eu/ksenagisi/genika/#toggle-id-1>.
- Polignosi, χ.χ. *Περιστερώνα Μόρφου.* Διαθέσιμο στο: <http://www.polignosi.com/cgibin/hweb?-A=42510&-V=limmata>.
- PRIO Κύπρου, 2011. *Πορείες Προσφυγιάς και Επανεγκατάστασης*. Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=1>.

15.2 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Γυμνασίου

Πόσο διαφορετικοί/ές από μας ήταν οι παλιοί/ές κάτοικοι της Περιστερώνας;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Ιστορικά Τεκμήρια, Αλλαγή και Συνέχεια, Ομοιότητες και Διαφορές

Σενάριο: Ένα καινούριο νεανικό ραδιοφωνικό κανάλι βρίσκεται στη διαδικασία παραγωγής μίας σειράς podcast με τίτλο «Είμαστε η Κύπρος». Ο/η αρχισυντάκτης/ρια ειδήσεων του καναλιού ανέθεσε την παραγωγή μιας σειράς podcast, η οποία θα εστιάζει σε διαφορετικούς/ες Κύπριους/ες και θα αποδίδει φόρο τιμής στον πλουραλισμό καθώς θα προωθεί την κατανόηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας. Σε άλλα επεισόδια της σειράς θα φιλοξενηθούν διάφορες ιστορίες για σύγχρονους/ες και παλαιότερους/ες κατοίκους του νησιού, επισκέπτες/ριες και ταξιδιώτες/ισσες. Το 2ο επεισόδιο θα ασχοληθεί με τη ζωή των ανθρώπων στα κυπριακά χωριά στο παρελθόν, με αναφορά στην περίπτωση της Περιστερώνας, και θα εξετάσει ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στη ζωή στο παρελθόν και το παρόν.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες εργαζόμενοι/ες σε ομάδες, θα γράψουν και, πιθανό, να ηχογραφήσουν το σενάριο για ένα επεισόδιο μιας σειράς podcast. Οι εκπομπές podcast ή τα σενάρια, που θα ετοιμάσουν οι ομάδες, μπορεί να αξιολογηθούν είτε από τον/ην εκπαιδευτικό ή τους/τις συμμαθητές/ριες, με κριτήρια τα οποία θα έχουν καθοριστεί πριν την έναρξη της ερευνητικής διαδικασίας.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- εντοπίσουν κατάλληλες «ιστορίες» για τη δημιουργία του σεναρίου για το podcast/ ραδιοφωνικό πρόγραμμα και στη συνέχεια να τις παρουσιάσουν μέσα από μια ενδιαφέρουσα, ακριβή και ελκυστική αφήγηση για το παρελθόν,
- αναπτύξουν ερευνητικές δεξιότητες και δεξιότητες λήψης αποφάσεων.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Οι μαθητές/ριες θα αρχίσουν να ερευνούν και να σχεδιάζουν μια εκπομπή podcast που θα αναφέρεται στην Περιστερώνα, στη βάση τεκμηρίων για τους ανθρώπους της από το παρελθόν. Εξηγήστε ότι το σενάριο θα πρέπει να ξεκινά με μια εισαγωγή και στη συνέχεια να αναπτύσσει μια σειρά ιστοριών για την Περιστερώνα, εστιάζοντας σε διαφορετικούς ιστορικούς χαρακτήρες.

Πλαισίωση: (7 λεπτά) Κάντε μια σύντομη παρουσίαση για την Περιστερώνα χρησιμοποιώντας τις πληροφορίες από το **ΦΕ15.1** για να θέσετε το πλαίσιο. Εστιάστε στα κύρια χαρακτηριστικά του χωριού (μικτό χωριό, παραποτάμιο, αγροτικές εργασίες) και τα ιδιαίτερα του χαρακτηριστικά (μοναδική εκκλησία, τζαμί, λαϊκή αρχιτεκτονική). Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν πώς η γεωγραφία επηρεάζει τις ζωές των ανθρώπων (Πιθανές απαντήσεις: το νερό του ποταμού συνέβαλε στην ανάπτυξη της γεωργίας και την επέκταση του χωριού). Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ15.6**, για να εισαγάγετε τους/τις μαθητές/ριες στις διακοινοτικές σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, και ζητήστε τους να απαντήσουν τις ερωτήσεις.

Συζήτηση: (5 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να αναφέρουν τι υποθέσεις μπορούν να κάνουν για τους ανθρώπους στην Περιστερώνα και καλέστε τους/τις να πάρουν σημειώσεις. Ρωτήστε να σας πουν πού στηρίζουν τις υποθέσεις τους. Λάβετε υπόψη ότι η παράδοση και ο λαϊκός πολιτισμός μπορούν κάποιες φορές να οδηγούν σε στερεοτυπική κατανόηση των ανθρώπων του παρελθόντος.

Δραστηριότητα: (21 λεπτά) Για να εξερευνήσουν τις ιστορίες των ανθρώπων της Περιστερώνας, δώστε στους/στις μαθητές/ριες αντίγραφα των **ΦΕ5.7** και **ΦΕ15.8**. Συζητήστε τι είδους άνθρωποι ζούσαν σε ένα τέτοιο μέρος στο παρελθόν και τι είδους πληροφορίες έχουμε στη διάθεσή μας που να μιλάνε γι' αυτούς/ές. Το **ΦΕ15.7** δίνει τη δυνατότητα για περαιτέρω συζήτηση για τις ζωές των ντόπιων. Κάποιες πηγές αναφέρονται σε ορισμένα άτομα με ψηλή κοινωνική θέση που είχαν σχέση με το χωριό, καθώς και σε πιο τυπικές οικογένειες. Σύμφωνα με τη **Γ2** στο **ΦΕ 15.8** εργάτες/ριες από άλλες περιοχές μετέβαιναν στο χωριό για να βοηθήσουν με τις γεωργικές εργασίες, ενώ ορισμένοι/ες πιο μορφωμένοι/ες κάτοικοι του χωριού βρήκαν τον δρόμο τους προς τη διεθνή επιτυχία στις επιχειρήσεις χάρη σε ένα συνδυασμό τύχης και σκληρής εργασίας.

Συζήτηση: (5 λεπτά) Τι μπορείτε να συμπεράνετε για τους ανθρώπους της Περιστερώνας στο παρελθόν; Άλλαξαν καθόλου οι υποθέσεις που είχατε αρχικά διατυπώσει, και αν ναι, με ποιον τρόπο;

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κυριότερα σημεία. Προεπισκοπείστε τι θα καλυφθεί στο επόμενο μάθημα.

Μάθημα 2

Καλωσόρισμα της τάξης: (2 λεπτά) Εξηγήστε ότι στο μάθημα αυτό θα εστιάσουν περισσότερο σε ό,τι θα χρειαστούν για να ετοιμάσουν το σενάριο για την εκπομπή τους και πώς η επίσκεψή τους στην Περιστερώνα θα μπορούσε να εμπλουτίσει την εργασία τους.

Συζήτηση: (8 λεπτά) Γιατί εξετάζουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές των σημερινών ανθρώπων με τους ανθρώπους του παρελθόντος; Μπορούμε να γενικεύσουμε τα ευρήματά μας από την Περιστερώνα σε όλα τα χωριά της Κύπρου; Είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι η μελέτη των εννοιών της ομοιότητας και της διαφοράς επιτρέπει στους/στις μαθητές/ριες να προχωρήσουν πέρα από τις στερεότυπες υποθέσεις για τους ανθρώπους στο παρελθόν και να εξετάσουν την ποικιλομορφία των εμπειριών μεταξύ διαφορετικών ομάδων ανθρώπων και μεταξύ ατόμων εντός της ίδιας ομάδας.

Συζήτηση: (6 λεπτά) Ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες τι μπορούμε να μάθουμε για τους ανθρώπους που έζησαν στο παρελθόν μέσα από τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα (Πιθανές απαντήσεις: πλούτος, μέγεθος ενός υποστατικού, σχέση με τη φύση, θρησκεία). Εξηγήστε ότι στη διάρκεια της έρευνας πεδίου θα έχουν την ευκαιρία να εξετάσουν την οικιστική και τη θρησκευτική αρχιτεκτονική της Περιστερώνας, ώστε να συλλέξουν τεκμήρια που θα μπορούσαν να ενσωματώσουν στο σενάριό τους.

Δημιουργία podcast: (5 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να αποφασίσουν τι νομίζουν ότι θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στο επεισόδιο και πώς θα μπορούσαν να το κάνουν φιλικό προς τους/τις νέους/ες, αλλά και πλούσιο σε πληροφορίες. Θα πρέπει να κατανέμουν ρόλους μέσα στην ομάδα, ώστε κάθε μέλος της ομάδας να έχει ξεκάθαρα πράγματα να υλοποιήσει στη διάρκεια της ερευνητικής φάσης.

Έρευνα: (17 λεπτά) Ζητήστε από τις ομάδες να διεξάγουν έρευνα, ως προετοιμασία για τη συγγραφή του σεναρίου τους. Μπορείτε να τους παραχωρήσετε πρόσβαση στο διαδίκτυο ή σε έντυπο υλικό για την Περιστερώνα και τους ανθρώπους της.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα κύρια σημεία και αποδεσμεύστε την τάξη.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (120 λεπτά)

Ξεκινήστε από την εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα και περπατήστε στη γύρω περιοχή, κοιτάζοντας την εκκλησία και το εσωτερικό του κτηρίου , πριν κατευθυνθείτε προς το τζαμί και την περιοχή γύρω από αυτό. Παρέχετε στους/στις μαθητές/ριες το **ΦΕ8.10** για να τους/τις βοηθήσει με τις παρατηρήσεις τους στην εκκλησία και το τζαμί. Αρκετά φύλλα από την Ενότητα 0 (Τ1&2) θα τους/τις βοηθήσουν να εξετάσουν την αρχιτεκτονική της Περιστερώνας. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να πάρουν σημειώσεις, να κάνουν σχέδια και να τραβήξουν φωτογραφίες για να καταγράψουν τις παρατηρήσεις τους. Εάν θέλετε, ξεκινήστε μια συζήτηση επί τόπου σχετικά με τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τις ζωές των ανθρώπων στο παρελθόν, με βάση τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και το τοπίο. Υπενθυμίζουμε στην ομάδα ότι είναι επισκέπτες/ριες σε κατοικημένη περιοχή και ότι οι χώροι θρησκευτικής λατρείας πρέπει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Οι μαθητές/ριες ετοιμάζουν το σενάριο ή την ηχογράφησή τους. Δώστε χρόνο για να παρουσιάσουν τις εργασίες τους και να αξιολογήσουν την εργασία των συμμαθητών/ριών τους.

15.4 Σχέδιο Μαθήματος – Επίπεδο Λυκείου

Κάτι περισσότερο από ένα όμορφο γραμματόσημο; Διηγώντας την ιστορία της Περιστερώνας μέσα από εικόνες

Ομάδα Στόχος: Λύκειο	**ΦΕ#** = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Χρονολογία, Χρήση Πηγών, Αλλαγή και Συνέχεια
Γεωγραφία: Αίσθηση του Χώρου, Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Τουρισμός

Σενάριο: Το Κοινοτικό Συμβούλιο Περιστερώνας μελετά πώς τα ΜΜΕ παρουσιάζουν την Περιστερώνα, με στόχο να βελτιώσει την εικόνα του χωριού και να προσελκύσει νέους/ες και εναλλακτικό τουρισμό στο χωριό. Το έργο θα αρχίσει με μια εκστρατεία (καμπάνια) στο Instagram, τιμώντας το χωριό και την ιστορία του. Η εκστρατεία, αντιπαραβάλλοντας το ιστορικό γραμματόσημο με πολλές άλλες εικόνες, θα στοχεύσει στην ανάδειξη μιας πιο εξεζητημένης και ανθρώπινης προοπτικής του μέρους και των ανθρώπων του.

Μαθησιακά Αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα αναλάβουν να δουλέψουν ερευνητικά τόσο μέσα όσο και έξω από την τάξη, στο πλαίσιο της επίσκεψής τους στην τοποθεσία, ώστε να εξοικειωθούν με την οικισμό της Περιστερώνας. Θα πρέπει να δώσουν παραδείγματα για το τι είδους εικόνες είναι δυνατόν να πουν την ιστορία της Περιστερώνας και των ανθρώπων της μέσα στο χρόνο, παρουσιάζοντας την ως μια ζωντανή κοινότητα και ένα χώρο όπου διάφοροι άνθρωποι συναντήθηκαν μέσα από τιην εργασία τους. Διαφορετικές σκοπιές θα μπορούσαν να βοηθήσουν ντόπιους/ες και επισκέπτες/ριες να εξερευνήσουν την ιδιαιτερότητα και την πολυπλοκότητα του χωριού, ξεκινώντας από τις ιστορίες των ανθρώπων και φθάνοντας μέχρι τα ιστορικά κτήρια και τη φύση του μέρους και των ανθρώπων, όπως έχουν μεταβληθεί μέσα στο χρόνο. Αυτό θα επιτρέψει, επίσης, τη διερεύνηση ιστορικών και γεωγραφικών αφηγήσεων, αμφισβητώντας το απλοϊκό αφήγημα του γραμματοσήμου και αποκαλύπτοντας την πολυπλοκότητα της τοποθεσίας στο παρελθόν.

Θα επισκεφθείτε το χωριό και θα σκεφτείτε τι είδους κριτήρια θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, για να αποφασίσετε για το περιεχόμενο της εκστρατείας στο Instagram.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:
- γνωρίσουν και να κατανοήσουν την τοποθεσία και τα ιστορικά της χαρακτηριστικά,
- διερευνήσουν πώς μέσα από τις εικόνες μπορούν να εκφράσουν ιδέες και να δομήσουν μια αφήγηση.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσόρισμα της τάξης: (5 λεπτά) Δείξτε στην τάξη ένα αντίγραφο του αποικιακού γραμματοσήμου στο οποίο απεικονίζεται η Περιστερώνα (δείτε **ΦΕ15.9**), χωρίς να αναφέρετε το όνομα του χωριού ή άλλες πληροφορίες. Ρωτήστε: Τι μέρος είναι αυτό; Τι μάς λέει η εικόνα για την κοινότητα; Πώς αναπαρίσταται και πώς παρουσιάζεται; Δείτε τι παρατηρήσεις θα κάνουν οι μαθητές/ριες και μετά συζητήστε πώς τα νομίσματα, τα χαρτονομίσματα και τα γραμματόσημα μπορούν να παρέχουν μια ειδυλλιακή εικόνα ή ένα επιμελημένο μήνυμα για να μεταφέρουν μια συγκεκριμένη αφήγηση για ένα λαό ή ένα μέρος.

Εξηγήστε τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα: (2 λεπτά) Οι μαθητές/ριες θα κληθούν να μάθουν για την ιστορία της Περιστερώνας και για κάποιους από τους ανθρώπους που έζησαν εκεί στο πέρασμα του χρόνου.Θα δημιουργήσουν κριτήρια για την εκστρατεία τους στο Instagram για να πουν την ιστορία του χωριού με ένα «πραγματικό» τρόπο παρά ή με μια ειδυλλιακή αφήγηση.

Πλαισίωση: (10 λεπτά) Κάντε μια σύντομη παρουσίαση για την Περιστερώνα αξιοποιώντας πληροφορίες από το **ΦΕ15.1**, ώστε να θέσετε το πλαίσιο. Εστιάστε σε σημαντικά χαρακτηριστικά του χωριού και στους λόγους για τους οποίους αναπτύχθηκε (μικτό χωριό, πρόσβαση στο νερό του ποταμού, καλλιεργήσιμη γη, αγροτικές εργασίες) και πώς αυτό έχει αλλάξει μέσα στο χρόνο. Χρησιμοποιήστε το **ΦΕ15.6** για να εισάγετε τους/τις μαθητές/ριες στις διακοινοτικές σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και ζητήστε να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να κοιτάξουν και πάλι το γραμματόσημο και ρωτήστε: Τι δεν έχουμε λάβει υπόψη; Πώς μπορούμε να μάθουμε περισσότερα για το χωριό, πέρα από τα όσο μας λέει ένα απλό γραμματόσημο;

Δραστηριότητα: (15 λεπτά) Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να διαβάσουν τις πηγές στο **ΦΕ15.9** και να απαντήσουν τις ερωτήσεις. Οι πηγές δίνουν πληροφορίες για την ιστορία του γραμματοσήμου που απεικονίζει την Περιστερώνα,

καθώς και για την αναπαράσταση της Κύπρου από τις αποικιακές αρχές. Πιθανό να θέλετε να ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να προχωρήσουν σε συγκρίσεις ανάμεσα στα γραμματόσημα και τα σύγχρονα ΜΜΕ, καθώς και στις δύο περιπτώσεις η επιδίωξη είναι η προώθηση μιας συγκεκριμένης εικόνας ή αφήγησης για ένα μέρος.

Εργασία για το σπίτι: (5 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να κάνουν έρευνα είτε μέσω διαδικτύου ή μέσω έντυπου υλικού, για να εξετάσουν πώς παρουσιάζεται η Περιστερώνα στο διαδίκτυο (ιστοσελίδες τοπικών αρχών, κοινωνικά δίκτυα, άρθρα). Ζητήστε να δώσουν προσοχή στα χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο των εικόνων που συνήθως χρησιμοποιούνται. Ενθαρρύνετέ τους/τις να δουν κριτικά τη χρήση συγκεκριμένων ορόσημων ή γεγονότων στην ιστορία και να προσδιορίσουν αν λείπει κάτι. Μπορεί να θέλετε να τους ζητήσετε να επεκτείνουν την έρευνά τους και να ελέγξουν άλλα χωριά σε όλη την Κύπρο ή στην περιοχή τους.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε για το τι έχει συζητηθεί και εξηγήστε ότι στο επόμενο μάθημα θα αρχίσουν να ετοιμάζουν την εκστρατεία τους.

Μάθημα 2

Καλωσόρισμα της τάξης (2 λεπτά)

Συζήτηση: (10 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να παρουσιάσουν τι ανακάλυψαν με την εργασία που είχαν στο σπίτι. Λείπει κάτι από την εικόνα της Περιστερώνας στο διαδίκτυο; Τι είδους πράγματα θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν σε μια εκστρατεία στο Instagram για μια καλύτερη παρουσίαση του χωριού; Ενθαρρύνετέ τους/τις να σκεφτούν το κοινό το οποίο θα ήθελαν να προσεγγίσουν και τα κριτήρια που θα θέσουν για την επιλογή φωτογραφιών για την εκστρατεία.

Έρευνα: (25 λεπτά) Για να μάθουν περισσότερα για την κοινότητα και τους ανθρώπους της, προμηθεύσετε τους/ις μαθητές/ριες με τα ακόλουθα:

- **ΦΕ15.7** και **ΦΕ15.8** στα οποία δίνονται πληροφορίες για κάποιους από τους ανθρώπους της Περιστερώνας μέσα στον χρόνο. Αν θέλετε να παρουσιάσετε περισσότερες προσωπικές ιστορίες, εξερευνήστε το επιπρόσθετο υλικό στην ιστοσελίδα.
- **ΦΕ15.10** όπου παρέχονται πληροφορίες για την εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα και το τζαμί του χωριού. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν πώς θα μπορούσαν να παρουσιάσουν αυτά τα δύο μνημεία χρησιμοποιώντας μια πιο εξεζητημένη αφήγηση με εικόνες. Πώς παρουσιαζόταν η Περιστερώνα στο γραμματόσημο; Πόσο αυτό ταιριάζει με τα όσα εισηγούνται οι ιστορικές καταγραφές; Λέγεται πραγματικά η ιστορία της Περιστερώνας;

Ανακεφαλαίωση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε ό,τι έχουν ανακαλύψει οι μαθητές/ριες στη διάρκεια της έρευνάς τους και εξηγήστε τι θα γίνει στην επιτόπια επίσκεψη στην Περιστερώνα.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (120 λεπτά)

Μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες το **ΦΕ15.10** και σελίδες από την Ενότητα 0 (Τ1 & 2) για να τους/τις βοηθήσετε να παρατηρήσουν και να σημειώσουν τα κύρια χαρακτηριστικά αλλαγής και συνέχειας μέσα στο χρόνο στο ανθρωπογενές τοπίο και τον οικισμό της Περιστερώνας. Θα πρέπει να τραβήξουν φωτογραφίες και να κάνουν παρατηρήσεις για τον τόπο και τους ανθρώπους, τις οποίες στο τέλος θα χρησιμοποιήσουν στην εκστρατεία τους στο Instagram. Βεβαιωθείτε ότι οι μαθητές/ριες έχουν στη διάθεσή τους υλικό όπως φωτογραφικές μηχανές, τετράδια ιχνογραφίας, σημειωματάρια, χρωματιστά μολύβια ή μαρκαδόρους. Ενημερώστε ότι θα περάσουν από κατοικίες, χώρους εργασίας και θρησκευτικές τοποθεσίες και θα πρέπει να είναι προσεκτικοί/ες και διακριτικοί/ες.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Δώστε χρόνο για περισσότερη έρευνα, για την ετοιμασία του υλικού για το Instagram και αξιολόγηση. Συμφωνήστε με την τάξη για τον τρόπο που θα παρουσιαστεί η εργασία τους. Μπορείτε να τους ζητήσετε να αναρτήσουν τις φωτογραφίες στον τοίχο ή να ετοιμάσουν μια παρουσίαση Power Point, εξηγώντας τις εικόνες που επέλεξαν και τον λόγο που τις επέλεξαν.

15.6
Η ζωή στην Περιστερώνα

Α1

Η Περιστερώνα ήταν ένα από τα πλουσιότερα χωριά της περιοχής. Κάθε κοινότητα είχε το δικό της καφενείο, εστιατόρια και άλλες επιχειρήσεις, αλλά (σύμφωνα με τους/τις ερωτώμενους/ες) μέλη και των δύο κοινοτήτων χρησιμοποιούσαν όλες τις εγκαταστάσεις. Οι Τουρκοκύπριοι/ες κατείχαν την πιο πλούσια γη και τα γεωργικά μηχανήματα του χωριού. Η τοπική διοικητική εξουσία διανεμήθηκε εξίσου στις δύο κοινότητες: μετά το 1960, το χωριό είχε δύο μουχτάρηδες και ένα αστυνομικό τμήμα (με προσωπικό και από τις δύο κοινότητες). Μια δικοινοτική επιτροπή ήταν υπεύθυνη για τη διαχείριση του νερού και έλεγχε τη χρήση του ποταμού.

Οι οικογένειες ζούσαν η μια δίπλα στην άλλη, και σύμφωνα με τις έρευνες των Beyli (2010) και Philippou (2010), οι κάτοικοι του χωριού αναμειγνύονταν καθημερινά κατά τη διάρκεια της βρετανικής περιόδου. Εργάζονταν μαζί στις φάρμες: Τουρκοκύπριοι/ες ως εργοδότες/ριες και Ελληνοκύπριοι/ες ως εργάτες/ριες. Άνθρωποι από τις δύο κοινότητες συνευρίσκονταν στο πλαίσιο γαμήλιων τελετών, εορτασμών θρησκευτικών γιορτών και άλλων εκδηλώσεων. Οι άντρες κοινωνικοποιούνταν μαζί, ενώ οι γυναίκες έμεναν κυρίως στο σπίτι, δούλευαν στα χωράφια και φρόντιζαν τα παιδιά.

Στις συνεντεύξεις, η ΕΟΚΑ εμφανίζεται πολύ έντονα στις μνήμες των Τουρκοκυπρίων από την Περιστερώνα, οι οποίοι/ες φαίνεται να μην είχαν χάσει την εμπιστοσύνη τους προς τους/τις ντόπιους/ες Ελληνοκυπρίους/ες, αλλά φοβούνταν αρκετά τους/τις ξένους/ες. Μετά το 1963, σημειώθηκαν βίαια επεισόδια και μαζική παρενόχληση των Τουρκοκυπρίων που οδήγησε σε μαζική αναχώρηση τους και λεηλασία των περιουσιών τους. Γείτονες/ισσες και παλιοί/ες φίλοι/ες σταμάτησαν να ανταλλάζουν χαιρετισμούς, και περισσότεροι/ες ξένοι/ες βρίσκονταν πλέον τριγύρω. Τη νύχτα ακούγονταν συχνά πυροβολισμοί και σημειώνονταν τακτικά κλοπές ζώων.

Στις συνεντεύξεις τους, οι Ελληνοκύπριοι/ες κάτοικοι του χωριού τόνισαν το ρόλο των ξένων στη βία, αλλά και των Βρετανών, της ΤΜΤ, της ΕΟΚΑ και των ελληνοκυπριακών αρχών. Ένας/μια ισχυρίστηκε ότι οι ντόπιοι/ες δέχονταν πίεση, από ανθρώπους έξω από το χωριό, να σκοτώσουν Τουρκοκύπριους/ες αλλά οι ντόπιοι/ες αρνήθηκαν να το κάνουν.

Προσαρμογή από: Beyli, Z., 2010. *Turkish Cypriot Oral History of the villages Aphania, Peristerona and Mora* [Προφορική Ιστορία Τουρκοκυπρίων των χωριών Αφάνεια, Περιστερώνα και Μόρα] (Αδημοσίευτη Αναφορά Έρευνας), Λευκωσία: ΟΙΔΕ.
Philippou, G., 2010. *Greek Cypriot Oral History of the villages Peristerona and Potami* [Ελληνοκυπριακή Προφορική Ιστορία των χωριών Περιστερώνα και Ποτάμι] (Αδημοσίευτη Αναφορά Έρευνας). Λευκωσία: ΟΙΔΕ
και ΟΙΔΕ, 2011. *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο: Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*. Λευκωσία: UNDP-ACT.

Α2. Εκτοπισμός του τουρκοκυπριακού πληθυσμού

«Ο πρώτος καταγεγραμμένος εκτοπισμός που σχετίζεται με συγκρούσεις, σε ότι αφορά την Περιστερώνα, έλαβε χώρα τον Ιανουάριο του 1964 [...] Σχεδόν όλοι/ες οι Τουρκοκύπριοι/ες κάτοικοι της Περιστερώνας τράπηκαν σε φυγή τον Φεβρουάριο του 1964, μετά τη δολοφονία δύο Τουρκοκυπρίων αστυνομικών στο χωριό. [...] έφυγαν περίπου 500 άτομα. Μερικοί/ές επέστρεψαν το 1968, αν και ο Richard Patrick κατέγραψε μόνο 23 Τουρκοκύπριους/ες στο χωριό το 1971. Το 1974, όλοι/ες οι Τουρκοκύπριοι/ες που είχαν επανεγκατασταθεί στην Περιστερώνα εγκατέλειψαν το χωριό μετά τη δολοφονία δύο χωριανών τους από Ελληνοκύπριους παραστρατιωτικούς και σήμερα βρίσκονται διασκορπισμένοι/ες στο βόρειο μέρος της Κύπρου».

Πηγή: PRIO Κύπρου, 2011. *Πορείες Προσφυγιάς και Επανεγκατάστασης*. Διαθέσιμο στο: <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=1>.

Ερωτήσεις

1. Σε ποιο βαθμό οι δύο πηγές συμφωνούν μεταξύ τους;
2. Μπορείτε να εισηγηθείτε οποιουσδήποτε τρόπους για να ελεγχθούν οι διάφοροι ισχυρισμοί για τα γεγονότα που προβάλλονται πιο πάνω;

Οι Άνθρωποι της Περιστερώνας Ι

Β1

Η Γριστινού Κουτουρούσιη γεννήθηκε το 1912 στην Ορούντα. Οι γονείς της, Γιάννης και Ελένη Κουντουρούσιη είχαν τέσσερις γιούς και η Χριστίνα ήταν το δεύτερο μεγαλύτερο παιδί. Πήγε σχολείο μόνο για 6 μήνες και μετά υποχρεώθηκε να μείνει στο σπίτι και να προσέχει τον αδερφό της που ήταν ακόμη βρέφος. Σε ηλικία 7- 8 χρόνων έπαιρνε το κοπάδι με τα βόδια για να πιουν νερό. Ο γιος της, Μιχαλάκης, σχολίασε: «οι γονείς εκείνο τον καιρό εκμεταλλεύονταν τα παιδιά τους. Για αυτούς ήταν απλά εργατικά χέρια». Η μητέρα της είχε παντρευτεί νέα και είχε μια πολύ σκληρή ζωή στην Ορούντα κουβαλώντας νερό για την οικογένεια και, για τούτο επέμενε η Χριστίνα να μην παντρευτεί πριν γίνει 20 χρόνων και ότι θα παντρευόταν κάποιον από την Περιστερώνα και θα είχε νερό κοντά στο σπίτι τους. Η Χριστίνα αρραβωνιάστηκε με το Γιαννή της Σοφιανής από την Περιστερώνα στα 20 και παντρεύτηκε στα 22, με προίκα χωράφια στην άκρη του χωριού. Ο Μιχαλάκης αναπολεί τα εξαιρετικά κεντήματα της μητέρας του και το ράψιμο βρακών, μέρος του κυπριακού παραδοσιακού ντυσίματος των αντρών. Φρόντιζε επίσης το κοπάδι της οικογένειας, άρμεγε τις κατσίκες, εργαζόταν στα χωράφια, φρόντιζε το σπίτι και μεγάλωνε τα παιδιά. Είχε καλές σχέσεις τόσο με τις Χριστιανές όσο και με τις Μουσουλμάνες γειτόνισσες, και ο Μιχαλάκης θυμάται ότι μια φορά η μητέρα του δάνεισε τα «γρουσά» της (χρυσά περιδέραια) σε μια μουσουλμάνα γειτόνισσα για να τα κρεμάσει στο φέσι του γιού της στην τελετή περιτομής του. Της τα επέστρεψε μαζί με μια μεγάλη πιατέλα με αγκινάρες και λουκούμια. Η κόρη της, Έλλη, λέει ότι παρά το ότι η μητέρα της δεν μπορούσε να γράψει το όνομά της, ήταν πολύ καλή με τους αριθμούς και συμμετείχε στη λήψη αποφάσεων με τον άντρα της, ειδικότερα όταν αυτές αφορούσαν την αγορά γης. Οι άνθρωποι αναφέρονται σε αυτή συνήθως με το πατρώνυμό της, παρά με το όνομα του συζύγου της.

Συνέντευξη του Μιχαλάκη Πολυδώρου και της Έλλης Γιωργούδη στην Γεωργία Νικολάου και την Εύη Γρούτα, Μάρτιος 2021

Β2. Χριστίνα Κουτουρούσιη γύρω στο 1933

Πηγή: Αρχείο Μιχαλάκη Πολυδώρου και Έλλης Γιωργούδη

15.7

Β3. Η οικογένεια της ποιήτριας Neşe Yaşın

«Η οικογένειά μας ήταν λίγο διαφορετική από άλλες οικογένειες εκείνης της εποχής. Ο παππούς μου, Salih Zeki, γεννήθηκε το 1902. Το "Ζεκί" ήταν το παρατσούκλι του, που σημαίνει "έξυπνος" επειδή ήθελε να σπουδάσει στην Οξφόρδη. Ο πατέρας του είχε πεθάνει και ο θείος του δεν τον ήθελε να φύγει επειδή κάποιος έπρεπε να φροντίζει τα περιβόλια. Μελετούσε γλώσσες μόνος του. Πάντα διάβαζε ένα βιβλίο και φορούσε κοστούμι. Ήταν αγρότης με κοστούμι! Έμαθε Αγγλικά και Ελληνικά και μπορούσε να διαβάσει την ελληνική εφημερίδα σε μια χρονική περίοδο που ούτε οι Ελληνοκύπριοι/ες κάτοικοι του χωριού δεν μπορούσαν να διαβάσουν Ελληνικά. Ήταν ο πρώτος στο χωριό που απέκτησε αρτεσιανό πηγάδι και παρήγαγε και πωλούσε ζεστό νερό. Είχε επίσης ένα λεωφορείο και πολλοί/ες Ελληνοκύπριοι/ες μού είπαν ότι τους είχε δανείσει το λεωφορείο για τα γαμήλια τους πάρτι. Οι παππούδες μου ήθελαν τα παιδιά τους να μορφωθούν. Για τούτο ενοικίασαν ένα σπίτι για τη μητέρα μου και το θείο μου στη Λευκωσία για να λάβουν σωστή εκπαίδευση. Μετά έστειλαν τη μητέρα μου στην Άγκυρα, σε ένα σχολείο για κορίτσια, για να σπουδάσει μαγειρική, ραπτική και διατροφή. Έγινε δασκάλα για τα κορίτσια του χωριού και τα δίδασκε πώς να μαγειρεύουν και να ράβουν. Η μητέρα μου και ο θείος μου δε χρειάζονταν να δουλέψουν στα χωράφια ή να κάνουν δουλειές του σπιτιού γιατί ο παππούς μου μπορούσε να προσλάβει ανθρώπους για τούτες τις δουλειές. Η γιαγιά μου δεν εργάστηκε ποτέ. Οι γυναίκες έμεναν γενικά στο σπίτι διότι το χωριό ήταν κάπως συντηρητικό. Οι Τουρκοκύπριες της Περιστερώνας ήταν οι τελευταίες που έβγαλαν τα τσαντόρ τους. Η άλλη μου γιαγιά (η μητέρα του πατέρα μου) είχε πάρει διαζύγιο από τον παππού μου και δεν ήθελε να ζει ως μια διαζευγμένη γυναίκα στην Κύπρο, έτσι βρήκε μια δικαιολογία για να μετακομίσει στην Κωνσταντινούπολη».

Συνέντευξη της Neşe Yaşın στον Kemal Aşık και την Εύη Γρούτα, Μάιος 2021.

Β4. Οικογενειακή φωτογραφία, 1962

Πηγή: Αρχείο της Neşe Yaşın

Οι άνθρωποι της Περιστερώνας ΙΙ

Γ1. Μιχαήλ Μεμπρέ και Μπερνάρντο Μπενεντέτι

Ο Μιχαήλ (ή Μισιέλ) Μεμπρέ γεννήθηκε στην Κύπρο γύρω στο 1509 και ήταν ένας από τους πιο σπουδαίους διερμηνείς για τις γλώσσες της Ανατολής, στην υπηρεσία των Ενετών. Είχε συγγένεια με τον Μπερνάρντο Μπενεντέτι, φεουδάρχη της Περιστερώνας. Ενώ ήταν ακόμη νέος, ο Μεμπρέ ταξίδεψε στην Οθωμανική Επαρχία της Ανατολίας και στη Συρία, ως εμπορικός αντιπρόσωπος του Μπενεντέτι, για να γίνει αργότερα διερμηνέας της Δημοκρατίας της Βενετίας. Το 1525 ο Μπενεντέτι τον πρότεινε για να αναλάβει μια σημαντική διπλωματική αποστολή για να εξασφαλίσει η Βενετία τη συμμαχία του Σάχη της Περσίας εναντίον του Οθωμανού ηγεμόνα, Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή. Αργότερα έγραψε «Το Ταξίδι στην Περσία» όπου παραθέτει τις εμπειρίες του. Ο Μπερνάρντο Μπενεντέτι αγόρασε τη γη του αγροκτήματος της Περιστερώνας το 1525. Καταγόταν από την εύπορη και με μεγάλη επιρροή οικογένεια των Μπενεντέτι, αριστοκρατική οικογένεια της Βενετίας. Άλλα μέλη της οικογένειας είχαν στην ιδιοκτησία τους αγροκτήματα σε διάφορες περιοχές της Κύπρου και συνδέθηκαν μέσω γάμου με άλλες σημαντικές κυπριακές και βενετσιάνικες οικογένειες δημιουργώντας πολιτικές και επιχειρηματικές σχέσεις.

Προσαρμογή από: Παταπίου, Ν., 2019. *Η κυπριακή οικογένεια Benedetti.*
Διαθέσιμο στο: <https://parathyro.politis.com.cy/2019/10/i-kypriaki-oikogeneia-benedetti/>.

Γ2. Ο Sherif Alis και οι εργάτες/ριες από την Τηλλυρία

Οι «Τήλλυροι», άνθρωποι από την περιοχή της Τηλλυρίας, εργάζονταν συχνά ως εποχιακοί εργάτες/ριες στην Περιστερώνα. Εργοδοτούνταν μέχρι και για 10 μήνες τον χρόνο, μέχρι περίπου το 1963 όταν και άρχισε η διακοινοτική βία. Έπαιρναν χαμηλό μεροκάματο και δωρεάν τροφή καθημερινά. Συνήθως ήταν πολύ φτωχοί/ες, μερικές φορές αμόρφωτοι/ες Μουσουλμάνοι/ες που μιλούσαν ελληνικά με βαριά προφορά. Κάποιοι/ες ενοικίαζαν χώρο για την διαμονή τους στον Μεντρεσέ.[23] Τα παιδιά τους φοιτούσαν στο τουρκοκυπριακό σχολείο, όμως οι δάσκαλοι/ες δεν τους έδιναν πολλή προσοχή. […] Γνώρισα ένα Τύλληρο με το όνομα Σιερίφ Αλής [Şerif Alis]. Πωλούσε χώμα και κοπριά στη Λευκωσία και ήταν παντρεμένος με την Μεϊρέμί [Meyremi], μια νέα γυναίκα από την Τηλλυρία. Όταν ξέσπασαν οι φασαρίες μετακόμισαν στην Κατωκοπιά, για λόγους ασφάλειας, μαζί με πολλούς/ες άλλους/ες Τουρκοκύπριους/ες. Μετά τη μετεγκατάστασή τους πολλοί/ες παντρεύτηκαν με άτομα που δεν ήταν από την Τηλλυρία. Σήμερα μπορείς να ακούσεις να αποκαλούν κάποιον ως *το γιο του Τήλλυρου*, κάτι που υπονοεί άτομο χαμηλού κοινωνικοοικονομικού στάτους.

Συνέντευξη του Μιχαλάκη Πολυδώρου και την Έλλη Γεωργούδη στη Γεωργία Νικολάου και την Εύη Γρούτα, Μάρτιος 2021

Γ3. Mehmet Kurdash (1924-2010)

Τα τελευταία σαράντα χρόνια πολλές προσωπικότητες από το χώρο του θεάματος και της μόδας, περιλαμβανομένων της Madonna, της Πριγκίπισσας Diana του ΗΒ και ηθοποιοί όπως η Nicole Kidman και η Emma Thompson, έχουν φορέσει παπούτσια που έφτιαξε ένας Περιστερωνίτης: Ο Mehmet Kurdash. Γεννημένος το 1924, ο Mehmet Kurdash έγινε υποδηματοποιός στο χωριό και μετά στη Λευκωσία, στο κατάστημα του θείου του. Το 1952 αποφάσισε να μεταναστεύσει στην Αυστραλία, όταν του αρνήθηκαν να παντρευτεί μια ντόπια. Έφθασε μόλις μέχρι το Λονδίνο όπου ερωτεύτηκε μια νοσοκόμα από τη Σουηδία και αποφάσισε να μείνει φτιάχνοντας παπούτσια στο ενός δωματίου διαμέρισμά του. Έπαιρνε μεταχειρισμένα παπούτσια και ανακύκλωνε κομμάτια από αυτά για να φτιάξει καινούρια παπούτσια. Το 1954 άνοξε το δικό του εργαστήριο με την επωνυμία «Gina» (εμπνευσμένο από την ηθοποιό Gina Lollobrigida). Οι γιοί του, Altan, Attila και Aytın, μπήκαν στην επιχείρηση και άνοιξαν το πρώτο υψηλής μόδας κατάστημα τους στο Τσέλσι του Λονδίνου το 1991, επεκτείνοντας έτσι την επιχείρησή τους σε προϊόντα για τις ελίτ με υποκαταστήματα στο Λος Άντζελες, ΗΠΑ, το Ντουμπάι και το Κατάρ.

Προσαρμογή από: Hatay, M., 2019. Ünlülerin ayağında Kıbrıslı Türk Markası [Μια τουρκοκυπριακή επωνυμία στα πόδια των διασημοτήτων] *Haber Kıbrıs*. Διαθέσιμο στο: <https://haberkibris.com/unlulerin-ayaginda-kibrisli-turk-markasi-2019-04-28.html>.

Ερωτήσεις

1. Γνωρίζουμε ότι ο προσωπικός χαρακτήρας και η τοπική κατάσταση μπορεί να οδηγήσουν σε μετανάστευση. Μπορούμε να αποδίδουμε μεγάλες αλλαγές σε μια μόνο αιτία ή είναι πολύ απλοϊκό να υποθέτουμε κάτι τέτοιο; Εξηγήστε.
2. Πόσο έχουν αλλάξει οι παράγοντες που οδηγούν στη μετανάστευση μεταξύ της Ενετικής Περιόδου και της σημερινής εποχής;

23. Medrese/ Μεντρεσέ: Σχολείο για την ισλαμική κοινότητα.

15.9
Το γραμματόσημο της Περιστερώνας

Γιατί έχει σημασία ένα γραμματόσημο ή ένα νόμισμα ή ένα χαρτονόμισμα; Τεχνουργήματα με απεικονίσεις, όπως τα γραμματόσημα και τα χαρτονομίσματα μπορεί να είναι ισχυροί φορείς μηνυμάτων και νοήματος, αλλά συχνά τα παραβλέπουμε ως ιστορικές πηγές. Είναι συχνά μια δήλωση ταυτότητας ή αναπαραστάσεις με μηνύματα σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά και χρησιμοποιούνται συχνά για προπαγάνδα.

Δ1

Η ταχυδρομική υπηρεσία της Κύπρου ιδρύθηκε από τους Βρετανούς στις 12 Ιουλίου 1878. Το πρώτο γραμματόσημο με τη λέξη «Κύπρος» γραμμένη σε αυτό εκδόθηκε την 1η Απριλίου 1880. Μέχρι την πεντηκοστή επέτειο της βρετανικής κυριαρχίας το 1928, εκδόθηκε ένα σύνολο γραμματοσήμων που έδειχναν σκηνές από την Κύπρο με διαφορετικές ταχυδρομικές αξίες. Τον Δεκέμβριο του 1934 εκδόθηκε ένα σετ έντεκα γραμματοσήμων με ιστορικά μνημεία από όλη την Κύπρο, με το σύνολο να επανεκδίδεται όταν ενθρονίστηκε η Ελισάβετ Β΄ το 1952.

Προσαρμογή από: Ανδρέου, Σ., 2017. *Cultivating official culture through visual communication: stamp design in the Republic of Cyprus, perceptions of citizens and ideology* [Καλλιεργώντας επίσημη κουλτούρα μέσα από την οπτική επικοινωνία: σχεδιασμός γραμματοσήμων στην Κυπριακή Δημοκρατία, αντιλήψεις των πολιτών/ιδων και ιδεολογία]. PhD. Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Διαθέσιμο στο: <https://ktisis.cut.ac.cy/handle/10488/10740>.

Δ2. Αποικιακές αναπαραστάσεις της Κύπρου

Οι βρετανικές αποικιακές αρχές εργάστηκαν σκληρά για να παρουσιάσουν μια εικόνα της Κύπρου «ως τόπο αρχαίας προέλευσης, με παραδοσιακές αξίες και όμορφα τοπία, αλλά και ταυτόχρονα ως μια άγρια και εύφορη γη που περιμένει να εξημερωθεί και να καλλιεργηθεί, κάτι που ήταν αποστολή του σχεδίου αποικισμού». Υπήρξε επιλεκτική ανακατασκευή συγκεκριμένων τμημάτων της ιστορίας του νησιού. «Από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι αναφορές στην κλασική περίοδο της Κύπρου χρησιμοποιήθηκαν σε δημόσια κτήρια για την προώθηση του ρόλου του αποικισμού στην επανασύνδεση της χώρας με το ένδοξο αρχαίο παρελθόν της. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ξεκίνησαν οι πρώτες κινήσεις ανεξαρτησίας και επανένωσης με την Ελλάδα, οι νεοκλασικές αναφορές αντικαταστάθηκαν από (αυτές) της μεσαιωνικής εποχής» (Pyla και Phokaides, 2009).

Προσαρμογή από: Δασκαλάκη, Γ., 2017. 'Aphrodite's Realm': Representations of Tourist Landscapes in Postcolonial Cyprus as Symbols of Modernization [«Η επικράτεια της Αφροδίτης»: Αναπαραστάσεις τουριστικών αξιοθέατων στην Μετα-αποικιακή Κύπρο ως Σύμβολα Εκσυγχρονισμού]. *Architectural Historie* 5(1):8. σσ. 1–34. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.5334/ah.198>.

Δ3. Γραμματόσημο του Βασιλιά Γεωργίου V, 1934

Πηγή: Κυπριακό Ταχυδρομικό Μουσείο

Δ4. Περιγραφή Γραμματοσήμου

3/4 Piaster -- Peristerona Church.

3/4 Piaster (γρόσι) – Εκκλησία της Περιστερώνας «Η Περιστερώνα είναι ένα χωριό κοντά στην Λευκωσία, με ελληνοκυπριακό και τουρκοκυπριακό πληθυσμό. Το γραμματόσημο «Εκκλησία της Περιστερώνας» περιλαμβάνει την Εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα και δίπλα το τζαμί της Περιστερώνας. Το θέμα αυτού του κυπριακού γραμματοσήμου είχε ως στόχο να συμβολίσει την ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων».

Πηγή: Stamp Collecting World [Ο κόσμος των συλλεκτών γραμματοσήμων], χ.χ. Διαθέσιμο στο: <https://www.stamp-collecting-world.com/cyprusstamps_1928.html>.

Ερωτήσεις

1. Γιατί κατά την άποψή σας επιλέχθηκε η Περιστερώνα να είναι μια από τις τοποθεσίες που θα εμφανίζονταν στα αποικιακά γραμματόσημα;
2. Συμφωνείτε με την περιγραφή που δίνεται στην πηγή **Δ4**;

Θρησκεία στην Περιστερώνα

Ε1. Η εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα – Περιγραφή Μνημείου

Η εκκλησία βρίσκεται στη δυτική όχθη του ποταμού στην Περιστερώνα και είναι σταυρόσχημος ελληνορθόδοξος ναός. Είναι μια από τις δυο πεντάτρουλλες εκκλησίες στην Κύπρο. Τα παλαιότερα μέρη της εκκλησίας χρονολογούνται στα τέλη του 11ου – αρχές του 12ου αιώνα, αλλά πιθανόν να έχει αντικαταστήσει παλαιότερη εκκλησία. Το 1959, το Τμήμα Αρχαιοτήτων ανέφερε τον εντοπισμό ημικυκλικού σύνθρονου εντός της αψίδας, καθώς επίσης και βάσης παλαιότερου τέμπλου, το οποίο χώριζε τον χώρο του ιερού από τον χώρου του κυρίως ναού. Μέρος των τοιχογραφιών στους εσωτερικούς τοίχους χρονολογούνται από τον 15ο και 16ο αιώνα, όπως επίσης και τα βημόθυρα του εικονοστασίου, ενώ η εκκλησία επιδέχθηκε βελτιώσεις, προσθήκες και επιδιορθώσεις σε διαφορετικά χρονικά σημεία. Το κωδωνοστάσιο χτίστηκε το 19ο αιώνα, αλλά περιλαμβάνει επαναχρησιμοποιημένες πέτρες. Ο νάρθηκας έχει επιδεχθεί σύγχρονες επισκευές. Στο νάρθηκα εκτίθενται γύψινα τεμάχια τέμπλου της Μέσης Βυζαντινής περιόδου.

Προσαρμογή από: Τμήμα Αρχαιοτήτων, χ.χ. *Εκκλησία Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίων, Περιστερώνα*. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3JdhK51>.

Ε2. Εκκλησία Αγ. Βαρνάβα και Ιλαρίωνα

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

Ε3. Σύνθρονο

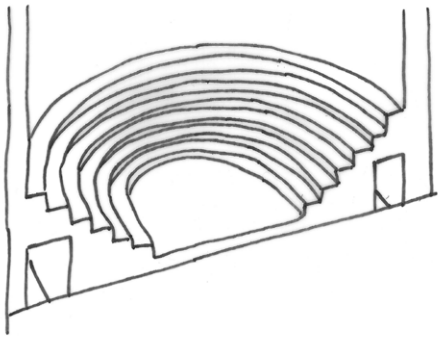

Ε4. Το Τζαμί της Περιστερώνας – Περιγραφή της Τοποθεσίας

Το τζαμί αποτελείται από ένα ψηλότερο ορθογώνιο κτήριο επενδυμένο με λαξευτή πέτρα, πιθανότατα από τις αρχές του 19ου αιώνα ή ακόμη νωρίτερα, και το μονώροφο νεότερο κτήριο του Μεντρεσέ (σχολείου) το οποίο βρίσκεται κατά μήκους του κύριου δρόμου. Η χρονολογία στην αναμνηστική πλάκα 1238 (ημερολόγιο Hijri)/ 1832/33 μ.Χ., πολύ πιθανόν να αναφέρεται σε ένα προγενέστερο, πιο απλό κτήριο. Το συγκεκριμένο τζαμί έχει δύο ξεχωριστά χαρακτηριστικά σε σχέση με άλλα τζαμιά. Το πρώτο είναι ότι στο μιναρέ του υπάρχουν δύο μπαλκόνια και το δεύτερο ότι υπάρχει ένα τμήμα με παράθυρα πάνω από το κυρίως κλίτος. Πρόκειται για παράθυρα με το χαρακτηριστικό γοτθικό στυλ. Το παλιό τζαμί ανακαινίστηκε από τον Σερ Osman Rayıp, ο οποίος υπηρέτησε ταυτόχρονα ως ιμάμης του τζαμιού και διευθυντής του σχολείου. Το τζαμί της Περιστερώνας ήταν το μεγαλύτερο εκείνη την εποχή, και υποθέτουμε ότι άνθρωποι από τα γύρω χωριά το επισκέπτονταν για τις Προσευχές της Παρασκευής.

Προσαρμογή από: Bağışkan, T., 2005. *Kıbrıs'ta Osmanlı – Türk Eserler* [Οθωμανικά τουρκικά μνημεία της Κύπρου]. Λευωκσία: Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayını.

Ε5. Το Τζαμί της Περιστερώνας

Πηγή: ΟΙΔΕ, 2020

Ερωτήσεις

1. Τι δείχνουν οι πηγές σε σχέση με τη σημασία της Περιστερώνας στο παρελθόν;
2. Υπάρχουν περιορισμοί στην κατανόηση των θρησκευτικών πρακτικών όταν μελετούμε αρχιτεκτονικά κατάλοιπα;

ΕΝΟ ΤΗ ΤΑ16 Σαλαμίνα

16.1 Σημειώσεις Εκπαιδευτικών

Άφιξη στην τοποθεσία

Πρόκειται να επισκεφτείτε την αρχαία πόλη της Σαλαμίνας, η οποία βρίσκεται στην ανατολική ακτή του νησιου, έξω από την Αμμόχωστο. Αφού αφήσετε πίσω σας την πόλη της Αμμοχώστου από την βόρεια έξοδο, με κατεύθυνση προς Καρπασία, συνεχίστε ευθεία και θα συναντήσετε διαδοχικά τρεις κυκλικούς κόμβους. Στον τρίτο κυκλικό κόμβο που θα συναντήσετε, θα πάρετε τη δεξιά έξοδο και θα προχωρήσετε μέχρι το τέλος του δρόμου. Θα έχετε φθάσει στην ακτή και θα δείτε ένα χώρο στάθμευσης στα αριστερά σας. Περπατήστε με κατεύθυνση δεξιά και θα δείτε την είσοδο στον αρχαιολογικό χώρο της αρχαίας πόλης της Σαλαμίνας.

Περιγραφή Τοποθεσίας

Η αρχαία πόλη της Σαλαμίνας είναι ένας από τους πιο σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους στην Κύπρο. Βρίσκεται στην ανατολική ακτή του νησιού κοντά στην Αμμόχωστο. Σύμφωνα με την παράδοση, η πόλη κτίστηκε από τον Τεύκρο, ήρωα του Τρωϊκού Πολέμου, και ήταν ένα από τα σημαντικότερα βασίλεια της Κύπρου (Keshishian, 1970). Μετά από δύο καταστροφικούς σεισμούς που επηρέασαν σημαντικά την πόλη στα αρχαία χρόνια, αυτή ξανακτίστηκε, σε μικρότερη κλίμακα, με οδηγίες του Βυζαντινού Αυτοκράτορα Κωνστάντιου Β΄ και μετονομάστηκε σε Κωνσταντία, για να επιβιώσει μέχρι και τις επιδρομές των Αράβων τον 7ο αιώνα. Η κοντινή σε αυτήν Αμμόχωστος επισκίασε τη σπουδαιότητά της, κατά τον Μεσαίωνα, κατά τη διάρκεια του οποίου πέτρες αποσπάστηκαν από τα μνημεία της Σαλαμίνας και επαναχρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των κτηρίων και των τειχών της Αμμοχώστου (Keshishian, 1970). Οι πρώτες ανασκαφές στην περιοχή άρχισαν στη διάρκεια της Βρετανικής Περιόδου από ανθρώπους όπως ο Πρόξενος Luigi Palma di Cesnola, ο αδελφός του Alexander Palma di Cesnola, ο Kitchener, ο Hake, ο Ochnefalsch-Richter, ο Munro και ο Tubbs (Özgünel, 2009). Ο Καραγιώργης και η ομάδα του έκαναν σημαντικές ανασκαφές στη Σαλαμίνα, φέρνοντας στην επιφάνεια μαρμάρινα αγάλματα καθώς και χαμένα κομμάτια αγαλμάτων τα οποία είχαν ανευρεθεί σε προηγούμενες ανασκαφές (Keshishian, 1970). Μια από τις σημαντικότερες υποδομές που έχουν βρεθεί στον αρχαιολογικό χώρο είναι το Γυμνάσιο το οποίο ήταν χώρος άθλησης. Περιβάλλεται από κίονες οι οποίοι είχαν χωθεί στο χώμα μετά τους σεισμούς για να επανατοποθετηθούν στη θέση τους το 1955. Δίπλα από το Γυμνάσιο βρίσκεται ένα σύμπλεγμα λουτρών με διαφορετικούς διαδρόμους, όπου μπορούμε να παρατηρήσουμε τους αεραγωγούς και τις καμίνους που συνδέονται με το προηγμένο υποδαπέδιο σύστημα θέρμανσης, το οποίο χρησιμοποιείτο στα αρχαία ρωμαϊκά λουτρά. Μια εξίσου σημαντική υποδομή στο χώρο είναι το Αρχαίο Θέατρο το οποίο έχει αποκατασταθεί σχεδόν εξ' ολοκλήρου και σήμερα χρησιμοποιείται ως χώρος πολιτιστικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (Dreghorn, χ.χ.). Το Θέατρο της Σαλαμίνας φιλοξένησε τις παραστάσεις Αντιγόνη (28/09/2016) και Ιππόλυτος (11/09/2015), οι οποίες πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα της Τεχνικής Δικοινοτικής Επιτροπής για τον Πολιτισμό. Άλλες σημαντικές υποδομές εντός του αρχαιολογικού χώρου, είναι ο δρόμος με τους κίονες, η ψαραγορά, τα ρωμαϊκά λουτρά και η υδατοδεξαμενή. Αρχαιότητες που έχουν ανασκαφεί στη Σαλαμίνα βρίσκονται σε πολλά κορυφαία μουσεία σε ολόκληρο τον κόσμο, περιλαμβανομένων του Μητροπολιτικού Μουσείου Τέχνης της Νέας Υόρκης, του Βρετανικού Μουσείου και άλλα μουσεία σε όλη την Ευρώπη.

Πηγές για Περαιτέρω Πληροφορίες

- Cesnola, L. P., 1877. *Cyprus: its ancient cities, tombs, and temples: a narrative of researches and excavations during ten years' residence as American consul in that island* [Κύπρος: οι αρχαίες της πόλεις, τάφοι και ναοί: αφήγηση για τις έρευνες και τις ανασκαφές στη διάρκεια των δέκα χρόνων παραμονής μου στο νησί ως Αμερικανός πρόξενος]. Λονδίνο: John Murray.
- Karageorghis, V., χ.χ. Collections of Cypriot Antiquities in Foreign Museums [Συλλογές Κυπριακών Αρχαιοτήτων σε Ξένα Μουσεία στο *Kyprios Character. History, Archaeology & Numismatics of Ancient Cyprus.* Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3B6DWuQ>.
- Keshishian, K., 1970. *Everybody's Guide to Romantic Cyprus* [Γενικός Οδηγός στη Ρομαντική Κύπρο] Λευκωσία: K. Keshishian.
- Dreghorn, W., χ.χ. *Salamis and Famagusta* [Σαλαμίνα και Αμμόχωστος]. Διαθέσιμο στο: <https://www.stwing.upenn.edu/~durduran/drfm1.html#int>.
- Özgünel, C., 2009. Kıbrıs Salamis Kazılarının Dünü ve Bugünü [Παρελθόν και Παρόν των Ανασκαφών της Κυπριακής Σαλαμίνας] *Anadolu* (33), σσ. 1-8.

Τι μάς λένε τα τεκμήρια για τη ζωή στην αρχαία Σαλαμίνα;

Ομάδα Στόχος: Γυμνάσιο

ΦΕ# = Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Ιστορικά Τεκμήρια, Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Αρχαιολογία, Ερμηνεία

Σενάριο: Στους μαθητές/ριες έχει ανατεθεί ο σχεδιασμός μιας μουσειοβαλίτσας η οποία θα περιλαμβάνει εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες και επεξηγηματικά κείμενα, που βοηθούν στην κατανόηση μίας μουσειακής συλλογής αντικειμένων ή ενός αρχαιολογικού χώρου. Η μουσειοβαλίτσα για τη Σαλαμίνα αποσκοπεί στο να βοηθήσει παιδιά δημοτικού σχολείου και τους/τις δασκάλους/ες τους να απαντήσουν στο ερώτημα «Τι μας λένε τα τεκμήρια για τη ζωή στην αρχαία Σαλαμίνα». Θα πρέπει να είναι δημιουργικοί/ές και επιλεκτικοί/ές σε ότι αφορά τα αντικείμενα που θα θελήσουν να συμπεριλάβουν και τις πληροφορίες που θα αποφασίσουν να παραθέσουν.

Μαθησιακά αποτελέσματα και αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες καλούνται να δημιουργήσουν μια μουσειοβαλίτσα για τη Σαλαμίνα, γράφοντας ένα σύντομο ενημερωτικό σημείωμα για τους/τις εκπαιδευτικούς που πιθανό να μην έχουν ειδίκευση στην ιστορία. Καλούνται επίσης να δημιουργήσουν κάρτες με εικόνες και σύντομα επεξηγηματικά κείμενα και λεπτομερή χαρακτηριστικά για τα αντικείμενα. Τα αντικείμενα που θα επιλεγούν θα πρέπει να είναι ενδιαφέροντα, σημαντικά και να συνοδεύονται με κείμενα/ επεξηγήσεις κατάλληλα για την ηλικία των παιδιών. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους ότι πολλά αντικείμενα έχουν μετακινηθεί από τον αρχαιολογικό χώρο και σταλεί στο εξωτερικό. Θα επισκεφτούν τον αρχαιολογικό χώρο και θα ερευνήσουν για αντικείμενα που βρίσκονται σε μουσεία στο εξωτερικό, ώστε να αποφασίσουν ποια αντικείμενα θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στη μουσειοβαλίτσα.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- κατανοήσουν τη σημαντικότητα και την ιστορική σημασία της Σαλαμίνας,
- κατανοήσουν τον αρχαιολογικό χώρο και δυνατούς τρόπους για να τον ερμηνεύσουν.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (4 λεπτά) Εξηγήστε ότι οι μαθητές/ριες θα ασχοληθούν με τη δημιουργία μιας μουσειοβαλίτσας (έννοια που θα εξερευνηθεί στη διάρκεια του μαθήματος για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Εξηγήστε ότι θα δημιουργήσουν μια τέτοια μουσειοβαλίτσα για τη Σαλαμίνα που θα βοηθά μαθητές/ριες δημοτικού να βγάλουν συμπεράσματα για τη ζωή στην αρχαία πόλη, χρησιμοποιώντας εικόνες και κείμενα που θα βρίσκονται μέσα στη βαλίτσα. Τα αντικείμενα που θα επιλέξουν θα πρέπει να είναι ενδιαφέροντα, σημαντικά για το ερώτημα και να συνοδεύονται με κατάλληλα για την ηλικία των παιδιών κείμενα/ επεξηγήσεις.

Εισαγωγή: (7 λεπτά) Δώστε σύντομες πληροφορίες στους/στις μαθητές/ριες για το χαρακτήρα του αρχαιολογικού χώρου της Σαλαμίνας. Ρίξετε μια ματιά στο **ΦΕ16.6** και δείξτε κι άλλες, σχετικές, φωτογραφίες της Σαλαμίνας για να βοηθήσετε τους/τις μαθητές/ριες να εξοικειωθούν με τον χώρο.

Δραστηριότητα 1: (10 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να διαβάσουν το **ΦΕ16.7** για να μάθουν περισσότερα για την ιστορία, τη σημασία και την ευημερία της Σαλαμίνας. Εκτός από αυτό, μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες εικόνες της Σαλαμίνας (είτε από το διαδίκτυο, είτε σε έντυπη μορφή) και ρωτήστε τι συμπέρασμα μπορούμε να βγάλουμε για τη ζωή στη Σαλαμίνα και τους ανθρώπους που έζησαν εκεί (Πιθανές απαντήσεις: παραθαλάσσια πόλη, ανακαλύψεις από τις ανασκαφές, πλούτος/ ευημερία, τέχνη/ κουλτούρα, αθλητισμός, ποικιλία διευκολύνσεων).

Συζήτηση: (16 λεπτά) Επεξηγήστε την έννοια μουσειοβαλίτσα, χρησιμοποιώντας υλικό που βρίσκεται αναρτημένο στο διαδίκτυο. Τι είδους πράγματα θεωρεί η ομάδα ότι θα βοηθήσουν τους/τις μαθητές/ριες δημοτικού να κατανοήσουν τον αρχαιολογικό χώρο και να αποκτήσουν μια ακριβή και περιεκτική αντίληψη της Σαλαμίνας; Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες, αφού λάβουν υπόψη την ηλικία της ομάδας-στόχου, να σκεφτούν ποια αντικείμενα θα ήταν ευκολότερο να κατανοήσουν οι μαθητές/ριες δημοτικού, και επίσης τι είδους πληροφορίες θα πρέπει να συνοδεύουν αυτά τα αντικείμενα. (Πιθανές απαντήσεις: είδη ένδυσης, όπλα, νομίσματα, γλυπτά, ονόματα/ κοινωνική θέση ανθρώπων που εικονίζονται σε αντικείμενα, λειτουργία αντικειμένων, σύμβολα).

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε ό,τι έχει ειπωθεί σήμερα και πληροφορήστε τους/τις μαθητές/ριες ότι θα συνεχίσουν να εργάζονται για τη μουσειοβαλίτσα στο επόμενο μάθημα. Πληροφορήστε τους/τις ότι θα μάθουν για μια ιστορική φυσιογνωμία, τον Cesnola, και ορισμένα αντικείμενα που βρέθηκαν στη Σαλαμίνα.

Μάθημα 2 (ή περισσότερα μαθήματα ανάλογα με το πόση έρευνα μέσω διαδικτύου ή άλλου είδους έρευνα θα θέλατε να κάνουν οι μαθητές/ριες).

Καλωσόρισμα της τάξης: (4 λεπτά) Εξηγήστε ότι οι μαθητές/ριες θα εξερευνήσουν πηγές για τη Σαλαμίνα για να πάρουν ιδέες για το πώς θα φτιάξουν τη μουσειοβαλίτσα τους. Εξηγήστε ότι η κατανόηση και επεξήγηση της πρώιμης ιστορίας της Κύπρου μέσα από την έρευνα για τη Σαλαμίνα είναι εξαιρετικά δύσκολη, καθώς η περιοχή λεηλατήθηκε. Αρκετές αρχαιολογικές ανασκαφικές προσπάθειες στο χώρο έγιναν κατά παράβαση των επιστημονικών προτύπων, από ανθρώπους που διεξήγαγαν κυνήγι θησαυρού ώστε να βρουν πράγματα να πωλήσουν.

Δραστηριότητα 1: (8 λεπτά) Διαβάστε το **ΦΕ16.8** και επιπρόσθετο υλικό από το διαδίκτυο. Ποια είναι η αντίδραση των μαθητών/ριών σε αυτή την ιστορία για τον Cesnola; Μήπως η απουσία ορισμένων αντικειμένων έχει δημιουργήσει προκλήσεις για την κατανόηση της αρχαίας Κύπρου; (Πιθανές απαντήσεις: ελλείποντα τεχνουργήματα/ αντικείμενα, αντικείμενα έχουν πάθει ζημιές κατά τις ανασκαφές, κακής ποιότητας αποκατάσταση).

Δραστηριότητα 2: (20 λεπτά) Τώρα διαβάστε και μελετήστε τα **ΦΕ16.9** και **ΦΕ16.10** για να μάθετε περισσότερα για κάποια αντικείμενα τα οποία έχουν βρεθεί στη Σαλαμίνα και να συζητήσετε τι μπορούν να μας πουν. Ερευνήστε ποια άλλα αντικείμενα από το χώρο βρίσκονται σε ολόκληρο τον κόσμο, αντί στην Κύπρο. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/ριες ότι η ποικιλία των αντικειμένων μπορεί να προσφέρει ευκαιρίες μάθησης για διαφορετικές πτυχές της ζωής και για διαφορετικές περιόδους.

Συζήτηση: (5 λεπτά) Συζητήστε με τους/τις μαθητές/ριες ποια από αυτά τα αντικείμενα θα ήταν χρήσιμα για μαθητές/ριες δημοτικού, για να κατανοήσουν τη ζωή στον αρχαίο αυτό οικισμό.

Ανατροφοδότηση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (3 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα σημεία του σημερινού μαθήματος και συζητήστε τα πρακτικά θέματα της επίσκεψής τους στον αρχαιολογικό χώρο.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (60 λεπτά)

Μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες το **ΦΕ16.6** για να τους/τις βοηθήσετε να κατανοήσουν το χώρο. Στο πλαίσιο της επίσκεψης θα εξερευνήσουν διαφορετικούς σταθμούς. Συζητήστε τις προκλήσεις που μπορεί να δημιουργηθούν στην προσπάθεια ερμηνείας του χώρου. Πώς μπορούν τα υπάρχοντα διαθέσιμα υλικά να καταστήσουν την κατανόηση του χώρου πιο ξεκάθαρη; Πώς τα υλικά που έχουν δημιουργήσει θα βοηθήσουν μαθητές/ριες δημοτικού να κατανοήσουν καλύτερα το χώρο; Τι εικόνες ή ποιες πληροφορίες θα πρέπει να συλλέξουν επί τόπου που θα τους/τις βοηθήσουν να συμπληρώσουν την εργασία τους όταν επιστρέψουν στο σχολείο;

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη, στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Οι μαθητές/ριες ετοιμάζουν το υλικό τους για τη μουσειοβαλίτσα, διασφαλίζοντας ότι τηρούν τα κριτήρια επιτυχίας. Δώστε χρόνο για να παρουσιάσουν την εργασία τους για αξιολόγηση.

Ο Luigi Palma di Cesnola ήταν ήρωας ή κακοποιός;

Ομάδα Στόχος: Λύκειο | **ΦΕ# =** Φύλλο Εργασίας σε αυτή την Ενότητα

Συνδέσεις με Διδακτικά Αντικείμενα
Ιστορία: Ρόλος των ατόμων, Ηθική/Δεοντολογία, Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Σενάριο: Η διαδικτυακή υπηρεσία TED-ed παράγει ένα βίντεο στο οποίο αξιολογεί πώς επηρέασε τις αρχαιολογικές πρακτικές ο Luigi Palma di Cesnola, ως μέρος της σειράς «Ιστορία VS (εναντίον) …»[24] Η εταιρεία παραγωγής έχει ζητήσει να μάθει περισσότερα για τον Cesnola και έχει αναθέσει σε μαθητές/ριες λυκείου να λειτουργήσουν ως ερευνητές/ριες, παρέχοντας περισσότερες πληροφορίες γι' αυτόν. Οι μαθητές/ριες καλούνται να δημιουργήσουν ένα ενημερωτικό δελτίο για τον Cesnola, το οποίο θα χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή του σεναρίου για το βίντεο του TED-ed «Ιστορία VS (εναντίον του) Cesnola».

Μαθησιακά αποτελέσματα και Αξιολόγηση: Οι μαθητές/ριες θα κληθούν να εξετάσουν πηγές και τεκμήρια για τη ζωή και τις πράξεις του Cesnola, ώστε να δημιουργήσουν ένα ενημερωτικό δελτίο. Αυτό το ενημερωτικό δελτίο θα χρησιμοποιηθεί από την ομάδα του TED-ed για να χτιστεί το σενάριο για το βίντεο τους. Το ενημερωτικό δελτίο είναι ένα σύντομο κείμενο το οποίο παρέχει πληροφορίες για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο ή θέμα και το οποίο χρησιμοποιείται συχνά στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

Οι μαθητές/ριες θα είναι σε θέση να:

- αναπτύξουν δεξιότητες κριτικής ανάλυσης για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στο παρελθόν,
- μάθουν για τις σημερινές διαμάχες γύρω από την αρχαιοκαπηλία,
- χρησιμοποιούν μουσειακά αρχεία αντικειμένων ως πηγές.

Μαθησιακή Διαδικασία

Δραστηριότητες προετοιμασίας, στην τάξη (2 x 40 λεπτά)

Μάθημα 1

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα: (3 λεπτά) Εξηγήστε ότι οι μαθητές/ριες θα μάθουν για τον Luigi Palma di Cesnola και τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες στην Κύπρο, τους ισχυρισμούς του για την ευρυμάθειά του και τη μακροπρόθεσμη ιστορική αξιολόγηση των πράξεών του. Εξηγήστε την εργασία και τι αναμένετε να επιτευχθεί.

Συζήτηση: (6 λεπτά) Εξηγήστε ότι ο Cesnola ήταν μια ιστορική φιγούρα γνωστή για τις ανασκαφές που διενήργησε στην Κύπρο. Κάποιες από τις ανασκαφικές του επιχειρήσεις έγιναν στην αρχαία Σαλαμίνα. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες τι γνωρίζουν για τη Σαλαμίνα και τον Cesnola, ώστε να αναγνωρίσουν και να φτιάξουν μια λίστα με τα όσα χρειάζεται να μάθουν.

Δραστηριότητα 1: (6 λεπτά) Εξηγήστε στους/στις μαθητές/ριες ότι θα επισκεφτούν τη Σαλαμίνα, η οποία είναι ένας χώρος στον οποίο ο Cesnola έκανε ανασκαφές. Ζητήστε από τους μαθητές/ριες να ρίξουν μια ματιά στο χάρτη του **ΦΕ16.6** για να εξοικειωθούν με το χώρο και να μάθουν περισσότερα για τη Σαλαμίνα. Μπορείτε επίσης να δείξετε φωτογραφίες του χώρου.

Δραστηριότητα 2: (6 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να διαβάσουν το **ΦΕ16.7** και να συμπληρώσουν τις εργασίες. Μήπως αυτές οι πληροφορίες διαφοροποιούν τις ανάγκες που είχαν για να απαντήσουν το διερευνητικό ερώτημα; Πώς μπορούν οι πληροφορίες σε αυτά τα φύλλα εργασίας να συνεισφέρουν στην παραγωγή του βίντεο; (Πιθανές απαντήσεις: γενική πληροφόρηση, πλούτος και πλουραλισμός της κυπριακής πολιτιστικής κληρονομιάς, εισαγωγικές πληροφορίες για τον αρχαιολογικό χώρο).

Συζήτηση: (15 λεπτά) Εισάγετε την έννοια της *αρχαιοκαπηλίας* σε σχέση με τους αρχαιολογικούς χώρους. Αρχαιοκαπηλία μπορεί να οριστεί κάθε παράνομη κατοχή αντικειμένων από αρχαιολογικούς χώρους, τα οποία πωλούνται ως εμπορικά αγαθά.[25] Προμηθεύσετε τους/ις με την αφήγηση του Colin Thubron «Ο Τυμβωρύχος» της δεκαετίας του '70, την οποία μπορείτε να βρείτε αναρτημένη στο πρόσθετο υλικό στο διαδίκτυο. Μπορείτε να υποβάλετε ερωτήσεις όπως:

24. Δείτε για παράδειγμα: Ted-Ed, χ.χ., *History vs.* [video playlist online]
Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLJicmE8fK0Ehj95_A5aaOvfzkKTrt3G3W>.
25. Proulx, B.B., 2013. Archaeological Site Looting in "Global" Perspective: Nature, Scope, and Frequency [Λεηλασία Αρχαιολογικών Χώρων σε μια ¨Οικουμενική Προοπτική»: Φύση, Σκοπός και Συχνότητα]. *American Journal of Archaeology*, 117(1), σσ. 111-125

- Γιατί είναι σημαντικό να προστατεύσουμε αντικείμενα που αναφέρονται στο παρελθόν;
- Σε ποιόν/α θα πρέπει να ανήκουν τα αντικείμενα που ανακαλύπτονται σε τέτοιους χώρους;
- Πρέπει μήπως τα αντικείμενα που βρίσκονται σε άλλες χώρες να επιστραφούν;
- Γνωρίζουν αντικείμενα άλλων χωρών τα οποία εκτίθενται σε μουσεία τρίτων χωρών;

Ανακεφαλαίωση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα σημαντικότερα σημεία του μαθήματος. Κάνετε μια ανασκόπηση του τι θα καλυφθεί στο επόμενο μάθημα.

Μάθημα 2

Καλωσόρισμα της τάξης: (3 λεπτά) Εξηγήστε ότι πρέπει να εξετάσουν πιο προσεκτικά το έργο και την πρακτική του Cesnola να διασπείρει κυπριακά αντικείμενα σε όλο τον κόσμο, συχνά με κακή καταγραφή της ιστορίας προέλευσής τους και περιορισμένες επιστημονικές πληροφορίες σχετικά με τα αντικείμενα, τη θέση και το πλαίσιο της ανακάλυψης.

Δραστηριότητα: (10 λεπτά) Κοιτάξετε το **ΦΕ16.8**. Αρχίστε να συλλέγετε πληροφορίες για τον Cesnola, για να δημιουργήσετε ένα ενημερωτικό δελτίο για τη ζωή και το έργο του σε σχέση με την Κύπρο. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες, πώς οι πηγές για τον Cesnola μπορεί να διαφέρουν στον τρόπο που παρουσιάζονται. Είναι οι πληροφορίες στο φύλλο αρκετές για να αποφασίσουν αν ήταν κακοποιός ή ήρωας;

Συζήτηση: (10 λεπτά) Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να διαβάσουν και να συμπληρώσουν τις εργασίες στα **ΦΕ16.9** και **ΦΕ16.10**, για να μάθουν περισσότερα σχετικά με αντικείμενα από τη Σαλαμίνα και το πού αυτά βρίσκονται σήμερα. Ξεκινήστε μια συζήτηση σχετικά με το γιατί είναι σημαντικό να ακολουθούνται ορισμένες διαδικασίες και πρότυπα σε ανασκαφές και την τήρηση των μουσειακών αρχείων. Πώς αυτό επηρεάζει τις ιστορικές πληροφορίες στις οποίες μπορούμε να έχουμε πρόσβαση σήμερα;

Έρευνα: (15 λεπτά): Μοιράστε στους/στις μαθητές/ριες, τα **ΦΕ16.9** και **ΦΕ16.10**, πρόσβαση στο διαδίκτυο και οποιοδήποτε περαιτέρω διαδικτυακό υλικό για την έρευνά τους. Οι μαθητές/ριες πρέπει να χρησιμοποιήσουν το χρόνο αυτό για να μάθουν περισσότερα για το έργο του Cesnola, γιατί χαίρει σεβασμού και γιατί επικρίνεται και πώς τα μουσεία που επωφελήθηκαν από τις πωλήσεις των τεχνουργημάτων του σήμερα τοποθετούνται σε σχέση με την κατοχή κυπριακών τεχνουργημάτων από τη Σαλαμίνα. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να αναζητήσουν ενδιαφέροντα επιχειρήματα και για τις δύο απόψεις. Για παράδειγμα, τα σχόλια του Μητροπολιτικού Μουσείου Τέχνης της Νέας Υόρκης σχετικά με τον Cesnola μπορούν να βρεθούν στην ιστοσελίδα του μουσείου[26]. Οι μαθητές/ριες μπορούν να εργαστούν μεμονωμένα ή σε ομάδες για να ερευνήσουν και να χτίσουν μια υπόθεση για το ενημερωτικό τους δελτίο.

Ανακεφαλαίωση, συμπεράσματα και κλείσιμο: (2 λεπτά) Ανακεφαλαιώστε τα σημαντικότερα σημεία του μαθήματος και ενημερώστε τους/τις μαθητές/ριες για τα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψής τους στον αρχαιολογικό χώρο της Σαλαμίνας.

Επίσκεψη στην τοποθεσία (90 λεπτά)

Προμηθεύσετε τους/τις μαθητές/ριες με το **ΦΕ16.6** για να τους/τις βοηθήσετε να προσανατολιστούν και να κινηθούν στον χώρο. Ζητήστε να βγάλουν φωτογραφίες και να πάρουν σημειώσεις για τους σταθμούς που θα επισκεφτούν, οι οποίες μπορεί να τους/τις βοηθήσουν να φτιάξουν το ενημερωτικό τους δελτίο. Αρκετές σελίδες από το πρόσθετο υλικό που βρίσκεται αναρτημένο στο διαδίκτυο μπορεί να βοηθήσουν στη βαθύτερη διερεύνηση των βασικών θεμάτων.

Δραστηριότητες μετά την Επίσκεψη – στην τάξη (1 ή περισσότερα μαθήματα)

Παραχωρήστε χρόνο για την ολοκλήρωση του ενημερωτικού δελτίου για το βίντεο και συγκεντρώστε όλα τα διαθέσιμα τεκμήρια που υποστηρίζουν τα επιχειρήματα που θα μπουν στο ενημερωτικό δελτίο. Αυτές οι πηγές μπορεί να χρησιμεύσουν για τη διερεύνηση των συζητήσεων γύρω από τη διασπορά των αντικειμένων της Σαλαμίνας και σύγχρονες συζητήσεις γύρω από την αρχαιοκαπηλία και τη νομιμότητα, τον επαναπατρισμό αντικειμένων ή όχι.

26. The Metropolitan Museum of Art, χ.χ. *A Descriptive Atlas of the Cesnola Collection of Cypriote Antiquities in the Metropolitan Museum of Art, New York (1885-1903* [Περιγραφικός Άτλαντας της Συλλογής Κυπριακών Αρχαιοτήτων Τσεσνόλα στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης (1885-1903)]. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3B3BrHQ>.

Η διαδρομή της Σαλαμίνας

16.7 Τι μάς λέει η Σαλαμίνα για την αρχαία Κύπρο;

Β1. Ιστορία της πόλης

Η Σαλαμίνα βρίσκεται στην ανατολική ακτή του νησιού, περίπου βόρεια της Αμμοχώστου. Τα ερείπια καλύπτουν μια μεγάλη έκταση 150 εκταρίων κατά μήκος της ακτής και της ενδοχώρας, η οποία τώρα καλύπτεται από αμμόλοφους και ένα δάσος. Το λιμάνι βρίσκεται νότια, κοντά στις εκβολές του Πεδιαίου. Ένα τεράστιο, σε μεγάλο βαθμό ανεξερεύνητο, νεκροταφείο βρίσκεται στα δυτικά. Στις παραδόσεις ο οικισμός φαίνεται να έχει ιδρυθεί από τον Τεύκρο, γιο του βασιλιά Τελαμώνα, του ελληνικού νησιού της Σαλαμίνας, ήρωα του Τρωικού Πολέμου. Η δυναστεία των Τευκριδών κυβέρνησε για μεγάλο χρονικό διάστημα και, αργότερα, οι βασιλιάδες διεκδίκησαν την καταγωγή τους από αυτήν την οικογένεια για να τεκμηριώσουν τη νομιμότητά τους.

Για αιώνες η Σαλαμίνα ήταν η σημαντικότερη πόλη της Κύπρου. Ο βασιλιάς Ευέλθων (560-525 π.Χ.) διεκδίκησε την κυριαρχία της Κύπρου και ήταν ο πρώτος μονάρχης στην Κύπρο που έκοψε ασημένια νομίσματα, τα οποία έχουν το σύμβολο ενός κριού και το όνομα του Ευέλθοντα στη μία πλευρά, και ενός ανχ (ankh) στην άλλη. Κατά τη διάρκεια της Ιωνικής Επανάστασης (499-498 π.Χ.), η Κύπρος απελευθερώθηκε για λίγο από την περσική κυριαρχία, αλλά ανακαταλήφθηκε. Η Σαλαμίνα αποτέλεσε πεδίο μεγάλης χερσαίας μάχης και ναυμαχίας το 306 π.Χ., κατά τη διάρκεια *των Πολέμων των Διαδόχων* μεταξύ του Δημήτριου Πολιορκητή και του Πτολεμαίου Α΄, Σωτήρος, ο οποίος και κέρδισε και κατέλαβε ολόκληρο το νησί.

Η Πάφος έγινε πιο σημαντική οικονομικά, κάποια στιγμή το 2ο αιώνα π.Χ., μετά από σεισμό που προκάλεσε σοβαρές ζημιές σε μεγάλο μέρος της Σαλαμίνας. Αφού ανακατασκευάστηκε ως Κωνσταντία, τον 4ο αιώνα μ.Χ., ξανακέρδισε το καθεστώς της κύριας πόλης της Κύπρου. Κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους έγινε έδρα επισκοπής και συνέχισε να ευδοκιμεί μέχρι την Πρωτοβυζαντινή Περίοδο, όταν σταδιακά εγκαταλείφθηκε μετά τις πρώτες αραβικές επιδρομές του 647 μ.Χ.

Προσαρμογή από: Stillwell, MacDonald, McAlister, Holland., 1976. Salamis Cyprus [Σαλαμίνα της Κύπρου] *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites. Princeton*, N.J: Princeton University Press. Διαθέσιμο στο: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0006:entry=salamis-1>.

Β2. Υφιστάμενα κατάλοιπα της πόλης

Το θέατρο, το οποίο διαθέτει ωδείο χωρητικότητας περίπου 20.000 ατόμων, βρίσκεται 35 μέτρα νότια του γυμνασίου και ανασκάφηκε τη δεκαετία του 1960. Ήταν το μεγαλύτερο θέατρο που υπήρχε στο νησί εκείνη την εποχή. Χτίστηκε κατά τη Ρωμαϊκή/ Βυζαντινή περίοδο και πιθανότατα αντικατέστησε παλαιότερο ελληνιστικό θέατρο. Ανασκάφτηκαν, επίσης, τέσσερα αγάλματα που αναπαριστούν έναν άντρα και τρεις γυναίκες. Το κέντρο της ορχήστρας ήταν ο βωμός του Διονύσου, του θεού του κρασιού και της διασκέδασης. Ο Καραγιώργης ανέσκαψε αγάλματα του Απόλλωνα, του Ηρακλή, της Αφροδίτης, της Άρτεμης και της Υγείας στο μερικώς ανεσκαμμένο Γυμνάσιο, καθώς και τοίχους της αυλής, δεξαμενές κολύμβησης, νομίσματα, κεραμικά, κίονες και άλλα αντικείμενα. Ένα σημαντικό αντικείμενο που ανακαλύφθηκε ήταν η βάση Πτολεμαϊκού αγάλματος, πάνω στην οποία είναι χαραγμένα τα ονόματα των γυμνασιαρχών. Έχουν, επίσης, ανακαλυφθεί δύο Ρωμαϊκές Αγορές: η Πέτρινη Αγορά (που θεωρείται η μεγαλύτερη στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) και η Αγορά από Γρανίτη. Η Βασιλική του Αγίου Επιφανίου, ανακαλύφθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1920. Οι ανασκαφές συνεχίστηκαν τη δεκαετία του 1950. Το 1926 ανακαλύφθηκαν Λουτρά (Δημόσια Μπάνια). Η προμήθεια του νερού γινόταν από την Κυθρέα, με ένα υδραγωγείο μήκους 35 μιλίων. Κατάλοιπα του υδραγωγείου βρίσκονται στα γειτονικά χωριά. Πιστεύεται ότι η ποσότητα του νερού μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες περίπου 12.000 ανθρώπων.

Προσαρμογή από: Keshishian, K. 1972. *Everybody's Guide to Romantic Cyprus* [Γενικός Οδηγός στην Ρομαντική Κύπρο]. Λευκωσία: Keshishian

Ερωτήσεις

1. Τι μαθαίνουμε από τις πηγές αναφορικά με τη σημασία της πόλης της Σαλαμίνας;
2. Τι μαθαίνουμε από τις πηγές για το μέγεθος και τους ανθρώπους της πόλης;

Luigi Palma di Cesnola: Κακοποιός ή Ήρωας

Γ1. Προσωπογραφία του Cesnola

Πηγή: Luigi Palma di Cesnola, Καλλιτέχνης Jacob D. Blondel, 1865- Metropolitan Museum of Art – Απαλλαγμένο από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας https://www.metmuseum.org/art/collection/search/1018

Γ3. Προώθηση του κυπριακού πολιτισμού

Η Συλλογή Cesnola είναι σημαντική τόσο για το μέγεθος, όσο και για την ποικιλία της, καθώς η περίοδος προέλευσης των αντικειμένων εκτείνεται από την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού μέχρι και το τέλος της αρχαιότητας. Η Συλλογή θεωρείται ως η πιο σημαντική και ολοκληρωμένη συλλογή κυπριακών αντικειμένων στη Δύση. Παρουσιάζουν το μοναδικό κυπριακό χαρακτήρα και υπογραμμίζουν τις ελληνικές, μεσανατολικές και αιγυπτιακές επιρροές στην Κύπρο.

Πηγή: Department of Greek and Roman Art. “The Cesnola Collection at The Metropolitan Museum of Art.” [Η Συλλογή Τσεσνόλα στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης] *Heilbrunn Timeline of Art History.* New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000. http://www.metmuseum.org/toah/hd/cesn/hd_cesn.htm (October 2004) Διαθέσιμο στο: <https://www.metmuseum.org/toah/hd/cesn/hd_cesn.htm>.

Γ2. Η ιστορία του Cesnola

Γεννημένος το 1832, στο Ριβαρόλο Καναβέζε (περιοχή στο Πεδεμόντιο της Ιταλίας), υπηρέτησε ως αξιωματικός του Βασιλείου της Σαβοΐας και πολέμησε στον Κριμαϊκό Πόλεμο. Μετανάστευσε στην Αμερική στα τέλη του 1850 και, μεταξύ 1862 και 1864, υπηρέτησε σε ένα σύνταγμα ιππικού της Νέας Υόρκης στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Για δέκα μήνες, κατά την πιο πάνω περίοδο, κρατήθηκε ως αιχμάλωτος πολέμου. Απέκτησε φίλους/ες με μεγάλη επιρροή και διορίστηκε Πρόξενος της Αμερικής στην Κύπρο, για να έρθει στο νησί με την έγκυο γυναίκα του και τη μικρή τους κόρη, ανήμερα των Χριστουγέννων του 1865.

Προσαρμογή από: Karageorghis, V., χ.χ. Collections of Cypriot Antiquities in Foreign Museums [Συλλογές Κυπριακών Αρχαιοτήτων σε Ξένα Μουσεία στο *Kyprios Character*. History, Archaeology & Numismatics of Ancient Cyprus. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3B6DWuQ>.

Γ4. Το ταξίδι του Cesnola στην Κύπρο

Στον ελεύθερο του χρόνο, από τα καθήκοντα του πρόξενου, ο Cesnola έδειχνε ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες. Οι ανεπαρκείς νόμοι και η ύπαρξη έμπειρων ντόπιων σκαφτιάδων συνέβαλαν στο να γίνει ο Cesnola διάσημος για το πάθος του. Δεν έλαβε οποιαδήποτε κατάρτιση στην ιστορία, ωστόσο διατηρούσε σχέσεις με διάφορα μουσεία στην Ευρώπη και φίλους/ες στη Νέα Υόρκη. Ο Cesnola έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα αγάλματα από ασβεστόλιθο και συνδύαζε κεφαλές, κορμούς και άκρα για να παρουσιάσει μία ολοκληρωμένη δουλειά. Το 1872 το Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης συμφώνησε να αγοράσει 275 κιβώτια με αρχαιότητες. Υπέγραψε συμβόλαιο με το Μουσείο και συνέχισε τις ανασκαφές του μέχρι το 1876. Στη συνέχεια, υπηρέτησε ως Γραμματέας του Μουσείου και, ακολούθως ως ο πρώτος του Διευθυντής. Ενώ μέρος της Συλλογής έχει πωληθεί μέσω δημοπρασιών σε άλλα μουσεία και ιδιωτικές συλλογές (δεν υπάρχει συνολική καταγραφή των προορισμών), 6000 από τα 35000 αντικείμενα παραμένουν στο Μουσείο. Το 1878 η βρετανική διοίκηση κατέστησε παράνομη τη μεταφορά αρχαιοτήτων εκτός του νησιού από ιδιώτες.

Προσαρμογή από : Karageorghis, V., Mertens, J.R., Rose, M., 2000. *Ancient art from Cyprus: The Cesnola Collection in The Metropolitan Museum of Art.* [Αρχαία τέχνη από την Κύπρο; Η Συλλογή Τσεσνόλα στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης New York.: Metropolitan Museum of Art.

16.8

Γ5. Ζημιά στον κυπριακό πολιτισμού

Τα αντικείμενα δεν συνέβαλαν στην προώθηση του κυπριακού πολιτισμού. Μερικά από τα αντικείμενα χάθηκαν, κάποια δεν έφτασαν στον προορισμό τους και κάποια υπέστησαν ζημιές κατά τη μεταφορά τους προς τον προορισμό τους. Εκατοντάδες υπέστησαν ζημιές και έχασαν τον αυθεντικό τους χαρακτήρα λόγω κακής αποκατάστασης. Η παράνομη εξαγωγή των αντικειμένων οδήγησε σε μείωση των θησαυρών στην Κύπρο και η κακοδιαχείριση των αντικειμένων οδήγησε στην αντίληψη ότι η κυπριακή τέχνη ήταν κατώτερη.

Πηγή: Marangou, A. G., 2000. *Life and Deeds: The Consul Luigi Palma Di Cesnola 1832-1904.* [Ο Πρόξενος Luigi Palma di Cesnola: Ζωή και Έργο]. Λευκωσία: The Popular Bank Cultural Centre.

Ερωτήσεις

1. Τι μάς λένε οι πηγές για την αξία της κυπριακής πολιτιστικής κληρονομίας;
2. Με βάση αυτά που γνωρίζετε για τον Luigi Palma di Cesnola, μπορείτε να πείτε αν είναι ήρωας ή κακοποιός;

Η Σαλαμίνα σε Συλλογές Μουσείων του Κόσμου

Ε1. Κεφάλι από ασβεστόλιθο γυναίκας πιστής καλυμμένο με πέπλο

Το πέτρινο γλυπτό χρονολογείται στο 100–150 π.Χ. (Ύστερη Ελληνιστική Περίοδος) και είναι φτιαγμένο από ασβεστόλιθο. Ανήκει στη Συλλογή Cesnola και βρίσκεται στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης.

Πηγή: The Metropolitan Museum of Art, χ.χ. *Limestone head of a veiled female votary* [Κεφάλι από ασβεστόλιθο γυναίκας πιστής καλυμμένο με πέπλο]. Διαθέσιμο στο: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/242363>

Ε2. Χρυσό σκουλαρίκι

Το οβαλόσχημο και αχλαδόσχημο σκουλαρίκι περιλαμβάνει κομμάτι γυαλιού, το οποίο είναι απομίμηση ζαφειριού. Το αντικείμενο, το οποίο χρονολογείται στον 2ο και 3ο αιώνα (Βυζαντινή-Ρωμαϊκή εποχή) είναι φτιαγμένο από χρυσό και γυαλί. Το αντικείμενο ανασκάφηκε από το τον Max Ohnefalsch-Richter και δωρήθηκε από την Claude Delaval Cobham το 1881. Είναι ιδιοκτησία των Διαχειριστών/ριών του Βρετανικού Μουσείου.

Πηγή: British Museum, χ.χ. *earring* [σκουλαρίκι]. Διαθέσιμο στο: <https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1881-0824-2>.

Πηγή: ®The Trustees of the British Museum

Ε3. Ασημένιο νόμισμα

Το ασημένιο νόμισμα διακοσμείται με ένα κριάρι και ένα σύμβολο ανχ (ankh). Υπάρχουν γράμματα και στις δύο όψεις του νομίσματος. Το νόμισμα χρονολογείται στο 480 – 460 π.Χ. και είναι φτιαγμένο από ασήμι. Ανήκει σήμερα στο Κρατικό Μουσείο του Βερολίνου.

Πηγή: Münzkabinett Staatliche Museen zu Berlin, χ.χ. *Salamis* [Σαλαμίνα]. Διαθέσιμο στο: <https://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18217911&view=vs>.

Ε4. Κυπριακή πολιτιστική κληρονομιά σε ολόκληρο τον κόσμο

Αντικείμενα τα οποία ανασκάφηκαν σε διάφορες περιοχές της Κύπρου, περιλαμβανομένων της Σαλαμίνας, της Έγκωμης, της Αγίας Ειρήνης, των Σόλων και πολλών άλλων, βρίσκονται σήμερα σε μουσεία σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτές είναι μερικές από τις πόλεις όπου βρίσκονται αρχαιότητες που έχουν ανασκαφεί στην Κύπρο: Λονδίνο, Νέα Υόρκη, Βερολίνο, Βιέννη, Τορόντο, Αθήνα, Στοκχόλμη, Τελ Αβίβ, Κωνσταντινούπολη, Κοπεγχάγη και, επιπρόσθετα, σε πολλά πανεπιστημιακά μουσεία και ιδιωτικά μουσεία. Επίσης πολλοί/ες αρχαιολόγοι από τη Μεγάλη Βρετανία, την Αμερική και τη Σουηδία έχουν κάνει ανασκαφές σε πολλές διαφορετικές τοποθεσίες στην Κύπρο.

Προσαρμογή από: Karageorghis, V., χ.χ. Collections of Cypriot Antiquities in Foreign Museums [Συλλογές Κυπριακών Αρχαιοτήτων σε Ξένα Μουσεία στο *Kyprios Character*. History, Archaeology & Numismatics of Ancient Cyprus. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3B6DWuQ>.

Ερωτήσεις

1. Ποια οφέλη έχει για την Κύπρο η έκθεση κυπριακών αντικειμένων σε μουσεία σε ολόκληρο τον κόσμο; Θα πρέπει να επιστραφούν αυτές οι αρχαιότητες στην Κύπρο;
2. Το γεγονός ότι αρχαιότητες έχουν πωληθεί σε μουσεία σε ολόκληρο τον κόσμο βοηθά ή παρεμποδίζει την κατανόηση μας για την κυπριακή πολιτιστική κληρονομιά;

16.10 Αρχείο Δεδομένων Μουσειακών Αντικειμένων

Δ1

Τα μουσεία συλλέγουν διάφορα αντικείμενα τα οποία μπορεί να είναι χρήσιμα μόνο εάν το τεχνούργημα τοποθετείται μέσα σε βάση δεδομένων. Αυτό το σύστημα δείχνει από πού προήλθε το αντικείμενο, την ιστορία του, τη σημασία του και πού βρίσκεται ή/και εκτίθεται. Χωρίς ένα τέτοιο αρχείο, σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο θα μπορούσαν εύκολα να ξεχαστούν. Επίσης, χωρίς τέτοια απόδειξη, η κυριότητα ενός αντικείμενου μπορεί να διεκδικηθεί από άλλους/ες. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να υπάρχει ένα τέτοιο αρχείο για το μουσείο για να μπορεί να αποδείξει ότι η ιδιοκτησία του αντικειμένου του ανήκει. Με αυτή την έννοια, τα αρχεία του μουσείου διασφαλίζουν ότι οι πληροφορίες και το ίδιο το αντικείμενο μπορούν να διατηρηθούν ασφαλή. Μόλις ένα τεχνούργημα μεταφερθεί σε ένα μουσείο, εγγράφεται σε ένα «μητρώο απόκτησης». Αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει δεδομένα όπως το όνομα και την προέλευση του αντικειμένου, που βρίσκεται το αντικείμενο και ιστορικές πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο.

Προσαρμογή από: McGowan, K.D. 2004. Managing Museum Property. [Διαχείριση της Περιουσίας του Μουσείου] *NPMA*. 16(4), σσ. 26-28.

Δ2

Ταφική επιγραφή για μια γυναίκα με το όνομα Σαλαμίνια, συζύγου ή κόρης του Κόθου Εύοιου.

Τίτλος: Ενεπίγραφη μαρμάρινη πλάκα

Περίοδος: Πρώιμη Αυτοκρατορική

Χρονολογία: 1ος αιώνας

Κουλτούρα: Ρωμαϊκή/ Κυπριακή

Υλικό Κατασκευής: Μάρμαρο

Ταξινόμηση: Επιγραφές Cesnola

Γραμμή Πίστωσης: Συλλογή Cesnola. Αγοράστηκε με συνδρομή, 1874–76

Αριθμός Καταγραφής: 74.51.2442

Προέλευση: Κατά δήλωση, από τη Σαλαμίνα της Κύπρου.

Πηγή: the Metropolitan Museum of Art, χ.χ. *Inscribed marble plaque* [Ενεπίγραφη μαρμάρινη πλάκα]. Διαθέσιμο στο : <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/241996>

Δ3

Τίτλος: Ταφικό μνημείο από ασβεστόλιθο με καθιστή γυναίκα

Περίοδος: Ύστερη Ελληνιστική

Χρονολογία: 2ος – 1ος αιώνα π.Χ.

Κουλτούρα: Κυπριακή

Υλικό Κατασκευής: Ασβεστόλιθος

Διαστάσεις: Γενικά: 42 x 17 1/2 x 6 3/4 in. (106.7 x 44.5 x 17.1 cm)

Ταξινόμηση: Πέτρινα Γλυπτά

Γραμμή Πίστωσης: Συλλογή Cesnola. Αγοράστηκε με συνδρομή, 1874–76

Αριθμός Καταγραφής: 74.51.2489

Προέλευση: Νεκρόπολη της Σαλαμίνας

Πηγή: the Metropolitan Museum of Art, χ.χ. *Limestone funerary monument with a seated woman* [Ταφικό μνημείο από ασβεστόλιθο με καθιστή γυναίκα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/242040>

Δ4

Αριθμός Μουσείου: 1981,0810.4

Τόπος Παραγωγής:

Κατασκευάστηκε: Κύπρος (;)

Ευρώπη: Κύπρος

Κατασκευάστηκε: Λεβαντίνη (;)

Ασία: Μέση Ανατολή: Λεβαντίνη

Κατασκευάστηκε: Αίγυπτος (;)
Αφρική: Αίγυπτος

Τόπος ανασκαφής: Κύπρος

Ευρώπη: Κύπρος

Υλικό: κεραμικό

Όνομα απόκτησης

Μεταφέρθηκε από το Μουσείο Βικτωρίας και Αλβέρτου

Προηγούμενοι/ες Ιδιοκτήτες/ριες:
Rollin & Feuardent
Edwin Henry Lawrence
Alessandro Palma di Cesnola

Πηγή: British Museum, χ.χ., *askos* [ασκός], Διαθέσιμο στο: <https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1981-0810-4>.

Πηγή: ®The Trustees of the British Museum

Ερωτήσεις

1. Γιατί είναι σημαντικό το μουσειακό αρχείο; Τι μπορούμε να μάθουμε από το αρχείο δεδομένων του μουσείου για τα αντικείμενα σε αυτή τη σελίδα;
2. Τι μάς λένε τα μουσειακά αρχεία για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έχουν ανασκαφεί, πωληθεί ή αγοραστεί διάφορα τεχνουργήματα και τι όχι;

Τοποθεσίες Τόμου 1

1. Αμίαντος
2. Αββαείο του Μπέλαπαϊς
3. Αμμόχωστος
4. Κορμακίτης
5. Λεύκαρα
6. Παλαίπαφος, Κούκλια
7. Η Ουδέτερη Ζώνη
8. Λευκωσία εκατέρωθεν της Πράσινης Γραμμής

Τοποθεσίες Τόμου 2

9. Κερύνεια
10. Αλυκή Λάρνακας και Χαλά Σουλτάν Τεκέ
11. Λεύκα
12. Λεμεσός
13. Λάπηθος
14. Μούταλλος, Πάφος
15. Περιστερώνα
16. Σαλαμίνα

όμιλος ιστορικού διαλόγου
και έρευνας **association
for historical dialogue
and research** tarihsel
diyalog ve araştırma derneği

ISBN: 978-9963-703-42-5